

భారతి, మార్చి 50

పల్లెపడుచులు

చిత్రకారుడు: శ్రీ హెచ్. వి. రామనాథన్

1. శాస్త్ర శాస్త్రము - ఈ మధునాపంతుల సత్వనాశాంతి శాస్త్ర, - 217
2. 6 ప్ర ములము - శ్రీ సామవేదం భావక శామశర్మ - 218
3. తనుమ అంశై శత శాస్త్రశాస్త్రమును కవి - శ్రీ దీపాలపిళ్ళయ్య శాస్త్ర, 219-227
4. సంపాత శాస్త్రమును కవి కతా వధానులు - అశుత శ్రీ -
శ్రీ శ్రీయూగ్గి వేంకట విరాజులు వాచానము - 228-232
5. శ్రీమం వృష్ణ తని - శ్రీ మత్తాది సూత్ర నాశాంతి శాస్త్ర, - 233-234
6. పిళ్ళానామము - శ్రీ ఇంద్రగంధి మామమహాశ్రీ, - 235-240
7. వివాదం - కందుకూరి లింగరాజు - 241-256
8. మూలము వాదము - శ్రీ వేదాంతి కిరణ మహాశ్రీ, - 257-261
9. శాస్త్రీయ - శ్రీ వేదాంతి సహజానంద - 263-270
10. శంధ్ర శిల్ప దర్శనము - శ్రీ ఆమంబర్నాథులు శాస్త్ర - 271-282
11. సై హితులు - శ్రీ వేదాంతి నాశాంతి శాస్త్ర - 283-289
12. భావితపరమార్థము - శ్రీ సత్వముల శైవశిరిరాజు - 290
13. 6 వధానుల వారి యెట్లు - శ్రీ తల్పావస్థల కవిశంకరశాస్త్ర, 291-296
14. శ్రీ. శ్రీ. మధురభారతి మాధవపెద్ది కవి - శ్రీ శిల్పముల ముద్దానమంతా. 297-300
15. హోరుషము - శ్రీ ముదిగాంధ భావము లింగ శాస్త్ర, - 301-302
16. శంకరతారితలు - శ్రీ. కవళుల శ్రుతి - శ్రీ నారాయణ శ్రీ ముగిరి - 303-312
17. శ్రీ శ్రీ శాస్త్ర ఆధునిక శంధ్ర, శ్రీ శాంతి శ్రీమయం -
శ్రీ పిలకాలశ్రీ శరసింహ మూర్తి - 313-315
18. కలనూరగంప - 316-319
19. విమర్శనము - 320

విరోధి సం.
ఫాల్గునము

భారతి

సంపుటము 27
సంచిక 3

శోకశ్లోకము

శ్రీ మధునాపంతుల సత్యనారాయణకావ్య

ఓయి కవిప్రభూ! చనితి వోయి, దరిద్రుల మైన మేము వా
పోయిన నెన్నడుం దిరిగి పుట్టని గిట్టని దివ్యభూమి; నీ
పోయిన పోకలో సయితముం గవితాపథ ముక్క డుండి మా
కాయువు పోయకే పలుకునా, గళవీణలు మావి సత్కవీ!

గీచిన గీతలు, నఱగా-జూచిన చూపులును, అమృతసురుచిరకవితా
రోచులుగ జేసి చనగా-మాచెప్పెడి కవిత దిక్కుమాలిన దోయి!

అరుణకరాళి దూసికొనునట్టులు నీ ప్రతిచాటువుకా దమో
భరమగు గుండెల వెలుగు వంపులు దీటిచికొన్న; వో కవీ
శ్వర! చెళిపిల్ల వేంకటతపస్వి! కవిత్వముతో భవంబు ని
స్తరణము చేసికొంటివిగదా, యెద మాకు విషాద మేలొకో!

నీ పొన్నుకజ్జిపట్టున-నీ పాలుపగు పొడుముపట్టునేర్పున గవితా
దీపికలు వెలిగిపోయిన-వోష్టపరమాశయ! కవిత్వయోధుడ వయ్యా!

ఒక పం డెన్నడో రాలె: నేడు మఱి వేటొండైన పెంపందు ము
చ్చికప్రీతెన్: గనునిందు లిచ్చు కవితాశ్రీసాహితీనాళకాం
తి కటా! మ్రోడగు పాడుకాల మిది పోని మ్రోడయామేయ! వే
డుక లూరక మధుమాసనంపదల నిందుల్ వెండి విచ్చేయునే!

అస్తమయము

శ్రీ సామవేదం జానకిరామశర్మ

నన్నయ్యకవి తావనవిధాతమునిహళియాత్మ సీలో నైక్య మైనదేమో!
తిక్కయజ్ఞులు రసోదీర్ణాపగలు వచ్చి సీలోన జీవమ్ము నిలుపుకొనిరొ!
పోతన్ననిరుపమాద్భుతభక్తి రసమూర్తి సీహృదయమ్ముగా నిలిచెనేమో!
శ్రీనాథుడు జగత్ప్రసిద్ధభోగి, కవీంద్రు డీ నీదు రూపమ్ము పూనెనేమో!
ఏమో! మా కెల్లయుగముల, నెందతెంద-తాండ్రకపు లుండి రందలు నన్ని యుగము,
లీవయైతి మహాద్భుత మిదియు తగును - కృతమహాపుణ్యపరిణతమతికి నీకు.

అనిదంపూర్వము సీమహాత్మ్యము మహాత్మా! తెల్లనా డెల్ల సీ
వనగా బ్రహ్మరథమ్ము పట్టినది, ఊహాతీతసద్గారవం
బున రాజన్యలు సీనమర్చనము నామోదానుసంధాంబుగా
మనమం దెంచి తపించి రా సుకవినమ్మానంబు సామాన్యమే?

పరిపక్వగోస్తసీఫలరసాస్వాదసంజనితానుభోగవిస్తార మొకట
గ్రీష్మకాలాభ్రసంకేర్ణధారాధర స్తనితానుభోగవిస్తార మొకట
లనుకూలవనితాజనాక్లేషసౌఖ్యానుభోగాతిరేకసంపూర్తి యొకట
మధుమాసకోకిలోన్మదకూజితోన్నత దివ్యానుభోగసందీప్తి యొకట
ననుభవంబయ్యె మనముల నచ్చటచట - తావకగ్రంథపతనసందర్శములను
కొలదియిడరాని నీశక్తి కలయజూడ - సరసకవిధుర్య! వేంకటశాస్త్రివర్య!

“కడియము పోయి సీపు కవిగా నయిరమ్మ”ను మేటిమాటకు
దొడవయినట్టివా డమృతతుల్యమనోహరహాస్యభాషల
ఉడుగర లిచ్చువాడు, మహిమోన్నతు డుత్తమసాధువర్తన
గడపిన వేంకటేశున కఖండజయ మ్మగు స్వర్గభూమిలో.

పండిన పండు రాలె నను భావ మదొక్కడు లోనలోన దా
నుండియు, పండితప్రవరు ధూర్జితదివ్యమనోజ్ఞసాహితీ
ఖండితశాత్రపుం డలఘుకల్పితశిష్యగణుండు, నిర్జితా
ఖండలకీర్తియుక్తు డను గాధవిషాదము న్ గలంచెడు.

“మంచిచెడ్డ లెల్ల మరణకాలమ్మున - తేలు”ననెడి బుధుల తేటమాట
అర్థవంత మయ్యె నాశ్చర్య మిది శివ - రాత్రినాడు తనువు రాలిపోయె!

పలికిన చెల్ల గవిత్యము - తలచిన చెల్లయును విశ్వతాపహరముగా
జలిపిన త్వదుపజ్ఞకు ఏ - వెల యిడగాగలము విశ్వవిఖ్యాతకవి!

కనుమఱుగైన కళాప్రహర మహాకవి

శ్రీ దీపాల విప్లవకావ్య

శ్రీ తావధాని శ్రీ చెళ్ళపిళ్ళ వేంకటకావ్యకారికి
 నేను ఏకలవ్యశిష్యుణ్ణిలోనివాడనుగాని, వారిని
 కుశ్రూషించి ధన్యతగన్న చాత్రగణములోనివాడను
 గాను. కాకపోయినను వారు నన్ను చాత్రునివలెనే-
 ఇంకను అంతకన్న మిన్నగనే మన్నించెడివారు. నేను
 వారి దర్శనమున కరిగినవృద్ధుల ప్రయబంధువు నడిగి
 నట్లు ముందు మా కుటుంబ శ్రేయసమాచారములు
 వివరముగా నడిగెడివారు. పిమ్మట తమ నూతన
 రచనలను వినిపించి, నా మాటలను కొంత విలువ
 యిచ్చి యభిప్రాయ మడిగెడివారు. తరువాత నాచేత
 చదివించి, విని సంకసించెడివారు. హెచ్చుగా
 చనవిచ్చి, తమ పిన్నతనపు ముచ్చట లేమేమో చెప్పెడి
 వారు. వా శే చిన్నసందేహము కలిగినను వారికి
 వ్రాసికొనెడివాడను. వారు శ్రమయనుకొనక మఱు
 టప్పాలోనే బరులు వ్రాసి నా సందేహములను
 తీర్చుచుండెడివారు. వారికి నాయం దిట్టి కరుణ కల్లుట
 మహాభాగ్యముగా నేను మరిసిపోవుచుండెడివాడను.
 నా మురుపుముచ్చట లన్నియు మొన్నటి శివరాత్రితో
 ముగిసిపోయినవి. ఆ దయామయుని నిర్మాణము నా
 హృదయమున కొక పెద్ద యభిఘాతమైనది.
 ఆ యభిఘాతమువలని వ్యక్త నవసయింపగల మందు-
 అద్భుతావహమును, ఉత్సాహజనకమును, విజ్ఞానప్రద
 మును, ఆనందదాయకమును, పవిత్రమును నైన తచ్చరిత్ర
 స్మరణముకంటెను మఱి లేదని తోచిన నీ వ్యాసము
 వ్రాయబూనుకొన్నాను. ఇది స్మరణమాత్రమే కాని
 క్రమమైన సమగ్రచరిత్ర కాదు. శ్రీకావ్యునివారి
 ప్రతిభాసంపత్తి, కవితాప్రాశస్త్యము, భారాధారాశత,
 భారణాపటిను, వాదకాశలము, వాక్యమర్కరము

మొదలగు గుణవిశేషములను దెలుపు ఘట్టము లొకకొన్ని
 యందు ప్రస్తావించును.
 సంస్కృతభాషాప్రాబల్యమున నలిగి యడుగు
 వట్టిన జాను తెనుగును పైకి తీసి, ప్రాణముపోసి, తెనుగు
 కవిత్వమును ప్రబంధగతినుండి ప్రజాసాహిత్యమునకు
 మరల్చి, తెనుగుజాతికి మహోపకారము చేసిన మహా
 పురుషులు శ్రీ తిరుపతివెంకటకవులు. అందును వెంకట
 కవీంద్రుడు ప్రథమస్మరణీయుడు. అది యెట్లనగా -
 ఆయనగారు పుట్టుకతోనే తెనుగుకవి. తిరుపతికావ్యకా
 గారు కేవలసంస్కృతకవి. శిభయలును పిన్నవయసు
 ననే శ్రీ చర్ల బ్రహ్మయ్యకావ్యకారియొద్ద
 వ్యాకరణకావ్యమును సమగ్రముగా నభ్యసించివారు.
 అచటనే ఆ యిరువురికిని కలయిక. అసలు వారిద్దఱు
 నొకయూరివారు కారు; ఒకసేమనారును కారు.
 తిరుపతికావ్యకారిది జల్లినీరులోని యెండగండి.
 వెంకటకావ్యకారిది (ఫలించివారి)యా నాము; వారిక
 కాళివారును కారు. మొదటివారు నల్పాటివారు;
 రెండవవారు ఆరామద్రావిడులు. రైవ మాయుద్ధరిని
 బ్రహ్మయ్యకావ్యకారియొద్ద సంధానించివాడు. అక్క
 డనే దివాకర్ల తిరుపతి కవియు, చెళ్ళపిళ్ళ వెంకటకవియు
 కలిసి, 'వెరసి తిరుపతి వెంకటకవు' లయినారు.
 వెంకటకావ్యకారు తిరుపతికావ్యకారికి తెనుగునం
 దభిరుచి పుట్టించివారు. వారు వాదప్రతివాదమార్గమున,
 వెంకటకావ్యకారివలన తెనుగుతెన్ను లన్నియు
 తెలిసికొన్నారు. అటువుగా పద్యము లల్లుబయం
 దిద్దరును పరియుట్టలు. వీరి కవితాధారకు గురువుగారు
 మిక్కిలి సంకసించి, యెక్కువమక్కున మాపు
 చుండెడివారు. బ్రహ్మయ్యకావ్యకారు కాశీపండితుల
 చేత 'అవరపతంజలి' యనిపించుకొన్న వైయాకరణ

పార్వభామడు; కాని వారికి కవిత్వపరిచయము లేదని వినితి. నా కివిషయమును కీ. శే. పంచాంగుల దక్షిణామూర్తికాస్త్రీగారు చెప్పినారు.

తిరుపతివెంకటకవు లానుకవిత్వముతోపాటు అష్టావధానప్రజ్ఞయు నలవరచుకొని, అవధానమొనరించి సవమార్జించు కలపుతో నొకనాడు గురువుగారి యనుజ్ఞ పదిసి కాకినాడకు వెల్లి నారు. ఆ ప్రయాణములో నీ తిరుపతికాస్త్రీగారు ఆంధ్రచ్చందోరహస్యము లనేకము వేంకటకాస్త్రీగారివల్ల గ్రహించినది. కాకినాడలోని సంపన్న గృహస్థు లీకవుల చేత అష్టావధానము చేయించి, పంకిసించి, చక్కగా పక్కరించి, “శతావధానము చేయవలసిన” దని కోరిరి. శతావధాన మన కేమో తి. వెం. కవుల కప్పటికి తెలియదు. అందువల్ల వారు “అమ్యా, శతావధానము మేమెక్కడను చేయలేదు; మాదవైనను లేదు. దానినిగూర్చి యాలోచించి కవు చెప్పెద” మనిరి. “శతావధాన మనగా నూర్దుటికి పద్యములు చెప్పటయే; కావున నది మన బుద్ధికొక పెద్దపని కాదు. కాని, నూరుపద్యములను ధారణచేయ గలమోలేమో” యని శంకించుకొని, కవులీర్వురు నొక కుంకాయతోటకు పోయి, చెట్టనే పుచ్చకులుగా భావించుకొని, ప్రశ్నలు తామే నిర్ణయించుకొని, చెరియొక వరణముగా నూలుపద్యములును చెప్పి, మరల నన్ని పద్యములను ఇద్దఱు నప్పగించి సరిచూచుకొని, ‘హిహో ఈపాటిజీవా యాపని’ యనుకొని, మరునా రా గృహస్థుల కడ కరిగి “మేము శతావధానము చేయుదు”మని చెప్పిరి. పౌరులు మహోత్సాహముతో సంపూర్ణశతావధానము చేయించిరి. అనర్గళకవిత్వ ధారతో, అమంకితధారణాశక్తితో అవధానము వన లీలగా పూర్తికావించి, బహుపండితకవి ప్రశంసలతో నాలుగునూటపదార్లు, నేలతోడులు బహుమతిగా నందుటయేకాక, ఆ పిన్న వయసుకవులు అమాయా పరుల దురాశ్చేషములను భంజించి “కేంకపింద్రఘటా పంచాసన” విరుదమును గూడ పొందిరి.

బహుమతులతోను, ప్రశంసావక్రములతోను, తిరుదములతోను వచ్చి తనకు మొక్కిన కిష్కలము

బ్రహ్మయ్యకాస్త్రీగారు అత్యంతము గారవించి యాశీర్వదించిరి.

కేవలసంస్కృతికవియైపోనున్న తిరుపతికాస్త్రీ గారిని తెనుగుకవిగా మార్చి తన కుద్దిచేసికొని తక్కువ హామయన తెనుగుకవిత్వమున కభ్యుదయము చేపూర్చిన మహాసభావుడు కావున వేంకటకాస్త్రీగారే తెనుగు ప్రపంచమునకు ప్రథమస్మరణీయులన్నది యిక్కడ ప్రకృతము.

వారి పేరి మాట యేల, ఆ తిరుపతికాస్త్రీగారే, వేంకటకాస్త్రీగారిని గురువుగా సంభావించెడివారు.

“విరతాత్మి జశతావధానకవితా
విద్యాపయోరాశి సం
భృతశిష్యుంబువవాభ్యయమృతరస
ప్రీతాభిలాంధ్రక్షమా
దృతరబ్ధద్రవికౌసతంసకృతం
దిస్తాత్రమానవిధూ
షితుమా వేంకటకాస్త్రీ నే బాగదెదక
శిష్యస్వరూప బువక.”

అన్నారు సర్వరావు వేటశతావధానములో. అంతే కాదు; ప్రసంగములో ‘నీవు’ అన్నను జాబులలో మాత్రము ‘వేంకటకాస్త్రీ’లవారి పాదపద్యముల సన్నిధికి’ అనే వ్రాసెడివారట. తిరుపతికాస్త్రీగారస్త్రమించినపుడు, ఈవిషయమునే తెల్పుచు వేంకటకాస్త్రీగారిల్లు విలపించినారు:

“త్వంకాకోక్షులతో ప్రసంగము సహా
ధ్యాయిత్యముం దెల్పు ని
శృంకక వ్రాసెడి వ్రాతలందలి నను
స్కారాదిసంభావనా
లంకారంబులు వాయడం గల యన
లృత్వత్కృత్కృత్వపుం
బొంకమ్ముకొ వెలిపుచ్చ వర్తిలిన నీ
బుద్ధిక్ నుతింతుక సభా.”

అన్ని విధముల తన కీడుజోడైన తిరుపతికాస్త్రీ గారిని వోడుచేసికొని వేంకటకాస్త్రీగారు ముప్పది

సంవత్సరములు ఆవధానకవిత్వాపరాజ్యమును ఏక
చక్రత్రాధిపత్యముగా నేలినారు. అది యవధాన
యుగము. ఆనా డాంధ్రదేశమున ఆ కవిసింహములు
త్రోక్కిచూడని పట్టణము లేదు. వారు చొచ్చిచూడని
సంస్థానము లేదు. ఆ కవిచంద్రులను పూజింపని రసి
కుడు లేడు; సత్కరింపని రాజు లేడు. ఆ కవుల
జంట తమ యనుపమకవిత్వమృతవర్షమున రసికలోకము
నోలలాడించి, తమెదిరించిన ఉద్బంధపండితమండలి
నోడించి, దిగ్విజయభేరిధాంకారములతో గజా
రోహణాద్యుత్సవములతో వెలిగిపోయినది.

“ఏకగు నెక్కినాము ధర

జేంద్రులు యొక్కగ నెక్కినాము స

న్యానము లందనాము బహు

మానములం గ్రహించినార మె

న్యానిని లెక్కకెట్టుకని

వారణ దిగ్విజయం బొసర్చి ప్ర

జ్ఞానింబు లంచు మేరుగని

వారము నీవలనక సరస్వతీ !”

అన్న పద్యమునకు ఎట్టి మాటలుపాటలు పాసగ
కుండ, జీవితాంతమువరకును నిష్కలంకయశస్సుతో
విరాజిల్లిన మహాకవులు తిరుపతి వేంకటేశ్వరులు.

అవధానములలో ఆ కవులు చావుచువచ్చిన
ప్రజ్ఞ అర్థులెహాదకము; వర్ణనాతీతము; అతిమానము
కూడదు.

శతావధానములో కృచ్ఛకులు స్థానములు చొచ్చి
కూర్చున్నను, వాదప్రతివాదములు పెంచి చిత్తమునకు
విశేషము కలిగించినను, వారి ధారణ చెక్కుచెదరదు
గదా! అది యట్లుండగా, పద్యములను వరుసగా చెప్ప
నీయక, వృచ్ఛకు లొకప్పుడు “మొందు మాపద్యమును
పూరింపుడు, మాపద్యమును పూరింపు” డనుచు—
౧౦, ౨, ౬౪, ౪, ౯౨, ౩, ౨౦ అని చెల్లాచెద
రుగా తమతమ సంఖ్యలను తెలుపుచుండురు. అవధాన
లాప్రకారమే చెప్పి, తుదకు నూలుపద్యములను, ఎట్టి
చ్యుతియు లేకుండ వరుసగా నొప్పగింతురు. ఇది
సామాన్యమానవబుద్ధికి సాధ్యమగు కృత్రిమేనా? ఆ

మేధానిధులు “శతఘంటకవనమ్ము సల్పుసంగతియన్న
గరతలామలకమ్ము గాదమాకు” అన్నారంటే, అందరి
కయోత్తి యేమున్నది?

అష్టావధాన మనిన వేంకటాద్రిగారికి చెర
లాటము. నిజానికి శతావధానముకంటెను అష్టావధానము
కష్టతరము. అందు ‘నిషేధాక్షరి’ అవధానికి తల
ప్రాణము తోకకు తెచ్చు కృత్రియము. వేంకటాద్రి
గారు, అందుకు కూర్చున్న కవికి అంకు పట్టియొక
కాతి నాడించిన ట్లాడించెడివారు.

అష్టావధానిని గట్టిగా పట్టిచూచు రెండవ
ఘట్టము వ్యస్తాక్షరి. వ్యస్తాక్షరి యనగా, పరిక్షకులు
కొన్ని పదములను కాగితపు ముక్కలపై వ్రాసి, వరుస
సంఖ్య వేసి, అవధానపమయమున వానిని వరుసవంబడి
తాకుండ చెల్లాచెదరుగా అవధాని కష్టమొకటి—
అప్పవొకటిగా చూపి మరల తీసికొనుచుండురు. అవ
ధాని అవధానానంతర మా మాటల నన్నిటిని వరుస
ప్రకార మొప్పగించవలెను. సాధారణముగా ఒక
వృత్తిపాదమో, ఒక వచనపంక్తియో ఇరువదియక్షర
ములకు మించకుండ వ్యస్తాక్షరి కిచ్చుచుండురు. ఆ
మాత్రమునకే యవధాని ధారణ చెడి తారుమా రగు
చుండును. అట్టి వ్యస్తాక్షరికి శ్రుతిరుపతి వేంకటకవు
లకు, ఇంగ్లీషువరలు చేయించిన యొక యవ
ధానములో—

(౧) యిష్, వైకో, నిష్కో, వాన్, సోల్,
యెస్, బిడాయిలెస్టు, డాన్, యిష్, యిష్, సో,
ట్రవరిష్, రిస్, అయెక్, మెక్కో, హూస్,
యెలైక్, లైటెక్, డాన్, కంపెల్, నూర్, డేన్,
డెక్—అను జర్మనీభాషాపదములును,

(౨) యూయం, తత్ర, సిడోక్, తథాపి, పెరి
వెర్, తస్యా, న్యయాయా, శక్తి, నోగోసార్, మద
రాసు, కాయకరితం, హింగేందు, బాయేందునం,
నింగత్యారయ, నింగూడ, విదుదల్, నీవాడనంటిం
గదా, కిప్పాస్తే మయిబోల్తహం, అజి, సునో, తక్కిర్,
న, మేరే, ఉపర్—అను నానాభాషాపదములతో
గూడిన కాన్దులవిశ్రీడితమును,

(3) అవధానుల కవిత్వశక్తిని అర్జునుని బాణ వర్షముతో బోల్పి అప్పటికప్పుడే రచించబడిన—
“అట్టావదానిగో, కెయ్యవల్లే, మేక, ద్రైవైపు
హుందు, తట్టామలేలర్, తత్తలిప్పార్, నిల్లితక,
కరంకోల్, ఎట్టేపుహుంద్రు, పిన్ను, బట్టెట్టెట్టింగి
వరై, యొప్పు, ముట్టాడు కెయ్యవల్లారిల్లె, యొయిందు,
మొయిటిలత్తై” అను ద్రావిడభాషాశ్లోకమును
ఇయ్యబడినవి.

ఒక్కపదమైనను చెమకముందు కాకుండ అవ
ధాను లీగం పెడుమాటలను వరుసవెంట నప్పగించిరి.
సభ్యుల భారతాబలమున కత్యాశ్చర్యపడిరి. అంతటి
ప్రజ్ఞావిశేషము కలవారు గావుననే, వారు

“అష్టావధానకష్టావలంబనమున్న-
నందికొండయదండనంబు మాకు”

అన్నారు.

అష్టావధానములో కవిత్వ మొక యంశము.
తక్కిన యేడంశములు సమర్థించుకొనుచు, నలుగురైన
గురికి వారు కోరినరీతిగా పద్యములు చెప్పటయే
కష్టము. అట్టిచో నా మహాకవులు, అష్టావధానములో
శేషమిందికి పద్యములు చెప్పిన పట్టులును నశేకము
కలవు.

అన్నిటికంటెను ‘ఆకాశపురాణ’ మబ్బరము
గొలుపు విషయము. ఆకాశపురాణ మనగా, సభ్యు
లప్పుడే వినిపించిన యొక క్రొత్తకథ సాధారణుచేసి
కొని, ఆ జంటకవులలో నొకరు గ్రంథము చదువు
చున్నట్లుగా సరిక్రొత్తనర్థనలతో నాకువుగా పద్యములు
చెప్పచుండగా, రెండవ వా రాపద్యములకు పురాణ
శక్తిలో ఆర్థము చెప్పట. ఈ యంశమునకు బందరు
నోబిలుకాలేజిలో జై బిలులోని యొక యితహాసి
మియ్యబడినది. వెంకటగిరిసంస్థానములో ‘రాజాగారి
రామేశ్వరయార’ వస్తువుగా నొసగబడినది. ఏబది
పద్యములు చెప్పబడినవి. ఆ యత్యాశపులలోను ఆ కవీం
ద్రుల కవిత్వాధార యెంత ప్రాథమికముగా, ఎంత చమ
త్కారముగా సాగినదో చూడుడు.

ఆంజనేయస్తవము

“కావ్యనాటకముభోద్ధ్రంఘముల్ చదువని
వాని కల్పింప మంచి ప్రతిభ యేల?
చతురభామామణీసాంగత్య మప్పుని
వానిదో నవ్యయాసన మదేల?
అష్టకేతావధానాదిసత్త్వియ చేయ
దగని యాకవి కవిత్వం బదేల?
త్యాగభోగాదిభాగ్యము నందగా లేని
ధనికునిదైన యా ధన మదేల?
నీ పదధ్యానసంపత్తి నెగడనట్టి
వాని జన్మం బదేల? సాభాగ్య మేల?
అనానా! నీతాతదీయపత్కింఘ్రియుగళ
కంజసంపక్తహృదయ,యో యాంజనేయ.”

అవధానసమయమున పృచ్ఛకు డెట్టి కఠిననియ
మములతో కోరనను కాదనక పద్యము లెప్పుగల కత్తి
ఆ కవిద్యయమునకు దప్ప మణియొకరికి లేదు.

దినకొండలో జరిగిన యవధానములో నొక
పృచ్ఛకుడు “దశావతారముల పేరులు కందపద్య
ములో నిమిష్యగలరా?” యనెను. తిరుపతికాస్త్రీ
గారు “ఏమో ప్రయత్నింతు” మనిరి. మరల నాపృచ్ఛ
కుడు “దశావతారముల పేరులు కందమున రెండుచర
ణములలో నే యుండవలె”ననెను. వెంకటకాస్త్రీగారు
“మఱి తక్కిన రెండు చరణములలోనో?” అనిరి.
పృచ్ఛకుడు “తమ యిరువురిపేరులు నుండవలె”
ననెను. తిరుపతికాస్త్రీగారు “అంతేనా?” అనిరి.
అప్పుడు పృచ్ఛకుడు “అయ్యా, ముఱచిపోయినాను.
అగ్గశ్లోలైన పరబ్రహ్మకాస్త్రీగారిపేరుకూడ నుండ
వలెను.” అనెను. అప్పుడు వెంకటకాస్త్రీగారు
“ఓయీ, నీకోరికను కాదనలేక మే మెట్లో పద్య
మును పూరింతుము. దాని కేమిగాని, మేము యాచ
కులము. పదియవతారము లె తిన పొరియు వామనావ
తారమున మావలె యాచకుడే. కాని మన యగ్గశ్లోడు
చూడునాలగునందల జీతము తీసికొనుచున్న మండల
ప్రభువుగదా! మాప్రక్కన పొట్టించుటకు సమ్మ
తించువా? కందములో చోటు చాలలేదు, జరుగు మని

మేము నొక్కటో (అయిన గారు ఘోరకాయలు) సహించురా?" అనెను. సభ చప్పటలతోను, నవ్వులతోను మాటుమోగెను. అన్యథేను "స్వామి! నే నొకచెంప నిలువబడుచున్నను నిలువబడుదును. తా మెట్లె నను ఆ కందములో నా కింత వోలు కల్పింప వలె"నని యర్పించెను. వెంటనే పద్య మిట్లుత్పన్న మయ్యెను.

“జలచరధారికిరివరహరి

కలితవట్టుత్రివిధరామకలుకులు బుద్ధుం ;

దిల దిగువలివేంకటరా

న్దులను, పరబ్రహ్మకాస్త్రీ జాతుగు పేర్కొనా”

మత్స్యకాశ్యపకులకును, వంచకులకును బుద్ధి చెప్పటలో వెంకటకాస్త్రీగారి వంటి శేర్పరి నభూతో నభవివ్యతి.

ఒక వంచకుడు ‘చింతకాయపచ్చడిమీద పద్యము చెప్పెదరా?’ అనెను. వెంటనే కాస్త్రీగారు “అయ్యో! చెప్పకేమిగాని దాని? పద్యముకంటే పాట అయితే బాగుండు” నన్నారు. “అయితే—అదే చెప్పండి” అన్నా దాధూర్తుడు. అప్పుడే కాస్త్రీ గారు—

“చేరేడేసి విత్తూలుండూ-మూరేడేసి యీ నాలుండూ చింతకాయపచ్చడి నెన్నా తరచు?”

అని పాటపాడి వికటస్వరముతో తాళమువేసి ముక్తాయంపు గూడ చూపించి, “ఏమోయి! బాస న్నుదా?” అనిరి. సభయంతయు గొల్లన నవ్వి చప్ప టలు తట్టి ఆ పృచ్ఛకుని పాశనచేసెను. పృచ్ఛకుడు మొగము ముడివేసికొని యన్యథేనివంక చూచెను. “నుంచివిషయ మేదైనను మఱియొకటి యడుగు” మని యన్యథే దాతనిని హెచ్చరించెను. ఆతడు ‘చింతాకు మీద చెప్పు’ డనెను. ‘అదియు నుచితమైన ప్రశ్నము కాదని యగ్రాసనాధిపతి నివారించెను. అపు డా పృచ్ఛకుడు, ‘చీకుముల్లుమీద జెప్పెదరా?’ అని చింత ముగా బలికెను. వెంటనే వెంకటకాస్త్రీగారు—

“నిన్ను గాల్చినగాని నీబుద్ధి మానవే ఫి!”

అనెను. పృచ్ఛకుడు చిత్తరహిత—తెప్ప రిల్లి—“ఎందుకండీ న న్నుట్లు తిట్టుట?” అని యడిగెను.

తిరుపతికాస్త్రీగారు—“అబ్బాయీ, అది నిన్ను దూషించుటకాదు; చీకుముల్లుమీది పద్యము. అది సీస చరణము. అయినగాని కవిత్వముతో రంతే” ననుచు—

“యే మనందువే చీకుముల్లు”

అని ఆ సీసచరణమును పూరించిరి. పిమ్మట వెంకటకాస్త్రీగారు పద్యము నిట్లు పూర్తిచేసిరి:

“దొంగరిరిని చూటి దొరకమందువుగదే ఫి!...

పొరలోపలం చేరి పోటుకూర్చెదగదే! ఫి!...

పద మాక్రయించియు బాసగొల్పెదగదే! ఫి!...

నిన్ను మర్యాదగా జూచు వేని యెట్టి

దట్టు వేనియు నీదు కోరితలకు లోగు

తెప్పుచెప్పకుదప్ప నీ చెడ్డనగుము

చీకుదునుమీ, యిసీ! యిసీ! చీకుముల్లు?”

అనాటి సాయంకాలపుసభలో ఆ పృచ్ఛకుని మొగము మరల కనబడలేదు.

తిరుపతికాస్త్రీగారు ఆవధానకార్యమునందు గాఢదీక్ష వహించియుందురు. ఇక పండితుల ప్రశ్న లకు సమాధానములు చెప్పట, దుండగీడుల చూకుడు లడగించుట, దుర్వాదములకు దిగువారికి నాకట్టుకట్టుట, సభ్యులకు వినుపదోపకుండ కమ్మకమ్మని పద్య ములతో సరససంభాషణలు సాగించుట మొదలగు సర్వవ్యవహారనిర్వహణమును వెంకటకాస్త్రీగారిదే. ఈయెల్ల పనులు సుఖించుకొనుచునే తమవంతు వచ్చి నప్పుడు, గంగార్కురి వేగముతో పద్యపాదములు పూరించువారు; మదకు తిరుపతికాస్త్రీగారిలోపాటు తామును పద్యము లన్నియు నప్పగించెడివారు. అది యేమి మెదడో! అది యొక్కటి ధారణాపటిమయో! ఒక్కొక్కప్పుడు వెంకటకాస్త్రీగారు తిరుపతికాస్త్రీ గారికి మామ్యూరిమామ్యూరిసంతేములతో చేయూరి యొసగుటయును కలదు. నే నెఱిగిన చొక్క విషయము.

వినుకొండ అవధానములో పృథ్వీకు డొకడు
 “శవములు జీవించియుంట సంభవమయ్యెకా” అను
 సమస్య యిచ్చి—“ఇందు కవిశవములు అనగూడె”
 దని కాసించి నాడు. తిరుపతికాశ్రి గారు వెంటనే
 పద్యమును ప్రారంభింపక ఒక్క మాటకాల మాత్రము
 చేసి నారు. అది మాచి వెంకటాశ్రి గారు వుర్పి
 నుండి తటాలన లేచి ‘అవతలికి పోయినట్లు’నని చెప్పి
 కుంటుమా నడచిపోసాగినారు. “ఎందుకు కుంటు
 చున్నా”రని యెవరో అడుగగా “కాలిలో ముల్లు
 గ్రుచ్చుకొన్న”దంటూ వెళ్లి పోయినారు. వారు తిరిగి
 వచ్చులోపల తిరుపతికాశ్రి గారు—

“భవనంబుకండి వెంటబడి
 కి వచ్చునంతకె యజ్ఞమి కిచ్చొకా! కాలం
 దలితె నొక ప్రేతజోక
 శవములు జీవించియుంట సంభవ మయ్యెకా”

అని సమస్య పూరించి వుచ్చున్నారు.
 ఈక్రిందిసమస్యను వెంకటాశ్రి గారు తామే
 వ్రాసి మఱియొకరి కిచ్చి వారిచే నడిగించుకొని
 పూరించి నారు.

(సమస్య) “మాకులదాస! యెంత యభి
 మానము లేదుర? చంద్రశేఖరా!”

“నాకు విధూతిరాయ డొక
 నాయకుడా?”యని ఏడు భార్యర
 త్నాకరు తెట్టవట్టుటది
 యారసియుండియు, సిగ్గులేక ర
 త్నాకరు జంక తెట్టుకొని
 య క్కులటక దలదాల్చె చొర! భా
 మాకులదాస! యెంత యభి
 మానములేదుర? చంద్రశేఖరా!”

ఈపద్యమున తదేక్షానలన చరిసికొనవలసిన
 గాథ కొంత యున్నది.

ఎందుకు విస్తరము? అవధానకళ తిరుపతి వేంకట
 కవులసాక్షు ఆకళ నుద్ధరించుటకే వారసతవించినారు.
 అది చైవరత్నమునకైక్రి పారుషమున సాధింపదగినది
 కాదు. కావుననే వేంకటాశ్రి గారు, గద్యాల

సంస్థానములో, చందలకొలది పండితకవు లున్న మహా
 సభలో లేచి—

“గములై పండితులెల్ల వాహ్యురె! యనం
 గా, పత్తిచుర మెచ్చుదు
 గ్రమదుర్గాకనుజాకటాక్షువిసర
 ప్రాప్తావధానవిశే
 ష మెల్లంగ కతావధానకవితా
 పావ్రాజ్యపట్టాభిషే
 కము పొందంగను మాకు దక్కగల
 గద్యాలభూపాలకా.”

అని సవాల్ చేసినప్పు డెవ్వరును పల్లెత్తిపలుక
 లేక పోయినారు.

తిరుపతి వేంకటకవులు—“వ్యర్థమును వాదము
 లొనర్చునట్టివారి డంబ ముగించుటాపోశవంబు
 మాకు” అన్నారు. అందును అతికియొక్తి లేదు.

కొండలవంటి పండితులూడ వారిని పరాభ
 వింపటాని పంఢూతులైనారు. ఒక్క యుదా
 హరణము.

ఉద్దండపండితులైన శేరి కాళినాథకాశ్రిుల
 వారు తి. వెం. కవుల ఎవ్వర్లుపట్టాభిషేకనాటకమును
 విమర్శింప దొరకొని, ముందు ఆ కవులకు గల ‘కింక
 వీంద్రఘటాపంచానన’ విరుదము నిట్లాక్షేపించినారు:

“కింకవీంద్రులు అను, వీరుగులగుమికి సింహ
 ములు అను నర్థముతో వా కీవిరుదమును గరించివార.
 కాని ‘యేనుగు’ లను నర్థమిచ్చు పదము ‘ఘట’కు
 ముందు లేదు గనుక కింక-వీ + ఇంద్ర=కుర్చి
 తములైన జలపక్షిశ్రేష్ఠములయొక్క, ఘటా = సమా
 హమునలె, పంచ = చెట్లయైన, అనన = ముఖముగల
 వారు; అనగా ‘కొంగుమకుర్చులవంటి పెద్దముఖములు
 కలవారు’ అనియేకాని కింకవిగజఘటలగు సింహము
 లన్న యర్థ మేర్పడదు. వారు పెట్టుకొన్న విరుదమే
 యింత హాస్యాస్పదముగా నున్నదే, ఇక వారి గ్రంథ
 మెంత చక్కగా నుండునో?” అని ఆక్షేపము.

అందుకు కవు లొసగిన సమాధానము—“అయ్యో,
 కాశ్రి గారూ, ఆ విరుదు మాకు పండితు లొసగినవి

శతావధానమున అమరయశస్సు నొందిన శ్రీ తిరుపతి వేంకటకవులు.

కాని మేము పెట్టుకొన్నది కాదు. మీ యాశ్చర్యమునకు సమాధానము చెప్పవలసినవా రాపండితులుగాని మేము కాము. కాకపోయినను మాకు తోచిన మాటలు మనవిచేయుచున్నాము.

ఆ పండితులు 'ఘటా'శబ్దమును కరిఘటారము వలె వాచితమో మఱు తెలియదు. మేముమాత్ర మాయర్థముతో అర్థియదను ధరించుటలేదు. పెద్దలు తా మాహించిన 'కొంగముక్కు' అర్థముతోనే ధరియించి యున్నాము. ఎందుకనగా: ఎప్పటికైనను 'కాళి నాథులు' లభించురనీ, అప్పుడు ఇక్కడగా పనికి వచ్చుననీ.

'కాళి' యనగా (క + అళి) కీరు త్రాచి జీవించునది = చేప; కాబట్టి 'కాళినాథ' శబ్దమునకు మర్న్యక్రేమనని యర్థము. అది లభించినపు యపకరించునది 'కొంగముక్కు' గారి 'ఏమిగ సమాచారము' కాదు. చిత్రించినారా!

స్వామీ! 'ఘటా' శబ్దమునకు 'ఏమగులగుం' పనియే యర్థము. 'కరిణాం ఘటనా ఘటా' అని యనురములానే యున్నది. కావున తమ యాశ్చర్యము తప్పు".

మాచితారా! సమాధాన మెంత యుక్తియుక్తముగాను, ప్రాథమ్యము ఉన్నదో! ఇట్టి కథ లోకమున్నవి. ఇక్కడ ఎన్నని చెప్పలము.

* * *

'తిరుపతివేంకటేశ్వరులు'—ఎంత ముచ్చటైన పేరు! పేరుల వలెనే మనసులును, వానసులలెనే కవితారీకులును చక్కగా పొత్తుకొనిపోవుటచేత ఆ జంటకవుల పద్యములు వినుల కమ్మరపు సోపలై ఒక్కసారి విన్నంతనే హృదయమున ముద్రితమై పోయెడివి. అందుకు తోడు వెంకటకాస్త్రిగారి కమ్మని కంఠ స్వరము—వారు పద్యము పఠించు ఘక్కి ఇట్టిదని చెప్పరాని యానందమున పోక్కించెడిది. మోహనరాగ చ్ఛాయలతో వారు పద్యము చదివినప్పుడు శ్రీకృష్ణ యురవిమధురగానమును విన్న గోటికవలె సభ్యులు సమ్మోహితు లయ్యెడివారు.

నేను పూర్వజన్మమున తేనెన తుణ్ణి మర్చిల్చును. ఒక మాడు (నర్మరావు పేట, తేమరము, వినుకొండ) అవధానములుమాత్రమే చూడగలిగిరిని. అవి యవధాన కథకు వార్ధకపు దినములు. బహుశః వినుకొండయన ధానమే తుట్టుకుదిదేమో? ఆ యవధాన ప్రారంభములో నెంకటకాస్త్రిగారు—“మీ మీశ్రమ కోరువజాలము. ఇంకెన్ని నాళ్లు మా కీపరిక్ష? ఒకసారి 'సర్వశిక్షాస్థు' పొందినవానిని మాటిమాటికిని పరీక్షించుట యేమి న్యాయ" మన్నారు. అది శత్రుబహుళమైన సభ. “ఎక్కువశ్రమ కోరువజాలకున్నచో ఒక యిరువది మందికే చెప్పండి” అన్నారు సభ్యులు. అప్పుడు తిరు పతికాస్త్రిగారు ఒక్కరిమిమమైనను యోచననీయు కడే—

“అవధానములు మామొంద మనీ మే
మామేలేకామేడు చి
న్నచో లేకుండు పెద్దచో యొనరుపక
మాన్యుల కవిత్వాభిరి
త్తువు తీరితిగ క్రేదచేయువపు డి
మౌనగామి మాకేటి కి
వ్యవసాయమును మాన మామరగ మో
వాద్యవి రక్షింపవే”

అది పద్యమును చదివి—“ఏమిటి వెందటి ప్రశ్న?” అన్నారు. “మాన మామరగ మో వాద్యవి” యని తిరుపతికాస్త్రిగారు రన్నప్పుడు నా 'కొట్టు' జలదరించినది. నా కిప్పటికిని వారి 'జలద గంధీర గళస్వని విశవచ్చుచున్నది. వెంకటసుధాకుల గడుము దనమునకు వినిగి, ముగివడిన ముఖముతో నిలువ బడియున్న యాయచోత్తులమని మూర్తి నా కన్నుల ప్రేలుచున్నది.

ఆ దినములలో తి. వెం. కవుల అవధానపద్యములు, నానారాజసందర్శనచాటువులు, వివాదకవితలు తెనుగుదేశమున నింటింట మాణువ్రాగినవి. వారి శ్రవణానంద మిప్పటికిని పలువురు రసీకులకు పారా యణగంధమే. ఇక భారతినాటకములకు గల ప్రశస్తి చెప్పనక్కరయే లేదు. వారి యవధానసభలు, వివాద ఘట్టములు, కాద్యములు, నాటకములు తెనుగు యాన

దులకు భావాభిమానమును కలిగించినది. కవిత్వానేక మెత్తించినది. వందలకొలది పద్యపాండు అనుకవులై నారు; అవధానులై నారు; తాత్పర్యకర్తలై నారు; విమర్శకులై నారు. నేటి కేటికవులలో పలువురు వారే కావున, ఈవాటి కవిలోకమునకు తిరుపతివేంకట కవులు గురువులు. అందు వేంకటకాస్త్రిగారు పరమగురువు.

తిరుపతికాస్త్రిగారు దివంగతులై యిప్పటికి ముప్పదియేండ్లయినది. అయినను వారు లేరన్న కొదవ కనబడనీక తమ యశస్సును కాపాడుకొనుటయేకాక, వేంకటకాస్త్రిగారి ముప్పది సంవత్సరములను సార

స్వతంత్రస్వయై యుండి, తుదకు ప్రభుత్వాస్థానకవినిక మధిష్ఠించి, తమ పూర్వయశస్సును ద్విగుణీకరించి నారు.

ఎత్తిన కలము మదిగడియనరకును దించకుండ అరువదియేండ్లు కారదాసేవ చేసి, విహితప్రతిష్ఠలలో సహ్యాన్నతపదము నధిగమించి యెనుబదవయేట శివరాత్రిపుణ్యదినమున దేహము చాలించి శివునిలో చేరి పోయినారు మాగురువులు వేంకటకాస్త్రిగారు.

అట్టి ప్రతిభాప్రభావమహిమ లెన్నటికైనను మరల మనదేశమున నవతరింతురా! ఎయో! ఎన్ని కళాబ్రులకో!

సంస్కృతభాషలో కొందఱు శతావధానులు, ఆశుకవులు

శ్రీ ఈయ్యాణ్ని వేంకటవీరరాఘవాచార్యులు

‘వాన్యపిః కురుతే కావ్యం
యన్విత్వేతి దర్శనాత్.’ (భట్టకౌతుకు)

ఆర్ష సంస్కృతి లేనివాడు కావ్యనిర్మాత కావాలదు. అతీంద్రియములను, బహోత్తములు ననువిషయములను, దృశ్యములను గ్రహించు శక్తి గలవాడు యుపి. ‘రవి కానవిరో గవి కాంచునేకరా’ అని వృద్ధునికీ ల్యాటికాభాషలో కవికి ‘వేట్స్’ (‘Vates’ - Prophet) అను పదమును వాడుదురని మహామేధావి ‘కార్లయిల్’ పండితుడు వ్రాసియున్నాడు. పై ‘వేట్స్’ పదమునకు ‘Seer’ (దర్శించువాడు—ద్రష్ట) అని యర్థము. ఇదియు - వార్తామూలకీ శివడించునట్లున్నది.

‘కావ్యకర్మణి కవేః సమాధిః వ్యాప్రియతే.’

(కావ్యకల్పవృక్షమున సమాధి—ఏకాగ్రచిత్తము—విసుల నననము) అని శ్యామదేవుని మతము. ‘వివేక ఏకాగ్రతా సమాధిః. సమాహితం చిత్త మర్థాక పశ్యతి’ అని రాజశేఖరవిద్యత్కరి.

మనస్సు శేకాగ్ర మొనరించుట (నిశ్చలత్వమునందించుట) యే సమాధి. సమాహితచిత్తమునకు వర్ణనీయములగు విషయములు, దృశ్యములను కన్నులకు గట్టినట్లుండును.

పారస్వతసిద్ధి విద్వాంసులకుడ నిపుణతతో సేవించినగాని లభించని మహారసాస్యవస్తువు. ఆ సిద్ధి కొక్కటియే యుపాయము — వేద్యవస్తువును చదివి కొని చిత్తమున శేకాగ్రతను గలిగించుటయే యని రాజ

శేఖరకు ‘కావ్యమీమాంస’లో నుడివియున్నాడు కావ్యనిర్మాణమున సమాధి యంతరప్రయత్నము; అభ్యాసము వాన్యప్రయత్నము.

‘చిత్తై కాగ్రైః అవధానమ్, చిత్తస్య ఏకాగ్ర్యం = బాహ్యార్థరహిత్యం, తదవధానమ్’ అని వామనుడు. (చక్షుశ్రోతాదిబహిరింద్రియములు తమతమ వ్యాపారములనుండి నివృత్తి నందుటవల్ల శేఖరడియేకాగ్రతయే అవధానము)

సావధానమును చిత్త మెంతటి దుర్బలకార్యము నైనను సాధింపగలుగును. నూలువిషయములపై చిత్తము శేకాగ్ర మొనరించుట శతావధానము. ఇట్టి విశిష్టప్రజ్ఞను మన ప్రాచీనసంస్కృతవిద్యత్కవులు పారస్వతీశ్చేత్రిమున కళోపవ్యాసంగ మొనరించుటకై వినియోగింపజొచ్చిరి. మునిశిఖరజాపటిమల్ల భారాళుద్ధియు, దానినలన భారావాహికముగ (నిరంతరముగ) అప్రయత్నించుగా—వామళుగా—శీఘ్రముగా—కవితా నిర్మాణపైపుణియు వారికి సంక్రమించినవి.

కొన్నివేలయేండ్లనుండి భారతీయుల కాళికవిత యలవడియున్నది. వ్రాతయే యెఱుంగని యుగేంద్రకాలమునుండియు బయలు వెడలిన ఛందోబద్ధచన యంతయు—శేఖరము, లిపిజ్ఞానము కలుగునంతకు—ఆశురచన, శీఘ్రకవిత కాక మఱియేమనును? ఇట్టి రచయితలను ‘శీఘ్రకవు’ అనియు నందురు.

కావ్యనిర్మాణమునకు ‘ప్రతిభ’ ప్రధానము. నవనవోత్పన్నకాలిని యగు ప్రజ్ఞయే ప్రతిభ. శబ్దసమా

హము, అర్థరాశి, అలంకారతంత్రము, ఉత్తి
వైచిత్రీ—ఇత్యాది కాళియులన్నిటిని హృదయభుక్
మున జీర్ణించి, యేది ప్రకాశింపజేయునో యది
ప్రతిభ. ప్రతిభానిగులకు చర్మచక్షువుల కగోచరము
లగు దేశాంతరకాలాంతరవ్యవహారములు, విషయము
లను కన్నులకు గట్టిపట్టే భాసించును. సామాన్యమాన
వుల కగోచరమున వస్తుగతసౌందర్యము ప్రతిభావ్యక్తమ
కట్టే పాదగట్టును. మేధావిరుద్రుడు, కుమారచారుడుకు
బాధ్యంఘులయ్యి, తమతమ ప్రతిభాప్రభావమువల్లనే
మహాకవులై కావ్యనిర్మాణదత్తులుగా బ్రఖ్యాతినందిరి.

శిశూదమువలకు జనని పడు నవస్థలవలెనే
ప్రతిభయు కావ్యోత్పత్తివలకు నై దవస్థల నవధించి
కావ్యరత్నమును గనును. అందు—

౧. మొదటిది 'హృదయసంపాదము'—రమణీయ
వస్తుదర్శనమువలన గలగు భావసంచలనము (Stimula-
tion.)

౨. తవ్యయాధావనము (Conception)—భావ
గర్భితమై యాహూ నిమ్ని వేశములతోడను, విషయముల
తోడను, పునఃపునఃతోడను (లేక ప్రాణిబాతయతోడను)
వికృతమై, వారియందు, వారియందును లేవమై,
హరిద్రామార్గములు (పడుపు, నున్నము) రెండును
గలిపి ప్రత్యేకరస్తుత్వవర్ణముల గోల్పోయి రోకవర్ణమై
నట్లు, తవ్యయమగుట.

౩. ఆస్వాదన—చర్మణము (Gestation) —
భావావేశము క్రమముగా పరిణతినంది, వివిధభావము
లేకీధించి, యొక్క యవధూతిగా నేర్పడుట.

౪. చిత్తకృత్తినిఃస్పృష్టనము (Inspiration)—
భావసంచలనము నవధించి, తదవధానము వావిష్క
రించుటకై—నెలువలుచుటకై—కల్లు తీర్రసేరణము.

౫. సృష్ట్యవ్వము—నిర్మాణము (Creation)—
ప్రతిభావంకుడు తాను ద్వీంచిన దృశ్యమును బుద్ధి
పూర్వకముగగాని, యప్రయత్నముగగాని, రచనా
రూపముగ జీర్ణించుట. †—కావ్యమును రచించుట.

† 'The Creative Process or Stimula-
tion to Creation'—Dr. R. N. Vale, M. A.,
Ph. D.

ఇక, ప్రాచీనానుష్ఠానసంస్కృతకావధానుల
యొక్కయు, ఆశుకవులయొక్కయు సృజితరీతులు
సంగ్రహముగా నొసగబడును.

౧. శ్రీశకకోప యతీశ్వరులు :

(క్రి. ౧౬ వ శతాబ్ది)

దక్షిణభారతకర్త మన శ్రీ వేదాంతదేశికులచే
(క్రి. ౧౨౬౦-౧౩౬౦) వ్రాసినవచమును దొడిగించు
కొనిన విశిష్టాదైవత సిద్ధాంత సంప్రదాయమునకు
జెందినది అహోబ(బి)లమతము. అదివశకకోప
స్వామి (క్రి. ౧౩౭౦-౧౪౫౦) యాపితము నలంకరిం
చిన ప్రథమాచార్యులు. ఈపితము మైశూరుసంస్థానము
లోని తిరునారాయణపురమున (శేలోకోట)
స్థాపితము. ఈమతమునకు జెందిన సీతాధిపతు లంద
ఱును సంస్కృతమున మహావిద్వాంసులు, నందు
కొందఱు కవిశోమణులై విలసిల్లిరి. ఈ సీతాధిపతుల
పరంపరలో నాఱవవారు (ఐంగిపురం) పరాంకుశ
యతీచంద్రులు (క్రి. ౧౪౯౦-౧౫౧౦) కృష్ణదేవరాయల
కల్లుపెను అరీయ రామరాజునకు సమకాలికులు. సప్తమ
సీతాధిపతి నై శకకోపయతీశ్వరులు విజయనగరాధీశు
డగు శ్రీరంగరాయల సమకాలికులు. ఈ యతీచంద్రులు
పూర్వాక్రమమున 'ఎలంకాడు' (బాలవన) వాస్తవ్యు
లును, భారవాజగోత్రజులు నగు శ్రీనివాసాచార్యుల
తనయులు. కీరి పూర్వాక్రమనామము తిరుమలా
చార్యులు. వేదాంతదేశికులకురాలెనే వీరికిని 'కవి
తార్కికకంఠిరస' విరుదము గలదు. వారివలెనే వీరు
నానుకవిచంద్రులు. శతావధానప్రజ్ఞాధురంధరులు,
నన్యుతకవితాప్రణిలులు నగు నీ యతీచంద్రులు. ముకుంద
దేవగజపతి ప్రభునవర్యులను స్వీకరించిరి. నాడు ప్రసిద్ధి
నందిన వాహినీపతి యను సంస్కృతకవింద్రు డీసంయ
విాంద్రుల శిష్యుడై యాయనను క్తుతించెను. వారి
భాష్యుని 'పద్యామృతతరంగిణి'లో నుద్దేఖింపబడిన
విశ్వనాథవాహినీపతియు, చతుర్ముఖుని 'రసకల్ప
ద్రుమము'న నుట్టంకింపబడిన వాహినీపతియు, శకకోప
యతీచంద్రుల శిష్యుడగు వాహినీపతియు నభిన్నులుగానే
నోచును.

కళకోపయంతింబ్రులు మనోపారకవితామరభి క
మగు 'వాసంతికాపరిణయ' మను నై దంకముల
సంస్కృతయాపకమును రచించిరి. వాసంతిక యను
దేవకవ్యమును, ఆహోదిలవరసింహస్వామికిని జరిగిన
కల్యాణముహూర్తన మిందు జ్ఞాతంబునది.

౨. దేశికభక్త వేంకటాచార్యకవి :

తిరువహింద్రపురవాసియగు నీదాక్షిణాత్యకవి
కవితాపటియ యనదృశము. ఈయనజీవ్యుంచలమున
కవితాసరస్వతి స్థిరవాస మేర్పఱచుకొనెనట. అందు
వలన నీ 'శ్రీఘ్రకవి' మాటలాడనేపక్షమును ఛందో
బద్ధముగా గవితాచతుశ్చైత్యోత్తో వ్యవహరించెడివాడట!
కొన్నియేండ్లక్రిందట నీయన న్వర్గముడయ్యెను. నను
కారకుల కర్ణకుపారములలో నిప్పటికిని ఈ యాకుకవి
ఛందోబద్ధరచనలు ప్రతిభ్యసించుచున్నవని తెలియు
చున్నది.

కాశ్మీరకవిశేషుడు లిల్లంకవి (క్రి. ౧౧ వ
శతకము) తా ముపసీతుడగువాటికి - అనగా, బ్రాచీన
కాలమున గర్భావృత్తువత్సరమున నుపనయనము విధిగా
జేయుమిందుటచే వార జేతేంద్రియాదున నన్నుప్పుడే)
బాల్యముననే తన దిహ్యగ్రమున కవితాకన్య వాల్మీ
మొనరించుచుండెడి దనియు, తిరువాత దామ స్వాధ్య
యవిరతుడై వేదవతన మొనరించుచుండి నీ వేద
ఘోషలో నా కవితాకామిని మంజీరనాద మంతగా
బ్రహ్మటము కాదయ్యెననియు తెప్పకొనియున్నాడు.

సామ్యత్వసంస్కృతియందలై, ఇతఃపురాపతిత
ప్రాచ్యగ్రంథజాత్యంధుల కిది విడ్డూరముగా, నసత్య
ప్రలాపముగా గన్నట్లవచ్చును. కావున నొందురెం
డాంగ్లకవుల వృత్తాంతముల నూచించెద :

మొన్న మొన్న న ప్రపించిన కవికోకిల సరోజినీ
దేవి యతిబాల్యమున ఇంద్లాండులో విద్యాభ్యాస
మొనరించుకాలముననే యొనిమిదివేల (వందల)
చరణములు గల యాంగ్లకావ్యమును రచించిన
టామెజీవితనరీత్రలో జన్మ తపమున చరిచియున్నాను.

కేవలాంగ్లేయుడగు అలెక్షాండర్ పోప్
(Alexander Pope : ౧౬౮౮-౧౭౪౪) అను కవి

తొక్కుపలుకులు పలుకువపుడే ఛందోబద్ధముగా మాట
లాడుచు పద్యములు వ్రాయుచుండెడివాడట. చదువు
కొనట మాని పద్యములు వ్రాయుచున్నాడని తండ్రి
యాతనిని కొట్టబోగా నీవనిపాలుడు ఛందోబద్ధముగా
నిట్లు జనకుని వేడుకొనెనట:

'Papa, Papa, beat me not.'

తండ్రి నవ్వుకొని, 'బిరికి కవితోవ్యాధ
మసాగ్యరోగముగా నమ్మదనియు, బి డిక పనికిరా
దనియు విదగుకొని మమ్మకుండెనట. తిరువాత
నీ బాలకవి ప్రఖ్యాతికవితయై, మైని నూచించిన రచ
ప్రజ్ఞ నిట్లు కేర్పొనియున్నాడు :

'As yet a child nor yet a foal to fame,
I lisped in numbers (verses), for the
numbers came'—

(అప్రయత్నిముగా ఛందోబద్ధ రచన వానోటి
నుండి వెలువడుటచే, తొక్కుపలుకులు పలుకువవృ
క్షమ వానోట పద్యములే వచ్చుచుండెడివి.)

౩. అష్టావధానం అనంతాచార్యకవి :

ఈయనయ తిరువహింద్రపురవాసియే. అష్టావ
ధానమున, వాక్యకవనమున విట్టయుని నీయన కవితా
మార్గమున క్లిష్టగ్రంథుల వివేకొట్టుచు జేయు సమస్య
పూరణప్రావీణ్య మత్యద్భుతజనకముగ నుండెడివట.
పద్యములలో వాయాపద్యనామముల వర్ధంతముగ,
చమత్కారముగ నిడుడుట కంకరభగవత్పాదుల రచ
నలయందును, జయకవుని 'గీతగోవిందము'వందును,
మఱికొన్ని కృతులయందును గన్నట్లుచున్నది. అనంతా
చార్యకవి పద్యములలో రాగముల నామములను జను
త్కారముగ నిమిషవృత్తులందెడివాడు :

ఉదా—'చిరురాశీకువరాశీ'

వదనం తప భాతి కంకరాభరణమ్.'

౪. శతావధాన - ఈచంబాడి శ్రీనివాసా
చార్యకవి :

(క్రి. ౧౮౪౮-౧౮౯౪)

ఈకవియ తిరువహింద్రపుర (దక్షిణార్కాట) లు

జిల్లా) వాస్తవ్యుడే. కాండిప్పగోత్రవాడు. తండ్రి వేదాంతాచార్యులు. త్రినివాసకవి చిరకాలము మంథ కోణమునందలి ప్రభుత్వకళాశాలయందు గీర్వాణపీఠాధిపతిగా నుండెడివాడు. శతావధాన ప్రజ్ఞానిధియు, సుదాత్మకవితా నిర్వాణవిభుడుడనూత్రిమే కాక యాయన ప్రాథమైదుషీ భూషితుడుగా గూడ విఖ్యాతి నందెను.

కాలిదాసమహాకవిగ్రంథములను బాకముగా తెప్పనతనన్న నీయనయే చెప్పరలినట. అందును కాకుం తెల విాయనసామ్యుట.

ఈయవరచనలను నె లుగు కత్తులుగా బేర్కొన దగును :

I వ్యాఖ్యానములు :—

౧. 'సహృదయ' (కాకుంతలవాఙ్మయి)
౨. 'బాలస్రియ' (మృచ్చకటికావాఙ్మయి)
౩. వాగావంతవాఙ్మయి.

II గద్యకృతులు :—

౪. శార్దూలకోపాఖ్యానము.
౫. త్రికృష్ణలీలాంబరము. ('సహృదయ'యను సంస్కృతమాసపత్రికలో గొంత ప్రకటితము)

III పద్యగేయాత్మకములు :—

౬. పాంసవిలాసము—౬ పద్యముల మహా కావ్యము. రూపకాతికేయోక్తిప్రధానముగా కృష్ణ, మిశ్రుని 'ప్రబోధదండ్రోదయము'వలె నాధ్యాత్మిక విషయవిచారకము.

౭. అమృతమథనము : జయదేవుని 'గీతగోవిం దము'వలె పద్యగేయాత్మకము. కవిగావకళానైపుణ్య మిట బాగుగా ప్రకటింపబడెను.

౮. అమృతమథనము : కావ్యము. (అస మగ్రము.)

IV రూపకములు :—

౯. ఉషాపరిణయము.
౧౦. శృంగారతరంగిణి (భాణము)

ఈ కవిశేఖరుని కవిరామానుజురి తెలియుటకై నాల్గు శ్లోకము లుల్లేఖింపబడును :

౧. సగృర.

'సంమార్చద్యేనువాదశ్రవణహృతిహృదాం
సంధ్రమాదాద్రుతానా
మావీప్యసేదుషీదాం ప్రవహరిణదృశాం
మద్దానే నాధీపిరి,
ఏకైకస్యాః పురస్తా ద్యుగపదుభయతి
శ్చాత్రిమాయాశేరిరిః
తైయానా గోపవేషః కలయతు కుశలం
రాసలీలాగురు ర్మః.

౨. కా. శక్త్యా గమ్య మశ్మదమార్గ మమలం
దీప్తార్యజాతోజ్జ్వలం
క్లిప్తం శబ్దరూప్రియా నవరసా
సారప్రసారాస్పదమ్,
కాన్యం యత్కవివేదసో బుధసుతో
ర్యాగీశ్వరా దాగతం
తద్వోగ్యమేవ న విాయతే, వితరతి
స్థానంవ వాచాం పునః.

౩. కా. ప్రాతోభి న్నటిసేవ యా నవనైః
శబ్దార్యోగై ర్దగత్
విశ్వానీ రసవేదిభి శ్చిరతరం
శృంగ్యర్థి రాసీయనే,
తీరజ్జోధనరేషతాం కవిమనే
ర్యజ్జోధయక భారతీం
మనైరేవ కహోపలో గూఢతాం
వ్యాఖ్యాపరాధో మను.

౪. మందా. మద్యాఖ్యానం యదిహ విగుణం
నైష రోషో ననో మే,
క్షామా నైహ యది గుణవః
క్వాపి దృశ్యేత పద్ధిః,
ఇత్థం భీరగ్ధవసితి రహం
సాహసేఽస్మి ప్రవృత్తః,

కాలః శ్రేయాః పదమసి పదకః.

నస్థలక దూషణాయః.

—(కాకుంఠల వ్యాఖ్య)

గే. మ. మ. శంకరలాలమహేశ్వరశాస్త్రి:

(క్రీ. ౧౮౪౪-౧౯౧౬)

ఈయన పశ్చిమభారతవర్ష మనందలి 'కథియ వార్' మండలము (Kathiawar) లోని జాంనగర చాసి, 'ప్రశ్నోరహగరబ్రాహ్మణ' వంశమునకు చెందిన వాడు. భారత్యాజనశ్రేణుడు. తండ్రి మహేశ్వర పండితుడు. తల్లి మాంగుబాయి (Monghibai). శంకర లాలపండితు ధానుకవితయందును, ఆవధానములయందును నిష్ణాతుడు. ౧౫ ఏండ్ల వయస్సుననే యాయన కవితారచనకు మొదలిడెను. కథియవార్ మండలము నందలి 'మోరీస్' నగరమున నన్న 'రావ్ జీరాజసంస్కృత కళాశాల' (Rawajiraj Sanskrit College at Morvi) కు ప్రధానాచార్యులు (Principal) గా నీయన ౨౧ వ యేటనే నియమింపబడి, యచ్చటనే యనేకకర్తవ్యములు విద్యాదాన మొనరించెను. ఈయన యానుకవితాప్రావీణ్యమునకు మెచ్చి జాంనగరమహారాజీయనకు 'కిశుకవి' యను బిరుదుము నొసగెను.

ఈయన ప్రాథమికభాషాపండిత్యములను గుర్తించి ౧౯౧౪ వ సంవత్సరమున ప్రభుత్వమునా నీయనను 'మహామహాపాఠశాలయ' బిరుదుము నొసగి సత్కరించిరి. ౧౯౧౬ లోనే యీ విద్యత్కవిచంద్రు డెత్త మొనెను. ఈయన పృథి చిహ్నముగ తర్జిమ్యలు, నల్లి మానులును 'శంకరాశ్రమ' మను నొక యాశ్రమమును స్థాపించి, యందు సన్న్యాసులచే శాస్త్రాధ్యయనవిచారకములు, మతప్రబోధకములు నగు నుపన్యాసముల నిర్వహించుచుందురు.

ఈ కవియూహముని బహుగ్రంథనిర్మాత. తద్రచనములలో బ్రధానములు :

I. మహాకావ్యములు :—

౧. 'రావజీరాజశ్రీరీవిలాసము' - మోరీస్ సంస్థానాధీశ్వరుల కంఠానుచరిత్ర వర్ణనము.
౨. కాలచరితము.

II. లఘుకావ్యములు :—

౩. ఆరుంధిరీవిజయము.
౪. కేశిఃకృపావేదలహరి.
౫. కైలాసయాత్ర.
౬. పాంచాలీచరితము.
౭. ప్రసన్నలోపాముద్ర.
౮. భోగవతీభాగ్యోదయము
౯. బ్రాంతిభయభంజనము
౧౦. మేఘప్రార్థనము

III. రూపకములు :—

౧౧. కృష్ణచంద్రాభ్యుదయము
౧౨. నోపాలచింతామణి
౧౩. భ్రువాభ్యుదయము
౧౪. పారవశీపరిణయము
౧౫. భద్రాయుర్విజయము
౧౬. వాసువిజయము
౧౭. సావిత్రిచరితము.

IV. గద్యకథారచనములు :—

౧౮. ఆనందాయాభ్యుదయము
౧౯. చంద్రవ్రతాచరిత్రము
౨౦. భగవతీభాగ్యోదయము
౨౧. మహేశ్వరప్రణామియ,

ఇవికాక యాయన రచించిన స్తోత్రములు, ప్రశస్తలు ననేకములు కలవు.

శేషం కృష్ణకవి

శ్రీ మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి

పూర్వకాలమున విద్యత్వకవిత్వముల నన్నె
కెక్కిన యాంధ్రదేశీయపండితవంశములలో
శేషంవారి వంశ మొకటి. వీరి యాద్య
నివాసము తెలంగాణాలోగాని, రాయలసీమ
లోగాని యొక గ్రామము కావచ్చును. అది
యిప్పుడు నిరూపింపరాదుగాని యీవంశము
లోని యొక కుటుంబము కాశీనగరమునకును,
మఱియొకటి మహారాష్ట్రదేశమునకును,
ఇంకొకటి దక్షిణదేశమునకును వలసవెళ్ళి
నట్లు కనబడుచున్నది. వారివారి రచనలే
యిందుకు ప్రమాణము.

శేషం కమలాకరరత్నాకరపండితులు
గీతగోవిందమునకును, శేషం గోవిందపండి
తుడు అమరుకళకమునకును నిర్మించిన
వ్యాఖ్య లున్నవి. గోవిందపండితుడు విన
తానందవ్యాయోగము, గోపాలలీలార్ణవ
భాణముకూడ నిర్మించియున్నాడు. శేషం
రామచంద్రబుధుడు హర్షనైషధమునకు
టీక రచించుచును, శేషంవేంకటపతి మధురా
నాయకుడైన విజయరంగచౌక్కుభూపా
లుని యాస్థానకవియై తారాశశాంకవిజయ
మను నాంధ్రప్రబంధమును నిర్మించెను. ఇట్లు
దేశము నలుగడలనుండి సారస్వత సేవయొన
రించిన యీ శేషమువంశములోని నరసింహ
కవి శా. ౧౮౭౧ ప్రాంతమందు కాశీపుర
మున కేగి యందు స్థిరపడెను.

ఆ కాలమందలి కాశీపండితులలో నర

సింహకవి శబ్దశాస్త్రనిధి యని కీర్తిగన్న
వాడు. భట్టోజీదీక్షితులు, నాగేశభట్టు
మొదలగు మహావైయాకరణులు పాణినీయ
మున నతని మతము నెక్కువగా నాశ్ర
యించి రనుటయే యతని వైదుష్యమహత్వ
మునకు గొప్ప గుర్తు. శాస్త్రపారిణులయ్యు,
కవితాధురీణులైన నాటి కొలది విద్యత్క
వులలో నత ఙ్గోకడు. తాండవపురరాజైన
గోవిందచంద్రనృపతి యాదరమందిన యా
కవింద్రుడు పోషకునిపేర గోవిందార్ణవ మను
ధర్మశాస్త్రగ్రంథము నిర్మించెను. ఆనాడు
వారాణసిలో శబ్దశాస్త్రపాఠమునకు పఠమ
గురువైన యతనికి చింతామణి, కృష్ణుడు
నని యిద్దఱు కొడుకులు జన్మించిరి. చింతా
మణి మహావైయాకరణుడై, కవియు నై
రుక్మిణీపరిణయనాటకమును, రసమంజరీపరి
మళ మను నాలంకారికకృతిని నిర్మించెను.
ద్వితీయుడైన—

ఈకృష్ణకవి తండ్రివలె నన్నవలె శబ్ద
శాస్త్ర ప్రవీణుడై కవితాచతురుడై మురారి
విజయము, ముక్తాచరితము, సత్యభామాపరిణ
యము, సత్యభామావిలాసము, ఉపాపరిణ
యము, క్రియాగోపనరామాయణము, పారి
జాతహరణము, కంసవధ అను కావ్యములు
రచించుచును. వీనిలో కడపటి రెండు నిపుడు
ముద్రితములైనవి. కంసవధ యేడంకముల
నాటకము. ఇది, అకృష్ణపాదుషామంత్రియైన

రాజాతోడరమ్మలుని కుమారుడగు గోవర్ధన ధారి యనబడిన గిరిధారి నృపతిప్రతాప మున రచియింపబడినదని ప్రస్తావనయే యిట్లు చెప్పచున్నది:

“తస్యాస్తి తండనకులములనుండనస్య
శ్రీతోడరక్షితిపతే సునయో నయజ్ఞః,
నానాకలకులగృహం షుద్ధగోష్ఠీ
మేకోఽభివృత్తి నమ ర్గిరిధారి నాహు”

దీనినిబట్టి యితడు శా. ౧౫౧౦ ప్రాంతముం దీకృతి నిర్మించె ననవచ్చును. ఈక్రింది సూత్రధారోక్తిని బట్టి యితని చతుర్దశవిద్యావివేకము గోచరించుచున్నది.

“చతుర్దశం విద్యాం పరికర్మితచేతనః

కవిశేతి కిమన్నాచ తస్మాత్సర్వం విద్యతః”

శబ్దశాస్త్రకోవిదత్వము కవులకు భూషణము. అది లేని కవిత బొల్లియున్న లతాంగివలె రసీకులను రంజింపజేయజాల దన్న యితని మాట యిది:—

“రసాలంకారసారాపి వాణీ వ్యాకరణోష్ఠితా,
స్విత్రోపహతగాత్రీన సరంజయతి పజ్జవాన్”

ఈకవి తన తండ్రివల్ల కృతినందిన తాండవపుర (కాశీనమీపమున) రాజారమ్మ

జైన సరోత్తమనృపతి కంకితముగా పారిజాతాపహరణచంపుపురచియించెను. ఆంధ్రుడైన యీ విద్యత్కవి సుప్రసిద్ధుడైన జగన్నాథపండితరాయలకంటె పెద్దవాడు, ఢిల్లీ నగరమున వీరిరువురు పరస్పరము చూచుకొన్నవారు ననుట కవకాశము కలదు.

ఈ కృష్ణకవికి వీరేశ్వరుడు, నారాయణుడు నను నిరువురు పుత్రులు కలరు. వీరిలో పెద్దవాడు పండితరాయల గురువులలో నొకడు. ఆ వీరేశ్వరుడు వేతేమోయని కొందఱు సంశయింతురేమోకాని, ఆకాలమున కాశీనగరమునందు శబ్దశాస్త్రప్రసిద్ధుడైన వీరేశ్వరు డీ కృష్ణకవిపుత్రుడే కాక మఱియొకడు కానరాడు. ఈ వీరేశ్వరునొద్దనే భట్టోజీదీక్షితులును, అన్నంభట్టును శబ్దతర్క-శాస్త్రము లభ్యసించిరని పండితలోకప్రతితి కలదు. దీనివంతనుబట్టి తెలుగుదేశములోని యొక విద్యద్వంశము దేశాంతరములందు విద్యావంశములు నెలకొల్పినదని విదితమగును. అట్టి శేషంపంశములోని యీ కృష్ణకవి కృతులను సంపాదించి ప్రకటించుట యాంధ్రుల కర్తవ్యము.

పిచ్చిగాయకుడు

[శ్రవ్యనాటిక]

శ్రీ ఇంద్రగంటి హనుమచ్ఛాస్త్రి

మొదటిరంగము

[హనుమత్ చక్రవర్తి గుజరాతువంతా బయ్యించి ఆశ్రాంత మేలే బహుదూరము బంధించి రక్త వర్ణకస్తూరితో పింహాసన మధిష్ఠించేడు. రక్తవర్ణం జనసంహారనూచకం. మొగలు సైనికులు చెలరేగి బహు దూరుప్రజలను రాజద్రోహులనే నెపంతో చీల్చి చెండాడుతున్నారు.

[బేజాబారా ఒక బాసపదగాయకుడు. అతని పాటకు ప్రకృతి పులకిస్తుంది. తన దేశభజల హింసలు చూడలేక బేజా ఉన్నప్పుడై గ్రామాలవంట భయభ్రాంతుడై తిరుగుతూ ఒక నాటిఉదయం ఇట్లా పాడుతూ ఒకపీఠివంట తిరుగుతున్నాడు]

బేజా

(గీతం)

లేవాలేవా లేనేలేవా దేవా
త్రోవలేని పెనుచీకటిలో నీ
తోడు పెదకు దీనుల కివ్వడు ||లేవా||

అనదజనుల కుత్తుక నెత్తురు
లాని పూని చెలరేగు కత్తులకు ||లేవా||

చెదరిచెదరి ఏమైతివో ఈ జన
పదముల మృత్యువిహారము జూడగ ||లేవా||

(చెనుకనుంచి కోలాహలం)

౧ గొంతు:—తల్వార్, తల్వార్!

౨ గొంతు:—మార్ డాలో.

౩ గొంతు:—ఖూన్ - ఖూన్.

౧ గొంతు:—పకడో - ఉస్కా - పకడో.

కొన్ని గొంతుకలు:—అయ్యో - అయ్యో - బాధ - దాహం - దాహం. (మూలుగులు)

౧ సైనికుడు:—పట్టుకో - ఆ దివానాని పట్టుకో.

౨ సైనికుడు:—ఆగు, దివానాభయ్యా, ఆగు.

బేజా:—(పెద్ద నిట్టూర్పు విడిచి) వచ్చారా, సరిగ్గా నేననుకున్నట్లు వచ్చారా? రండిరండి. (వెరిగా నవ్వి) నేనే వద్దామనుకుంటున్నాను మీకోసం... వెతుక్కుంటూ.

౧ సైనికుడు:—రాదలచిన వాడిపు భయపడి పరుగెత్తుతున్నా వెందుకు?

బేజా:—త్వరగా మీదగ్గరకు చేరుకునేటందుకు.

౨ సై:—(తోడి సైనికునితో, నవ్వుతూ) అచ్చా దివానాదోస్తే!

౧ సైని:—వణకుతున్నావు, భయంగా ఉందా?

బేజా:—చలిగా ఉంది. మీవంటి
న్నేహితుల్ని చూడగానే భయం పోయింది.

౨ సైని:—ఎండలో ఉన్నా చలిగా
ఉందా దివానాభయ్యా!

బేజా:—సూర్యుడికికూడా చలిగా
ఉంది. చూడండి ఎట్లా ఒణుకుతున్నాడో
మీముందు. యిదివరకు పగలు సూర్యు
డుదయించేవాడు కాని యిప్పుడు చంద్రు
డుదయిస్తున్నాడు. చూడండి ఎంత చల్లగా
ఉన్నాడో.

(ఇద్దరు సైనికులు సూర్యుని చూస్తుండగా బేజా
పారిపోతాడు)

౧ సైని:—(చూచి) అరే దేఖో,
దివానా దాడైవై...బద్మాష్!

౨ సైని:—(పరుగెత్తి బేజాను పట్టుకు
వచ్చి) మోసగించి ఎంతదూరం పరిగెత్తగ
లవు? ఇక నీపని...పైసలా. చూచేవాడిన్ని?
వందలకొద్ది కాఫిర్లతలలు సఫాచేసిన కత్తి
యిది. ఖవద్దార్.

౧ సైని:—భాయీ, తొందరపడకు.
ఇలా కొందరు పిచ్చిగా నటించి ఎంతో
బంగారం, డబ్బు దాస్తారు. పూరా కనుక్కుని
అప్పుడే చంపుదాము.

౨ సైని:—అచ్చా, దివానాభాయీ!
నీదగ్గర ఏమున్నా యిచ్చివెయ్యి. ఎందుకు
చచ్చిపోతావు?

౧ సైని:—ప్రాణ లుంటే మళ్ళీ సంపా
దించుకుంటావు. ఆలోచించుకో.

బేజా:—(నిర్లక్ష్యంగా)నావంటి లికారి
దగ్గర మూటలుంటాయా? నేను దివానాను
కాను, మీరు. పాటలున్నాయి, వింటారా?

౨ సైని:—బడా బద్మాష్. సోనాసహీ -
గానా కహోతావై-మారో!

౧ సైని:—అరే దివానా! లాభంలేదు.
నీ తల ఎగిరిపోతుంది. కాసుకో.

బేజా:—(వైరిగా నవ్వి) పిచ్చి
భాయీలూ! వినండి. తెగిపోయినా నా తల
తెగపాడుతుంది. నా బ్రతుకంతా పాటే. ఈ
గుజరాతుకొండలు, నదులు, పొలాలు, గాలి-
అన్నీ నాపాటలతో నిండిపోయాయి. మీ
కుటిల దృష్టులతో, కూరఖడ్గాలతో నన్ను
చంపగలరుకాని నాపాటల్ని చంపలేరు.
ఆలుబిడ్డల్ని పోగొట్టుకొని పాటలతో బతికే
ఈ లికారితో మీకేంసని? విడవండి నన్ను.

౨ సైని:—విడవడానికి రాలేదు. పొడిచి
మరీ పోతాము.

౧ సైని:—అరేభాయీ. వీణ్ణి చేతులు
విరిచి ఆ చెట్టుకు కట్టు ముందు.

౨ సైని:—(బేజాను చెట్టుకు కట్టి
వేస్తాడు)

బేజా:—(కట్టలో ఉండి) భాయీయో!
నాకంతం స్వాధీనంలో ఉండగా ఒక పాట
వినండి.

(గీతం)

వేడికన్నీటితో విలపించు భూమీ!

పాడి చెడి దైవమే పయనించెనమ్మా!

నానేల నేమూల గావకళ వినిన

నను జూడ తలచెత్తు జనులార రారా! ||వే||

ఎన్నాళ్ళు నాజగతి కి చేదుబ్రతుకు?

మన్నన్ని నాళ్ళు ఆమని రానెరాదా? ||వే||

(హతాశుగ నుగ్రంహిణ మొగలు వైవాధిపతి చంద్రసింహ ప్రవేశం)

౧ సైని : — (అలజడిగ) థాయీ, థాయీ! సర్దార్ చంద్రసింగ్!

ఇద్దరు : — (కంగారుగా) సలామ్ సలామ్ సర్దార్ జీ.

(చంద్రసింహ ప్రవేశించి)

చంద్ర : — ఎవ రిక్కడ? ఏమి చేస్తున్నారు? ఇత డెవరు?

౧ సైని : — లేదండి. ఏమీలేదు. ఫాదుమావారిశత్రువులు నివారణాగ్రామాలలో దాగి ఉన్నారేమో అని చూస్తున్నాము.

చంద్ర : — (నవ్వి) ఫాదుమావారి శత్రువుగా ఈ బికారి దొరికేడా?

౨ సైని : — ఒక యింటిలోనుంచి యిత డేదో ఎత్తుకొని పరారి అవుతుంటే పట్టుకొన్నాము సర్దార్ జీ.

చంద్ర : — దొంగసాము దొరికిందా?

౧ సైని : — లేదు హుజూర్.

చంద్ర : — చెట్టుకు విరిచికట్టడ మెందుకు? చెట్టులో దాచాడా?

౨ సైని : — దొంగిలించా డని మా అనుమానం.

చంద్ర : — అనుమానానికి కారణం?

౧ సైని : — కుచ్ నహీ...

౨ సైని : — (మెల్లగా) చుప్ రహో — సర్దార్ జీ! ఇట్లాంటి దొంగల్ని చాలామందిని పట్టుకున్నాము.

చంద్ర : — ఇక చాలించండి. ముందితని కట్టు విప్పండి. కత్తికైనా దయ ఉంటుందికాని

మీకు లేదు. పరమమూర్ఖులు. శత్రువుల పేరు చెప్పి గ్రామాలు దోచుకుంటున్నారు. బాగ్రత్త. ఇత డీదేశాని కంఠటికీ పేరుపడ్డ గాయకుడు. ఇతని పాట నిని పరవశంకాని గుజరాత్ జీవి ఉండడు. ఫాదుమావారు చూసి సంతోషిస్తారు. నాతో వస్తాడు. మీరు నడవండి... (బేజూతో) బేజూ! భేదపడకు. ప్రభువుపేరిట నీచులు చేసే అత్యాచారాలివి. నీ గావవాహిని దూరానికి నాచెవి సోకి నన్ను రప్పించింది. జాతులకు, ద్వేషాలకు అతీతమైంది నీ గానం. నీ అమూల్యసంగీతంతో నీదేశానికి ఎంతైనా సాధించగలవు. ఫాదుమాకు హృదయం లేకపోలేదు. రా, నాతో. గుర్ర మెక్కు!

బేజూ : — ప్రభూ, ఈ బికారికి చక్రవర్తిదర్శన మెందుకు? నా శోకగీతాలలో నన్ను కరిగిపోనివ్వండి. మాయేలిక బహదూర్ రక్షించలేని దేశాన్ని ఈ వీరుడు కాపాడగలడా? నన్ను మన్నించండి.

చంద్ర : — ఓయి పిచ్చివాడా! మాటాడకుండా నాతో రా. నీశక్తి నాకు తెలుసు.

బేజూ : — ప్రాణదాతను తిరస్కరించలేను. పడండి.

రెండవ రంగము

[హమయూకాచక్రవర్తి దర్బారు. పథ్యంతో రాజకీయాలు చర్చిస్తూఉంటాడు. మొగలు సైనికులిద్దరు ఆందోళనగా పరుగుత్తుకొనివచ్చి—]

౧ సైని : — ఖుదావంద్... ఈ హిందూ సర్దారులతో వేగలేకుండా ఉన్నాము.

౨ సైని : — మేము పట్టుకున్న కాఫీర్లను విడిపించి వారియెదుట మమ్మల్ని హారం చేస్తున్నారు.

హుమ:—ఏమిసంగతి?

౧ సైని:— ఫాదుషావారి హుకుం ప్రకారము పల్లెపల్లెలా దాగిఉన్న దుశ్మన్ లను పట్టి బందీచేస్తూఉంటే సర్దార్ చంద్ర సింగ్ జీ మమ్మల్ని తిట్టి వారిని విడిపిస్తున్నారు.

౨ సైని:—ఔను సర్కార్...

హుమ:—(అశ్చర్యంగా) ఏమి! చంద్ర సింగు ద్రోహుల్ని విడిపిస్తున్నాడా? చాలా వింతగా ఉంది. ఇంతవరకు చంద్రసింగ్ మా హుకుం తిరసావహించి పనిచేస్తున్నాడు. ఇప్పుడు మారి స్వభాతిఅభిమానం చూపు తున్నాడా? సరే! మీరు వెళ్లండి. కఠినంగా విచారిస్తాను.

(పైనులు వెళ్తు)

౧ సభ్యుడు:— హుజూర్! చంద్ర సింగ్ జీ రాజభక్తి శంకించరానిది. వీరి ప్రవర్తనలో ఏదో అక్రమం ఉండిఉంటుంది.

౨ సభ్యుడు:—ఏమిమాట! హిందువును కోసినా అభిమానం పోదు. సర్దారును కఠినంగా విచారించాలి ఫాదుషావారు.

(ప్రవేశం: చంద్రసింగ్ - వెనక పిచ్చి శిష్యులతో కేజాబారా)

చంద్ర:—(సైనికమర్యాదతో నమస్కరించి) ఖుదావంద్! మన సైనికులు...

హుమ:— (గంభీరంగా) అంతా విన్నాము. మీరు చెప్పవలసింది చెప్పండి.

చంద్ర:—(తెల్లబోయి నర్దుకొని) విన్నవిస్తున్నాను. విచక్షణ లేకుండా సాధువులను బాధిస్తున్నారు.

హుమ:—(కఠినంగా) హిందువులం దరూ సాధువులే. మీరు విడిపించండి.

చంద్ర:— (నిశ్చయంగా) ఏజాతీ పూర్తిగా సాధువులతోకాని, అసాధువులతోగాని నిండిఉండ దని ఫాదుషావారికి తెలియనిది గాదు. ఏమతమూ సాధుహింసను ప్రోత్సహించదుగదా సర్కార్...ఇతడు సాధువు.

హుమ:—చూడగానే మీకు తెలిసిందా?

చంద్ర:—కాదు ప్రభూ...విసగానే—

హుమ:—ఇతని కీర్తి అంత ముందుగా మీచెవి కెక్కినదా?

చంద్ర:—ముందు చెవికెక్కినది కీర్తి గాదు, ఇతని రాశ్యకరిగించే గానం. ఇతని పేరు తెలిసినతరువాత ఇతని కీర్తి. సర్కార్! విచక్షణలేకుండా విన్నమాట నమ్మేటంత అమాయకుడు కాదని నమ్ముండి మీసర్దార్.

హుమ:—(గంభీరంగా నవ్వి)అచ్చా... మీ కింత కళాభిమానమని ముందు మాకు తెలియదు. ఇత డెవ్వరు?

చంద్ర:—చిత్తము. ఇతని పేరు విసని గుజరాత్ ప్రజ లేదు. పేరు బేజాబారా. గొప్ప జానపదగాయకుడు. సితార్ అందు కొని గొంతు కదిపితే చాలు, ప్రకృతి పరవశమై వెంటపాడుతుంది. వీలినవారి దర్బారుకు అమూల్యమణిగా ఉండగలడని నిశ్చయించి సైనికుల చేతులనుండి విడిపించాను. కళను గౌరవించని ప్రభుత్వానికి ప్రతిష్ఠ లేదు. ఇతని అమృతకంఠంనుంచి ప్రభువువారి విజయగీతాలు ప్రపంచమంతా వినాలని నా కోరిక.

హుమ:—బహుత్ అచ్చా... ఇతని చేత పాడించి మీమాట రుజువుచేయండి.

చంద్ర:—జీ...నర్కార్...బేజా! చక్రవర్తి వినగోరడం నీలదృష్టం. నీ కల కంతం కదిపి ఒక్క గీతం ఆలపించు.

(బేజా ముందుకు వచ్చి ఫాదుషాకు నమస్కరించి కూర్చుని మెల్లగా గొంతు సవరించి పాడతాడు)
(గీతం)

రాగమెరుగని వీణ—రక్తి నెరుగని గాణ
ఎడద కీలలు రగులగా—రారాజ!
ఏగీతములు పలుకునో. ||రా||

పాషాణహృదయాలు—పాలించు లోకాన
ద్వేషమే పంటగాదా—ఓ రాజ!
ప్రేమ కరపై సురుగదా! ||రా||

కొనరి నీయశములో—వినము కలిపిన చేయి
దెనలెల్ల నెత్తుపూసె—రారాజ!
కసిలేచి కత్తిదూసె. ||రా||

తెగిన కంఠముతోడ—తేటి పాడిన పాట
సొగయునా నీయెడంద—ఓ రాజ!
పొగులదా కన్నీటితో? ||రా||

(బేజా గడ్డపకంఠంతో కుదిచరణం తిరిగి పాడుతూఉండగా చక్రవర్తి దిగ్గజ లేచి అంతఃపురానికి వెళ్ళిపోయాడు. సభ్యుల్లో కలరరం)

౧ సభ్యు:—కొంప మునిగిపోయింది. ఫాదుషావారికి ఆగ్రహం వచ్చివుంటుంది. పిచ్చివాడి తల ఎగిరిపోతుంది పాపం!

౨ సభ్యు:—తాడు - ప్రభువు ఎంత గాంభీర్యం వహించినా సూర్యకిరణం సోకిన హిమఫలకంవలె ఇతని గీతంతో మనస్సు ద్రవించి ఆ విశాలసేత్రాలలో తడిపాడలు కనిపించాయి.

౧ సభ్యు:—హుమ్...మాటలాడకండి ప్రభువు తిరిగివస్తున్నారు. ఓహో! ఏమిది... చక్రవర్తి రక్తవస్త్రాలు విడిచి పసుపువస్త్రాలు ధరించారు.

౨ సభ్యు:—ఫాదుషావారి ముఖం ఇప్పుడెంత శాంతసుందరంగా ఉంది!

(ప్రవేశం: హుమయూన్ చక్రవర్తి)

హుమ:—(సింహాసన మధిష్ఠించి) ఎవడూరా అక్కడ?

భటుడు:—జీ...హుజూర్...

హుమ:—ఒక తెల్లని పారశీకగుర్రం, బంగారుకత్తి, రసపెల్లాబట్టలు తక్షణం తీసుకురా.

భటు:—జీ నర్కార్...

(భటుడు చక్రవర్తి కోరినవి తెచ్చి ఎదుట ఉంచుతాడు.)

హుమ:—గానకళానిధీ... బేజా. నీ గానామృతం హింసాకళంకితమైన నా హృదయాన్ని కడిగి పవిత్రం చేసింది. ఒక దుఃస్వప్నం నుంచి ఇప్పుడు మేలుకున్నాను. నీ నిరుపమానగాంభీర్యవిద్యకు భారత చక్రవర్తి బహుమానం యిది—వీక్షరించు.

బేజా:—(కృతజ్ఞతతో వణకిపోతూ) ప్రభూ! ఈచికారి ఈ మహాసన్మానానికి అర్హుడు కాదు. మన్నించండి. తమ అనుగ్రహం చాలు.

హుమ:—నీవు నేటినుండి మొగలు ఫాదుషాదర్బారు గాయకుడవు. ఇవి ఆస్థాన గాయక లాంఛనాలు.

బేజా:—(మానం)

హుమ:—నందేహించకు. ఈ గుర్ర మెక్కి కోరిన నీ ఆవులను చూచిరావచ్చు. ఈకత్తితో నీ విరోధులను సరికివెయ్యి. ఇది నీకు నా వరం.

బేజా:—ఖదావంద్! కళాతీవికి శత్రువులు లేరు. ద్వేషం మరిగేహృదయంలో కథ నిలువజాలదు ప్రభూ—ఒక్క నా కోరిక చెల్లించండి. అన్నింటికంటే అది నాకు పరమప్రియమైనది.

హుమ:—(సంతోషంగా) వెంటనే చెప్పు.

బేజా:—మాయేలిక బహదూర్ ను బందీనుంచి విముక్తుణ్ణి చేసి నా మాతృభూ

మిలో జరిగే కరాళహింసను మాన్పించండి. అదే నాకు మహాప్రసాదం.

హుమ:—అవశ్యం. నీకోరికను సంతోషంతో నెరవేరుస్తాము. చంద్రసింగ్! వెంటనే బహదూర్ ను నకుటుంబంగా విడిచి మనకు సామంతరాజుగా ఉండే ఏర్పాటు చేయండి. నేటినుంచి ఈ గుజరాతులో ఎట్టిహింస జరిగినా సహించమని హుకుం జారీచేయించండి. (బేజాతో) ఏమి...గాయకమణీ... తృప్తి కలిగిందా?

బేజా:—(పరవశంగా) జయహో... హుమాయూన్ చక్రవర్తికి.

[‘రంగవల్లిక’ హించి]

‘నిషాదం’

[కథానిక]

శ్రీ కందుకూరి వీంగరాజు

“ఈ మొఖంతోటి నన్ను చూద్దానికి వచ్చేవా? ఇన్నార్లు లేని తీరుబడి ఇప్పుడు వారి కింది కామా?” అని, అంతవరకూ అంతూ పొంతూ లేని దుఃఖంతో ఆవృతమైన పార్వతమ్మ ఆనందం సీత రామయ్యకు గుండెల్లో గునపం గుచ్చినట్టే అయి, మాటలేకనే గోడకు తేరబడిపోయేడు. తన ఏ లోకంలో వున్నాడోకూడా అర్థం కాలేదు. కళ్లు మూత్రం ఒప్పుకొనేడు.

“మట్లాడ్దాని కేసుంది? బ్రతికన్నార్లు కాలేనివాడిని ఇప్పుడైనా వచ్చేవుకదా” అని కన్నీళ్లు కుడుచుకుంటూనే పార్వతమ్మ ఏడ్చు మొదలెట్టింది.

చారిపాడుగునా చెట్టంత దుఃఖంతో కళ్లు ఎర్ర బారినై, తన అక్కగారికి ఆనయస్సులో తీరని కష్టం వచ్చిందని విన్నాడు. ఇప్పుడు తన ఏద్యాలో ఏం చెయ్యాలో కూడా తెలియలేదు. స్వభావంగా బావ గారియెడ వున్న గౌరవ, ప్రేమ, వాత్సల్యాలు కూడా ఈవిరుద్ధపరిస్థితిలో తనకు ఏమీ సహకరించలేక పోయాయి. తన అక్కగారికి అంతకష్టం కల్గించే పని తన ఏం చేశాడోకూడా తెలియలేదు. ఆయన జీవించి వున్నాన్నార్లు తన అడుగు లకు మడుగులు పెట్టినా, ఇప్పుడు, ఈక్షణంలో అక్కగారు ఇల్లా ఆనదానికి తగినకారణం కనుపించలేదు.

తలతెగిన మేకలాగే, తల ఒంచుకుని బావురు మన్నాడు. కన్నీళ్లు కొంత కొంతాన్ని ఇచ్చివా, బయటకు అడుగులు వేసేటప్పుడుమాత్రం గుండెలు గుడ

గుబలాడేయి. తన ఆత్మే ఎందుకో భయపడింది. ఏదో ఉచ్చైన ఒస్తుందన్నట్టే.

ఆరోజు భోజనాలు చేస్తున్నప్పుడే జేలు ముడినే నాల్గోపాలో, ఐదోపాలో మేనమామ “సీతాయ్! మరి పార్వతిని తీసుకువచ్చావా?” అని అడిగేడు. మాటల్లోనే అన్నాడు ‘అల్లాగే’ అని. అంతకంటే ఎక్కువ మాటలు రాలేకపోయాయి. మేనమామ అననమ అభినయాలతోనే చచ్చిపోయిన బావగుండెలనూ పొగి డేడు. మానవలోకంలోని సంప్రదాయం అదేకాబోలు ననుకున్నాడు. బావగారు బ్రతికున్నకాలంలో ఈయన ఒక్కసారైనా ఒచ్చినట్టు జ్ఞాపకం లేదు. ఈనాడు ఎక్కడలేని ఆపేక్ష బలికపోయినట్టే కబురు చెప్పుకున్నాడు.

జీవితాలు ఎంతలో విచ్చిన్నమైపోతాయో బోధపడినా, భావిలో అక్కగారిని ఏవిధంగా అను నయించేనీ, ఆవిడకి కొంత కల్పించగలనా అన్న అలైర్థ్యం ఒచ్చింది. కాని కల్పించగలనన్న పురమి వుంది. తన భార్య తనమాటలకు జవచాటదన్న నమ్మకం వుంది. అయినా ఈనాడు అక్క అన్న వాక్యాలుమాత్రం జీవితాన్ని భయపెడుతున్నై. కొంతం వుండదంటున్నై.

లోపలిగదుల్లో ఒక్కసారి గొల్లమన్నట్టుయితే ఉలిక్కిపడ్డాడు. అడుగులు బరువుగా వేసుకుంటూ వెళ్లేడు. ఇప్పుడు ఆ అక్కగారి గదిలోకి వెళ్లాలంటేనే భయం కట్టుకుంది. గుమ్మంవరకూ వెళ్లేసరికి “బావా!

ఈనాడు ఇల్లా అవుతానని అనుకునివుండవు కాదుకదా? వాత్రాత ఇల్లా వుండాల్సివుంటే... ఇక ఎక్కెళ్లల్లా వినిపించలేదు. వేసే అడుగు పెట్టకు అనినట్టే అయింది. కొద్దిఘంటల్లానే ఆ స్వరభేదం ఒకేవారా వరణంలో వున్నా, పార్వతమ్మలో కనపడడం ఆశ్చర్యం కలిగించింది. ఏదో మరూహం మొలక వైతింది.

"పారూ!"

"వావా..."

సీతారామయ్యకు అపిలుపులో ఏదో గూఢార్థాలు వ్రాసినట్టనిపించింది. ఇదివరకు తన తల్లి తండ్రి వున్నపుడు పార్వతిని ఉమాపతికి ఇద్దామని అనుకోవడం, కట్నాలగొడవల్లా తెలిసిపోవడం గుర్తు వుంది. వాళ్లిద్దరూ చిన్నప్పడు దంపతులక్రింద బొమ్మలాటలు ఆడకోవడం తెలుసు. అది సభలీకృత మవుతుందని అనుకున్నారని ఇప్పుడు తెలియడంతో దుఃఖం చెట్టవర్గాలు లేకుండానే ఉలికింది.

తన జీవితంలో తనూ ప్రేమించేను అనుకున్నాడు. దానిలో వుండే హృదయపుతరాటం దుచి చూడేడు. కాని అది గతించిన పంపత్వరాల్లో సంపాదంలో వది ఉండో లేదో అనిపించింది. ఇప్పుడు పార్వతి, అటు ఉమాపతికూడా ఇటువంటి ఆగ్నిని మూట కట్టుకుని బాధపడుతున్నారని అనుకోవడంలో, తను మరెవరొకరిన దివాలా వ్రాపడం వచ్చేయి.

ఆ సభలీకరణానికే తన పేరు, ప్రతిష్టలు క్యాగం చేద్దామనుకున్నా, సంఘం, మల్లిమర్లని పార్వతి వయస్సా ఒప్పుకోదు. తను చెప్పలేడు. ఉలికిపడుతుంటే మ్రొంగుకుంటూనే కళ్లు తుడుచుకున్నాడు.

తనపురుషుల సంఘంలోంచి, కళలేని ముత్తయి దువతనం చచ్చివండుకు దివాలాపడడం కన్నడింది. ఉమాపతికుందువాఅంచులు ఊరకున్నాయి. దొంగతనం చేస్తున్నట్టుగానే సీతారామయ్యహృదయం బాధలో తప్తమైన, ఉమాపతిని చూడాలన్న నియమం అసింది.

"అక్కలు ఎప్పుడూ ఒకటయితేనే. వాల్లతో జీవించడం మావపులకు ఉన్నపాలతో పోనేరు... పారూ!

వల్లివస్తూ ఉమాపతి గుమ్మం చాటుతూనే సీతారామయ్యకు చూచేసరికి, ఆగని ఆవేదనతోనే "వావా!" అని సీతారామయ్యకు కాగిలించుకున్నాడు.

ఉమాపతి హృదయంలో తన ఓ కాంతి పొందగలవన్న ధైర్యంతోనే, చంటిపిల్లవాడిక్రిందే వెక్కి వెక్కి ఏడ్చేడు. అనవయంగానే "ఊరకో వావా! మంచివాళ్లకే ఎప్పుడూ భగవంతుడు కష్టాలు ఎక్కువగా పెడతాడు. పారూ ఏపాపం చేసిందని? ఆమెను నవ్వుబాధ మరిచిపోయేట్లు చెయ్యాలి. అంతకంటే ఏం చెప్పలేను." ఉమాపతిమాటల్లా ప్రేమ మూర్తిభవించినట్టే తట్టింది. ఓనిసంగా తను నిర్ణయం చెయ్యలేని కర్తవ్యం ఇప్పుడు రూపంపొందింది. అయినా తన్ను చూడగానే పారూ అన్న ఎత్తిపాడుపు మాటలకు, ఇప్పుడు ఏర్పడుతున్న రూపానికి ఘన స్వయం అవుతాయో అన్నదే సమస్యక్రింద వుంది.

భుజం పట్టుకునే పిథిలోకి వచ్చేరు. ఉమాపతిని చూస్తుంటే ఏదో లేని ధైర్యం, గౌరవంకూడా సీతారామయ్య పొందినట్టే వుంది. ఇంకేమైనా చెపుతాడేమో అన్న ఆశ కలిగినా, తను ఏంఅనాలో, ఏం ఆడగాలోకూడా తెలియలేదు.

"ఒకానొక కాలంలో పారూ నాకు చుక్కాని అవుతుందని అనుకున్నా. ఇద్దరం చేకోడు వాడోడుగా ఉంటామని ఆశించేను. కాని విడిన్న పరిస్థితుల్లో ఇద్దరం పడిపోమేం. ఈనాడు పారూను చూస్తుంటే నుండే తరుక్కుపోతోంది. సీతాయో! నాకోసంఅయినా పారూకు కష్టం, దుఃఖం అన్నది లేకుండా చెయ్యి. అదే నన్ను కోరుతున్నా" అని ఉమాపతి చేతులు పట్టుకున్నాడు.

సీతారామయ్యనుండే చెరువై పోయింది. అమిత దుఃఖంలోనే, ఉమాపతిచేతుల్లా వారిపోయే "ఇల్లాగే వావా" అనిమాత్రం అనగలేడు. అందులో ఓ కాంతి పొందినట్టుమాత్రం ధైర్యం వులింది.

ఆమర్నాడు రైలు ఎక్కించేటప్పుడు ఉమాపతి దగ్గరనే ఉన్నాడు. ఉమాపతిహృదయంలో చూస్తూ, ఆరిని మాటలు వింటూ, ఆరినికోసం అన్నదాంట్లోనే

సీతారామయ్యకు ఉత్సాహం కలిగింది. దాని కారణం ఏమిటి అంటే తను చెప్పలేడు. పాపాపాదా చెప్పలేకపో!

రైలుటికెట్లోంచే “పాపా! దుఃఖం అన్న దాన్ని (మింగడం అంటారుచేసుకో. దాన్నే మననం చేసుకుని, నిర్దిష్ట పాపదశం, నిరాశతో ఏద్యం కూడా మానవలక్ష్యం కాదు. కాలం అనేది నీకు ఆ కైర్యాన్ని ఇస్తుందన్న ధైర్యం వుంది. పాపా, తీరికాన్ని మనం ఏపరిస్థితుల్లో వున్నా, బయించి అనందమయిం చేసుకోవాలి” అన్నాడు.

వినిపించివినిపించనట్లు అని సీతాయికి విని పించేయి. ఉమాపతిని కవిహృదయం. లోపల్లోపలే బహుశానులలో దహించుకుంటూ, పైకి నిపుకప్పిన నివృ అని తెలుసు. ఆతి కళ్ళల్లో తను ఎన్నో పార్లు చూచేడు. తీరికానికి దుఃఖమే పరమాదధి. ఎక్కువ దుఃఖంలో ఎక్కడూ అనందం వుందన్న వేదాంతం తరచితరచి చెప్పేవాడు. ఈవాడు అదే ఆతిని నోటమ్ముట వచ్చింది.

బండి కదిలింది. నూర్న పరిణామంలో నన్ను పాపా, కల్లార్పకండానే, చేతులు జోడించింది. ఉమాపతి దుఃఖంతోనే, వెనక్కు తిరిగి గబగబా అడుగులు వేసేడు. దూరమైపోతున్న రైలులోనుంచి ఉమా పతి కళ్లు తుడుచుకున్నట్లు కనపడ్డంతో, సీతారామయ్యకు, తను ఈ విచిత్ర ఘట్టం లో ఏ కోసం ఉన్నాడో తెలియలేదు.

దిగ్గజాతుగానే, తనకోటులో నూర్చుని ఆలోచించడం ప్రారంభించేడు. ఏదో ఏదో వచ్చేయి. అది విచిత్రంగా వున్నా, కర్మకృత్య క్షంతోనే కలలు, ఆకలలానే తీర్చేయి.

* * *

శిఖనమ్మంలో బండి దిగి లోపలికి వెళ్లేటప్పటికి వెంకటలక్ష్మి ఎదురుగా వచ్చింది. బావురు మంటూనే రక్క పట్టుకుని లోపలికి తీసుకువెళ్లామని చెయ్యి చూచేసి! “అకోజల్లో చూడ్డానికి తీరుబడి చేసిదానవు, ఈకోజల్లో అపేక్ష ఒకరించనక్కర

లేదు” అని విడుదుగానే లోపలికి వెళ్లింది పార్వతి. వెంకట లక్ష్మి ఇటుమటు కేసులోపల పెతుతున్న సీతారామయ్య కొయ్య అయ్యెను. అడుగులోనే సాంసపారుతో ప్రారంభమై దినికి ఎటూ పాలుపోనేలేదు. “నిన్న కాక మిన్న నే పళ్ళం పుచ్చుకుంది. అంచేత నేనే తీసుకురాలేదు.” అని అందామవకున్నా, సీతాయికి ధైర్యం చాలలేదు. దైన్యంగా, బాధలో వెంకట లక్ష్మియాపులు తన బాగ్యరసు గుర్తుకెప్పిస్తే “లేదక్కా! దానికి పదికోజాలనుండి జ్వరం, రెండు కోజాలే అయింది మెరుకు కొరికి” అని అన్నాడు.

మదమమిదనే గిర్రన తిరుగుతూ పార్వతి “ఈమొళ్ళాన్ని ఎవ్వను చూస్తే ఏముందిరా” అని లోపలికి వెళ్లింది.

వెంకటలక్ష్మి వెనకాలే వెళుతూ “అల్లా అంటారేం ఒకవా! పుట్టెదంత దుఃఖంలో రాలేక పోయేనని ఎంత ఏడుస్తున్నాను. మాయిదారేజ్వరం ఏక్కుతివకుండా వుంటే.....” అంతవరకూనే విన్నాడు సీతాయి. తర్వాత ఏం జరిగిందో తనకు వినిపించలేదు. ఏదో భోజనాలకు వెళ్లేవరకూ, మూర్ఖుణగా, వెంకటలక్ష్మి అంటూనే ఏదో ఏదో వెనక వెనక తిరుగుతూ ఉండవలసింద్రం చూచేడు.

అంతవరకూ ఆ పదిహేనురూపాయల చిన్న ఇంటికి వెంకటలక్ష్మి, తనూతప్ప ఇంకెవ్వరూ లేనే లేదు. రెండుకర్మరాలక్రితం బావమరిదికొడుకు ఒసంగత్తెరం ఉండి చదువుకొని వెళ్లిపోయేడు. ఇన్ని రోజులూ వెంకటలక్ష్మిని తను అర్థంచేసుకోవడం లోనూ, తప్పు వెంకటలక్ష్మి పరిక్షించడంలోనూ, సరి పోయింది. సీతాయి అనేకవిధాలుగా వెంకటలక్ష్మిని తరచిచూచేడు. మొట్టమొదట్లో స్కూల్ ప్రెసల్ వరకు వదిలి, ఒక్కగా నొక్కరై నోతురైన పిల్ల, కష్టాల్లో సుఖాల్లో అడుకోగలడా అని అనుమానపడ్డాడు. అయినా రోజులు బంగడంతో, తన పూపాలు పటా పంచలవడంతో సిగ్గుపడ్డాడు.

ఇప్పుడు నిజంగా పార్వతి రావడం ఒకరికీ లాంటిదే. అందులోనూ, ఒక్క వెంకటలక్ష్మికేకాక

తనకుమాదా గడ్డుననుస్యలాంటిది. ఏముందులో ఆ కరకుముక్కలు పాయా అంటో, అప్పటినుండి తనమీద నిష్కారణంగానే పగపట్టివది గ్రహించేడు. అట్లీనీ, తండ్రినీ గోల్పోయినవరకూ అంతవరకూ తను అక్కకుగాని, బాపకుగాని విధిమైన లోపం లేకుండానే జరిపేడు. ప్రతిపండుగకూ పిల్చేడు, బట్టలు పెట్టేడు. తన చర్యల్ని సింహావలీకనం చేసుకుంటే, విధిమైన కష్టం కలిగి పని చెయ్యలేదని అంతన్ను చెబుతోంది. తను భావిలో ఎవ్వడూ పాయాకు కష్టం కలగకుండానే త్యాగం చెయ్యాలని నిశ్చయించుకున్నాడు. ఈకోపంలో, పగలో పార్వతి తన్నూ, వెంకటలక్ష్మీనూ అపాలించేసుకునే దన్నులే సందేహంగా వుంది.

రోజులు గడుస్తున్నాయి. మిగిలిపోయిన అక్కచక్కడి చుట్టలు పరాయర్థకు వచ్చేయ. నీళ్లు రావడం అన్నది ఏ సంఘటన పెద్దమనుష్యులు నిర్ణయించుకోకాని మానవమృతయాల్ని ప్రక్కలుచేస్తోంది. ఆ అతీతాని! ఆదుకోలేకనే కండుమాడుసార్లు తిట్టుకున్నాడు.

“సీతాయీ! మీరావది తోలేదంత ఆస్తి. దానిని బ్రతికున్నంతకాలమా గడిచి వదిలిపోయేడు. పెరిపిల్లలక్ష్మీకి చక్కనియ్యకుండా, వాళ్లవాళ్లు కాజేయకుండా చూడేం” అని ఆయన సలహా ఇచ్చేడు పరామర్శకు వచ్చి. వయస్సులో, ఒకఅనుభవంలో ఆయన పెద్దవాడు. ఇంతవరకూ దీని ఆలోచన సీతాయీకి తోచలేదు. ప్రక్కగదిలోవున్న పాయామాదా ఇది విశేషం వుంటుందన్న నిరూపణ వుంది. ఈవిషయాన్ని ఆమె ఆలోచించింది తోడో తెలియనేలేదు. ఇప్పుడు తను చెప్పడం సమంజసంగా వుంటుందో లేదో అని అదృశ్యంలో పడ్డాడు.

లాప్రకారం భర్తపాలు ఆమెకు సంక్రమించవలసిందే. తన దానికి ముందర కాలిందిపిలేనేకాని రారు అని తెలుసు. కాని అక్కగారి భావాలు ఎల్లావున్నాయో తెలియటం లేదు.

ఆరోజు యదాలాపంగానే దీని విషయం ఎత్తేడు. తోకతొక్కిన పాములాగే “అయిన ఎంత

మంచివారో నీకు తెలియదూ? కోర్టుముఖం పట్టి, ఆస్తికోసమని ఎల్లా నన్ను తిరగమంటావు! బ్రతికివున్నప్పుడు లేకపోయినా వచ్చినవరకూ మమకారం ఎక్కువవుందా? అయినను అక్కలేనిది ఇప్పుడు నాక్కావాలా? నీకంత అపేక్ష ఎందుకూ?” కసిరివట్టే అంది.

తెల్లబోయేడు సీతాయి. పర్యపాధారణంగా ప్రీతిలోకానికి వచ్చిన్నా, అస్తన్నా మమకారం ఉండకపోదని తన లోకానుభవం చెబుతోంది. ఇప్పుడు పార్వతి దుఃఖంలో వుండి అల్లా అని వుంటుందని ఊహించుకున్నాడు. కాలంగడిస్తే యథాప్రకారంగా తనంతట తానే అసంగతి ఎత్తి, ఏదో చెయ్యమంటుందన్న భీర్యం వుంది. ఇప్పుడు ఈసమయంలో ఎందుకు ఆప్రసక్తి ఎత్తేనా అని వల్లిపోయేడు.

కాని లోపల్లోపల ఇల్లు చక్కచెయ్యుకొనేవరికి ఊరు మాటునుగడుచుకా అన్న దుడుకు లేకపోలేదు. ఈలోపునే మరెదులు అంతా ఏకమై ఏం సృష్టిస్తారో అన్న అనుమానం కలిగింది. ఇప్పుడు తను ఏమీ చెయ్యలేడు. ఉమావతికి ఈవిషయంలో ఉత్తరం వ్రాద్దామన్న మార్గం ఒక్కటే తిట్టింది. ఆరాత్రి మార్పుని ఉమావతికి పెద్ద ఉత్తరం వ్రాసి నిద్రపోయేడు.

ఈ ఆంకేం గడిచిన నాల్గవరోజులవరకూ పిల్లిమీదా ఎలకమీదా పెట్టి వచ్చు, అస్తి విషయం ఎత్తిపాడవడం సీతాయీకి కలిగిందో తెలగోళ్ళున్నట్టే అయింది. ఓరోజు రాత్రి వెంకటలక్ష్మీ వచ్చి “ఎందుకు ఆప్రసక్తి ఎత్తేరని చాలా చెప్పింది. దీంతో మరీ దిగవారి పోయేడు.

రోజూ పదిగంటలకు ఆఫీసుకు వెళ్లడం సీతాయీకి అలవాటు. ఇదివరకు వెంకటలక్ష్మీ ఉడుకూ మడుకూ పవ్వాఅన్నంపెట్టి పంపేది. కాని పార్వతి వచ్చినవరకూ ఆ ఖంగాదభోజనంలో మార్పు జరగవలెనవచ్చింది. వెదదటిరోజుల్లో ఎల్లా వున్నా

నెల తిరక్కమునుకే “ఇంట్లో బోడిదాన్ని ఉన్నా నుకా. ఇంక నా బ్రతు కేముంది ఒంటింట్లోకాక?” అని అంటూనే ప్రభుత్వం వుచ్చుకుంది. పదిగంటలకు అన్నం ఉదకదకే బ్రహ్మాండమైపోయి, రోజూ ఆఫీసులో లేటుపడడం, సంజాయిషీ ఇచ్చుకోవడం తోనే సరిపోతోంది. చాలుగా ఓరాత్రి వెంటట లక్ష్మీతో చెప్పేడు. “నే నేం చెయ్యవండీ? పూజలూ, పునస్కారాలూ మొదలుపెట్టేను. మాట్లాడితేనే కయ్యి మని ‘పునిస్త్రీ’గా ఉంటే నన్నెక్కరైనా అనేవారా? పెదనమండను అయ్యేయకనుక ఈ ప్రారబ్ధం అంటారు” అని చెప్పింది. ఇదివరకల్లా ఆఫీసునూ వృష్టిలో మంచిగా వున్నవాడు దిగవారుఅవడం కష్టంగా కన్పించింది. తనకు ఇంట్లో స్థలం లేనట్టే ఆఫీసులో తిట్లూ తప్పుకన్నట్టు తయారైంది.

పార్వతికి ఆరోజుల్లో కాస్త పదికం పదికే “అక్కాయి, రోజూ స్నానాలు ఎంచుకు! వెంటట లక్ష్మీ చేస్తుంది నంట” అని అన్నాడు.

“అక్కగారిమీద ఆపేక్ష బరిపోతోంది! అనాడు అయినను చేసి పెట్టకపోయినా ఈనాడు నాకు తప్పదు. ఈమాత్రం చేసిపెట్టకపోతే నా తిండి బట్టా నీకు దంక అవదా!” అంది.

“అదేం మాట? నీకు కావనివంత ఆస్తి వుంది, మహారాజులా జనునకుంది. ఎందుకక్కా అల్లా అంటావ? నేనేం తప్పు మాట అన్నావా? ఒంట్లో ఆరోగ్యం సరిగాలేదని అంటున్నాను. అంతే” అన్నాడు దైత్యం తెచ్చుకుని.

“నామీదా, నాకోగంపిదా కాదన్నమాట నీ ఆపేక్ష. నాకున్న ఆస్తిమీద. ఇల్లా తగలేస్తే దబ్బున చస్తాగా, అప్పుడు నీకే వస్తుందిలే” అంది.

తింటున్న మధ్య నోట్లోకి వెళ్ళలేదు. నిలవునా సవ్యలమీద కాల్చికట్టయింది. తన పొద్దయం ఎంత పాతగా ఉంచుదామన్నా, అది వక్రమాధ్యులకు వక్రంగానే కన్పించి తనమీదే తిరుగుతోంది. తను అల్లా వుండడంకూడా తప్పేనా? తన అక్కే తన్నే ఇంత ప్రారంగా అంటోంది. గడ్డవట్టు నీళ్లు తిరిగేయి.

మనసారా ఈ ప్రారం తగ్గించుకుందునైనా ఏద్యూరి అనిపించింది. కాని రయ్యు ఒప్పుకోదు. తలుపు చాటున ఉన్న లక్ష్మీ దిగాలవడిపోయి, కళ్ళు తుడుచు కుంది. అది చూచే, తిన్నట్టు నటించి, చేయి కడు క్కుని వచ్చేడు.

గదిలోకి వచ్చిన లక్ష్మీగళ్ళలోకి బాధగా చూచి, ఆఫీసుకు వెళ్లేడు. ఆరాత్రి లక్ష్మీ “నా రమ్మకు నాకు పెడిలేనే దబ్బు ఖర్చు అవుతోందని రెంగ పెట్టుకుని అన్నం కూడా తినకుండా వెళ్లేడు. నాఅస్తి కోసం తమ్ముడు నాకు అదరం ఇచ్చేడుకాని, మరో అందుకా.....” అనేవరసలో నడిగిందని చెప్పింది.

ఏంచెయ్యాలో తెలియటం లేదు పార్వతిని. తన కున్న జ్ఞాపకంలో, వెనుకటి సంగతులు మనసంచేసు కుంటే చిన్నపుడు చేసిన మంకుతనం, అల్లరి, పెంకి గడుమతనం జ్ఞాపకంఉన్నాయి. పెద్దయినరర్వార కూడా, ధర్మని చేతుల్లో పెట్టుకొని మగవారిగా చేసు కుందని విన్నాడు. ఆ అధికారం ధరించలేకనే ఆయన చచ్చేదేమో అనుకుడా అనకోవడం విన్నాడు. ఆ జీవనాలు ఎల్లా వున్నా ఇప్పటి స్థితిలో పార్వతిలో ఎల్లా మార్పు కలుగుతా అన్నదే సమస్య అయింది. ఇది తప్పు, ఇది ఒప్పు అనికూడా చెప్పలేనంత అదైత్యం, ధయంగా పడ్డాడు.

ఏరోజు ఇంట్లో కాలి పెట్టిందో ఆరోజునందీ లోపల సమస్య పెరుగుతూనే వుంది. అది రోజు రోజుకూ ఎక్కువయ్యే సన్నివేశాలు వస్తున్నాయి. ఒచ్చిన మొదటిరోజునే, ఎంత చెప్పకూడదనున్నా, “లక్ష్మీ! నాకోసం కొన్నాన్ను సుప్రస బాధపడారి” అని చెప్పి, లక్ష్మీని పార్వతికి బానిసగానే చేసేడు ఆ అదను చూచుకుని పార్వతి చేసి పాయములు తినకే కాలిమంటలు పెట్టికట్టయ్యాయి.

ఆకలవులకు సీతాయిబావమరిది - స్కూల్ వైసలో చదువుకుంటున్న రాయం వచ్చేడు. రాకరాక వచ్చేదని వెంటటలక్ష్మీ మొదటి రెండురోజుల్లోనూ ఏదేవో కలుస్తు చెప్పుకోవడం, ఉదయం సాయంత్రం కాస్త ఫలహారాల్లోనూ సరివుచ్చుకుంది. ఆ రెండు

రోజుల్లోనూ లక్ష్మికి సగం బలం వచ్చిపట్టే అయింది. దీనికి సీతాయి సంబరపడ్డాడు. ఆరోజు భోజనాలదగ్గర కూర్చున్నప్పుడే "బావా! ఈమె ఎవరు?" అని అడిగింది.

ఉత్తరపరమా అతను తనింటికి ఎప్పుడూ రాలేదు. పెల్లిలో ఎప్పుడో చూచేడు అంటే... "అవిడే మా అ..." అన బోయాడోలేదో, నేయి వడ్డిస్తున్న పార్వతి అందు కన్నులుగానే "నేనా అమ్మా! పిల్లలొక్కటే చంటి లక్కని" అంది.

పేలలు తో తేసిన ట్టుయింది. సీతాయి కుమిలిం పులా అక్కగారి మొఖం చూచేడు. అవిడకళ్ళు విజయనూచకంగానే కనపడ్డాయి. ఎందులో విజయసా అర్థంకాలేదు. ఎందుకు తనవిగా, లక్ష్మివిగా కక్ష! తను ఏంటేపేడు? పూర్వజన్మలోని పాపఫలమా? మాట్లాడలేకనే తల వంచుకున్నాడు.

"ఏం నాయివా! చేసినవన్నీ పరిగా వున్నాయా? నీ కేది ఇప్టమా అది చెప్పు. చేసి పెడతా!" అడగకుండానే కూరచేసి పార్వతి అంది.

రామం పూర్ణంగా సిగ్గుపడిపోయేడు. సీతాయికి, లక్ష్మికి గొంతుకలో వెలక్కాయ వడిపట్టుంది. పార్వతిమనస్సు ఏమైనాచెడిందా అనిపించింది సీతాయికి. ఆ భోజనందగ్గర రామాన్ని సిగ్గుతో తలవంచుకు నేట్లు చేసింది పార్వతి. ఇంత ఆదరం వున్న మనిషిలో ఈ వెలుగునీడలు ఏమిటో అర్థంకాలేదు.

రామం వున్న రోజులన్నీటిలోనూ ఆతని సవరణలన్నీ పార్వతే చేసింది. చిన్నబాళ్ళకు తీపి అంటే ఇప్టమని మైనుసుపాకో, జలేబీ, గులాబ్ జామెలు చేసింది. కాఫీ పడపోస్తే బాగోదని పిల్లలలో వేయించింది. ఆ కనివారంవాడు మంచిదని తలంటి నీళ్ళు పోయించింది. ఆరోజే సీతాయి ఆఫీసుకు వెళ్ళు నుంటే "రాకరాక ఆ ఆర్పాయి వచ్చేడు. క్రొత్త చొక్కా, బాగు కట్టించరా" అని చెప్పింది. ఈసలహా వింటున్నప్పుడు సీతాయి ఉబ్బసీదా అయ్యేడు. పార్వతికి మర్యాదలన్నీ తెలుసుంటే ఇల్లా ఒక్క

క్కప్పుడు ఎందుకు ప్రవర్తిస్తుందని! ఆ పెండుమూడు రోజుల్లోనూ నాల్గయిదుపాల్లు కట్టువాడు బట్టలు ఇచ్చేదా అని తెచ్చేవరమా నిలవనిచ్చింది కాదు.

ఆరోజు బట్టలు తొడిగించి, "ఏం నాయివా! నీపెళ్ళికి వన్ను పిలుస్తావా?", అని పరిహాసంగా అడిగింది. వెంకటలక్ష్మి ఇది వర్ణానిశిమందర వీచే గాలేమా అనకుంది. పిలవ సంతోషం, పెండవైపు భయంతోనే మెసిలింది.

ఆ అదివారంవాడు రామం పెట్టి చేదా సర్దు కుని, బండి ఎక్కినప్పుడు, పార్వతి గోడకు బాల్లపడి నువ్వులు నీళ్ళు కమ్మకుంది. అందులో ఆరయస్సుకు సంతలే కల్గివుంటే, రామంఅంత చెయ్యికండిన కొడుకు వుంటేవాడుగదా అన్న భావ క్రోధకమయింది. పార్వతి కళ్ళు ఒత్తుకుని లోపలికి వెళ్లడం చూచిన డంపకుదిరువురికి ఆచేతనంగానే అనవయం, బాళి కలిగించి, నిజంగా పార్వతిజీవనం కిరాతనీయమే అయింది. అంతవరమా పిల్లలు కలగ నేలేదు. ఇప్పుడు ఈస్థితిలో, పిల్లలు వుంటే అన్న మమకారం పోగొట్టుకోలేదు. అది విజృంభిస్తూనే వుంటుంది.

మనస్సెరియదువర్తరాల్లో వున్న పార్వతి అటు దాంపత్యమఖం, సంతతిక్రేమా లేకుండానే విధి క్రూరంగా విధించేడు. పైగా ఆ దాంపత్యంకూడా ఎనుడుదిగుడుగానే గడిచింది. అందులో మఖం పడ కుండానే, తను లోపల్లోపల ఆరాధించుకున్న ఉమా పతితోబాటు భర్తకూడా దూరమైపోయేడు.

ఇప్పుడో ఏకాకి. పరువుప్రతిష్ఠాభంగంచేమోలేక, తమ్ముని ఒసిలో తలదాచుకుంది. ఇన్నిరుణాల ఫలితమే ఆ అకాలవిజృంభణలు అని సీతాయికి, లక్ష్మికికూడా తెలిసింది. చెమ్మగిల్లిన కళ్ళతోనే ఇరు వురూ లోపలికి వెళ్ళేరు. వంటింట్లోంచి వెళ్ళివెళ్ళి ఏద్యడం, దుఖం మా ర్తీధించి, వీధికి ఎదురుతిరిగిన అనాథగొంతు ఆడేదనా వినిపించింది. లక్ష్మిని దగ్గరపా అనవయంచేస్తూనే, ఉయకుతున్న కన్నీళ్ళు పదిలలో ఇంగించేడు సీతాయి.

ఆ దిశ్యంతో పార్వతి ప్రాసించి రైతులు వచ్చేరు. వాళ్లందరిద్వారా పార్వతి ఇదిగిరిలో కిక్కులు పుచ్చుకుంది. కాని ఈనాడు వాళ్ళు కిక్కులు పట్టుకు రాలేదు. చాడీలు చెప్పటకే వచ్చేరు. ఈ ఏడు చేసిమీద పంట కొయ్యనియ్యలేదట. “మాది అవిభక్త కుటుంబం. మొత్తంఅంతా చూచుకుని, అందులో మాఅన్నయ్యపాఠకు ఏమి వస్తుందో అది మేమే పంపిస్తాం” అని అటకాయించేరని చెప్పేరు.

లిలుపుచాటుకుండి పార్వతి అంతా విన్నది. సీతాయి ఈసంగతి ఎప్పుడో అప్పుడు జరుగుతుందని ఆశించేడు. తన ఆఫీసుకు ఆఫీసు నుండి వచ్చే పెద్ద మనుష్యులు చాటుగామాటుగా ఇంకా ఎన్నో చెప్పేరు. కాని పరిస్థితి తనకు స్వతంత్రం ఇవ్వలేనందునే మాట్లాడక ఊరుకోవలసివచ్చింది. తన బావగారి ఇల్లెత్తి పామామా, ఆ మందువాలోగిరిలో వున్న బాటాలో యావత్తూమాడా, ఎవరికి దొరికినది వారు ప్యాఫీసం చేసుకొన్నారనిమాడా విన్నాడు. పార్వతికి ఇప్పుడు తెలిసింది. ఆచెప్పడంలో రైతులు అన్నీమాడా చెప్పేరు.

పార్వతి ఇప్పుటికైనా అసహనము అవగాహనచేసుకొని సక్రమంగా ప్రవర్తిస్తుందని ఆశించేడు. ఏం చెప్తుంటో అన్న ఆలోచనా కలిగింది.

“వెళ్ళండి వెంకన్నా. ఆ కరణంబావగారు ఎల్లా చేయిస్తే అల్లాగే చెయ్యండి” అది కాంతంగా రైతులూ, సీతాయీమామా తెల్ల జోయేరు, పార్వతిమేళ ఇల్లా అన్నందుకు.

“ఏమండీ అమ్మగారూ, నిశ్చయంలాంటి ఆస్తి ఇల్లా ఈ వక్కలపాలు చెయ్యవన్నారా? మీకు ఒక్కసెంటు ధూమకూడా దక్కకుండా చేస్తారే అల్లా అంటే ఎల్లాగండీ!”

“వెంకన్నా, నేను మాఅత్తవారింటికి వచ్చి వత్తు ఆస్తికోసం రాలేదు. వాఆస్తి అన్నది వాకోమంది? యేనే లేనప్పుడు, ఇంకా ఆ ఆస్తులూ ఇప్పుడా వాకొందుమా?”

వెంకన్నకు సమాధానం తోచలేదు. సీతాయికి ఈవేదాంతం అర్థం కాలేదు. ఏకారణాలచేత, కనీసం తన బావడైనా చూచుకోకుండా, ఇల్లా జోరు గాలిలో దీపంపెట్టి, దేవుడా నీమహర్షి అంటూందో తెలియటం లేదు. భర్త చనిపోయేటప్పుడు ఏమైనా విలువామా వ్రాసేదా అంటే దాన్ని సరిపించి తీసు వెవలేదు. ఆస్తికొరకు తగవు లేనా పెట్టుకోను అని ఆయన పార్వతిచేత వాగ్దానం ఏమైనా చేయించు కొన్నాడేమో పరమాత్మునికే తెలియాలి అనుకుని ఊరుకున్నాడు.

మెట్టు దిగుతూనే “సీతారామయ్యగారూ! అమ్మగారికి మీరేనా చెప్పండి! అంత వెర్రిబాతులుగా ప్రాసించంటే ఎల్లాగండీ” అంటూనే వెంకన్న అడుగులు వేసేడు ఈ ఆఖరువాక్యాల పార్వతి వింది.

“నాకు ఒళ్ళు చెప్పనక్కర్లేదు. అంత అవసరం వస్తే నేనే చూచుకుంటాను.” అంటూనే వంటింట్లోకి వెళ్ళింది.

భర్తశత్రుకాంతికోసం, ఆయన గౌరవంకొరకు నీచదబ్బుకోసం కోర్కెలు ఎక్కడం ఎందుకు అన్న భావనలో పార్వతి పెరిగా ఉండిపోయిందేమో అని పించింది సీతాయికి.

ఆరాత్రి కూర్చుని ఉమాపతికి పెద్ద ఉత్తరం వ్రాసేడు. “పార్వతి మారింది. అందులో నన్ను ద్వేషించడంతోనే సరిపుచ్చుకుంటోంది. ఆమెభావి కోసం అయినా ఆస్తివిషయం ఆలోచించటం లేదు. కనీసం సుశ్యేవా ఓపారి వచ్చి చెప్పితే వింటుందన్న భ్రాత్యం వుంది. బావా! తప్పకుండా రా! నీమాట జరవాలను. కనీసం నాకోసం కాకపోయినా, పార్వతికోసం అయినా రా” అని అంతం చేసేడు.

బాప్తులో వేసినప్పుడు “ఒస్తే బాతుండును. చేవా! కనికరించు” అని మనస్సులో ప్రార్థించి మరీ వేసేడు.

* * *

అనకోకుండానే ఆ చూడలోనైన ఉమాపతి వద్దనుండి ఉత్తరం వచ్చింది. ఎక్కువగా విషయం

వ్రాయకుండానే జుల్మమ్మకు తిరుగుకున్నాడు. నవ్వు చెప్పినవిషయంలో ఇప్పుడు ఏమీ వ్రాయలేదు. కొద్ది రోజుల్లో వస్తాను అనిమాత్రమే వ్రాసేడు. సీతాయికి ఆపు తరం కొంత అనునయం ఇచ్చివా, ఎప్పుడు వస్తాడో అన్న ఆశ్రుత ఎక్కువైంది.

ఆరోజు కొంత కాలంతోనే ఇంటికి వచ్చేడు. రోజూ గుమ్మంమెట్లు ఎక్కేటప్పటికీ ఏం విపరీతపు మాటలు వినవచ్చినప్పుడో అనే ఎక్కేవాడు. ఈరోజూ ఆ చెరుగుతోనే ఆడుగులు వేసేడు. ఎదురుగా పార్వతి ఒక్కానే “ఒరే! సీతాయ్. ఇంకా నీకు తెలియదురా? లక్ష్మికి విదవమానం. నాకు ఇంతవరకూ తెలియనే లేదు. రేపు వాళ్లమ్మకు ఉత్తరం వ్రాయ” అని సంబరపడి చెప్పేసింది.

అంత సంతోషంతో ఇంతవరకూ ఎప్పుడూ పార్వతికోటంబడి మాట వినివుండలేదు. లక్ష్మి ఇది వరకూ రహస్యంగా పిన్గుడుతూ, గురుత్తూనే చెప్పింది. కాని దాన్ని ఇరువురిమధ్యనే రాయకున్నారు. అదే ఓవేళ బయటపెట్టేవుంటే పార్వతి అస్తమానం ఏరో మాట అంటుండేమో అని భయపడ్డారు.

పార్వతే ఆవిషయం ఈవిధంగా తీసుకుంటుందని ఎప్పుడూ అనుకోలేదు. హృదయం ఓపారి ఎగిరి పడింది. “అల్లాగా అక్కయ్యా! రేపు వ్రాస్తారే... కాని...” వనికేకు తనే తన ఆత్మగారికి ఈవిషయం ఎల్లా వ్రాయడం అన్న భావంతో. నవ్వింది పార్వతి, గ్రహించినట్టే. “నీవు వ్రాసినట్టు వ్రాయరా” అని లోపలికి అడుగు మళ్ళిస్తూనే “హానం, షెరిప్టిల్! ఇవ్వా కంతా ఆ వాల్లకుంచాలి కండులు విసిరింది. అలసి పోయింది. చెప్పితే చెయ్యనిస్తానురా? నీకు ప్లాస్టులో కాఫీ పోసివుంచేమో” అని అంటూ వెళ్ళింది.

అందులోని మార్గవానికి సీతాయి హృదయానికి తోలపాటు పొడినట్టే అయింది. అనందంగానే అడుగులు వేసేడు. ఇన్నాళ్లూ మానసికంగా అనుభవించిన ఆవేదన ఒకపిత్తు; ఇప్పుడు ఈ క్షణంనుండి మారిన మాతనవేదనం మరో ఎత్తు అనికొంటూనే కోటు విప్పి కాఫీ త్రాగు.

తనూ, లక్ష్మి కాపురాని! వచ్చిన రెండో వత్సరంనుంచి సంతతికొరకు ఆశించేరు. ఆరు వత్సరాల వరకూ దేవుడు దయతలచనేలేదు. తన హృదయంలో కోల్పో జీవం పోస్తోందన్న వార్త తెలిసినప్పటినుంచి తనకు అదృష్టపురోజులు తిరిగేయవకుని సంబరపడ్డాడు. ఈరోజు దాన్ని లోపల్లోపలే దాచుకోవక్కరలేకుండా పాలు పంచుకోదానికి పార్వతికూడా చేరింది అనే సరికి లేచికపడింది.

ఆ మున్నగు, ఉదయమే కాఫీ త్రాగానే, “ఏరా ఉత్తరం వ్రాసేవా?” అని పార్వతి అడిగింది. అదగడమే కాదు. దగ్గర కూర్చుని, వ్రాయించి కవల్లోపెట్టి, పోస్టుచేసేవరకూ కూడా వదిలిపెట్టలేదు. ఎప్పుడూ అంతవరకూ చేసింది, సీతాయిని లక్ష్మిని, ఒకే పంక్తిని కూర్చోపెట్టి ఒడ్డించింది. లక్ష్మి ఎంగిరికంచాలు తియ్యబోతూంటే “ఒడ్డు, నేను తీస్తా, నవ్వు వాడిని అభీషుకు పెంపిడ్డా” అని వారించింది పార్వతి.

గదిలోకి సిగ్గుపడుతూవచ్చిన లక్ష్మిని దగ్గరగా తీసుకుంటూనే “లక్ష్మీ, పార్వతి మారింది. ఇదంతా నీవల్లే కాదు” అన్నాడు. నునిసింది లక్ష్మి. సిగ్గుపడి పోయింది. బుగ్గలమీద చితికబేసి కోటు తొడుక్కొని మెట్లు దిగేడు.

ఆరోజు మొదలుకొని దంపతులిరువురి దినచర్య లోనూ మార్పు వచ్చింది. అసలు లక్ష్మిని ఒక్కవని చెయ్యనివ్వటం లేదు. ఇన్నాళ్లూ పార్వతి ఏరో ఒకటి అనుకుండా చేయనిపని ఈ రోజుల్లో తనకంటెతానే పూనుకొని చేస్తోంది. లక్ష్మిని భోజనం, కాఫీ సమయానికి తీసుకోవడం తప్ప మరోపని చెయ్యనిచ్చేది కాదు. చేస్తే అలసిపోతుందన్న మాటే పట్టుకుని పార్వతి అస్తమానం చెప్పడం, తనే చెయ్యడంతోలే సరిపోయింది. చేస్తే అలసిపోతుంది, కూర్చుంటే అలసి పోతుంది అన్న భావనతోనే, పార్వతి లక్ష్మిని చూడడంతో తీరుబడే లేకపోయింది.

సీతాయిలోకూడా మార్పువచ్చింది. ఇదివరలో అభీషుకు అలస్యంగా పోజుమార్క్కు చెయ్యడంతోలే. ఆరోజుల్లో రోజూ ఒకారునుండి ఏరో తమ్మని చెప్పే పురమాయంపులు పార్వతికల్లఎక్కువయ్యాయి. బలాని!

మందు ఇష్టింపాలని దాక్తురువద్దకు ఓసారో రెండు దఫాలో తీసుకువచ్చింది.

పార్వతిలో ఈ మార్పుకు సీతాయీ ఒక్కటే కారణం కనిపించింది. అందులో ఆనాడు రాసుం వచ్చి వర్ణనం, పార్వతి పక్ష ఆశేషన - ఏటి ఫలితమే ఈనాడు దూరమైన మార్పుకు కారణం అనుకున్నాడు. తనజీవితంలో తనకు పిల్లలు ఎల్లాగా దైవం వ్రాసి పెట్టలేదు. ఏకోదరుడయిన తిమ్మరికేనా సంతతి కల్లుతోంది. వాళ్ళు అటపాటల్లో కాలం గడుపుకోవచ్చు అన్న అనునయంతోనే, వెంకటలక్ష్మికి ఇంతగా మార్పుస్థానం వహించింది సంబరపడ్డాడు.

ఈగడువున్న రోజులలో పార్వతిమీద భక్తి గౌరవాలు ఏర్పడ్డాయి అటల లక్ష్మికి, ఇటు సీతాయీ కూడా. అక్కడ చెయితిప్పి ఇక్కడ పెట్టునివ్వక పోవడం, తనకి ప్రతిక్షణంలోనూ ఏడుగడలా చూడడం, అన్ని సవరణలు చేయడంతో పార్వతి అంటే, తన లేని అత్తగారిసలంతో ఆకరించి, అన్నపూర్ణహస్తం చూపించుటకే వచ్చిందనుకొని, జరిగిన గడ్డదిగాలన్నీ తను ఎల్లాంటి మనిషా పరిశీలించుటకే అనుకుంది.

రోజూ భక్తి చెప్పేది-ఇవ్వకో ఇల్లా జరిగింది, అల్లా జరిగిందని. సీతాయి అనునయంగానే ఆనంద పడేవాడు త్వరలో నిర్మిస్తానం వహించబోతున్నందుకు. వంకే నిలబెట్టుటకు సంతతి ఉదయిస్తోంది; గృహ లక్ష్మి అనే ఆరాధనలోనే లక్ష్మిని పువ్వుల్లో పెట్టే వాడు. తమ్ముడు రోజూ ఏదో చాటుగా తెచ్చి, లక్ష్మికి పెట్టుకూపుంవడం, వాళ్లు చిలకాగోరింట్లా వుండడంతో పార్వతికి ఏదో నూతనజన్మ ఎత్తి వట్టే వుండేది.

తన జీవితంలో కొన్నాళ్ళు భక్తతో సంత్సరి గానే కాలం గడిపింది. అరన్న ఇప్పుడు స్వరణకు మాత్రమే. అవి జరిగిపోయాయి. వానిని పూర్ణవయస్సులో పూర్తిగా ఆరాధన చెయ్యడానికి కేవుకు ఆజ్ఞ ఇవ్వలేదు. కాని ఈనాడు తన జననక్షరాలు ఆనందం ఏకరక్తంలోంచి వచ్చిన దానికి భారపోయడం కంటే, వాళ్లు ఆనందంగా, తనయెచ్చగారవంగా, భక్తితో,

భయంతో ఉండడంకంటే ఇంకేమీ లేదన్న భావన లోనే మెసలడం మొదలెట్టింది పార్వతి..

అప్పుడప్పుడు తన జీవితంలో తన్ను ‘అమ్మా’ అని నోవారగా పిలిచేవారు లేరు; వచ్చివా వాళ్ళు అప్పుడే వెళ్లిపోయేరు అనే తలంపు వచ్చినప్పుడు, దుఃఖం వచ్చేది. కాని లోపల్లోపల దత్తరే చేసుకుంటే కనీసం వాడైనా పిలుస్తాడన్న ఆశేషన కల్గేది. తను వచ్చిపోతే వ్రాధం అయినా పెట్టేవాడు వుండవద్దా అనిపించేది.

ఓకేక దత్తరే నిర్ణయించుకుంచామంటే, ఎవరు ఇస్తారు! తనకు దగ్గరలంఘువుల్లా ఎవరూ ఇచ్చేవారు కూడా లేనేలేరు. ఇవ్వడానికి ఒప్పుకున్నా, తను అడగలేని పాడుడం చెప్పకు లాగుతోంది. ఈ సమయంలో ఒక్క తన తమ్ముడి తరఫువారికంటే తక్కిన ముఖాలు లేరు. తన తమ్ముడికే తల్లి పిల్లలు కలిగితే, వాడ్ని ఆడిగినా, తనమాట తీసికొయ్యడన్న ధైర్యం వుంది. ఆ తలంపే లక్ష్మి నిండు మనిషి అని తెలిసినప్పటినుండీ పార్వతిలో ఎక్కువైంది.

ఈ ఆశతో అప్పుడప్పుడు తన వయస్సు సింహావ లోకనం చేసుకున్నట్టే ఉండేది. లక్ష్మిగంటే తను ఐదు ఆరు ఏండ్లు పెద్ద. ఆయన వున్నట్లయితే అప్పుడే తనకు పిల్లల ఆకే ఉడిగిపోయేదికాదు. కాని ఇప్పుడో! దుఃఖం వచ్చేది. వచ్చినవాళ్లు చావకుండా, బ్రతుకున్న వాళ్లనుకూడా ఎంత క్రూరంగా కక్షించి వుంటారా అని తిట్టుకుంది. తనబ్రతుకే అల్లా అయింది.

ఆరోజు భోజనాలదగ్గర “ఒరే, సీతాయి! జనవరి నెలవస్తోంది. రైతులు ఒక్కపైసా కిస్తు ఇవ్వలేరు. బంకన్న దొంగమండవాడు. వాళ్లకు ఓసారి ఉత్తరాలు వ్రాయరా; డబ్బు నిక్కచ్చిగా వుం”దని అంది.

సమాపం క్రిని కూర్చున్న సీతాయి, లక్ష్మికూడా తెల్లబోయేరు. ఆ క్షణంలో, సీతాయికి, తన అక్క తెలివితేటలు, సమయాసమయాలు వచ్చించి, నిర్ణయానికి రావడానికీ, ఇవన్నీ అర్థం చేసుకోవడానికీ తను ఇంకో జన్మ ఎత్తాలేమో అనిపించింది. కావగానూ పోయిన వెంటనే ఆస్తివిషయం ఎత్తి విశోధం తెచ్చుకోవడం

ఎందుకని కాంతించి ఇన్నాళ్లకు నిర్ణయానికి వచ్చింది కాబోలు అనుకుని ఆశ్చర్యపడ్డాడు.

“శేఫు పెద్దబావగారికి ఒక తరం వ్రాయాలి. ఇన్నాళ్లనుండి వ్రాయదామనుకున్నా, బానుండేదేమో అని ప్రాచుకున్నా.”

“అట్లాగే అక్కాయి” అని అనగలిగేడు.

“ఓ, మరిచేపోయా! లక్ష్మీకి కట్టుకునేందుకు శేలికచీరలు, గ్లాస్కోవి, తెచ్చిపెట్టు శేఫు. నయ్య శివు వొచ్చింతెర్వాత ఇద్దాం” అని ప్రభుమాయించింది.

ఆ రాత్రి దంపతు లిరువురికి నిద్రలేకనే పోయింది. పార్వతిని ఇద్దరూకూడా ఎంత తెలివిబుద్ధులగా అర్థం చేసుకున్నారో అని, ఈవాటి చర్యలను మననం చేస్తూనే చెక్కుకున్నారు.

అన్నట్లుగా అనున్నాడు నైకులందరికీ ఉత్తరాలు వ్రాయించింది. వారంపదిరోజులు చూచి ఉత్తరాలు రాకపోతే ప్రజలెప్పుడీ ఉత్తరాలు కట్టించింది. బావ గారికి అతిమర్యాదగానే, తిన్న పోషించడంలో ఆయనకు బాధ్యత వుండనీ, ఏకాకికి ఓహారం చూపించడంలో ఎప్పుడూ వనక్కు తియ్యరనీ — అవరసలోనే వ్రాయించింది.

ఇది వ్రాసిన పదిరోజుల్లోపలే “అమ్మాయి! అందరం కలసి ఏదో ఓనిర్ణయమాద్దానికి రావడం మంచిది. ఎప్పుడూ మనవింకెం కొద్దలకు ఎక్కడెం తాతల దగ్గర నుండి లేదు. కొద్దిరోజులలో ఏదోవిధమైన భాగాలు చేసి తెలియపరుస్తామ” అని వ్రాస్తూనే, అంతవరకూ నీ ఖర్చులకు ఉంచుకోమన్నట్టు విరువందలు పంపేడు.

ఉత్తరం, నయ్య చూచేసరికి సీతాయికి తను ఎక్కడ వున్నాడో తెలియలేదు. అంతవరకూ ఈ క్షణవారం ప్రైసలు అవడానికి కొద్దకు ఎక్కితేగాని లేదన్న దృష్టిలోనే వున్నాడు. ఒక్క తన అక్క గారి వివరాలుబిచ్చేయితే ఉత్తరంలో, పెద్దబావగారు, ఇంక క్రుటికాలంలో లేనిస్తారని అనుకోలేదు.

తన భర్త స్వార్థిత్వంగా పంపించిన భూమి నైకులు రిజిస్టరీ ఉత్తరాలు త్రుచ్చుకోకుండానే

త్రుచ్చివేసేడు. పంటనే ఒచ్చి ‘పెద్దబావగారు పంటనే తల్లమన్నారండి’ అని చెప్పి, శివు అదాపైదల్లో అను కట్టేడు.

నయ్య చేతిలోకి వచ్చినంతనే లక్ష్మీని తీసుకుని పార్వతి బూతుకు పల్లి ‘ఇంట్లో ఇది లేదు అది లేదు’ అన్నీ వుందాలో అని చెప్తున్నానే మండెడు సామాను కొనబడ్డవచ్చింది. అందులో శేలిగరి పెద్దగరనండి ఇద్దరం పార్వతిరకూ వున్నాయి. లక్ష్మీకి బావుంటుందని, ఆరుద్రపుకనుగరంపట్టుచిం, కాని మీదికి వచ్చటి వాకెట్టునుద్దా కొంది.

అధీనునుండి సీతాయి వచ్చేసరికి సానిటినింగా వేర్చివున్న సరుకులు చూసి, ఏమనాలో తెలియలేక పోయింది. తల్లి, తండ్రి పోయింతెర్వాత, తనకు నా అన్నచారు లేరే, ఏకాకిని అత్యేకంగా అనుకుని కృత పదే రోజులు ఉన్నాయి. ఈవాడు తన అక్కగారు తనకు ఏమగచగా ఒకరున్నారని చూపించినందుకు భగవంతుణ్ణి ఆభినందించుకున్నాడు. తన కృతజ్ఞత పైకి ఏవిధంగా చూపాలో తెలియలేదు. కొన్నాళ్లు పొందిన ఆవేదన, కాన్ని పైకి పొక్కనివ్వకుండానే, లోపల్లోపలే అడిచి ప్రాచుకోవెట్టింది.

కోలు విప్పి “అక్కా! ఇవ్వారే ఉమాపతి బావ ఉత్తరం వ్రాశేడు. వారం పదిరోజుల్లో ఇక్కడకు వస్తాడుట. వంట్లో బాగాలేదట. ఇక్కడ మందు తింటాడుట” అన్నాడు.

క్షుణంపాలు పార్వతి గోడకు కేర్లబడిపోయింది. సీతాయికి ఆకించిన సమాధానం రాకపోయింది. ఆ క్షుణంలో పార్వతి అట్లాఅవుటకు కారణాలు ఈహించు చాచున్నా తనకు ఆతీతంగానే ఉన్నాయి.

“మంచిదే!” అని చెప్పి లోపలికి వెళ్లిపోయింది. ఆకేబ్బంలో ఎన్నో గోచరించేయి. ఉమాపతి రావడంలో పార్వతికి బాధ ఎక్కువేకాని, ఇంకొక విధంగాకాంతి లేదు. ఒకానొక కాలంలో ఆతను తనభర్త అవుతావని ఆకించి విశోధి అయింది. కాని నిధి క్రూరంగా ఆ ఆకిలు మార్చింది. ఈ వైషమ్యంలో ఆతనే కట్టెడురుగా తియ్యకుంటే బాధ భరించుకోవడం

కష్టమే. ఎర్రటి పుండు మీద కారం పట్టినట్టే వుంటుంది.

తన, బోనీ, ఉమాపతి! రావద్దు అని వ్రాస్తానుంటే, ధైర్యం చాలటంలేదు. ‘దేశాటనంరల్ల చెడిన ఆశోక్కుం బానిశేయించుకుందుకు వస్తున్నా. నీకు ఇప్పుడు బాధ కల్గివున్నా. దాన్ని నువ్వు సహృదయంతోనే తీసుకుంటావని తెలుస్తాను’ అనే వ్రాసేడు. తన కారు అని వ్రాయలేదు. వైగా తన ఉద్యోగం కొరకు ఎంతో సహాయం చేసేడు. అల్లాంటివ్వకు, తన విధి, అతన్ని సంతోషపరచడంకన్న ఇంకేమీ తనట్టే కనబడింది.

లక్ష్మీతో చెప్పేడు. ఏం చెయ్యమన్నావు అనికూడా అడిగేడు. ఆమె ఏం చెప్పలేక ‘ఇరవన పడ్డాం’ అని అంది.

ఓరోజు ఉమాపతి వచ్చి, ఈ సరిపడరి సంగతులకు ఓచూర్లం కలగజేస్తాడని ఎదురుచూచేడు. కాని ఈనాడు అతను రాకుండావుంటేనే బావుండు అన్న ఆశ ఎక్కువైంది. కాని ఒక్క ధైర్యం వుంది. మొదట్లో పార్వతి ఎల్లా వున్నా, ఇప్పుడు ఆమె లేకపోతే అన్న భావన అందరిలోనూ కలగజేసింది. కామం ఆమె ఆతిథ్యం పొందిన రోజులు తక్కువైనా ప్రతీతి త్వరం లోనూ ఆమెకి కందవాలు చెప్పవలసిందని వ్రాస్తానే వున్నాడు. విశాలస్వయంతో, కష్టం కల్గినా, పార్వతి ఉమాపతిని సరిపుచ్చుకోగలదన్న ధీమాతో, ఇదమిట్టం తేల్చకుండా సీతాయిని ఊరుకోవెట్టింది.

ఏదో ఓరోజున ఉమాపతి ఎప్పుడు వస్తాడని పార్వతి అడుగుతుం దనుకున్నాడు. కాని ఉమాపతి ఉత్తరం వచ్చినప్పటినుంచి పార్వతిలో ఓవిధమైన మూగతనం కనిపించింది. ఏదో ఆలోచిస్తోందన్న భావన స్ఫురింపజేసింది. వైగా లక్ష్మీ “నదినగారు నాలుగైదుసార్లు ఎందుకో నువ్వెప్పుడు నీకు కుక్క వున్నారని. ఎంత అడిగినా చెప్పేరు కారు” అని చెప్పింది.

ఆరోజు వైదమకు వెళ్లేడు. ఆలైలులో ఉమాపతిని దిగుతుండగా చూచేసరికి సీతాయికే అనుమానం కలిగింది, అతను ఉమాపతికా? దగ్గరగా వెళ్లేడు.

“సీతాయి!”

ఆ నూరిన కంఠం, ఎదుకల భోగగా వున్న గూఢా చూడలేక, నుఃఖం లోనే కావలించు కున్నాడు... “బావా! ఎంతగా నూరిపోయేవ్! ఇంత ఎక్కువగా వుందరి ఒక్క వుత్తరం వ్రాయలేకపోయేవా? నేనేనా ఒచ్చి తీసుకువచ్చేవాడిని.”

నవ్వేడు ఉమాపతి. “పాదూ, లక్ష్మీ కులా సాగా వున్నారా?”

తలూపేడు. భుజాని! ఆనుకుంటూనే బంది ఎక్కినది. అలవిన లక్షణాలు ఉమాపతిలో కనిపించేయి. “సీతాయి! ఉత్తరం వ్రాయలేదన్నావుకదా? ఏమని వ్రాయు? ప్యార్థంలేకుండా నేనయ్యెయ్యడం తప్పేనా అనిపిస్తుంది. అనాటినుండి వల్లెటూళ్లలో తిరుగు కున్నా. నీ బడికూడా పెట్టేడు. కాని...” చెప్పలేక అయోపపడ్డాడు.

“తగ్యాక చెప్పువుగానిలే బావా!”

ఇంటికి వెళ్లేసరికి పాదూ నువ్వులలో నుంచుని ఉంటుందని సీతాయి వ్రాసేందుకున్నాడు. కాని అది నీటివీడ వ్రాత అయింది. తెబ్బపట్టుకుని బోవరికి వదిలించుకుంటూనే వెళ్లి సావిట్లో కూర్చోవెట్టేడు.

“లక్ష్మీ! వేగరంగా కాఫీ తీసుకురా!” అని ఆ ఖంగారులో పొరికేక వేసివట్టే నేసేడు. లక్ష్మీ ఖంగారువడింది. ఏం లొందర వచ్చిందో అని అదర బాదరాగానే వజ్రకట్టి తీసుకువచ్చి, మిర్చిలో ఉన్న మనిషి ఎవరో అనుకుని వెనక్కు తిరిగింది.

ఆ యా సెం ఒరుల్చుకున్న పిమ్మట “ఏం చెల్లమ్మా! ఒంట్లో బావుందా?” అని ఉమాపతి అడిగేడు.

“అన్నమ్మా! మవ్యా?...” దగ్గరగా వచ్చింది. ఉమాపతి అంటే లక్ష్మీకి ప్రాణం. ఏకద్రుం వచ్చినా ఉమాపతితో చెప్పనిదే అయిన ఏమీ చెయ్యగనీ, అప్పుడప్పుడు వచ్చినపుడు చెప్పేసరిపోలూ, సహాయం కూడా విరి వుండకనుక, ఎంతో గౌరవం, వాత్సల్యం ప్రదర్శింప వుండిపోయేయి.

“ఇంతగా అయ్యేవరకూ ఉత్తరం అయినా బ్రాహ్మణుడవా అన్నయ్య! ఎల్లావున్నావో అని వివదానికైనా మేం కోరుకోలేదా? ఎంత మాయిదారి జ్వరం వచ్చింది! నిన్ను చూస్తుంటే నుండే తరుక్కుపోతోంది...” అంతకంటే ఏం చెప్పాలి కూడా తెలియలేదు. తొందరగా గదిలో మంచం, పరుపు వేయించి, “అన్నాయ్! కాస్తేవు విశ్రాంతిగా పండుకో” అని చెప్పి పంపించింది.

ఉమాపతి కిదికంటా ఏకాకే. తల్లి, తండ్రి కూడా చిన్నప్పుడే చనిపోతే, మేనమామలు పెంచేరు. ఆ కష్టాల్లోనే తెలివితేటలన్నీ పైకి వచ్చి, ప్రతికా ప్రపంచంలో కాస్తా కూస్తా పేరు తెచ్చుకున్నాడు. ౧౯౪౩లో పూర్తిగా రాజకీయాలలో వెళ్లి, ‘ఉమాపతి గారు’ అంటే ‘ఓహో! వారా!’ అనిపించుకునే వరకూ గౌరవం సంపాదించేడు. ఈనాడు తనకు తోడుబుతువలె లక్ష్మీ పూనుకుని, సమర్థులు చేయడానికి ఆదరణగా ఇల్లనిచూపు చూపించుటకూ అది ఉపయుక్త మవడం చూచి ఆర్థికపడిపోయేడు. కాని అంతవరకూ, పోయా కనిపించలేదు. కనిపిస్తుందని అనుకున్నాడు. కాని రానేలేదు. హృదయంలో ఆనాడు, చిన్నతనంలో ఏర్పడ్డ భావన ఎన్ని విధివిధానాల్లో వచ్చివా చెరగ గొట్టుకోలేని నిలకడ వచ్చింది. ఆ భావనే హృదయాన్ని యంఝామారుతంతో నింపుతోంది.

బహుశా ప్రవాస తన పొరుగు మాడ్డం ఇదే మొదట. అల్లాంటిప్పుడు మారిన స్థితిలో సిగ్గుపడిందేమో, న్యూనతపడుతోందేమో అనుకుని ఊరుకోలేట్టుకున్నా, అది పూరుకోబంటేదు.

ఆకలితో కిదికంటాని వ్యభిచారి, కష్టాల్ని, దుఃఖాల్ని, ఒంటరితనాన్ని మారంగా త్రోసుకున్నాడు. ఇన్నే కష్టాల్లోనూ తనలోనే మండిపోనిచ్చిన సమయాలసారం అంతా, అనుభవపు మూర్తిభవించిన ప్రగతి అంతా కూడా ఇప్పుడు కట్టలు తెంపుతోంది. పొరుగు ను చూడాలన్న ఆవేశన ఉద్రిక్తత అయి కాంతిని చెడగొడుతోంది.

అటు సీతాయి ఉమాపతిని పడుకోబెట్టి పంటింట్లో వున్న ఆక్కూ గారిదగ్గరకు వెళ్లి

“అక్కాయి! ఉమాపతి బావ వచ్చేడు. కాని ఇప్పుడు ఆతన్ని చూస్తుంటే నుండే చెరువైపోతోంది” అన్నాడు.

అంతవరకూ ఏకా పాదావిడి జరుగుతోందని వింటున్నా ఏముఖం పెట్టుకుని వీధిలోకి వెళ్లి ఆహ్వానం ఇవ్వగలవన్న ఉద్దేశ్యంతోనే కూర్చుండిపోయింది. ఇప్పుడు తన్నుడే అవిధంగా చెప్పడం వింటూంటే ఏంఅవాలి కూడా తెలియక మాట్లాడకనే ఉరుకుంది. సమాధానం ఆశించిన సీతాయికి ఇది మృగ్యమే అయింది.

ఆ సాయంతాలపు సంస్కృతికట్టవరకూ పార్వతి మనస్సు వికలమైందన్నట్లే మూగగా, బాధగానే వుండిపోయింది. మధ్యాహ్నం డాక్టరు రావడం, ఏజ్ ఏజ్ మందులు చెప్పడం, సీతాయి వెళ్లడం, లక్ష్మీ బావ కాచి ఇవ్వడం—ఇవన్నీ చెప్తూ, కట్టా వచ్చింది చూచింది, వింది. కాని సురిధిమైన మనస్సులోని పిరికితనం దైత్యంగా బావని చూడాలన్నా చూడ నివ్వబంటేదు. మనస్సు, ఆత్మ, కిరణం ఆక్రోధిస్తున్నాయని తెలుసు. కాని తనకు ఈ పిరికితనం అంతు విధిస్తోంది.

భోజనాల దగ్గర సీతాయి “బావని మరేరియూ జ్వరం పిక్కుతి నేసింది. మందుతినక కిరీరాన్ని బలి పెట్టేడు. బాగ్రతగా చాకిరి చేస్తే త్వరలో కోల్పోవచ్చని డాక్టరు చెప్పేడు” అన్నాడు.

అప్పుడుకూడా పార్వతి వింది. కాని మాట్లాడలేదు. లక్ష్మీకి, సీతాయికి పార్వతివుద్దేశ్యం ఏమిటో తెలియక, పరస్పరానే భోజనం చేసి పై జల్లేరు.

ఆకుముందర కూర్చోగానే పార్వతికి దుఃఖం వచ్చింది. ఈనాటి విపరీతజీవితంలోని ఏకాకిత్వం, సంఘం నియమించిన ప్రణాళికల్లోని అంతుం ఎదురు తిరిగేయి. అది ఎంతో క్రూరంగా వుంతుని, ఇక నే గీచిన గీత చాటవని.....అన్నట్లే వ్యవస్థనుట్టు చూస్తే ఏడుపే వచ్చింది.

చిన్నప్పుడు ఉమాపతి తనవాడే అనుకుని మురిసిపోయింది. ఒక్క తుణుకు అయినా విడిచిపెట్టి వుండేది కాదు తోటా ఒక్కనొక్కలు చూడకుండా మాట్లాడకుండా ఉండలేకపోయేవారు. చాంతోనే వయస్సుకూడా పెరిగి, భావాల్ని, ఆకలిని, కోర్కెల్ని కూడా విచ్చుకోనిచ్చింది. ఆ యవ్వనంలో ఒక సంధ్య వేళ ఉమాపతి తోటలో దగ్గరపా చేరి “పాయా! నన్ను పెళ్లాడుకావా!” అని అడిగేడు. తనే సిస్టర్లా మాట్లాడలేక గవద అచ్చి, కువకువమంటే, మొఖం పైకి ఎత్తి, మృదువుగానే ముద్దుపెట్టుకున్నాడు. తక్కిన తోటల్లో సిస్టర్తోనే మాట్లాడేది. ఇద్దరూకూడా పెండ్లి నిశ్చయం చేస్తారని తెలిసేసరికి స్వర్గంలో ఇళ్లు కట్టుకునే మెషలేదు.

ఆ దగ్గరగా వున్న పరువాలుగురత్తురాల్లోని సంగతులూ ఎదురుగా వచ్చేయి... ఆనాటి బావే ఈ నాడు రుంకికి, తను ఏమైనా అదరణ, చల్లని చూపు చూపించి, ఈనాటి ఎముకలపొగుడు అయ్యరించిరికిప్రా నేమో అని ఆకతో, ఆవేదనతో వస్తే, తనే, ప్రారంభా మారంచేసి, ప్రోసీపుచ్చి సందెల్లో నుసం స్రుచ్చివాసన్న తలంపు కూర్చోనిచ్చింది కాదు.

ఒక్క ముద్దవినా వోట్లో పెట్టుకోకుండానే లేచింది. తలుపు వేసి, త్వరగానే అడుగులు వైచి, గది గుమ్మలాంచే చూసింది. తనేమైనా ఇంకోవ్యక్తిని చూస్తున్నా నేమో అనుకుంది. ఎముకలన్నీ ఆ హరికా దీపంజలురులో లెక్క పెట్టవచ్చు నన్నట్టే గాటికి ఊగుకున్నాయి. పాలిపోయిన మొఖంలో నీరసం, అయాసం, కంకిటింద వలుపు తన్ను జాలిగా, కేసీ అంటున్నట్టే పలికేయి.

దగ్గరగా వెళ్లింది. “బావా!” వోట్లోని మాట దుఖంలో దుధంఅయి పైకి రాలేదు. పిలుస్తామని హృదయం ఆత్మణంలో చించుకున్నా, కన్నీళ్లు అగ లేదు. పెమ్మడిగానే చెయ్యి వదురుమీద పెట్టింది. పడ్డకన్నీటిచుక్కకు ఉరికిపడి కేస్తూనే “పాయా! నువ్వా?” అన్నాడు. బొటబొటకారుతున్న నీళ్ల తోనే “బావా!” అని ఏడ్చింది.

“పాయా! నేను నీదగ్గరకే వచ్చేను...”

“బావా! పార్వతి వచ్చిపోయిందనుకునే ఇన్నాల్లా కిరీరాన్ని ఇల్లా కాల్చుకున్నావా? నేను లేనకే, వచ్చిపోయేననే భావించేవా?”

“లేదు, పాయా!” ఏమీ చెప్పలేని నీరసంతో కళ్లు మూసుకున్నాడు. కాగిన వదురుమీద ఉడు కులాంశుడై నేసి, వసనకర్రతో చల్లగా విసిరింది...

ఉమాపతి నిద్రపోయేడు. అంతవరకూ కన్నార్ప వుండానే అతన్ని చూచి దుఃఖపడింది. ఏడ్చింది. దానికే అంకింతేడు. ‘తన బావ తనదగ్గరకే వచ్చేడు’ అని చాలాసార్లు అనుకుంది. అందులో గాంతిపొంది నట్టే హృదయం తేలికపడుతోంది. తను చాకిరి చేసి, తనబావని కాపాడాలి. తనకంటే ఇంకెవ్వరున్నార బావ?... అన్న విశ్లేషణలో చావమీద నిద్ర పోయింది పార్వతి.

* * *

అదిమొదల పార్వతికి జీవితంలో ఒక మాత్రా ధ్యానం ప్రారంభించినట్టే వుంది. ఉదయంమొదలు సాయంత్రంవరకూ తీరుబడే లేకుండా వుంది. కాఫీ త్రాగించడం, ఒళ్లు కుడవడం, మందు త్రాగించడం, బావ కావడం ఇల్లాంటి వనుల్లోకాక, అస్తమాకూ అరిపెల్లావున్నాడో, నిద్రపోకున్నాడా మెతుకువగా వున్నాడా, జ్వరం వస్తున్నట్టు వుండా అని గదిలోకి వెళ్లడం రావడంతో కాలం పరిపోయేదే కాదు. వంట చెయ్యడంకూడా, ఆ అన్నం మెతుకులు కాసిన్నీ ఉపక చేసి, వ్యంజనంక్రింద ఉరగాయతోనే సరిపెచ్చేది.

మొదటి మాడుకోబలా నీలయీ, లక్ష్మీ కూడా “నీమారు అయివచ్చేడు. కాస్త సదుపాయం చూడకపోలే బాగుండదని పార్వతి చూస్తోందని అను కున్నారు. కాని ఒక్కొక్క తోటా గదివడంతో ఈ పవ ర్యలూ సదుపాయాలూ విపరీతంగా మరీ పిచ్చులోకి దిగేసరికి సిగ్గుకూడాకలిసింది. అంత ఒళ్లుమరచి చాకిరి చెయ్యడంలోని గూఢార్థం వింతగానే స్ఫురించింది. అయినా ఉమాపతిమొఖం చూచి, పార్వతితోటికి దడిసే ఇద్దరూకూడా ఏమీ అవలేకపోయేరు. పార్వతి

చర్యల్ని మొట్టమొదటిసంచి సింహాపలోకనం చేసుకుంటే, అమావాస్య పార్వతికలు ఉన్నట్టే తట్టింది. ఒకనాడు విందు, పెండ్లికోసం మందు! అట్లాగే ఇది కూడా ఏదో విపరీతానికో, మరోమూఖానికో వారి అనుకునే దోరుకున్నాడు.

ఆరోజు భోజనాలు చేసి కూర్చున్నప్పుడు, ఎక్కడ వింతో పార్వతి, పోదినాన్ని పిల్చింది. చెప్పించుకునేవరకూ లక్ష్మిని ఒకటిపెట్టింది కాదు. దగ్గరగా కూర్చోపెట్టి 'అడవిల్లా, మగపిల్లాదా?' అని రిశే అడిగితే లక్ష్మికి నీర్లు మంచేసింది. ఆ సాయం త్రేమ, సీతాయి ఇంటినమ్మంమెట్లు ఎక్కుతుండగానే "ఒరేయి! నాకు కేసెల్లువే పుడితాడుటరా!" అని పొలికేకలాగే అని సంబరపడింది. సీతాయి, అక్క అవిధంగా ఆనందం పిల్ల కలిగించినా, లోపల్లోపల చాలా సంతోషించేను. అకబురూ ఈకబురూ చెపుతూనే "మన పూరి మస్తావమ్మకు లక్ష్మిచేత పూజ చేయిస్తా నన్నామరా! ఓ ఆదివారం వల్లాలి. చల్లగా పురుడు రావాలని మొక్కుకున్నామరా!" అంది.

అటు ఉమాపతికూడా గాలి, నీరుల మార్పుల్లనేమి, మందుల ఫలితంగా నేమి, అన్నిటికన్నా ముఖ్యంగా పార్వతి చేసే సవర్యలల్లనేమి కాస్త లేచి తిరగడం, ఒక్కపూట ఆన్నం తినడంవరకూ వచ్చేను. కొంచెంకొంచెంగా పట్టే రక్తంవల్ల బుగ్గలు తెలుపు వలపుకొన్నాయి. రాత్రిల్లా, తెలుపుదినాలలోకూ అందరూ కూర్చుని ఈకబురూ, అకబురూ చెప్పకుని కాలం గడిపేవారు.

ఉమాపతి తనంతట తాను లేచితిరగడం, నీర పించిన నోటిమాటలూ కత్తి కోరికతోవడంతో పార్వతికి ఏవోఏవో ఆకలు మొలకలెత్తేవి.

ప్రపంచకంలో, ఎన్నో విషయాలు వింది. 'పునర్వివారం ఎందుకు చేసుకోకూడదు? తను అడిగితే ఉమాపతి జనధామితాదా?' ఇల్లాంటి ప్రశ్నలు, దానికి సమాధానాలు మధురంగానే కలిగేవి. కాని ఇప్పుటి సన్నివేశంలో, ఆ హృదయంలో తనకు ఏవిధ మైన ఫలంపున్నదో అన్న భావన దిగిపోయింది.

ఒక్కటి ధైర్యం వుంది. కయ్యు ముదిరిం దన్న పేరేకాని, తన కిరంలూ మార్పు, రూపంలో కుమావత్వం రాలేదు. అద్దం ఎన్నోసార్లు తాము కునేది. జడ ముడిచి, పువ్వులు తురుమకోవాలి; తన రాచకి ఒక్కసారి తన అందం చూపిస్తే, తిన్న ఒద్దవేడు, గ్రోపితుచ్చలేదు అన్న ధైర్యం వచ్చేది. కాని ఇప్పుడు తన తమ్ముడూ మరదళ్ల ఎదుట అపని చెయ్యలేదు. వాళ్లూ ఎంత ఆపులైనా, తను ఎంత చాకిరీచేసి ఎంతజబ్బు ఇచ్చినా, సంఘంలోని వారే! లక్ష్మి చేసే ఎల్లండో పిల్లాణ్ణి కంటుంది. 'తన కొడుకు' అని చెప్పకుని విద్రవీనుతుంది. సంతతి కావాలని తనూ ఉద్విగ్ధురైంది అప్పుడు. కాని కొద్ది కాలం ఆ తీవ్రవాన్ని పోషించేరుచి చూపించి దూరం చేసేడు. కాని కోర్కె చావలేదు.

ఇప్పుడు, తన కోర్కె ఫలిస్తే, ఉమాపతి తన్ను వివాహమాడితే, తనకూ సంతతి కలుగుతుంది. తనూ పోషిస్తుంది. తనూ లాభిస్తుంది.

• ఆ భావనల్లోనే, తనకంటే లక్ష్మికి ముందుగా ఎందుకు కన్నాలి అన్న ఈర్ష్య, క్వేవం క్రమేణా ఆక్రమించుకున్నాయి. ఇప్పుడు లక్ష్మిని చూస్తేనే కోపం వస్తోంది. తనకంటే ముందుగా ఆమె మార్పు ల్విం వహించకూడదు. అది తను చూడలేదు.

ఈ మార్పుల్లోని భావనే లక్ష్మియెడ చూపడం ప్రారంభించింది. విస్తృతంగా వడ్డిస్తూనే "జననస్తురలు ఉడిగిపోతున్నాయి ఈ చాకిరీతో. ఎన్నాళ్లు ఈ అమ్మ లక్కల్లా కూర్చోవడం" అని పటిగింది. కులంలా తని లింది ఆ ముక్క. ఇన్నాళ్లూ ఏ అబుకుదూ గేదం దానే జరిగింది. కాని ఈనాడు మల్లా పుండు రేగింది. సీతాయి ఈరోజుల్లో ఏదో ఎదురుచూచేడు. అది రానే వచ్చింది. ఇల్లాంటి విషయాలు ఆరోజుల్లో తీసులు మోసే వున్నాయి. కాని అంతం ఎప్పుడో అర్థం కాలేదు.

ఉమాపతికూడా అప్పుడప్పుడు పార్వతి అనే వాక్కులు విని కన్దం పెట్టుకున్నాడు. తను వచ్చి నప్పటినుంచి పార్వతి మారిం దనుకున్నాడు. కాని అది

విరుద్ధపరిస్థితుల్లో! దారితీస్తుండేమా అని భయపడిన తోంది. ఏదో ఒకరోజున ఆ ఉత్సవ సమయం అంత రాత్రి చెప్పుకున్నట్లే అనుభవించేను.

ఆ సాయంత్రం అనుకోకుండానే పార్వతి పెద్దబావగారు విజయరామయ్య వచ్చేను. ముఖానుభాగా ఆ నిమిషం, తను పంపకంలో అవలంబించిన పద్ధతి చెప్పి, దస్తావేజుమసాయిదాల మీద సంతకం తీసుకుని వెళ్లిపోయేడు. ఆయన నానుక్కుం చాలుగానే ‘సీతాయీ! ఇప్పుడు నీకు కళ్లు చల్లగా వున్నట్టుంది. మీ ఆవిడకి నగలు చేయించకమ్మలే!’ అంది పార్వతి.

ఒరికిపోయేడు. విశపడీనినపడనట్టుగా చెవికి పోకిన అమాటలు ఉమాపతిని నిరుత్తరుణ్ణిగా చే చేసింది. కోపంలో ‘పార్వతీ!’ అని ఒక్క పిరికికే పెండా మనుకున్నాడు. కాని తన బలహీనతలో లోపల్లోపలే దుములుకున్నాడు. పార్వతి ఇలా కదిమిదవాటంగా అవలంబిస్తున్న మార్గం మార్చడం ఎట్లాగ అన్నదే సమస్య అయింది.

అటు సీతాయీ, లక్ష్మీకూడా ఏర్పేరు.— బాధలో...

* * *

ఆ ఆదివారంనాడు ఆ పేక్షతోనే లక్ష్మీని మస్తానమ్మదగ్గరకు తీసుకువెళ్లింది. దారిలో ఒస్తూ ఎరుకల దాన్ని ఓసారి తనింటికి రావలసిందనీ, అమ్మాయి ఒంట్లో బాగాలేదనీ, ఓసారి చూడాలనీ చెప్పింది. ఇంటికి రావడంతోనే దిగుతువు తీసి ఆయాసంగా వుండేమా అని పడుకోనుంది.

ఇన్నాళ్లూ మారిన తత్వంలోంచి ఈనాటి ఆ పేక్ష ఆలోచన కలిగించింది లక్ష్మికి. ఆ సాయంత్రం ఎరుకలది రావడం, ఇద్దరూ ఏదో సుసమహిమం జరిగిందని తను వింది. కాని తన్ను చూడకుండానే ఎరుకలది ఎందుకు వెళ్లిందో అర్థం కాలేదు. పైగా అనుమానం పొదా కలిగింది. అయినా తను ఆ అనుమానంలో చెడును ఎక్కువగా భావించుకోలేకపోయింది.

వంట త్వరత్వంగా చేసి, మంచంవద్దకే తెచ్చి పెట్టింది. పడుకోపోయేటప్పుడు పాలు తీసుకువచ్చి ఇచ్చింది... కాని అంత ప్రేమతో చూచిన ఒడిసలో తను తప్పు ఎందుకోవడం మార్గత్యం అనుకునే నిద్ర పోయింది.

ఆనాటిరాత్రి పగలుంటూ కొట్టడం విడిచి పార్వతి. తనకు ఏదో నూత్ని కత్తులు వచ్చిందే వుంది. లేచింది. చాటుగా దాచుకున్న అద్దంముందర కూర్చుని తల దువ్వకుంది. తువ్వలు గురుముకుంది. అంతరహా కొన్ని నెలలనుండీ పెట్టుకొని తిలకం పెట్టుకుంది. దాచుకున్న ఆరుద్రపురుగురంగుచీరా, పచ్చటియిల్లుచేతులకట్టూ తీసింది... సీతాయీ, లక్ష్మీ పండుకున్నాలో లేదో అని చెబుకుని వింది.

వైకంలోనే నమ్మకంగా నమ్మం వాటింది. ఒత్తిగిరి పండుకున్న మొఖంమీద సన్నటి వెలుగు పడుతుంటే, అందులో ఆ చిన్నప్పటిరావే కన్పించేడు. తనే మారించేమా! దగ్గరగా వెళ్తూనే బుగ్గమీద చెయ్యి వేసింది.

ఉత్కింపకి లేచేడు ఉమాపతి. తను ఏమైనా కలకంటున్నావేమా అని కళ్లు మూపుకుని పునఃచూచేడు. ఆకీర్త్యపడుతూ “హయా! మత్స్య...”

“అవును బావా! బాగాలేదా...?”

ఏం చెప్పాలో ఉమాపతికి కట్టలేదు.

“బావా! నీకోసం వచ్చేను. ఇప్పుడు నీకంటే నాకు ఇంకెవ్వరున్నారు? ఆనాడు తోటలో అన్నావ్. అప్పుడు నీదాన్ని కాలేకపోయేను. ఇప్పుడు నీకోసం వచ్చేను... మదిద్దడం ఎక్కడికైనా దూరంగా వెళ్లి పోదాం. ఈనాడు నీచేతుల్లో నమ్మ పెట్టి నాజీవితం అంతా ధారపోస్తా. రావూ బావా!”

ఉద్రిక్తతయిన పార్వతిని తను ఏవిధంగా, పరిస్థితులను పరిచేసి మాపెట్టాలో అర్థంకాక తికమక పడ్డాడు. “హయా!...” అనేడు.

“ఏం బావా! ఒస్తా నవ్... ఈరాత్రి వెళ్లి పోదాం.”

"ను వేయ మడుగుతున్నావో ఆలోచించేవా ?
వల్లిపోతామనలో... నాపేరు... సంఘం... సీతాయి,
లక్ష్మి వీళ్లేమనుకుంటావో ఆలోచించావా ? నాకోసం
త్యాగం చేస్తానన్నావ్ ! చెయ్యి... ఇన్నాళ్లు నన్ను
నీమనస్సులోనే ప్రేమించేవ్ ! ఇప్పుడూ ప్రేమించు.
శత్రు లేచి దూరంగా వల్లిపోతామనలో. అప్పుడు
కాలం జరిగిజరిగి, మనం ఒకళ్ల కొకళ్లకు బాగా పరి
చయం, చురుపు అవడంతో ఏ ఆలోచనో వెళ్లకామా అది
చవక అయిపోయి, ఇప్పటి మహత్తరత ఉండదు
పూరు !"

"అయినే, రావా బావా ?"

"శరీరవాంఛలకొరకు, పూరు, నీరీ, వియమం,
ఆరాధన చెడగొట్టుకు... దూరంగా ఉండడంలోనే
గొప్పతనం ఉంది పూరు !"

నగం చచ్చింది. కళ్ళలు వ్రాసేవారి పిచ్చి
వేదాంతంలా కట్టింది. అయినా తను ఎంత ఆకలిపెట్టు
కుని వచ్చిందో, అంత నిరాశ పొందింది. తనవా డను
కున్న ఉమాపతి క్షణంలో దూర మైపోయేడు. ఇంకేం
మిగిలింది ?

"ఇన్నాళ్లు చేసిన చాటికి కృతజ్ఞత ఇవేనా ?"

"అల్లా అవకు పూరు! స్వాదయత్రార్యకంగా..."
చేయై గ్రేడు..... జాబులా కన్నీళ్లు కారయి
పార్యతికి...

గదినుమ్మం వాటింది... "అక్కాయ్! నీకోసం

మాస్తున్నా" ఖంగారులో అన్న సీతాయి పూరు తేమం
యాచి నిర్విణ్ణు డియ్యేడు.

కొద్దిగంటలక్రితం తనుచేసిన క్రూరమైన ప్రతి
కారం భావనల్లోని ఆశలుపతనం చేస్తే లక్ష్మికి చేసింది.
ముఖం యావించలేకనే... లోపలికి పల్లింది.

"బావా! దాక్టర్లు కలవారి. లక్ష్మి అనితంగా
బాధపడుతోంది . . ." సీతాయికేక వింది. వాళ్లు
ఖంగారుడడ్డ, యాచింది. తన గదిలో తలుపులు
దిగించుకునే, దాక్టరు జోళ్ల వప్పుకు, వాళ్ల ఆరాటము
కొంతించడం వింది... గంటలు జరిగేయి. కంటిమీద
కుమకే రాలేదు.

ఉదయంతనడంతో తను మొఖం ఎల్లా యాచి
స్తుంది. ఉమాపతిమీద వ్యేషం, కోపం, ఇప్పుడు
భయంకూడా కలిగింది. సీతాయిని లక్ష్మిని పలకరించు
టకు వాళ్లే లేరు... ఏం చెయ్యాలి..... మొట్ట మొదటి
నుండి తన జీవితం పతనమే అయింది. ఈవాడు అది
పూర్తిగా, వాఅన్న వారు లేకుండా, ఏకాకిని చేసేయి.
తను బ్రతికావీ... ఇక్కడ కాదు... ఎక్కడో ?

చీకటి వుండగానే దానీదానిచే బండి పిలిపించింది.
ఉన్న కొద్దిబట్టటూ, బావగారిచ్చిన డబ్బూ మాటకట్టు
కుంది. అందులోనే తన బ్రతుకు వుంది... కన్నీరు
కుడుచుకొని, మాట చంకను పెట్టుకుంది. బండిలో
కూర్చుని, 'పోనీ' అంది. ఎక్కడికో, ఏం చెయ్యి
దానికో... తనవాళ్లకు యాదలేకనే... ఏడుస్తూనే...
ఏకాకిగానే... వ్యర్థంనుండి ఆవరోహణ అయిన మానవి
లాగే... నిమిది.

మా యా వాదము

3. పరమాణువాదసారము

శ్రీ వేయారి శివరామశాస్త్రి

మన మేదేని మూలముగ నొక కార్యమును విభజించుచుచోవుచో నిక విభజించుటకు పిలువేని మిగుల చిన్నదగు నొక నలుగుకడ కేగి యాగిపోదుము. కార్యద్రవ్యముల నన్నిటి నీరితిగా నలుగులు చేసి విభజించుచువిభజించుచు భోవభోవ నిక విభజించుటకు పిలువేని నలుగులే పరమాణువులు. ఈ పరమాణువులు నిత్యములు, వీనికి ఆంశములు, అవగా భాగములు, లేక అవయవములు ఉండవు.

ఆంశము కలదియు, విభజింప వలననదియు నగు ద్రవ్య మనిత్యము. ద్వ్యణుకౌదు లనిత్యములు. అవయవముల యన్యోన్యసమ్మేళనమువలన శేర్పడు నస్తువు నకు విశాకము తప్పదు. ఏలనగా ఇం డవయవముల కలయికచే గలిగిన నస్తువునో నెపుడో యొకప్పుడా కలయిక విడిపోనే విడిపోవును. అటు కతుకే కదా. పిమ్మట నా కార్యద్రవ్యము నశింపనే నశించును. అవయవముల కలయిక కార్యద్రవ్యమున కనమవాయికారణము. అయవవాయికారణము నశించుచో కార్యద్రవ్యము గూడ నెంటు నే నశించును. కావున న్మూలముగా గనబడు పృథివ్యక్షేతో వాయురూపముగ నీ ప్రపంచ మేదో యొక సమయమున అతిసూక్ష్మములును, అదృశ్యములును అగు పరమాణువులజములుగా న్నిడిరిపోవుట తప్పదు. ఏలన, పరమాణువులజముల సమ్మేళనమువలన గదా మూలముగ నీ బాహ్యప్రపంచమృష్టి!

‘సూక్ష్మములగు నీ పరమాణువులకును వాఱా నాకులనలె లోలోపల లెక్కలేని అవయవము లుండె నయ్యును. అవి అత్యంతసూక్ష్మములుగావున మన కను

లకు గనబడకపోవచ్చును. వీనిని మనము మూలద్రవ్యమునలె విభజింపలేకపోవచ్చును; మరియు ఆ అవయవ ములన్నిగూడ అవయవము లుండవచ్చును. వానికిని మరల నవయవములుండవచ్చును. శేరుపరచి చూపరాక పోయినను ఈ అవయవవధార అనంతము కావచ్చును అని అంగీకరించినయెడల బాధ యేమి? అని యడిగినచో ఆరంభవాదు లగు చైతేషికు పిలులు చెప్పదురు.

ఉండు - కొండు

అవయవధార అనంత మనియు, పరమాణువు సారయన మనియు చెప్పచో అనవధి ఏర్పడుటయ కాక యీ ప్రపంచమున ‘ఇది పెద్దది, ఇది చిన్నది’ అను భేదము లేకుండభోవలసినవచ్చును. లోకమునందుండ చిన్న దనియు, కొండ పెద్ద దనియు అందరును వ్యవహరింతురు; అందరును ఒక్కకొందురు. ఉండవను కొండవను గల భేద మెవ రెరుగనిది? ఉండ యవయవధార అనంత మగు శేని దానిని తునియులు తుక్తు నియులుచుగా జేసికొనుచుజోవుదము. ఏ తునియకడను విరానుమే యుండదని అనుకొందము. అప్పు యుండ యవయవము లనంతము లని జేలును. ఈదాసనే కొండ యవయవములును, అవిక్రాంతములగు వాని అవయవము లను అనంతములని జేలును. ఒక చిన్న ఉండవను అనంతము లగు నవయవములు! ఒక పెద్దకొండవను అనంతము లగు నవయవములు! ఇం దేనియు తక్కువ తిన్నది లేదు. ఒక చిన్న మట్టియుండయవయవముల మొత్తమునకును, ఒక పెద్దకొండవయవముల మొత్త మునకును ఏమైనతక్కువలు లేవు. ఇటులు లేనిచో

పరిమాణమైన మృత్యు మెటులు సిద్ధించును? ఉండ చిన్న దనియు, కొండ పెద్ద దనియు మన మెటులు వ్యవహరింపగలము? ఉండకును కొండకును పరిమాణగతి మగు జైవమృత్యుము సిద్ధించుటకు ఉండ కుపాదానకారణమయిన పరమాణువుల సంఖ్య అల్పముకావున ఉండ పరిమాణము చిన్న దనియు, కొండ కవశువము లయిన పరమాణువుల సంఖ్య ఉండపరమాణువుల సంఖ్య కంటె చాల నధికములనియు నొప్పుకొనితీరవలయును. ఇటు లొప్పుటవలన ఎక్కువ పరమాణువుల కలయికకు ఫలమయిన కొండపరిమాణము ఉండపరిమాణముకంటె చాల పెక్కుద యని చెప్పుటకు వలసివచ్చును. కావున కార్యద్రవ్యములను విభజించుచునోయినచో నిరవయవమును, నిత్యము నగు ఒక విభాగము కడ మన మాగిపోవుదు మని అంగీకరించితీరవలెను. కానినా దీప్రపంచమున 'ఇది చిన్నది, ఇది పెద్దది' అను వ్యవహారము అవపాద లేకుండ జోషలవలెనవును. కావున పరమాణువులు నిరవయవము లనియు, నిత్యము లనియు ఒప్పుకొనితీరవలెను.

పృథివ్యపైకో నాయురూపములగు స్థూలభూతములకు సమవాయికారణముగా అనంతములను, నిత్యములను, అదృశ్యములను అగు పరమాణువులు కలవు. పరమేశ్వరుని యిచ్చచేతను, భోగాననకాలముకు తీవుని అదృష్టప్రభావముచేతను ఈ పరమాణువులలో సృష్టి పూర్వము కదలిక, లేక క్రియ కలుగును. ఈ క్రియచే పరమాణువులకు పరస్పరము సంయోగము కలుగును. దాన త్రణుకాదిక్రమమున స్థూలభూతమును, స్థూలభూతమును అగు నీ ప్రపంచమంతయు రూపెత్తును. అగ్ని? ఊర్ధ్వజ్వలమును, వాయువునకు తిర్ధగ్గమనమును, నున? పరమాణువులకు అదృశ్యక్రియయు అదృష్ట ప్రేరేతములు.

మరియు నల్లని ఖండ పెంకులగును. చిల్ల పెంకు లగును. చతురణుకము లగును. త్రణుకము లగును. దృణుకము లగును. అదియు నశించి పరమాణువు లగును. పాకమువలన గలిగిన వాని పూర్వరూపాదులు తొలగును. పిదప మరియొక పాకమువలన ఎఱుదనము మొదలగు రంగులు కలుగును. పిమ్మట అద్విష్టసహకృతు

డగు నాత్ముని సంయోగముచే దానక్రియ ఉత్పత్తిలను. దానిచే నది పూర్వజేతమునుండి వేరుపడును. ఈ విభాగముచే నది మరియొక పరమాణువుతో కలియును. ఇటులు క్రొత్త దృణుకము ఉత్పన్నమగును. ఇది త్రణుకములుగను, చతురణుకములుగను, కపాలములుగను అయి భుదకు మరల కుండ యగును. కారణ గుణములు కార్యమునం దనువర్తించునగావున పరమాణువు వకు గలిగిన ఎఱుదనము మొదలగు విశేషములు భుదకును గలుగును. జైశేషికమతమున నిది పీఠపాకవాదప్రక్రియ. ఆరంభవాదులు సృష్టివిషయమున తెప్ప మాటలలో నివి ముఖ్యములు. ఇది యెంత సంగతిములో నిక నాలోచింతు.

'రెండు పరమాణువులు సంయుక్తము లగునెడల, అనగా ఒండొండ కలియునెడల ఒక దృణుక మేర్పడును. మూడు దృణుకములు కలియునెడల ఒక త్రిసరేణు వేర్పడును.' అని కదా పరమాణురహస్యము. పరమాణువునకు అంశములు లేవుకదా. అంశము లనగా అవయవములుకదా. పరమాణువులు నిరవయవములే యగునెడల రెండు పరమాణువు లెటులు సంయుక్తము లగును?

సంయోగము

ద్రవ్యములకు అంశములు, అనగా అవయవములు ఉండకలయును. ఆ యవయవములలో నొక యవయవము నందుగాని, పెక్కు అవయవములయందుగాని సంయోగమును సంబంధ ముత్పన్నమగును. సంయోగసంబంధమున కిది స్వభావము. రాము డనునతడు నూర్చున కట్టిముఖముగా నిలిచియున్నా డని అనుకొందము. అప్పుడు సోముడు రాముని కడగుగా వచ్చి సంయుక్తు డాయెనని అనుకొందము. అప్పుడు రాముని ముఖోదరాదులతో సోముని ముఖోదరాదులకు సంయోగము కలుగును. అట్టి యపుడు రాముని వెన్నునకును, సోముని వెన్నునకును ఎట్టి సంయోగమును కలుగదు. ఎంతటి ప్రేయసీ ప్రియ తిరుల యాలింగనమునందును ఇటులు పొసగదని అందరకును తెలియును. ఒక వస్తువుతో మరియొక వస్తువునకు సంయోగము కలిగెనని ఎవరేని అనినపుడు ఆ రెండు

వస్తువులయందు ఆనయవములు కొన్ని కలిసి ననిమాత్రమే మన మర్థము చేసికొందుము. ఏ రెండు వస్తువులయందు ఆనయవము లన్నియు సంయుక్తము లగుట ఆసంభవము. ఏలనగా, అన్ని ఆనయవములకును అన్ని విధములను ఏ రెండు వస్తువులకయినను సంయోగము కలుగు నెడల ఆ రెండు వస్తువులును ఒకటియయిపోవును. చేరు చేరు వస్తువులకు సర్వానయవసంయోగ మెవరికిని అనుభూతము కాదు. సంయోగస్వభావ మిదియేయని నిరవయవము లగు వస్తువులకు పరస్పరసంయోగము సంభవించు దను సిద్ధాంతము కలుగు. కావున రెండు పరమాణువులకు సంయోగపరిణామ సంభవము.

పరమాణువు తీక సానయవము లని యందుకని ద్రవ్యము లన్నిటియందు నవయవధార అవిక్రాంతము; నసంతము నని ఒప్పుకొనవలసివచ్చును. అటు లొప్పు కొనినయెడల విచిత్రమునకును మేరువునకును పరిమాణ మొకటియే కావలసివచ్చును. ఈ రెండు దోషములలో నొక దోషమును పరిహరింప జోవుతో వేరొక దోషము పరమాణువాదుల మెనెగివ పవకతప్పుదు*.

మరియు వైశేషికులు పరమాణువులకు రూప రసగంధస్పర్శము లంగీకరించుచున్నారు. లోకము నందు రూపాదులు కల కుండెయ్యి, లోకయు మొదలగునెల్లయు ననిత్యములుగా గనబడుచున్నవి. ఈ కార్యములనుబట్టి వీరి కారణములును తప్పక అనిత్యములు కావలయును. వైశేషికులు లోకమున గానబడు రీతినిబట్టియే పరమాణువులకు రూపాదుల నూహించుచున్నారు. మనకు కానిపించు రీతినిబట్టి ఊహించు

వస్తువున మన సిద్ధాంతమున కనుకూలములగు విశేషముల వారోపించుట యుక్తి పద్ధత్యంశ మాపాదించుట కాదా?

మరియు నీ యారంభవాదులు సృష్టికి మొదట పరమాణువులలో అదృష్టవశమున ఆద్యక్రియ కలుగు నని యందురు. ఈ క్రియ పరమాణువులయందుండు నిదృష్టములనవా, లేక అత్యయించుండు నిదృష్టము వలనవా కలుగును? తీవ్రలు చేసికొనిన పుణ్యపాపముల వలన కలుగునదికదా అదృష్టము. కావున నది పరమాణువుల నంటిపెట్టుకొనియుండదు. ఒక వేళ ఉండునని యందురా, పరమాణువు లెల్లయపుడును సృష్టి చేయుచునే యుండుననియును. ప్రలయమున తీక ప్రసక్తి యుండరాదు. పోనీ, అత్యయం దుండునని యందురా, అది పరమాణువులయందుండులు క్రియను గలిగించును? ఇటు లునుగాక అదృష్టముతో గూడిన యాత్మతో గల సంబంధముచే పరమాణువులయందు క్రియ కలుగునని యందురా, అపుడును ఆ అదృష్టము నిత్యమును, నన్ని హితుమును అగుటజేసి ఎల్లయపుడును సృష్టి కలుగుచునే యుండుననియునుగాని ప్రలయ మను మాట పొసగరాదు. కావున పరమాణువుల ఒకత్వార్థమెవలె పాడికాదు. ఇన్ని దోషములతో గూడికొనిన యీ పరమాణువాద మును నమ్ముకొని సృష్టిరత్నము నెవడు తెలిసికొన గలడు? ఈ కారణముచేతనే యీ ప్రపంచము మాయ కాక మరి యేమి యని మాయావాదులు ప్రశ్నింతురు.

ప రి ణా మ వా ద సా ర ము

జగతికి మూలకారణము ప్రకృతి. ప్రకృతి త్రిగుణాత్మకము. మరియు కుళురుఃఖహోహోత్మకము. ప్రకృతికంటె వేరుగా పురుషుడు కలడు. పురుషుడనగా జీవాత్మ. సృష్టికి పూర్వ విప్రకృతియు పురుషుడును ఒకరితో మరియొకరికిగుంతులయందు సంబంధము లేక యుండురు. పురుషుడు నిర్దిష్టుడు.

సృష్టికి పూర్వక్షణమున సమభావావస్థయును, కుళురుఃఖహోహోత్మకమును, త్రిగుణాత్మకమును అను ప్రకృతియందు వైషమ్యము కలుగును. వైషమ్యమునగా

* గ్రీస్ దేశమున క్రీ. పూ. ౫, ౬ శతాబ్దాల నడుమనున్న లుగ్గిసివకో దిమక్రిటో అను చార్యునికు లును, మొనమొన్నటివరకు ఉన్న పాశ్చాత్యవైజ్ఞానికు లును కణాదునివలెనే పరమాణు వశేద్య మనియు, నిత్యమనియు నమ్మిరి. కాని శేటి వైజ్ఞానికులు పరమాణువును పగులగొట్టుచున్నారు. పరమాణువు భిన్నమై కీక్రిగా మారుచున్నదని నిరూపించుచున్నారు. కావున పరమాణు వొక కీక్రికేంద్రము. ఇక పరమాణువు అశేద్య మనియు, జడ మనియు నమ్మ బనిలేదు.

త్రిగుణములలో నొక గుణము మిగిలిన రెండు గుణములను అడచియుంచి తాను ప్రధానముగా వదిలి పూనుకొనుట. ఆపుడు గుణత్రయమందలి సామ్యము లోపించును. ఈ గుణత్రయములో క్రియాశీలునిగు రక్షోగుణము ప్రబలమై తమస్వత్వముల నభిధిమించి తన పని తాను చేసికొన నాయత్తమగును. ఇటు లభివ్యక్తమగు రాజస క్రియే అవ్యక్తముగా నున్న మహత్త్వము మొదలగు ప్రపంచమునంతయు క్రమక్రమముగా నభివ్యక్తము చేయును. ఈ మహత్త్వమునుండి ఆహారత్వమును, దానినుండి క్రమముగా ఆంతకములగు నింద్రియాదులును బాహ్యములగు తిష్ఠాత్మకమగు స్థూలభూతములును అభివ్యక్తము లగును. ఇటు లభివ్యక్తమయిన ప్రపంచముతో అవివేకవశమున చిదాత్ముడు తన్ను ప్రపంచాత్మునిగా దలచి ప్రపంచధర్మము గల ముఖమును దుఃఖమును తనయి; దాకోపించుకొనును. ఈ యాకోపము కలవ లేవాత్మ సంసరించి సంసారి యని యనిరించుకొనును. నిర్మిత్తుడగు తురుషునకు ప్రపంచముతో వికలబుద్ధి బుద్ధమయిపోయినపుడు ప్రపంచధర్మము లగు ముఖదుఃఖములు అంటవు. ఈరీతిగా ముఖదుఃఖములు పొడపొట్టు లేకుండ నశించినపుడు తురుషు డాత్మైతిక దుఃఖనివృత్తి బడయును. ఇది పరిణామవాదుల సిద్ధాంత సారము. ఇది ఎంత సంగతియో యిక విచారితము.

సృష్టికి పూర్వము సమభావావస్థ మును గుణత్రయములో నొక గుణము ప్రబలమై తక్కిన రెండు గుణములను తోక్కిపెట్టి తాను స్వతంత్రముగా క్రియాశీల మగుట యెటులు? దీనికి పరిణామవాదు లేమి బదులు చెప్పుదురు? గుణములు మాడును సమముగా నున్నయపు డది యవ్యక్తావస్థ, లేక ప్రలయము. ఆ యవ్యక్తావస్థలో ఏ కార్యమును వ్యక్తముగా నుండదు. కావున ఆగంతకమగు కార్య మొకటి యా గుణవైచమ్యమును కలిగించు నని యను బెటుల సంగతియే? పుట్టిపోవు ప్రాణులచే ముఖముగాని, దుఃఖముగాని అనుభవించజేయుటకు ప్రకృతి స్వయముగానే పూనుకొని యీ గుణవైచమ్యమును కలిగించునని యందురా? ప్రకృతి జడముకదా. దానికి చేతనాశక్తి లేదుకదా, జడ మొకదానిచే ముఖదుఃఖము లనుభవించ

జేయుటకు స్వయముగా పూనుకొను ననుట ఎట్లాలు సంగతము? ఇటులు ప్రవర్తించుటయే ప్రకృతి! స్వభావ మని యందురా? ప్రకృతియే ప్రకృతి! స్వభావమేని సృష్టికి పరిగా వనుకటి నిముసముననే ఆ ప్రకృతి యెటులు కలిగెను? దానికి వనుకటి నిముసమునను నిముసములను ఏల కలుగకపోయెను? దేని కేది స్వభావమో అది దానిని విడిచియుండదుకదా. నివ్వనకు వేడిమి స్వభావము. నివ్వలో వేడిమి లేదని ఏ నిముసమునందేనియు మీ రనగలరా? అటులే ప్రకృతియే ప్రకృతి! స్వభావ మయినయెవల అన్ని సమయములయందును ప్రకృతిలో ప్రకృతి ఉండనే యుండును. ప్రకృతిలో సృష్టి కనుకలముకాని సమయ మని ఒకటి కేటాయించుటకు వీలులేదు. కావున సృష్టి కనుకలమగు ప్రకృతి ప్రకృతి స్వభావమేని ప్రకృతి ఎల్లపుడును సృష్టిచేయుచునే యుండవలయును. మరియు గుణములు సమభావావస్థము లగు ననుటయే పొసగును. ఈరీతిగా జడమునకు చేతనధర్మము నాకోపించి నిలవదల గొకొనిన పరిణామవాదము ఎంత నేవని నిలవగలదు?

మహాదాదికార్యములగు వస్తుల మల్లు కల్లు మొదలగునవి ముఖదుఃఖమహాత్మ్యము లని పరిణామ వాదు లందురు. ఇది చెల్లదు. ఏలనగా, ముఖదులు మానవప్రత్యయముచే తెలియ దగినవి. మరియు మహాత్మ్యధర్మములు. వస్తులమల్లు కల్లు మొదలగు నవియో కన్ను మేను మొదలగువాని ప్రత్యయముచే తెలియదగినవి. ముఖదు లాంతరధర్మములు. వస్తుల మొదలగునవియో బాహ్యధర్మములు. మరియు వస్తుల మొదలగు నివి ముఖావిస్వరూపములే యగునని ముఖము, వస్తుల యీరెంటి యనభూతియు ఒక అంతరింద్రి యముచేతనో, లేక బాహ్యేంద్రియముచేతనో తెలియ దలసియుండును. కాని అటులు తెలియుటలేదు.

ఇక వస్తుల మొదలగునవి ముఖాదిరూపములేయగు నేని నసంతేషమునందునలె హేమంతమునందును వస్తుల ముఖకరము కావలె? ప్రేయసీపరివ్యక్తమగుబోలె విరహికిని ఏల ముఖకరము కాదు? ఆరోగ్యము, కలవానితోపాటు జ్వరితునకును ఏల ముఖకరము

కాదు! మరియూ ముల్లు నీకు కంటకము. అది నీ కాహారమును గాదు. ఒట్టియ కది సంబరము. దాని నది లాట్టలావేసికొనుచు ఆరగించును. కల్లు ఒకానొక పుడు రోగార్తున కమృతము. నీకు విషము. కావున నెన్నెల మొదలగు మహదాదికార్యములు కాలవిశేష దులబ్ధి ముఖాది హేతువులేకాని ముఖాదిస్వరూపములు కావు.

విషయములు ముఖాదిరూపములు కానిచో నవి ముఖాదులకు హేతువులు కాబాలవు కావున విషయములు ముఖాదులకు హేతువగుటవలననే ముఖాది స్వరూపము లని అనుమించు మని యందురా? అటు లనదగదు. ఏలన 'ఏది దేనికి హేతువో అది దాని స్వరూపము' అని వ్యాఖ్యి లేదు. నెన్నెల మొదలగునవి ఇచ్చుకుగాని, దేవునునకుగాని హేతు వగు తెచ్చుచో యొకానొకపు డగుటదేని అనియత మని అందుకోటు? కాలవిశేషదులబ్ధి ముఖమునకుగాని, దుఃఖమునకుగాని హేతు వగుటయు అనియత మేకదా. కావున మహదాదికార్యములు ముఖాదిస్వరూపము లను మాటయు పొల్లు. ఇట్టి పొల్లును తెట్టుకొని జగద్ వీజము నెటులు మరుచగలము?

మాయావాదు లిట్టి యుక్తులచే ఆది పృష్టి ఎటు బారెనో దాని నెవరును నిర్ణయింపజాల రని నిరూపించిరి. ఈ ప్రపంచపు కార్యకారణసంబంధము విచారించగల శక్తియు మానవునకు లేదని చెప్పచో అది అసత్యము కాకపోగా సత్యమును ధిక్కరించుట లగును.

స్వప్నావస్థలో ఎన్నియో కారణము తెన్నియో కార్యములు చూతుము. స్వప్నభంగ మగుచిదవ ఆ కారణములుగాని, ఆ కార్యములుగాని కల్ల లని తెలిసి కొందుము. జాగ్రదవస్థయందును మన 'మిది కార

ణము, ఇది కార్యము' అని తత్త్వనిర్ధారణము చేయుదుము. కాని కాలాంతరమున మన యీ, తత్త్వనిర్ధారణము లేవ్యయిపోవు తెన్నిచూచులు మన అజకు వచ్చునో దాని? లెక్క చేయగలమా?

మనము కైకవమున కొన్ని విషయములను ముఖ కారణముగా నెన్నుకొందుము. సియ్యకనూండ్ల గట్ట నిజే యింట నివసించుము. క్రొత్తవస్తువుల జూచినదే తడవుగా తలచింద్రుల గడలనీయుము. ముక్కపిల్లలతో సహాభోజన మొనరింతుము. యరద పూసికొంగుము. ఇట్టి వన్నియు మన కళ్ళకు నిరతికీయముఖ కారకములు. యోవనము వచ్చియు రాకమునుపే కైకవిషయము లన్నియు దుఃఖకారణములని నిర్ణయించుకొందుము. అట్టి పనులు చేయుచు, చేయనీయుము. అప్పటి ప్రవృత్తి వేరు. అది కుద్ధకామప్రవృత్తి. నీవు జోరిన స్త్రీ నీకు దేవత. లేక నీవు వరించిన పురుషుడు నీకు దేవత. నీ వాదేవత లేనిదే బ్రతుకబాలవు. ఆ దేవత నీ కళ్ళకు ముఖస్వరూపము. వార్ధకము వచ్చియు రాకమునుపే తల పండిపందకమునుపే బాల్యయోవనములందు ముఖ కారణమని అనుకొనిన ఆ వస్తువులనే మనము మరల దుఃఖకారణము లని నిర్ణయించుకొందుము. నామ పారాయణ మారంభింతుము.

మరియొకటి. నీకు ముఖకరమయిన వస్తువు నాకు ముఖకరము కాకపోగా దుఃఖకరమే కావచ్చును. అదియే మరల జ్ఞానికి ముఖకరమును, దుఃఖకరమును కాక పోవచ్చును. ఇచ్చిత మగు నిష్ప్రపంచమును జూచి దీనిని స్థిరమని దీనిని సత్తని ఎవడు చెప్పగలడు? మరియూ ఇది మాయ కాదు, ఇంద్రజాలము కాదు అని ఎవడు బోధింపగలడు?

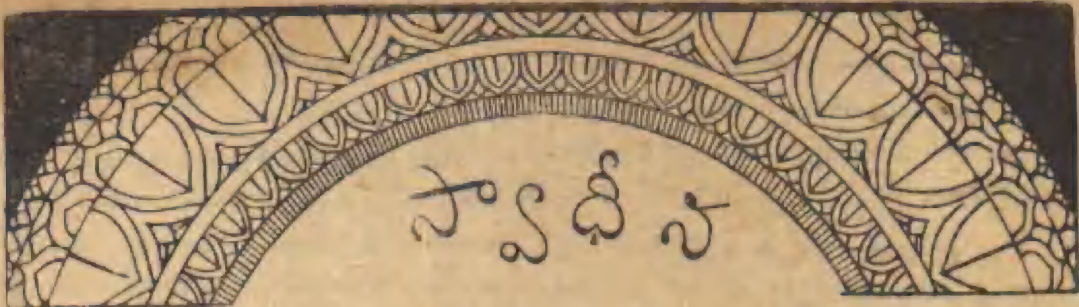
[పరిశిష్టము]

‘భక్తవిక్రేత’

ప్రసిద్ధ చిత్రమునకు నకలు. చిత్రకారుడు: శ్రీ పి. శ్రీనివాసులు.

స్వాధీన

[కథానిక]

శ్రీ వేలుచి సహజానందం

రైలు కరణంతో పరుగులెత్తుతోంది. చీకట్లో నిష్కరక్వ లటూ ఇటూ భయభయన, మిలుకు మిలుకుమంటూ పడుకున్నయి—తోకచుక్కల్లాగా పెట్టె సమర్థంగా లేదు.

కిక్కిరద కుక్కని అతను పరుగులెత్తుకుంటుంటే, చెట్లకేసి చూస్తున్నాడు. చల్లని గాలి హాయిగా వీస్తోంది. పెట్టెలో అవతలవైపున ఓ యువకుడూ యువతీ చిరునవ్వులతో కులాసాగా కలుపు చెప్పి కుంటున్నారు. వాళ్ల నవ్వులు పెద్దగా దివ్యమీ, అటు చూసి, మళ్ళీ వెంటనే ఆకాశంవైపు ముఖం తిప్పుకున్నాడు.

పైస్టేషన్లో ఆ జంట దిగిపోయారు. ఎవరో ఒకరిద్దరు కొత్తప్రయాణీకులు పెట్టెలోకి వచ్చారు. కదిలి, మళ్ళీ పరుగుకునున్న రైలుచక్రాలలో అతని కా యువతీయువకుల నవ్వులు, మాటలు ప్రతిస్పందిస్తున్నయి. ముఖంపై విసుదం ముఖ్యంగా కమ్మింది.

ఆకాశం చీకటివెరువైంది. ఆ ఆనంతమైన చీకటి—దిగంతలాల్లో ఎక్కడో సుమారంగా ఒక మెరుపు తళుక్కుమంది. తిట్టిన పాపాత్మరించిన మనోభీష్టం మళ్ళీ అంధకారంలో కలిసిపోయింది. దీర్ఘవిశ్వాస మొకటి అతనిలోంచి వెలువడి, ముఖాన్ని మరింత నిర్జీవం చేసింది.

రెండు స్టేషన్లు దాటాక ఒక చిన్న పల్లెటూరి స్టేషన్ వచ్చింది. పాదావిధిగా తలుపు తెరచుకొని

ఒక యువతి ప్రవేశించింది. పెట్టె, పక్కచుట్ట గల గతా లోపల పడేసి, మర్రాడు తలుపు వేసాడు. ప్లాటు ఫారంమీద నుంచొని ఒక ముసలాయన “వెళ్ళింగానే అతని కెలా ఉంది ఉత్తరం వ్రాయండి... ఒకే అబ్బాయి...వా...” అని ఇంకా ఏమి అంటున్నాడు.

కడులుకున్న రైలుచక్రాలలో అతని మాటలు అస్పష్టమైనయి...చీకట్లో ఆవృద్ధుని ముఖం అదృశ్యమైంది.

ఆమెముఖం క్రమేణి విమలవంతో పోలిపోవటం కిక్కిరద కుక్కని అతని చూశాడ. వెనకబడిపోయిన స్టేషన్వైపునుంచి ఆమె ఇంకా ముఖం తిప్పుకోలేదు. కాసేపయ్యాక ఆమె మెల్లగా ప్రయాణీకులకేసి చూసింది. రైలు తగ్గుతున్న బోగ్గుల్లా వున్న ఆమె కళ్ళకు చూసి, అతని మళ్ళీ ఆకాశంవైపు తిరిగి చెట్లకేసి, దిబ్బలకేసి చూస్తున్నాడు.

అతని కళ్ళలో రాధప్రతిమ అగ్రతాప నందు కుంటోంది. అతని స్వాద్యేగంలో రైలు స్థాయి వులా ఉంది. గతదినాలన్నీ రైలుచక్రాలై, తనపై బరువుగా దొడ్లకపోతున్నయి.

మరునాడు తాను దిగే వూరు రాధఉన్న ఊరే. నాలుగైతలయింది చూసి రాధను. మళ్ళీ ఇన్నాళ్లకు ఎక్కడెక్కడో తిరిగి, ఆమె ఉన్న చోటికే వస్తున్నాడు.

రైలులో ఎదురైన యువకదంపతుల్లాగా తానూ రాధతోకలిసి కేరింకలాడుతూ జీవితయాత్రచేసివాడు.

కాని యాత్రికుల బాటలు చీలిపోయినయ్యెను. దుఃఖాత్తు రాల్చిన ఎదుటి ప్రయాణీకురాలిలా తను హృదయాబా ముఖదుఃఖాల్లో నమంగా స్పందించేది. కాని భగ్గుమైంది తన హృదయం.

ఆ సంపతుల చిగునవులు, మాటలు, సంతో మంతో, ఉల్లాసంతో మెరిసిన వారి ముఖాలు హఠాత్తుగా వ్యాధిగ్రస్తుడైన భర్తకోసం దీర్ఘవతు తున్న ఆ యువతి కళ్ళూ కళ్ళలో మెరులగానే, గాయ పడిన పాదంపై ఎవరో కాచిలో తొక్కినట్టయింది.

తెల్లవారేమందు అతనికి కొంచెం మగత పట్టింది. ప్రయాణీకుల సందడికి మెలకువ వచ్చింది. స్వాప్నిక శ్రాంతి తొలగగానే, చేతులు మళ్ళీ సంకల్పలో నొక్కుకొట్టెయ్యెను.

పక్క స్టేషన్ లో యువతీ, కుర్రాడూ దిగాను. రైలుదగ్గరకు ఎదురుగా వచ్చిన చుట్టాలు, "తెల్ల పోయింది... బస్సురం... అదుర్దా ఏమీ లేదన్నాను... దాక్కర్లు" అని చెప్పగానే, ఆ మెముఖం తిటిస్తున మెరిసింది. ఆకళ్లు ఆకాసంతో మెలతో నీళ్లునిండెయ్యెను. అద్రవుల్లో ఆకే నూతుని తొలికిరదాల్లా తకుక్కు మంది.

మళ్ళీ ఘోరరిక్తా రైలు కదిలిపోయింది. అతని మనస్సులో ఆకాశోతి ఒక్కపారి భగ్గునంది. రైవి కంగా రాధ ఉన్న ఊల్లోనేగదా తన కుక్కోగమైంది. తను మైత్రి, బాల్యస్మృతులు మళ్ళీ తమను ఏకంచేసు గలవు. గతం కనమాత్రం కాకాలను. అలా అయితే రామ్మెప్పుడో తాను దహనం చేయగలిగేవాడే. గతం లేదప్రసంతి. ఆ మహాప్రవాహ మిప్పుడు నురు భూముల్లో ఇంకిపోయినా, మల్లీ దాని ఉస్తుంగతిరం గారే తనను, రాధను అనందసముదానికి చేరుస్తయ్యెను. తాను రాధ నేనా మరచిపోగలకు? ఇది తన కత్తికి, కాంక్షకు మించినది. రాధ లేని తాను కన్నులేని కబోదిలా ఇశ్చిక్షా తిరిగాడు.

స్టేషన్ సమీపిస్తోంది. దూరం దగ్గరవుతున్న కొద్దీ అతనిమనోవేగం ఆధికమవుతోంది. ఏ రహస్యనిశితాతో

తాను రాధహృదయోద్వారందర్ద నిలబడి తన ఏకైక ప్రార్థనను వినిస్తాడు.

తన జీవితంలో మళ్ళీ ఉపన్య ఉదయిస్తుంది. లేదా... అతని గుండె జలదరించింది. మనస్సుయొక్క ఉహవిహంగాల విమరుకు లజ్జయెందాడు. భీతి కన్నీంది. సైరాశ్యపు కారదవుల్లో చిక్కుకుపోయిన తాను మల్లీ గగనకుసుమాలపై చేతులు చాస్తున్నాడు.

రాధ బాల్యపురాణ కాదు. ఇల్లలు. తా నిది వరకు చెట్టుకొమ్మపై కూర్చోపెట్టి, కిందకు పడేశాడు. కోపంలో బదులబద్ధతో కొట్టాడు. కాని ఇప్పుడు తన చేతిలోంచి నూతునువల్లి రాధకు తగిలే దెప్ప వశ్రా ఘోరిమై, తా నొక పవను కాత్తురానికి నివృంజించిన వాడవుతాడు. అలాచనల శీత్రకాశివ్యతకు, ఉయ్య తాళ్లులా ఉరికినే భరితాలకు నిట్టూర్చి, సామానులు పక్కకో వారంభించాడు.

౨

ఇన్నాళ్లకు ఇప్పుడు ప్రిహితరాలిని చూసే సరికి అతని ముఖం ఒక్కపారిగా సంతోషంతో ప్రభల్లియెం. రైలులోని టైడి ఆత్మలను చూసి అనందపరవశమైవ్వు. రాధకని గదిలోంచి బతులుదరి నప్పుడు అందోళనాచారాలు అతని కార్లకు బందాలైనయ్యెను.

ఒకే ఊరివాడు, బాల్యమిత్రుడు అనకోకుండా అగపవగానే రాధముఖం కలకలలాడింది.

"ఎవ్వడు వచ్చావు?" అని అడిగింది.
"ఇవ్వకో... ఈ ఊల్లో ఉద్యోగమైంది... నిన్ను చూసిపోదామని వచ్చావు."

"మేం గుర్తున్నా మమ్మనూట"
అతని నువచ్చు క్షణమాత్రం చిత్రమృదుంది. రాధను తాను మరచిఉండగలిగితే బాగానే ఉండేది. కాని అది తన కపాధ్యమైంది. రాధ తన హృదయ స్పందం; తన ఉసిరి. తన మనోభవమంతా రాధ పడచిమ్మింతో పునీతమైంది.

"ఎక్కడ దిగావు?"

“హోటలులో దిగాను... రెండురోజుల్లో ఎక్కడైనా గది చూసుకోవాలి.”

“హోటలు వద్దూ... గది కద్దూ... మా ఇల్లు బాగా పెద్దది కాకపోయినా, సరిపోతుంది. నువ్వొక గదిలో ఉండవచ్చు... ఈ హోటలుభోజనాలు చేసి ఇన్నాళ్లూ ఇలా కూచారి అయ్యావు.” అని రాధ సరిజ మీళ్లలో ఎత్తెక్కికొడివం చేసింది.

ఈ నాలుగేళ్ల తర్వాత రాధ యౌవనంతో ఉజ్వలంగా ఉంది. వయస్సుతో సమ్యాహనంగా ఉన్న ఆ మెరుపు ఆతని కళ్లను మిగులుబిట్టుకొల్పింది. ఈ యౌవనం లా పెరుగుడు. ఆ వికాలశత్రుల్లో! చూసి నవ్వుడు, అతని హృదయం ఉప్పొంగింది. అది తన చిరకాలమిత్రులు. కాని ఇప్పుడు కన్నెత్తి చూస్తున్నట్టుంది. ఆహ్లాదంతో విరళుడయ్యాడు.

“మీవారు చీల్లో ఉన్నారా?”

“అ... ఆఫీసునుంచి వచ్చే వేళ అయింది. మరి నువ్వు సామాను తీసుకురావాలి. హోటలులో భోజనం పెట్టకు.”

“బాగా ఉండదు”

“వా రేమీ అనుకోరు... నిన్ను బట్టా కాటుకా పెట్టి ఆదునే పిలుస్తారలే... సరేనా?”

“ఏదో గది దొరికేదాకా మీ ఇంట్లో ఉంటాను. కాని, భోజనం—”

“నే నేం కొత్తదాన్నా—?” అని మెల్లగా రాధ అంది. అతను జవా వివ్వలేదు.

అమె కొత్తవా తనకు? కాదు... తన ప్రాణం. తనతో గంతులేనీ, అటపాటాడి, పెరిగి పెద్దకైంది. కాని, ఈ రాధ... తన కనరిచిరి! ఈ కరీరాన్ని తాను తాకలేదు. ఈ మనస్సుయొక్క అటుపోట్లు తా పెరుగుడు.

“చిన్నతనంలో నా మాం ఎప్పుడూ విశేషాడిరి కావు. ఇప్పుడుమాదా అలాగే.” అని అగింది రాధ.

తన్ను మరచిపోలేదు రాధ. తనపై మమ్మర తగ్గలేదు.

రాధ తొరికలు చేపేవో అడిగింది. తన ఉద్యోగ ప్రయత్నాలూ, ఇంటిగోడవలూ ఏళ్లువు పెట్టాడు.

“ఈ నాలుగేళ్లూ నీకు కనబడికుండా తిరుగు తున్నా, నాకళ్ల కప్పుతూ నువ్వు కనబడుతూనే ఉన్నావు— నక్షత్రంలా.” అన్నా డతను.

అతని కళ్లలో హర్షం ప్రతిబింబించటం ఆమె చూసింది.

“ఏదో భావనని వ్రుతున్నట్టున్నావు” అంది. అతను లజ్జతో చూశాడు.

ఇంతలో భర్త వచ్చాడు. భార్యవైపు చుట్టాన్ని గుర్తించి, పలకరించాడు. రాధపెళ్లివాటి కరిచుకుండ్ల పకంచేసుకొని ఉభయలు మెల్లగా అని ఇది లోకాభిరామానందం చెప్పకున్నాడు.

రాత్రి భోజనాలవిగ్గర తన్ని తమ ఇంట్లో ఉండమని ఆహ్వానించాడు. రాధ నిర్యాహకత్వం చూసి అతను ఆశ్చర్యపోయాడు.

3

ఇప్పుడు తనను వార్లింట్లోనే ఉంటున్నాడు.

రాత్రి అలసిపోగా వచ్చాడు. ప్రశ్నార్థకంగా చూసిన రాధతో “నీనిమాకు వెళ్లాలి... చాలా బాగా ఉంది.” అని అన్నాడు.

అన్నం వడ్డిస్తూ రాధ అడిగింది.

“అంత బాగా ఉంటే నన్ను తీసుకు వెళ్లేదేం?”

“నిన్నా?”

“ఏం”

“వస్తావో... రావో...”

“ఎందుకు రాను?”

“నాతో రావద్దూ— నే నివ్వకు పరాయివాని వయ్యి.” అని సంగోచం వెలిబుచ్చుతూ జవా విచ్చాడు. కానీవుండి రాధ అంది:

“నాకు మానవాలంగా నీనీమాలకు వెళ్లరు. నీ వెళ్లాలంటే వద్దవరు.”

అతని ముఖంలో తడిత్రున మెరసిన భావా

అమె గ్రహించింది. పరామువాడి వన్న అరిసి మాటలకు నొచ్చుకుంది.

“ఇక్కడ మనలో పరామువా డైవరు— మోహా? నువ్వు లేవా అలా మాట్లాడటం—” అని రాధ అగి, మళ్ళీ ఆరంభించింది:

“ఇన్నాళ్ళకు మళ్ళీ కలుసుకోవటం సంభవించిందని నే నెంతో ఆనందంగా ఉన్నాను. మన చిన్నతనం—ఆ బడి—మిగతావాళ్ళ పలకబలపాలు దాచి, పంతులుగారి చెబ్బలు తినటం.. నువ్వో పప్పు తెల్లాలకు ముందు తియ్యగలకొవటం, చెరువు పెట్టమీద మడివాళ్ళను మెలప చేయటం... ఇప్పుడు నీకీ ఊరిలో ఉద్యోగమవటం, మా ఇంట్లో ఉండటం—నిజంగా వామ పండిగగా ఉంది. నీకు దండం పెట్టుతాను. నువ్వలా మాట్లాడకు.”

వంటింట్లో పాతాక్షగా ఆడుకుంటున్న భర్తను చూసి మోహాక్షముఖం వింగువైంది. ఈ యువ బంధువుముఖమై ఖి కవరావు చూసి, “మీ రాధ ఏదో ఉపవ్యాస మిచ్చేస్తోందే.. నిలిచా ఎలా ఉంది?” అని, కావేళుంకి చెల్లి లో చూడు.

రాధ తను బాల్యార్థి గుర్తుతెస్తుంటే మోహాక్ష మనస్సునలించింది. దాంపత్యపు అవరోధాన్ని దాటి పేరీనుగాలు తన ను మక్కువచూర్చి తాకింది. ఏళ్ళ తరబడి, ప్రచ్ఛన్నంగా, నిగ్రహశీలంగా అణిమిణిమిణితున్న మోహాక్షస్వప్నాలన్న ఒక్క ముడిగా చూపనీకాకాంక్షలో ఇంద్రధనుస్సు మెరసి నయ. ఇంతలో భీమ రావు కనబడగానే అరిసి ఊహాపతంగం పుటుక్కున తెగివట్టయింది. అంతే కాదు. రాధమాటలు ఆరిన విన్నా చేమా!... ఈ అప మానం కలగగానే మోహాక్ష రాధవైపు చూశాడు.

భర్త మెట్టెక్కి దాదాపైకి వెళ్తున్న ఆడుగుల అలికిడి వివరమంతోంది.

“రాధా!” అన్నాడు మోహాక్ష.

“నాకు తెలుసు...నీ ఆందోళన...కం గారు” అన్నట్లు చిరునవ్వు నవ్వింది రాధ. ఆ నిబ్బరం అరిసి కరం కాలేదు. మోహాక్షముఖంలో కనబడిన

తెరుచుచూసి, “నన్ను గదిలో పెట్టి తాళంచేసి, మా వాళ్ళను వూరూ నాడూ తిప్పించివ్వమూ...” అని అంది రాధ.

కాంతవేషయాక కంపితవ్యరంతో మోహాక్ష—

“రా ధా...నన్ను మరచిపోయివుంటా వను కున్నాను...మన బాల్యం నీకాలికి తెలిసిన గులక రాయిగా మటుకు గుర్తుండేమో ననకున్నాను. కాని ఇప్పుడు నీలో మాట్లాడుతుంటే, మీ ఇంట్లో ఉంటుంటే...” అని అరిసు ఊరుకున్నాడు.

“అవును...అప్పుడు చిన్న పిల్లలం— అప్పుడు బొమ్మరిల్లాటలు” అంది రాధ.

బాల్యమిత్రుని మాటలు కుమ్మెదలై ఆమె మౌనయంలో ధుంకారం చేసినయ.

౪

ఆరిసి కారాత్రి సెద్రపట్టలేదు. ఎడారిలా ఇరుకపారిన మన స్వప్నకు మనోహరమైన ఉద్యాన నమై, వసంతపు కోకిలల కలకలరావములలో ప్రతివ్వబిట్టంది. వైరాళ్యపు సంకలలు నువానవా భరితమైన పూలవల లైనయ.

రాధ తనపై చూచుకున్న ఆదరాభిమానాలు, నుక్కు, చుమవు ఆమెశీవభ్యారి తెరలెత్తు కున్నయ్యో! ఆమెమౌనయమందిరంలో తన విగ్రహం విచ్చిన్నమై కిలలం కాలేమా? ఆమె ప్రతీమాటా, ముఖభంగిమా ఆ విగ్రహయందు దీపా రాధనగా ఉంది తనకు.

నిశితాత్రి దాటింది. దాదామీద దంపతులు పరున్నాడు. కాని మోహాక్షకు నిద్రపట్టటంలేదు. కిటి లోంచి చీకటిలోకి చూస్తున్నాడు. ఏదో అలికిడి... రాధ...? ఆరిన మెల్లగా పవక్కు తిరిగి ద్వారంచెవు చూశాడు. నిశ్చిబ్దంగా ఉంది. అలికిడి ఏదో...భ్రమ. ఆరిసి మనస్సు వ్యాకులితమైంది.

రాధపేర్లో తానూ ఊరేగింపుల్లో, పెళ్లి పందిరికిందా, చుట్టపక్కలలోనూ సంతోషంగా తిరిగాడు. అప్పటికి తనకు పద్మాలుగు పదిపాణేళ్ళు. మధ్యమధ్య ఎదో అసంతృప్తి...ఆరంకాని నిర్లిప్తత.

మళ్ళీ బాబాబంట్రిలు... సరసమలాపాలు ఉర్రేగి పలు... సరదాగా గడచిపోయింది.

కాని క్రమేపీ కోనలు గడచినకొద్దీ బాల్య స్మృతి స్మృతిహారంగానే నిలిచిపోలేదు. నయమునోపాటు మైత్రీస్వరూప వృద్ధిచెందింది. బాల్యంలో సిద్ధించిన బంధం తెగిపోదనీ తెగిపోలేదనీ తెలుసుకున్నాడు. ఆ బంధం పాటిబంధం కాకపోయినా, తనకు ప్రాణబంధమైంది. హృదయం స్నేహితురాలి స్మృతితో స్పందించింది. ఆహార్మికాలా అంతరాత్మ విధియొక్క కుహాయాగానికి యజ్ఞ పశువై కృశిరై మైంది.

రాధ తనది కాకుండాపోయినప్పుడు, తన హృదయం ఘోషించిందేమో. కాని తనకు తెలియదు. అప్పటి బాల్యపుణ్యాలు, స్వప్నాలు తన నెప్పటికి నివలైపోయి పంటాడుతానని తెలియదు.

పరాయిదైన రాధ ఎప్పటికీ తనకు పరాయిదే. తనకూ రాధకూ సాధ్య అద్దగా నిలిచిన భర్తను చూపి శ్వేతం కలిగింది. ఈ అపరిచితుడు, అజ్ఞాతశ్శక్తి రాధకు సర్వాధికారి! రాధహృదయసామ్రాజ్యానికి సామ్రాట్టు!! ఇవ్వుడు రాధజననం, కృష్టి, ఉల్లాసం అన్నిటికీ ఆరణ్యే గే నెపట్టు!

తాను! చిరపరిచితుడు... చిన్నవాటి చెలి కాదు... రాధహృదయసామ్రాజ్యంలో తీరని కోరికల చినుకుతోలెగో నిలబడిన బికారి!

ఒకప్పుడు సర్వస్వం తనదే. కాని ఈనాడు తనకు కూర్మం!

ఒడిపోతున్న సుర్రలూ నిర్మలమనోకేగంతో మరింత నిస్పృహ చెంది, కృశించాడు.

అత్తింటినుంచి పుట్టింటికి పంపగలకు, పట్నాలకు రాధ వచ్చినప్పుడు, తాను పలకరించి, కలుసు చెప్పేవాడు.

కాని రాధ ఇంకా అమాత్యురాలు... కన్య కేరీరలో బాలయవస్తు. తనను దహిస్తున్న దుఃఖాగ్ని ఆమెకు సోకలేదు. పెగా మొరుదీనరించి, అత్తవారి వైపువార్ల నుంచి ఎంతో అభిమానం!

తన అంతర్యేదన నుంచి ఒకసారి చెప్పాలనుకున్నాడు. కంఠంలోంచి మాట వెలువడలేదు. గడచిన కేయి మళ్ళీ రాదు. స్నేహితురాలి అమాత్యసంకోచ సముద్రంలో తన భగ్న హృదయానికి తెరచాప నెత్తలేకపోయాడు. చక్కని ఉద్యానవనంలా ఉన్న రాధ మనస్సులో తన అంతర్గతదుఃఖం బోనులోంచి రైలు పడిన బెబ్బురిలా హాహాకారాలు చేస్తుంది.

ఇలా అంతర్యేదనతో కృశిస్తుండగా, అనా

కుండా ఇదేమూరీలో ఉద్యోగమవటం, రాధ తన్ను బాల్యంలోవలె ఆత్మీయునిగా ఎంచటం అతనికి ఆశ్చర్యంగా, మహాదానందంగా ఉంది.

గడియారం పాటును కొట్టింది. ఇంకా నిద్ర రావటంలేదు. ఆకాశంలో నల్లని మబ్బులు కదిలిపోతున్నట్టు, అతని మనస్సులో మనకమనకగా ఆలోచనలు చెలరేగుతున్నయ్యే.

౫

మరునాడు రాధ అడిగింది:

“మరి పెళ్లి ఎప్పుడు మోహా?”

“ఎప్పుడో... అప్పుడు.”

“ఏం పాపం... ఇంకా పన్నెండేళ్ళ బాలమూరుడికేనా?”

“అంతా రాధలాగానే ఉందరు. నే నేం చాలా మూరుడి నని అనలేదే?”

“చాలులే!” అంది రాధ.

భర్తైతే పునబంధం ఏదో ఉందనీ, పిల్ల కాగా ఉంటుందనీ చెప్పింది. కాని అతను మనస్సుకు టైటిలు కొనటంలేదు.

కొంచెం సేవయాక అన్నాడు మోహా:

“నీ పెళ్లి అప్పుడే నాకూ మానాళ్లు ఎందుకు పెళ్లి చెయ్యలేదో.”

అతని స్వరంలో ఉద్రేకం, విరక్తి కృతమవుతున్నయ్యే. అతని ముఖం వికర్ణంకావటం చూసింది రాధ.

“చేస్తే?” అని అంది.

“చేస్తే? ఏమంది! హాయిగా ఉండేది.” అని అతనినింకా ఏమీ మాట్లాడకుండా అక్కడనుంచి తేచిపోయాడు. అతని ముఖం, మాట, ప్రవర్తన పాతాళుగా మారిపోవటం చూసి ఆమె విస్తుపోయింది.

అతనికి అప్పుడే పెళ్లి అయితే? విశ్రుని మాటలు ప్రతిధ్వనించి, ఆమెకళ్లు కలవరపడినయ్యే.

ఆమెకు ఒక్కసారిగా మళ్ళీ తమ బాల్యపు కోనలు సురుదవచ్చినయ్యే. చిన్నవాటి చెలికాని కళ్లలో దైన్యం ఆమెహృదయాన్ని కలచిదేసింది. మోహా బొమ్మలపెళ్లిళ్లు మరచిపోలేదు అలాగోంది.

౬

సాయంకాలం మోహా ఇంకా ఇంటికి రాలేదు. చీకటిపడ్డది. ఏమీ కోరక, నిద్రావు మోహాగదిలో! వెళ్ళాడు—ఏదైనా పుస్తకం తెచ్చు

కుంచాను. గోడలమధ్యలోంచి ఒకటి రెండు పుస్తకాలు తీశాడు. అవి అతనికి నచ్చలేదు. ఇంకేదో పుస్తకం తీసి, కేజీలు తిరగేశాడు. కాలిమీద ఏదో జారిపడటం అయింది. అతను కాలు విడిచిందాడు - ఏదైనా చినిగిన కౌగిలం ముక్కలైతే అది. దీపం వెలుగులో ఫోటో ఒకటి తిక్కుకుంటుంది. వంగి, ఆ చిన్న ఫోటోను పైకెత్తాడు. తక్కువ అతని గొంతుకట్టా బొమ్మపై పడ్డయ్యే.

పదివేల టేబుల్ బాటిక... టెప్పింగుకోలేని నవ్వు... వికారకేత్రాలు... అతని మనస్సు కళ్ళలో పడింది. ద్వారం ముందుకుంచి రాధ వెళ్ళింది. "రాధా" అని పిలిచాడు. నమ్మందగ్గర అని, "ఏమిటి పుస్తకా లేని మాస్టర్స్ వారు? మోహన్ సినిమాకు వెళ్ళా లేమా?" అంది రాధ.

"ఏం లేదు... సరే" అన్నాడు. అతని నింక ఎక్కువ మాట్లాడలేకపోయాడు. కాని ఆపాదను పుస్తకం కంటిం చాడు. ఆఫోటో మళ్ళీ పుస్తకంలో పెట్టాడు.

ఇంటికప్పులో నలతానాకటి చరిత్ర పాఠి పోతున్నట్టు తోచింది అతనికి.

సినిమాకు వెళ్ళినప్పుడు మోహన్ అన్నం పెట్టి, సినిమాకు వెళ్ళు అడుగుతోంది రాధ. ఉధియుల మాటలూ దాబాపై పరున్న కివరావుకు మోహన్ గదిలోంచి వివరించుకున్నయ్యే.

ఆరాత్రి దాబామీదకు భార్య వచ్చాక, కొంత సేపటికి కివరావు వెళ్ళగా అన్నాడు:

"అతనికి వెళ్ళడానికి గది మానుకుంటున్నాడా?"

రాధ చకితురాలైంది. భర్త ఇలా అడుగుతాడని ఆమె ఎప్పుడూ ఊహించలేదు.

"మనింట్లో ఉంటున్నాడుగా?" అంది.

"ఎన్నా సుంటాడు... పరాయి ఇంట్లో!"

రాధ ఇక మాట్లాడలేదు.

భర్త మాటల్లో దూరంగా పిడుగులమోత విన బడేది. తనమందు నక్షత్రాలతో, చంద్రబింబంతో మనోహరంగా ఉన్న ఆకాశంలో తుపానుల మదపు శ్రేణులు నారబడి భీషణంగా పీంకరిస్తున్నయ్యే. ఆమెనుండే దడదడ కొట్టుకుంది. తన బాల్యమిత్రుడు తన దాంపత్యానికి.....!

భర్త కళ్ళలోంచి క్షణమాత్రంగా దూకుకు వచ్చిన చావు నోటి కందిచ్చిన విషంలా ఉంది రాధకు.

ఆరాత్రంతా పండ్లకోర్కెతోనే మేల్కొని ఉంది. భర్తకు తన అగ్రపూరితయినా అను మానించాలని,

అతని కళ్ళలో నలుచుకు తీసేయాలని అనుకుంది. కాని ఆమెకు క్రొత్తోత్సాహం వశించినయ్యే. కుటుంబా గడచిపోతున్న, తోడ లొక్కపారి రథచక్రాలై నుండేలా కూరుకుపోతున్నట్టుంది.

నిర్మలంగా వెలుగుతున్న దీపం పాతాళంగా గాలివిసురుకు అల్లల్లాడింది. పీచింది పిల్ల గాలే అయినా, పెనుగాలి చూపుకోద ఆమెపైదల్లో ప్రతిధ్వనించి, దీపం విడుచుమీదకు మనసొంది.

మరునాటి పొద్దున రాధతో మోహన్ ఏదో మాట్లాడుతుండగా, భర్త ఆదారే వెళ్ళాడు. రాధనుండే చివుక్కుతుంది.

ఆరాత్రి రాధ ముఖంలో మార్పు చూసి కివ రావు అడిగాడు - "అలా ఉన్నావే?" అని.

"ఏం లేదు... కంటి బాగా లేదు," అంది.

భర్త మామూలుగానే మాట్లాడాడు. ముఖంలో కూడా మార్పురీ లేదు. కాని రాధకు రాత్రి ప్రసంగంలో వినబడిన పెనుగాలి ఇంకా మనస్సులో తోట మంటూనే ఉంది.

2

మోహన్ సాయంకాలం షికారుకు పోతుండగా రాధ ఆపింది. స్నేహితురాలి ముఖం నిరీడంగా ఉంది. అతని నోడో అని ఇది కమిట్ట వచ్చుకున్నాడు. మధ్య మధ్య రాధ "మరి..." అని అనిపోయేది.

"ఏం రాధా? ఆలా ఉన్నావు? ముఖం అంత..."

స్నేహితుని ప్రశ్న సంతటితో అది, "ఏమీ లేదు..." అన్నది.

తన్ను షికారుకు వెళ్ళేయకుండా, అలా నిరీడప్రతిమలా ఎందుకు కూర్చోనివుంటో అతని కర్థం కాక, "ఇంటిదగ్గరనుంచి ఏమైనా ఉత్తరం వచ్చిందా? అంతా మలాపా?" అని అడిగాడు.

"ఎన్నే... ఏం లేదు," అంది.

"నీ ముఖం ఎప్పుడైనా ఇలా ఉందా?"

"నవ్వు కనిపిం ఇవరకే చెప్పాగా..."

"ఏదో మాట్లాడటం ఆరాత్రి?" అన్నాడు.

ఆమె జవాబు చెప్పలేదు. తన పెదవుల్లోంచి భర్త ఆడకేం వివరించానే అతని నేమనుకుంటాడు? బసకనుంచి ఎక్కడో కత్తితో పొడిచినట్టుయ్యే, నైవ్యంతో ఘుర్చిలుతాడు. ఆమె పెదవులు కదిలినయ్యే. కాని మాటలు వెలువడలేదు. తన్ను వంచకురాలుగా ఎంచి, వీధివడదూ?

అతన్ని దహించివేసే పరాభవాన్ని, ముందు తన చుట్టూ కాదుచిచ్చులా బ్యాటావక్రమే ప్రజ్వలిస్తోంది. అసలు తా నతన్ని ఇంటిలో ఉంచమని ఎందు కంది?

రెండురోజులయ్యాక శివరావు అనిఇది మాట్లాడి, "అతనిని గది కుదిరిందా?" అని అడిగాడు. "ఇంకా నేను చెప్పలేదే" అంది రాధ. "చెప్పు మరి... ఇప్పటినుంచీ ప్రయత్నిస్తే గాని దొరకడు."

౮

మర్నాడు శివరావును కంపెనీచెట్టఆఫీసుకు రమ్మని ఉత్తరం వచ్చింది. అతి సారాశ్రే బయల్దేరి చక్కా భార్య వడిగాడు:

"పంట్లో బాగుండకపోతే డాక్టరుకు చూపించుకో" అని. "ఏమిక్కలేదు... మీరు పంట్లో వచ్చేయండి.. పట్టుంగదా అని అక్కడ వదిలోనా బుడక." ధర్మ చెల్లిపోయాడు.

౯

గదికిటికీలోంచి చంద్రకిరణాలు పడుతున్నాయి. మోహన్ ద్రాచురుమీద ఆర్ద్రం పక్కకు తీశాడు. కూటిగా చంద్రకిరణాలు పడుతున్న ఫోటో అతని ఆపాదను ప్రకాశింపజేస్తోంది, ఉద్దేశంతోనిండింది, చాటుకు చూసి పరమం ఏమూడు. సతీప్రవాణే ఇక్కడ ఉంది.

రాత్రి పడుకోటానికి దాబాపైకి పోతూ, గదిలో ఇంకా ముగ్గురివున్న మిశ్రుకేసి చూసి, "ఏమిటి ఆలోచిస్తున్నావ్?" అంది రాధ.

"ఏమీ లేదు" అంటూ అద్దాన్ని ఫోటో కెదురుగా పెట్టి, స్విచ్ వేసి, మోహన్ మెల్లగా దాబాపైకి వెళ్లాడు.

తను వూరు, తను బాల్యంనుండి కలుగు చెప్పకుంటున్నారు. రాధ తనముందు ముగ్గురి ఇలా వ్యతిరేకమధుర్యంతో వ్యాధయాన్ని వింపుతుంటే, అతి మెల్లగానో ఉప్పొంగిపోయాడు.

మధ్యమధ్య రాఫ్ ఏవో చెప్పాలన్నట్టు ఆమె కళ్లలో గోచరించేది పెదవులు మెదిలేవి.

అతి వడిగాడు: "ఏం కాదా? ఏవో మాట్లాడాలనికొని, మళ్లీ మూగగా ఉంటున్నావు?" ఆమె ఏం జవా వివ్వలేదు.

"నే నేమైతే నీ మనస్సుకు నొప్పి కలిగిందా? నేనేమన్నా అన్నావా?" ఆమెవ్యాధయం స్పందించింది.

"నా... మధ్య వన్ను అనబడుతుంది?" రాధమనస్సు ముఖంతో దుర్బలమైంది. ఈ పండువెన్నెల్లో, చల్లనిగాలిలో, బాల్యదివాల మధుర స్మృతులమధ్య భర్త ఆదేశం తాను వినించలేక పోయింది. అవమానాభిమానాల ఆమెకర్తవ్యాధి కడ్డం తగులుతున్నాయి.

మనస్సును కుదుటపరచుకొని, కాసే పయాక సంతోషంతో ఆమె కలుగుచెప్పతోంది. చంద్రుని మీదనుంచి చిన్న ముప్పు ఒకటి కదిలిపోగా, అతని ముఖం వికలంకావటం ఆమె చూడలేదు.

అతి శీతో కథ చెప్పమన్నాడు. రాధకళ్లు నిద్రతో బరువెక్కటం చూసి, "ఇక పడుకో" అని చెప్పి, మెట్లు దిగి వెలిపోయాడు.

గదిలో ప్రవేశించాడు. చీకట్లో చంద్రకిరణాల అస్పష్టతాంతి పీచుగురారిపై పడుతోంది. అతని కళ్లకు తగిలి, ఫోటో కిందపడెడి. వంగి ఆ ఫోటోను వైకెత్తిగానే అతనినుండి జలదరించింది. యావనంలో ఉన్న రాధను చీకట్లో స్పృశించి చీకరుడెవట్టుంది. ద్రాచురుమీద ఎదురునుండా ఫోటోను పెట్టాడు. బాలరాధయొక్క వికాసశైలాలో రాధయావనం స్పృశించి, అతని వ్యాధయంలో ఝుంఝామారుతం పీచింది. ఎన్నిగాళ్లు... ఎన్ని ఏళ్లు తన కి రేయి జాగరణ...

నిద్రాణమైన నిశీథంలో అతను జాగృతుడై ఉన్నాడు. అంతరాత్మయొక్క ప్రాథనానుందిరిలో కోరికలన్నీ శేగంటలై మోగి, మారుమోగుతున్నాయి.

అతనికి నిద్రవట్టలేదు.

తా నీవూరు వస్తున్నప్పుడు ఆమెకున్నాడు. ఏ రహస్యనిశిత్రో రాధవ్యాధయవ్యాధంవద్ద నిలబడి తన ఏకైకప్రారవ వినించాలని.

రాధకు, తనకు మధ్య ఈవెల్లు, మెట్లు యజ మాని దుర్విధి లేనత తన కోటగోడలు. దుర్విధియొక్క ప్రసన్నకిరణి ఎంతకాల మీద్రతీత? అతని వ్యాధ యంలో ఉద్దేశపారవశ్యాలు జలప్రవాహములమధ్య మేవమిద్దెలను మట్టంచేసే కుపానుహారుతో ఉద్భవ మైన సముద్రతరంగాలకలె ఘోష చేస్తున్నాయి.

గదితలుపులు దగ్గరకు తేలి, మెల్లగా మెల్లెక్కి దాబాపైకి వెళ్లాడు. వ్యాధ్యంతో కంపిస్తూ, దాబాపై నుంచున్నాడు.

అకాశం చంద్రకాంతిలో తెల్లని పాలనము ద్రంలా ఉంది. కోటానుగోట్ల నక్షత్రాలు వెన్నెల తుఫ్ఫుల్లా ఉన్నయ్. కిందనుంచి పూల మువాసన నల్ల గాలిలో వ్యాపిస్తోంది.

అతని హృదయం ఆంధోళనతో, ఆవేశంతో తడబడుతోంది.

విభావరీతేనెన వెన్నెలపందిరికింద, చేపలల మావాకిర్యచాలమధ్య భగ్న హృదయమైన ప్రేమికుడు ఉల్లాసంతో, వాంఛామధువుతో పరవమడై ఉన్నాడు.

నల్లని పిల్ల గాలులకు రాధమంసురులు నడు జీపె అటూఇటూ కడుతాడున్నయ్. గాఢవిద్రలో వుంది రాధ. చంద్రబింబానికి ప్రతిబింబంగా వుంది ఆమెముఖం. నల్లని మబ్బులా జాట్లు దిండుపై వ్యాపించింది.

మునస్సు పాదరిక్తపరుస్తున్న రహస్యనిశిత్రాలో, బాల్యస్నేహితురాలి సాన్నిధ్యంలో, ధూమ్యకాశాలు అతనికి పాదాక్రాంతమైనట్టుంది. ఇశ్నేళ్లు నరక యాతనతో అంధకారంయొక్క అంచున నిలబడి ప్రతీక్షిస్తున్న తన శత్రుత్వాంశలాలు ఉపహ్నుతో బలగు నింది, పార్శ్వప్రారిత మైనయ్.

చంద్రబింబంపై పెద్దమబ్బు అడ్డుపచ్చింది. రాధ ముఖంపై చీకటిపీడ పడ్డది.

తన కంపితపాపం రాధముఖాన్ని లెకగానే, మోహాగ్నుండె జలదరించింది. తన చేతులు ఆమెచేతు లకు తెగలగానే నరల్లా తోకతోక్కిన తామపాములు పడకలెత్తి, బుసకొట్టిన్న. అత్యంతావేశం, కల్లెం తెగి, పరవళ్లు తోక్కుతున్న పండెతుగుద్రంలా ఉంది. అతని కళ్లలో చీకటి చుట్టలు చుట్టుకుంటున్నట్టుంది.

పాతాత్తుగా ఉలిక్కిపడి లేచింది రాధ. మోహా తన జాట్టుకు ముఖంవించి పక్కకు తీస్తు వ్వాడు. అతని ముఖం పండువన్నెల్లో కారు మబ్బులా ఉంది. ఆ కళ్లు మోహాకళ్లు కావు... తోడేలుకళ్లు... అతను కల్లెత్తి తనకేసి చూడగా, వాటిలోంచి మెరుపులు నిష్పత్తికలై మెరిసిన ట్టుంది.

హంతకు చాకళ్లలో నల్లని ముసు గేసుకొని, తనయొద్దుట నిలబడటం.

"హా... హా...?" అనిమటుకు తడబడుతూ ఉద్రేకంతో అంది.

గులాబితుఫ్ఫును గుంపవోగా, మల్లు గుండెకు

గుచ్చుకొని, నెత్తురు చిందినట్టుంది అతనికి. తల వాలింది.

ధూప్రభాంతులతో కళవళపడుతున్నయ్ రాధ కళ్లు. తలెత్తి స్నేహితురాలిని చూశాడు. భరితో ఆమె ముఖం చాలికలేకుండా పోయింది. చిన్న వాటి చెరి క్కాడైన తమ్ము చూసి, విషపుతురుగును చూసినట్టు కంపిస్తోంది. అతని హృదయం దహించుకుపోయింది. తన స్వర్గ నెచ్చెలికి బ్రాహ్మరీమైంది. ఝంఝూ మాయలింలా రెపరెపలాడుతున్న దీపంలా ఉంది రాధ.

అశ్రుపూరితమైన రాధశత్రులు చూడగానే అతనికి స్వాస్థ్యం తప్పింది. గొంతుక ఏదో నడరించు కువ్వాడు. కొని చూట పెగలలేదు. తొలుపడి చాప చట్టున కూలబోయి, ఎలాగో తెప్పర్లుకొని, వాలిన తలతో మెట్టు దిగుతువ్వాడు.

శేలలో పాతుకుపోయిన రాధకు 'భ'మ్మని శబ్దం వినిపించింది. బగవుగా, ఏం గుహదాల్లా అడగులు చేసుకుంటూ పట్టగోడ కానుకొని చూసింది.

కింద చీకటిలోంచి మెల్లగా మెట్టపైనుంచి లేచి, గోదెకు కొట్టుకొని మోహా తోగినవానిలా ఇంట్లోకి వెళ్తువ్వాడు.

రాధకు వ్యాలలమధ్య మంచున్న ట్టుంది.

తెలుపుల చవ్వ పయింది... కోడ్లుగొడ ఒక నల్లని నీడ కదిలిపోతువ్వాడు బాల్యమిత్రుడు. రాధ కలం దుఃఖావేశంతో విగుతుకుపోయింది. ఏదో వాటకంలో భయంకరఘట్టంమధ్య పాతాత్తుగా తెరలు దింపినట్టుంది. ఎవ్వడో గూనివాడు, భయంకరవికారా కారంతో ఆ కారుచీకట్లో మబ్బులా కదిలిపోతున్నట్టు తోచింది రాధకు. తూటకూ మంచంలో. కూలబడ్డది. భర్త తెలుపుకురాగానే, మరణశయ్యగొడ ఉన్న ట్టుంది.

౧౦

జ్ఞాపింపించి కచ్చి భర్త అడిగాడు—

"గద దొరికిందా అతనికి?"

రాధ వివబధపట్టు ఊరుకుంది.

"శ్రా తగదిలో ప్రవేశించాడా?" అని మల్ల అడిగాడు.

"ఉదోగ్గానికి రాజీనామా నిచ్చాట్టు." అంది రాధ.

"అడమిటి? మల్ల ఈకోజల్లా ఉదోగ్గం?"

కాసేపు మానంగా ఉండి రాధ అంది—

"మన జ్ఞాపింపించుకూడా వెల్లిపోయాడు."

అతని గుండె చివుక్కుమంది.

ఆంధ్రశిల్ప దర్పణము

కార్తి-నాసిక్-కన్తరీగుహలలోని శిల్పవిశేషములు

శ్రీ ఆమంచర్ల గోపాలరావు

(గతపంచిక తరువాయి)

బొం బాయిపూజాప్రాంతములకు మధ్యన కార్తీగుహ ఉన్నది. ఇది ఒక చైత్యగుహ. అనగా దేవాలయములు, చర్చిలవలె ఇది ఒక ఆరాధన స్థలము. ఈ గుహనిర్మాణకాలమును తెల్పు కాసనము లిందు లేవు. అయినను కైరీ, తదితరఅంశముల ననుసరించి, క్రీస్తుకు చాదాపు ఏబదిసంవత్సరములకు పూర్వము ఈ గుహనిర్మాణమని పండితులు నిర్ణయించిరి. ఆకాలమున ఆప్రదేశముంకయు ఆంధ్రకాళ కర్ణిరాజుల ఏలుబడిన ఉన్నట్లు చరిత్రాంశము. ఇంతే కాక ఈ గుహయందు ప్రంభవోధికలందు ఏర్పడిన శిల్పములు సంపూర్ణ ఆంధ్రకైరీని ఆనుసరించినవి. ఈ గుహనిస్సం దేహముగ ఆంధ్రకళాభాగము కాని వేరు కాదు.

శిల్పమున సాంచితోరణములందువలెనే వాస్తువునందు ఆంధ్రశిల్పము కార్తీగుహనిర్మాణమందు సూతన రూపములకును, నవ్యభావములకును చారిత్రసిరి. సాంచితోరణశిల్పములవలె, కార్తీగుహయందు వాస్తువులవణ్య గతులు ఆంధ్రశిల్పకరములనుంచి పొందినది. ఈ మహాచైత్యగుహను కూర్చి, షెర్డూసనుమహాశేయుడు వచించిన కొన్ని వాక్యములను ఇచట ఉదాహరింపదగినది. "ఈ చైత్యగుహ ఇటువంటి గుహ లన్నిటికంటె అందమున అతిశయించినది. మనము ఎరిగినంతవరకు, హిందూదేశముందలి చైత్యగుహలన్నిటికంటె అతివిశాలమయి, ఈ గుహ పూర్ణ స్వరూపమును కలిగియున్నది. అంతకు పూర్వము నిర్మాణమయిన పర్యవస్తులోపములు ఈ గుహయందు సగరణఅయినవి. నట్టింటి (Nave) ప్రంభములు ఒకవైపునకు చాలక, నిటారుగా ఏర్పడియున్నవి.

గుహపురోభాగమున దేర్పడిన అంగణమధ్యము శిల్పములచే ఆలంకృతమయినది. ఈ మధ్యము ఈ స్థానము నలంకరించుట ఇదే ప్రథమము. అయినప్పటికిని, ఏ యితరచైత్యముందలి అంగణమధ్యమునకును దీనిపోని ఉత్కృష్టరూపమున ఈ మధ్య మేర్పడియున్నది."

ఘనీభవించిన సంప్రదాయములనుంచి బయల్పడుటకయి, స్వేచ్ఛానువర్తిన ఆంధ్రశిల్పము చేసిన ప్రబలప్రయత్నములు వాస్తువునందుకూడె ఆవాడు కలవని ఈ చైత్యగుహ ప్రబలదృష్టాంతము. వాస్తువునకు లావణ్యాంగమును పొదుపుటయేకాక, ప్రంభమునకు ఒక సూతనపీఠరూపమును కల్పించి, అనేక ప్రంభనవ్య రూపములను ఒకపంథా ఏర్పరచి, మన దేశముందు పర్యవస్తుపశ్చిష్ఠికిరకు, ఈ గుహయందు ఆంధ్రశిల్పము ఒక పెద్ద త్రోవను ఏర్పరచిరి.

ఈగుహనిర్మాణక్రమము ప్రాచీనకైస్తవచర్చిలను పోలిఉన్నదని పాశ్చాత్యవక్తల నిర్వచనము. కాని క్రీస్తుకుపూర్వమే విర్మితమయిన ఈ చైత్యగుహ క్రీస్తుకు కొన్నిశతాబ్దముల అనంతరము నిర్మాణమందిన చర్చిలను పోలియున్నదను వచనము చాల వింతగాను, హాస్యాస్పదముగాను తోచకలేవుడు. నిజముగా తొలి పాశ్చాత్యులు ప్రాచీనచర్చిలను జాడచైత్యనిర్మాణక్రమమును ఆనుసరించి నిర్మించిన మాట వాస్తవము. అనేకకైస్తవసంప్రదాయములు జాడసంప్రదాయములను అనుసరించినవని పాశ్చాత్యవక్తలే నిర్వచించిరి. అచేరితిన చర్చిల నిర్మాణక్రమమునందుకము జాడచైత్య సంప్రదాయమును అనుసరించినది.

కార్తి చైత్యగుహ అంతర్భాగము దాదాపు, ౧౨౩ అడుగుల పొడవయి, ౪౬ అడుగుల వెడల్పన, ౪౫ అడుగుల ఎత్తన నిర్మితమయినది. నట్టిభాగము (నట్టి జరుగుభాగము. నట్టి అనగా వాద్ధమతచార్యము *Nave*) దాదాపు ౨౬ అడుగుల వెడల్పయి, అర్ధ చంద్రాకారప్రచ్ఛాదనమున కలిగియున్నది. ఈ నట్టి భాగమునకు ఇరువయిపుల పదిఅడుగుల వెడల్పన పార్శ్వభాగములు ఏర్పడితిన్నవి. నట్టింటికి ఇరువయి పుల ఒక్కొక్క శ్రేణి స్తంభములు కలవు. ఈ స్తంభ శ్రేణులు ఒక్కొక్కటి ౧౫ స్తంభములు కలిగి, నట్టింటివి, పార్శ్వభాగములను వేరుపరచుచున్నవి. నట్టింటి చివర ఒకరాతి మ్రాపము మలిచియున్నది. ఈ మ్రాప మునకు వెనుకభాగమందు కొలదిమూరమున బుద్ధ్యము వర్తూకారమున ఏర్పడితిన్నది. ఈబుద్ధ్యమునకును, మ్రాపమునకును మధ్యగా ఒక అర్ధచంద్రాకారశ్రేణి యందు ఏడు అద్దకొల స్తంభములు ప్రచ్ఛాదనమును భరించుచు నిలచియున్నవి. ఈ స్తంభములు నట్టి అద్ద కొలంబములు. నట్టింటికప్పుడు ఆవాడు ఆలంకరించిన కలపవాసములు ఇంకను నిలచితిన్నవి. ఈకప్పు సరిగా నట్టింటికి ప్రక్కలందు వరుసగా నిలచియున్న స్తంభములపై నుంచి లేదు. కొంతవర కిది నూటిగా పైకి పోయి, తరువాత వంపు తిరిగి, ఎత్తును ఇసుమడించు కొనురితిన నిర్మితమయినది.

ఆనాటికి ఈపద్ధతిన రాతిఇటుకకట్టవలయుందు వాస్తుక్రమము ఏర్పడలేదని, ఈ వాస్తురూపము ఆవాడు దేశమున పరిపాటిఅయిఉన్న కలపనిర్మాణక్రమమును అనుసరించి శిల్పులు ఈగుహను మలిచిరని శ్రేయోర్ధ మహాశయియుడు అనెను. నిజముగకూడ అటులనే అయి ఉండవచ్చును. ఏలసన అనాదినుంచి మన దేశశిల్పులు నూతనవాస్తురూపములను పరీక్షించుటకు, ప్రళయమున రాతియందు తొలిచియూ అలవాటు ఉండెడిదని, ఈ నాటికిని నిలచియున్న అనేక రాతిగుహలవలన తెలియు చున్నది. మన దేశశిల్పుల కీఅలవాటు నిజముగ, పల్ల పులు మహాచిత్తపురమందు రథములు మలచినంతవరకు, అనగా క్రీస్తుకుతర్వాత ఆరుఏడుశతాబ్దములవరకు

ఉండెడిదని ఆరభములు, తర్వాత తిర్వాస్తురూపములను అనుసరించి వృద్ధిచెందిన ద్రావిడవాస్తుక్రవర్తనము లయిన మహాలయములే తార్కాణము. ఈ కార్తిగుహ కూడ ఈరీతినే నూతనవాస్తురూపములను సందర్శించుటకు ఆంధ్రశిల్పులు ఆవాడు మలిచి రమటకు సంతోషములేదు.

కార్తి చైత్యమునకు వెనుకభాగమున కేర్పడిన పూజావస్తురయిన మ్రాపమ్రాపముననే తరువాత కొన్ని శతాబ్దములకు నిర్మించిన చర్చిలందు క్రైస్తవులు లేను

వాద్ధపాకారము రీతి.

ఆరాధనస్థలము (*Alter*) కేర్పరచిరి. కార్తి చైత్యమందు నూపతీతము వస్తులయి, పైఅంచునమాత్రము వాద్ధ ప్రాకారమరితిన అలంకారయితముగా మలిచి యున్నది. ఈమూపశిర్షస్థలమున ఆవాడు నిలిపిన కొయ్యిధత్రము, కొంత శిథిలమయినన, ఈనాటివరకును నిలిచియే యున్నది. ఈ ధత్రప్రచ్ఛాదనము క్రిందిముఖమును పద్మమువలె అతిఇంపుగా ఆనాటి శిల్పులు మలిచినట్లు స్పష్టముగా తెలియుచున్నది.

సమయగా మ్రాపమునకు ఎదురైన చైత్య సింహద్వారము ఏర్పడియున్నది. ఈ సింహద్వారము నకు ఇరుప్రక్కల రెండు ఉపద్వారములు, సరిగా చైత్యపార్శ్వభాగములకు ఎదురుగా నిలిచితిన్నవి. ఈ ద్వారము లన్నిటికి పైన ఒక పెద్ద గవాక్షము కలదు. ఈ గవాక్షముయొక్క వాస్తురూపము చైత్య మ్రాపపు రూపులేని ననుసరించియుండును. అందుచేత వాస్తువిమర్శకులందరు దీనిని చైత్యరూపగవాక్షమని ఈవాడు అనట పరిపాటి అయినది. చైత్యమునకు వెలుగుకు ఈ గవాక్షముగూడ ప్రసరించును. ఈ వెలుగు చైత్యగర్భమందున్న మ్రాపముపైనమాత్రమే పడి చైత్య

పార్శ్వమునం చున్న గోడలపయితము నీడనపడి, పరిగా కానరాక, ఉపాసకునికి పూజావస్తువయిన మూలముపైన ఒక గురిని ఏర్పరుచగలదు. చైత్యభావమును పరిగా గుర్తించి, తదనుసారితముగా నిర్మాణ

బ్రయివది. ఇది చాల శిథిలమయి, ఒక పెద్దబండవలె నేడు కన్పించును. ఈ చట్టికపయిన, మరల ఒక క్రేణిన వాలుగు చిన్న స్తంభములను నిలిపి, ఈ స్తంభములపై అంగణప్రచ్ఛాదనమును నిలిపిరి. చైత్యరూప

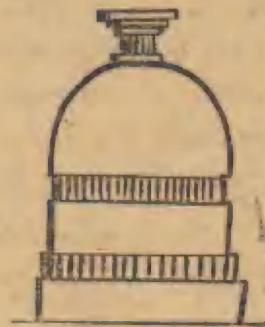

చైత్యరూపగవాక్షరూపము.

మందిన ఉత్కృష్టవాక్షరూపము ఈ చైత్యము అనుటకు ఏ సంబేధము లేదు. ఆవాడు శిల్పము ఈ గవాక్షమును ఒక కలపచట్టముతో అలంకరించిరి. ఈ చట్టభాగము శిథిలమయినను నేడు కానవచ్చును. కాని ఈ చట్టము పలుకు య్లు మార్పియుండినవి పండితాభిప్రాయము.

ఈ గవాక్షముక్రింద ద్వారములకు మధ్యన ఏర్పడిన అంగణధ్యక్షముఖమున బుద్ధరూపశిల్పములు కలవు. ఈ శిల్పములు మహామానగతి ననకరించుటచేత, చైత్యనిర్మాణమయినతర్వాత దాదాపు రెండువందల సంవత్సరములకు రచనలయినవని పండితాభిప్రాయము. ఈ శిల్పములక్రింద, క్రీస్తుకు తర్వాత మాటవిడిపంపత్సరములకు విలీన ఆంధ్రరాజు పులమాదికి చెందిన కొడవము కలదు. నిజముగా ఈ శిల్పములు అంత గమనింపదగినవియినను, ఇవికూడ ఆంధ్రశిల్పములే నని ఎరుగవలెను.

ఈ చైత్యగూడు ముందు ఏర్పడిన అంగణము ౧౭ అడుగుల వెడల్పయి, చైత్యగూడుపై పెద్దదిగా కానవించును. ఈ అంగణము ౧౫ అడుగుల లోతున మలిచితిన్నది. అంగణమునకు ముందుభాగమున రెండు అచ్చకోణస్తంభములు అలంకరియినను, ఇది చాల ఘనమయినది. ఈ స్తంభములపై అద్భుతమైన చాల పెద్ద

చైత్యరూపము.

గవాక్షమునందా చైత్యములోనికి ప్రవేశించు వెలుగు ఈ వై స్తంభములమధ్యనుంచి వెళ్లవలసియున్నది. ఈ గుహాంగణమందు కలపచే నిర్మితమయిన ఒక ఉపప్రచ్ఛాదనము మధ్యగా ఉండెడిదని తెలియుచున్నది. అంగణముఖంతయు వాడు కలపతో అలంకరించియుండి రను సూచనలు నేడు స్పష్టముగ కానవచ్చును.

ఈ గుహకు ఎదురుగా ఎడమవైపున మహాదేవకోణముల ధ్వజస్తంభ మొకటి కలదు. ఇది ఆశోక స్తంభమును బోలితిన్నది. ఈ స్తంభశిరోభాగమున వాలుగు సింహములు మలిచితిన్నది. దుడిచెపున ఒక చిన్న దేవీమందిరము కలదు. ఈ మందిరమున ఇష్టమకూడ పూజలు జరుగుచున్నవి. ప్రస్తుతము దేవి యున్న స్థానమున రెండవ ధ్వజస్తంభ మొకటి ఉండిఉండవలె నని పండితుల ఊహ. ఎందుకన, ఆ శివలింగమోట్లను, ఎల్లోరాకైలాసగుహయందుపయితము, ఇరుచైత్యల ధ్వజస్తంభములు కానవచ్చును. ధ్వజస్తంభశిరోభాగమున ఉన్న సింహములు ఒక పెద్ద ధర్మచక్రమును ధరించుచుండి ఉండవలెననికూడ పండితుల ఊహయే.

కాశ్మీరగుహయందు ఆంధ్రశిల్పము ప్రకాశమునకర్తవాస్తవములు లభింప గమనింపదగినవి. అంగణకుడ్యస్థాననిర్ణయమే ఒక నూతనవాస్తుగతి యని పెద్ద

సనుమహాశయము నన్ను వాక్యమును ఇంతకు ముందే ఉదాహరించవలయునది. అంతకు పూర్వము నిర్మాణమందిన చైతన్యగుహలందు, అంగణమున వరాంధాకానము, చైతన్యరూపగవాత్మముక్రిందతో, లేక చైతన్యరూపకోరణముక్రిందతో, సింహద్వారము, చైతన్యముఖగుడ్యమువందే ఏర్పడి, చైతన్యమంతయు ఏకభాగముగ నేకమయించును. కాని గృహాంగణమునకు ముందు భాగమున వరాంధా ఒకటి ఏర్పరచుట అతిముఖ్యమయిన ఆంధ్రవాస్తువిశేషము. ఈ వరాంధాభావము ఆతిభక్త్యము. కాల్గి నువకు పూర్వము నిర్మితములయిన నేవ్వ, భాజ, వాసికు మొదలయిన నుహలందు ఈ వాస్తువిశేషము కానము. ఆతిభక్త్యమనునది ఆంధ్రుని ప్రధానగుణము. నేటికిని, ఎంతాంధ్రగ్రామముననయినను, నడిగొత్తిపయితము ప్రయాణ మొనర్చు పశుకుడూ, విక్రాంతికారకు యోచింపవక్కరలేదు. ఏ వరాంధాయం దైనను అరుగులమీద వలెడు శయనింపవచ్చును. ఈ దివ్యవాస్తుభావము అవానినంచి నిజముగ ఆంధ్రప్రశస్తికర అనియే చెప్పవలయును. ఈ వాస్తురూపము ఇతర ప్రాంతములకు సామాన్యము కాదు. ప్రథమమున పవిత్రస్థలమయిన, చైతన్యగుహమన కుండవలసిన రక్షణ భావమునుపయితము గుర్తించి, కాల్గి నుహలయమున ఈ వరాంధావాస్తురూపమునుపయితము ఆంధ్రశిల్పియే కల్పించెను.

కాల్గి నుహలందు విదితమయిన వాస్తుప్రసర్గమున చైతన్యంతర్యాగమున స్తంభములందు కానమగును. ఈ స్తంభరూపములందు పయితము ఆంధ్రశిల్పులు ఒక ప్రశస్తికృష్టి యొనర్చిరి. ఈ నుహలందు ముప్పది పూర్ణ స్తంభములు కలవు. సింహద్వారముకడ నిలిచియున్న మొదటి వాలుగు స్తంభములు కొందిగా ఘడించినవి. వీటి శిరస్సులపయిన ఒక చిన్న ఉపప్రచ్ఛాదనము ఏర్పడియున్నది. ఈ ఉపప్రచ్ఛాదనము మహాగవాత్మముగండ ప్రసరించు కలుగు చైతన్యమంతయు ప్రసరింపజేయక పరిగా చైతన్యమూపము మీదనే వాలునట్లు చేయగలిగియున్నది. ఈ ప్రచ్ఛాదనమువయిన అవాడు నట్టి జరుగునపుడుమున తనిగిరిన శిలవాద్యములు మోగించుమందేడివారు.

కాల్గి నుహచైతన్యము నిర్మించుటకు పూర్వము నిర్మితమయిన నుహలన్నిటియందును స్తంభములు నట్టి చతురస్రములుగా, ఏటవాలుగా ఏర్పరచిరి. వీనికి తారగము, ఆ నుహల వాస్తుక్రమమంతయు, అవాడు శిల్పు తెలిగిన పార్శ్వవాస్తువు ననుసరించినది. పార్శ్వము అవాడు కొయ్యచట్టములతోను, ఇటుకలతోను నిర్మించెడివారు. కొయ్యచట్టములపైన ఆధారపడిన అర్ధవలయప్రచ్ఛాదనములు నిలుపుటకు, మోటించిన ఏటవాలు కంబములు అవసరమయినవి. కాని సంపూర్ణశిలామయమయిన చైతన్యగుహలందు ఈ ఏటవాలు స్తంభములకు అవసరము లేదు. అందుచేత నుహలందు ఏటవాలు స్తంభములు ఇమడక, ఆతివికృతముగా కూడ గోదరించును. స్వేచ్ఛాపవర్తలయిన ఆంధ్రశిల్పులు ఈ అంశమును రాతినుహలను నిర్మించుటకు గడిగినంతనే గుర్తించిరి. రాతిశిల్పుములందు శిలామ సారికరూపములందే వాస్తు వేర్వేవలయును. ఇది వాస్తువునందు ఒక ప్రధానలయవిశేషము. నిట్లుగు స్తంభములను, ప్రథమమున, ఆంధ్రశిల్పులు కాల్గి నుహలందు మలిచి, శిలావాస్తువునందు ఒక ప్రధానలయంశమును ప్రదర్శించిరి.

ఇంతేకాక, ఈ స్తంభరూపము శిలావాస్తువునకు అవసరముగ పుష్టి కలిగి, నవ్యవాస్తురూపములకు ఒక చారి కల్పించినది. అంతకుపూర్వము మలిచిన నుహలందు ఏటవాలు స్తంభము లన్నియు నట్టి చతురస్రములు. ఈ స్తంభములకు శిరస్సు, వీకము మొదలయిన రూపభాగములు ఏర్పరచుట అసాధ్యము. అందుచేత, ఆరీతిన కలవ వాస్తుక్రమములను అనుసరించిన నుహలందు కాని, ఇతరపార్శ్వములందుకాని పూర్ణవ్యరూపస్తంభములను నిర్మించుటకు వీలు లేకపోయినది. అయినప్పటికిని మన దేశమందు అదినంచి ఈ స్తంభవాస్తురూపములకొరకు శిల్పులు చాల కృషిఒనర్చిన మాట నిజము. ప్రథమమున విడిగా నిర్మించిన ఆశోక స్తంభములందు శిరస్సు పూర్ణముగ ఏర్పరచి ఒక రూపును ఏర్పరచిరి. తర్వాత భారతప్రాకారశిల్పుములందును, పాంచీకోరణశిల్పుములందును ఈ స్తంభరూపములు కానవచ్చును. వీలన్నిటికి శిరోభాగము

బౌద్ధిక

ఫౌలకము

గ్రీవము

కుంభము

అశ్వము

అభిష్టానము

ప్రేతము

కార్తీసుహాయంతరి నిర్మాణక్రమము.

చక్కగానే అమరికపెట్టెడి. ఏకాధిష్ఠానభాగములు కావరావు. ఇరవైయ్యే, కలపవాస్తురూపానుసారితమలే అయినందున, శిలావాస్తుక్రమమందు ఏర్పడగల అన్ని అంగములు ఆ స్తంభరూపములందు ఏర్పడలేదు. కాని కటక్కుసుహాలలో, అనంతసుహాయందు శిల్పిఅంతర్గతమున రూపొందిన స్తంభరూపము గోడన మలిచిరి. ఈ సుహాశిల్పములు బహుళ భారతీయప్రాకారశిల్పములకు కొలదికాలము పూర్వమే అయిఉండవచ్చును. ఇరవై విదితిమయిన స్తంభరూపము సంపూర్ణమయినది. ఒక త్రిభుజపీఠముపయిన కుంభము నుంచి, కుంభములో నుంచి నిటారుగా ఒక చతురస్రకంబమును నిలిపి, దానిపయిన ఒక పద్మము నుంచి, పద్మముమీద ఒక పేటికను నిలిపి, శిలావాస్తువునకు తగిన శ్వరూపమున, స్తంభరూపమును సూచించిరి. కుంభబిలిమయి వెలువడు ఈకంబము పూర్తిగా చిత్రపద్మములచే నలంకృతమయినది. ఈ కంబముపై నున్న పద్మపుత్రకులు ఒకవరుసక్రిందకు వారి, రెండవవరుసపైకి వికసించుచున్నవి. దీనిపైన విలిపిన పేటికయును మృగచిత్రములచే నలంకృతము. ఈ గూపమును రాతి స్తంభమునకు అవసరమయిన భాగములుగా క్రిందనుంచి వరసన పీఠము, అధిష్ఠానము, అశ్వము, కుంభము, గ్రీవము, ఫౌలకము, బౌద్ధికలుగా అన్వయించి, ప్రభుమమున పూర్ణస్తంభరూపమును కార్తీసుహాయందు ఆంధ్రశిల్పము నిర్మించిరి.

నిర్మయముగా పూర్ణశిలావాస్తువునకు కార్తీసుహా ప్రభుమసోపానము. అందుచేత ఇది ఆంధ్రశిల్పమునందే కాక, సర్వమొందనశిల్పమునందునదయితము ఒక ప్రబలస్థానము వహించినది. ఈసుహానిర్మాణానంతరము మన దేశమందు నిర్మితములయిన చైత్యములకును, కొన్ని శిశుత్థములనంతరము పాశ్చాత్యదేశములందు నిర్మితములయిన చర్చితమునయితము అదర్శకవాస్తు రూపక్రమములను ప్రదర్శించిన ఈ సుహాశిల్ప సౌధమును నిర్మించిన ప్రాచీనఆంధ్రశిల్పముల ప్రహృతులుగ నవకరింపదు.

ఈ సుహాచైత్యసుహాయుట్టును భిక్షుగర్భములు కలవు. ఇరవైయ్యేకూడ ఆ కొండన మలిచినవే. పేటియందు శిల్పములు కొన్ని మాత్రము తరువాత చాల

కాలమునకునూడ రచన లందినవి ఉన్నవి. అయినను పిటియందు గమనించదగిన విశేషము లేవియును లేవు.

* * * *

నాసిక్ గుహలు నాసిక్కునగరమునకు అయిదు మైళ్ల దూరమున త్రిరశ్మి యను చూడు రాతిగొండల యందు ఒక కొండపైన ఉన్నవి. ఈ గుహలందు ఆగు పడు అనేకశాసనముల ననుసరించి, ఇచటి తొలి గుహలు క్రీస్తుకుపూర్వము చాచాపు ౧౬౦, లేక ౧౭౦ సంవత్సరములవాడు నిర్మితమయిఉండవచ్చునని పండితాభిప్రాయము. శాతవాహనవంశజుడయిన కృష్ణ రాజు ఇచటి ప్రభుమహారమును నిర్మించినట్లు తెలియుచున్నది.

ఈగుహలు మొత్తముగూడ పదునేడు. ఇవన్నియు నిర్మాణమునవచ్చటికి క్రీస్తుకుతర్వాత చాచాపు ఆరు, ఏడుశతాబ్దములు గడిచినవి. అందుచేత ఈ ప్రాంతమున ఆంధ్రసామ్రాజ్య మంతరించినతర్వాత, తుహారాకుల కాలమందు నిర్మితములయిన గుహలు సయితము ఈ వర్గ మందు కలవు.

ఈ గుహలందు ఒకటిమాత్రమే చైత్య గుహ. తక్కిన గుహ లన్నియు విహారగుహ లనియే చెప్పవలయును. విహార మనగా వౌద్ధవన్యాదుల నివాసగృహము. విహారమందు భిక్షులేలు విడిగా ధ్యానమొనర్చుటకు వేరు వేరు గదు లేర్పడి, వారందరు కూడి భర్తృచర్య లాసరించుటకు ఒకకాలసయిత ముండును. విహారము నకు, చైత్యమునకు గల భేద మేమన, చైత్యము నట్టి ఆరాధనస్థలము. అందున నివాసమునకు ఏర్పాటు ఉండదు. భిక్షుకగృహమునూడ విహారమునంచి భేది యును. భిక్షుకగృహమందు పరివ్రాజకవర్గము భర్తృచర్య లాసరించుటకు కాల ఏర్పాటు ఉందిదు. పరివ్రాజక వహూహారవము భిక్షుకగృహభావము కాదు.

నాసిక్గుహలందు కొన్ని గుహల నిర్మాణము పూర్తి కాలేదు. ఇచటి చైత్యగుహ అతిప్రాచీనమయి వది. సాంచితోరణశిల్పములకు పూర్వమే ఈ గుహ నిర్మాణమయినది. క్రీస్తుకుపూర్వము చాచాపు ౧౬౦

సంవత్సరములవాడు మొదలయి, పారికసంవత్సరముల లోగా ఈ గుహను ములిచిరిని పండితాభిప్రాయముగారి అభిప్రాయము. ఈగుహయందలి శాసనములవలన గుహ ముఖమందలి వౌద్ధప్రాకారదుపాలంకారశిల్పము, ద్వారబంధముప్రక్క నిలచియున్న యక్షరూపము వాదసిరి శిల్పినిర్మితములనియు, ఈ చైత్యగృహమును మహాకుసిరి మనుమరాలు భట్టపారిక పూర్తిచేయించె ననియు తెలియుచున్నది. దీనికంటె చాచాపు పది సంవత్సరములకు పూర్వమే నిర్మితమయిన విహారము శాతవాహనవంశజుడయిన కృష్ణరాజునిర్మితము.

చైత్యద్వారబంధము ప్రక్కన వాదసిరి శిల్ప రచించిన యక్షరూపము, తైలి ననుసరించివీడు, కనకాభరణముల ననుసరించివీడు, సంపూర్ణముగ ప్రాచీనాంధ్రము. ఇంతేకాక చైత్యముఖమందు మహాగవాక్ష మున కిరువైపుల పడగయున్న నాగసర్పరూపములు మలచి అలంకరించుచున్నవి. ఈ నాగసర్పాలంకారము ప్రాచీనఆంధ్రశిల్పమునకే ప్రత్యేకమయినది. ప్రబల విషమును ధరించి, సర్పవాకన పీఠమున నాగసర్ప మందు అందమును చూచి ఆనందించుటకు భయమును భాసి, యోగిసమముడయిన ఉత్తమకళాకర్తయే కావలయును. నిశ్చయముగ ప్రాచీనాంధ్రకళాకర్త అట్టి మహాయోగి. తత్కారముననే నాటి సర్వశిల్ప లను అతడు మించెను. ఇతడు నిజసాందర్యనిపాప కుడు. రంజనయే ప్రధానమయిన పుష్పమందును, కీధత్వము నతిగా సరించు మహాసమరమందును, సర్వ నాశన మొనరించు నాగసర్పమందును, అతడు అంద మును పమానముగ పిక్షించి ప్రకటించెను. అ, లేక సిరి ఆమ శబ్దము నామాంకిరమున నాటి ఆంధ్రశాతవాహ నులకు ప్రత్యేకమయినది. అందుచేత నాసిక్గుహల యము ఆంధ్రసామ్రాజ్యమునాట ఆంధ్రశిల్పినిర్మిత మనటకు ఏషంజేహము అవసరము లేదు. ఈగుహలందు రూపశిల్పవిశేషములు అంత లేకున్నను, గమనించదగిన వాస్తుశిల్పపాఠములు కొన్ని కలవు. నాటి ఆంధ్ర శిల్పాలు నాసిక్గుహలందు సయితము శిల్పపాఠశాలయి, గురువితమునంచి ఏమాత్రము తొలగలేదు.

నాసికవైత్యగుహములు అతిప్రాచీనరీతిని, కలశపనిర్మాణమును అనుసరించినప్పటికిని, అతి సుందరమయి, మహద్భూతముగ ఉన్నది. త్రిండిభాగము కొంతవరకుమాత్రము రాలిపో నిర్మించి, ప్రభాగమందు అనధరమయిన అంశములనుమాత్రము భుజమయిన కలశ దూలములచే నిర్మించి, మిగిలిన భాగమంతయు చెదురుఅల్లినవిధముగ ఆ నాటి వాస్తురూపమును తెలియజేయును. ఈ గుహములు అత్యద్భుతముగ మలిచిఉన్నది. ఈ వైత్య గుహకు ఒకటే ద్వారము. ఈ ద్వారబంధము, అలంకారవిశేష మేమియు లేక, సామాన్యముగ అతిప్రాచీనరీతినే ఉన్నది. దీనిపైన వైత్యరూపగవాక్షమురీతిన ఒక చూరును మలిచిరి. చూరుక్రింద ద్వారబంధక్షిర్య పట్టికకుపైన ఉన్న కుడ్యమును రెండుభాగము లాన ర్పిరి. ఇందు త్రిండిభాగము అర్ధచంద్రాకారము. దీనిని అల్లిన తడికవలె అలంకారయుతముగ మలిచిరి. మిగిలిన ప్రభాగమందు జంతురూపములు మలిచిఉన్నవి. ద్వారబంధమునకు ఎడమవైపున నాదశ్రీ మలిచిన యక్షరూపము కానవస్తును. ఈ యక్షరూపమున మధ్యన ఎత్తయిన ముడికలిగిన ప్రాచీనఆంధ్రలిపాగ స్పష్టముగ కానవచ్చును.

పరిగా ద్వారముపైన వైత్యగృహమునకు అన సరముగు వెలుగుకొరకు ఒక పెద్ద వైత్యరూపగవాక్షము కలదు. ఈ గవాక్షముత్రిండి అద్దపట్టికములు అలం కారయుతముగా శాద్ధప్రాకారరీతిన మలిచిఉన్నది. ఈ మహాగవాక్షగ్రీవమున కిరువైపుల పైన చెప్పిన నాగ పర్వరూపములు కలవు. ఇంకొక, మహాగవాక్షము నకు ఇరువైపుల, గవాక్షశిఖరము చేరునంతవరకు, గుహములుమంతయు, శాద్ధప్రాకారరూపములు, ప్రంభ రూపములు, గవాక్షరూపములు, చెదురుఅల్లికరూప ముతో మిళిలిమొనర్చి, అతిసొంపున మలిచియున్నది. ఇందు మలిచిన ప్రంభరూపములు, బోధికభాగమున స్పృగరూపములు కలిగి, భారతస్తూపప్రాకారమందలి ప్రంభరూపములను, అతోక ప్రంభరూపములను స్పృశిం తెచ్చునవి అయిఉన్నవి. మహాగవాక్షమునకు ఆనాడు

నిర్మించిన కలశపలంకారమంతయు శిథిలమయి పోయినది.

ఈగుహ అంతర్భాగమయిన వైత్యగృహము దాదాపు 3౯ అడుగుల పొడవయి, ౨౨ అడుగుల వెడ లున నిర్మితమయి, చివరన ౬౫ అడుగుల ఎత్తయిన స్తూపమును కలిగిఉన్నది. నట్టి జడగు సమయమున గీత వాద్యములకయ, ఒక చిన్న ఉపప్రచ్ఛాదనమును మహా గవాక్షపీఠమునకు పరిగా ఏర్పరచిరి. ఇది నిలుచుట కయి రెండు ప్రంభములను ఆశిల్పులు మలిచిరి. ఈ ప్రంభద్వయముకాక, మరి మూడు ప్రంభములు ఈ వైత్యగృహమందు కలవు. ఈ ప్రంభములందు గమనింప వలసిన విశేష మేమన, కార్తీ ప్రంభములందువలె, త్రిండి భాగమందు పీఠము, అర్థిహాసము ఏర్పడి, ప్రభాగ మంతయు అష్టకోణాకారమున ఉన్నది. కాని ఈ ప్రంభములకు శిరోభాగము మాత్రము లేదు. ప్రంభరూప నిర్ణయముకొరకు ఆంధ్రశిల్పాలు ఈగుహనిర్మాణకాలము నాటినుండియు, అనగా కార్తీ గుహనిర్మాణమునకు పూర్వము దాదాపు ఒక శతాబ్దమునుంచి కృషి పల్లు చున్నట్లు తెల్లమగుచున్నది. ఈగుహ మలిచిరివార్యత, దాదా పాక శతాబ్దమునకే, శిలాప్రంభరూపము కార్తీ గుహయందు, ఆంధ్రశిల్పీకరములనుండియే ఒక సంత్రా ర్ణత గైకొన్నది. నిజము!

కళాభావమున ఇక నాసికగుహలందు చూడదగి నవి మూడుమాత్రమే అని చెప్పవచ్చును. ఈగుహలందలి రూపశిల్పములు, గుహలు మలిచినఅనంతరము, చాల కాలమునకు అవృథవృద్ధులు చేర్చినవి. వీటియందు గమ నింపదగిన శిల్పవిశేషము లేవియు లేవు. అందుచేత ఈ గుహలందు ఆంధ్రశిల్పగతి వాస్తువునందే పరికింపదగినది.

ఈ మూడు గుహలన, యజ్ఞశ్రీ, గౌతమీ పుత్రగుహలు. ఇవర్నియు వివరగుహలే. ఈ గుహలందు దున్న కాసనముల ననుసరించి వీటికి ఈపేర్లు ఏర్పడినవి. శ్రీస్తుకు తర్వాత దాదాపు నూగు సంవత్సరములకు నహపావనహ, ౧౩౦ సంవత్సరము లకు గౌతమపుత్రగుహ, ౧౮౦ సంవత్సరములకు యజ్ఞ శ్రీగుహ వరుసగా నిర్మితమయినవి.

ఈసహాయంబు గొనవలయునను, అనాదు నానికు ప్రదేశమంతయు భాస్యకటకాంధ్రరాజుల పీఠబడిలో నుండి, నానికునందు వాస మేర్పరచుకొన్న ఆంధ్ర రాజప్రతినిధులచే పోలీసపబడుచుండె నని తెలియుచున్నది.

నహపానుని గుహయందు ఆంధ్రరాజప్రతినిధి అయిన నహపానుని కుటుంబమునకు సంబంధించిన ఆకుకాపములు కలవు. ఈగుహనిర్మాణమును కాశీ వైశ్యగుహనిర్మాణమును అనుసరించినది. ఇది విహార గుహఅయినను, అనాటికి దాదాపు నూరు మాటపిఠి సంవత్సరములకు పూర్వమే నిర్మయముయి, సంప్రదాయ పరమయిన వైశ్యకమును అనుకరించుట, వాటి ఆంధ్రశిల్ప సహజఆంతర్యక్షేప్త్యానుబద్ధి ప్రకటించును. ఈ విహారగుహసయితము ఒక వాస్తుపరిక్షయే అని మనము తప్పుకొనవలయును. ఈగుహ దాదాపు కం అడుగుల పొడవు, అంతే వెడల్పు కలిగి చతురస్రముగ ఏర్పడినది. దీనియందు, వెనుకకు వెళ్ళుచునకు అరు, ప్రక్కకు వెళ్ళుచునకు అయిదు చొప్పున పడునారు విడిగదులు మలిచిఉన్నవి. ఈగుహయందు ఆరు స్తంభములు కలవు. ఇవియు కాశీ స్తంభములవలెనే పూర్ణరూపమును కలిగిఉన్నవి. ఈస్తంభములకు క్రింది భాగములయిన పీఠము, అధిష్ఠానము కాశీయందువలెనే మలిచిరి. గ్రీకములయితము పీఠికయందుంచిన ఘటము రీతి, కాశీయందువలెనే మలిచిఉన్నది. కాని లోకోభాగ మయిన బోధికయందుమాత్రము ఒకంత భేదము కాన్పించును. కాశీ స్తంభముల బోధికలవైచించి ప్రచ్ఛాదనము వెుదలిపిన ట్లుండును. అచట బోధికసయితము స్తంభభాగముని పుష్టముగా తోచును. కాని ఇచట ప్రచ్ఛాదనమును భరించు చూలపు ట్టిక బోధికనుండా ప్రపరించును. అందుచేత బోధికభాగముగ మలిచిన న్యువధిరూపములు స్తంభభాగములుగా కన్పడక, స్తంభముపయిన చూలము ప్రక్కన విక్రేమించు విడిరూప ములుగా కన్పించును. ఈగుహయందు వెనుకభాగమును పూర్వము అలంకరించుచున్న ద్రూపమును ఎవరో హై నశిల్పముల వైరరూపముగ చూర్చిరి. ఇదేరీతిప ఈగుహకు అంగణభాగమందువయియు కన్పించును.

మందు ఇరువైపుల ఈవైరరూపములే కాన్పించును. ప్రాచీనశిల్పములను విరూపయెనరించి, తమ మరొకపాటితరూప మొనగు అవాదిగుము మన దేశ మందు అనేకదివ్యప్రాచీనశిల్పములు కొలబోవుటకు ఒక ముఖ్యకారణ మయినది. ఈరీతిన వోలిరూపమును చూర్చిన శిల్పములందు, వీలయికాని, లేవయికాని, కోభ కాని మిగులక, అశిల్పపు విలవ పూర్తిగ నూసిపోవును. నిశ్చయముగ ఈ ప్రబలహైందవగుర్గణకారణముననే భట్టిప్రోలు, నుడివాడప్రాంతములందు నేటికి ఉండవలసిన అనేకప్రాచీనదివ్యశిల్పములు రూపుమాపిపోయినవి. నేడుసయితము ఒక శ్రేణిజనులందు ఈగుర్గణము నూసిపోలేదు. అచ్చటచ్చట ప్రాచీనవాస్తవశిల్పములు దొరికినంతకే, ఇచ్చునచ్చినది తమ ఇష్టదేవతారూప మున వాని నలంకరించి పూజలు పొగించుట జరుగుచునేఉన్నది. మన దేశమందున్న ఈ గుర్గణమును మాపుటకయి విజ్ఞానము ఎంతయినను పాటుపడవలసి ఉన్నది.

గౌతమీపుత్రగుహ నహపానుని గుహకన్న కొంచెము పెద్దదయిన విహారము. ఇది నహపానుని గుహతర్వాత దాదాపు ముప్పదిసంవత్సరములకు మలిచిరి. ఈగుహసయితము ౧౬ విడిగదులు కలిగి, చాల వరకు నహపానుని గుహను పోలిఉన్నది. కాని గుహ నిర్మాణము కాశీగుహకన్న ఎక్కువ కస్తరీవైశ్యమును పోలినది. ఈగుహ సింహద్వారమును అలంకరించిన శిల్పములు కొలది వెురటుగా ఉన్నవి. ఈశిల్పములకైరి కొంతవరకు సాంచితోరణశిల్పకైరిని ప్పురికి తెచ్చున దయిఉన్నది. ద్వారబంధమునకు ఇరువైపుల గోడవ ఈ స్తంభములు (Pilasters) మలిచిఉన్నవి. అను స్తంభము లనగా గోడలోని పొదిపి, పగముమాత్రమే బడుట ఉన్నట్లు అనుపడు స్తంభములు. ఈ అను స్తంభముల అరుభాగము లొనర్చి ఈభాగములందు ఒక చిత్రమయిన కళన చిత్రించిరి. ఈకళ ఒకస్త్రీ, ఒక్కొక్క పురుషులను సూర్చినది. కళ చివరిభాగమందు ఆ ఇద్దరియందు ఒక పురుషుడు స్త్రీని ఎత్తుక పోరిపోవును. ద్వారబంధమునైన బోధిమండ

స్తూపము, చక్రము ములిచిఉన్నవి. ఈ ద్వారపంథము నకు ఇరువైపుల ద్వారపాలకులు కానవస్తురు. ఈ ద్వారపాలకులు పూలకల్పలప మట్టుకొని నిలిచి ఉండురు. ఈ ద్వారపాలకుల రూపములందు మాన ప్రమాణములు నవీగా ఏర్పడక, ఈశిల్పములు అందముగా కన్పించవు. ఈ ద్వారపాలకుల వసనాధరణములు, తలకట్టు అన్నియు, సర్వప్రాచీనాంధ్రశిల్పములందులెనే ఏర్పడి, కాళ్లి, కన్న రీసహశిల్పములందు వలెను, అజంతాపదివరుపాయుండిలి:ర్ణచిత్రములందులెను ఉన్నవి. ప్రాచీనాంధ్రశిల్పములందు ఉత్తమశ్రేణి: చెందిన మహాశిల్పలేకాక, సామాన్యఅధమశ్రేణులకు చెందిన శిల్పములందు మండిరసటకు ఈ శిల్పములు ఒక తార్కాణము.

ఈ గుహంగణమున ఉన్న వరాంధాకు ఆరు స్తంభములు కలవు. ఈ స్తంభశ్రేణి: ఇరువైపుల గోడల నానుకొని రెండిను స్తంభములు కలవు. ఈ అనుస్తంభములు శిల్పములచే అతినిలివిగా నలంకృత మయినవి. ఈ వరాంధాస్తంభములు నేలనుంచి మొదలిమక ఒక చిన్న అంచుగోడపై నుంచి లేచినవి. అందుచేత స్తంభపుక్రిందిభాగములైన పితాధిషానములు దీటియందు లోపించినవి. ఈ స్తంభముల గ్రీవముల నహాపానసుహాస్తంభగ్రీవములను ఒకరింత మించినవి. ఈగ్రీవములందు ఘటమును పరిచేష్టించి: శేటికలోణములందు మట్టరూపములు ములిచిఉన్నవి. ఈమట్టల స్తంభములకు అతిశయించిన అందమును ఇవ్వక, అనుమలనలె కన్నడి, కల్పన నీరసించిన రీతి కాన్పించును. ఈ స్తంభతోధికలందు కృత్కళములు, పాయములు, స్పింక్యులు (Sphinxes - అనగా మానషస్త్రీముఖము కలిగిన జంతురూపములు) మొదలయినవి కలవు. నహాపాయని సుహాస్తంభములవలెనే తోధికయందు నాలుగు మృగరూపములు ములిచి, ప్రచ్ఛాదనమును భరించు అడ్డమాలమును తోధికలనుం: ప్రసరింపజేసిరి. ఈ -ద్వారపు కట్టికపైన గురు కొంచెము ముందు నకు వచ్చినది. ఈయారుముఖమంటల కద్దప్రాకార రూపము ఆలంకార యుతముగా ములిచిఉన్నది

ఈ స్తంభములకు క్రింద నిర్మితమైన అంచుగోడవిధి అలంకారశిల్పము అనురా:తీస్తూపప్రాకారశిల్పమును స్పృశి: లేచునదై ఉన్నది. అనాటి: రహుకా ఆంధ్రగర్భమైన అనురావతియందు మహాస్తూపశిల్పముల నిర్మాణము జరుగుచుండియుండవచ్చును. అందుచేత ఉత్తమశ్రేణి: చెందిన ఆంధ్రశిల్పములందు ఏకముగా అనురావతివర్ణస్తూపకార్యము నందు నిమగ్నులయి ఉండవచ్చును. అందుచేత అతిదూరమున ఉన్న నానీకు సహలను సామాన్యఆంధ్రశిల్పలే ములిచిఉండవచ్చునని మనము ఊహింపవచ్చును.

కాతకర్ణిగుహకుడ ఒక పెద్ద విహారము. ఇది ప్రథమమున నిర్మితమయినతర్వాత, అనేకమాట్లు ములిచి, గుహను బాడుగించుటేకాక రూపశిల్పములను నయితము చేర్చిరి. ఈ విహారమును ఇరువైపుల మండ్యమునకు ఎనిమిదిచొప్పున మడునారు ఉపగదులు కలవు. ఇదిగాక పశుకభాగమందు ఒక అదిత్యమును తొలిచి, అదిత్యమునకు ఎనువైపున మరీరెండు చిన్న గదులను తొలిచిరి. ఈఉపగదులందు అరుసులుకూడ రాతి: ములిచిఉన్నవి. విహారగర్భముం దేర్పడిన అదిత్యమందిర ద్వారమునకు ఇరువైపుల గర్తి అడుగుల ఎత్తయిన ద్వారపాలకుల రూపములు కలవు. ఈ ద్వారపాలకులు చేతులందు తామరపువ్వుములను ధరించి, కిరములైన పెద్ద ముకుటములతో కానవచ్చెదరు. ఒక ద్వారపాలకుని ఎదురున చిన్న స్తూపమును, రెండవనాని కదురున బుద్ధపతిమయు ములిచిఉన్నవి. అదిత్యమందు గం అడుగుల ఎత్తయిన పెద్ద బుద్ధప్రతిమ కలదు. ఈ బుద్ధ రూపము గర్భచక్రముద్రను ధరించి, పాదములు ఒక పద్మముపై ఉంచి, పర్యంతాననమున నిర్మితమయినది. ఈ బుద్ధ గ్రహమున కిరువైపుల చామరభాగు లిద్దరు ద్వారపాలకులరీతి: కానవచ్చెదరు. అదిత్యమందలి రూపశిల్పములు శ్రీమకు తిగ్మత: వీడవశతాబ్దమున నిర్మాణమయినవని పండితాభిప్రాయము. నిశ్చయముగ ఈ శిల్పములందు ఆంధ్రకళాభావమున గమనింపదగిన విశేషము లేంయు లేవు. ఈ గుహంగణమునకు వరాంధాస్తంభములు కార్ణిస్తంభములరీతి: కాన

వచ్చును. ఇది గుహ తొలిన మలచినవాడే నిర్మితమయిన ఆంధ్రకరశిల్పములే అని చెప్పవచ్చును.

ఇచట మిగిలిన గుహలందు కొన్ని శిథిలములయినవి; కొన్ని పూర్తికూడ కాలేదు. తక్కిన గుహలందు గమనింపదగిన వాస్తువిశేషములుకాని, శిల్పవిశేషములుకాని లేవు. పల్లవముననుంచి రెండవ గుహయందును, పదునేడవ గుహయందును రూపశిల్పములు కొన్ని కలవు. ఈశిల్పములన్నియు పూర్ణ మహాయానగతి ననుసరించును. వీటియందు ఆంధ్రకళాభావమున గమనింపదగిన విశేషములేవియు మనము కానము.

నిశ్చయముగా వాసికుగుహలందు నిజకళాప్రదర్శనమయినవి తొలిమలచిన చైత్యగుహముఖము, తర్వాత కొంతకాలమునకు మలిచిన నహపానవిహార గుహలమాత్రమే అని చెప్పవలయును. ఈ అమృతశిల్పములు ఆనాటి ఉత్తమవాస్తురూపములను పూర్తిగ ప్రకటించుచు, మహాశిల్పినిర్మితమేనని చూచినంతనే తోపజేయును. తక్కిన గుహలందు నిజకళాప్రదర్శనము లేదనియే చెప్పవలయును. ఈగుహలందు కల అనేక ప్రాచీనఆంధ్రకళాసవములు మాత్రము చరిత్రకారులకు అతిముఖ్యమయినవి. ఈ గుహలందు నేడు మనము గర్వింపదగిన విషయము నాటి ప్రబల ఆంధ్రకృషియే కాని, ఇందు విడితమవు కళాప్రదర్శనము మాత్రము కాదని ఎరుగవలయును.

* * * *

బొంతాయికి చాచాపు ఇరువదిమైళ్లదూరమున కన్పరీసహలు ఉన్నది. ఇవన్నియు మొత్తము నూటపెనిమిది అని చెప్పవచ్చును. వీలనన, ఈ గుహావర్గమందు చాల గుహలందు శిల్పవాస్తుప్రదర్శన మేమియు కానము. నిర్ణయక్రమము అయినను వీటియందు కానరాక, రాతిన మలచిన గూండ్లవలె కానవచ్చును. క్రీస్తుక.పూర్వము చాచాపు ఒక వందసంవత్సరముల నుంచి క్రీస్తుకుతర్వాత ఏడెనిమిదివందల సంవత్సరములవరకు మిలిచి నిర్మితమయిన మహాగుహావర్గము ఇది. ఇచట అనేకగుహలు, మరలమరల మార్పులు చెంది, తొలిరూపము పెరుగుటకు వీలులేని వయిపోయినవి. ఈ

గుహలందు బ్రహ్మలింగాసనము లనేకములు కలవు. ఆంధ్రకళాతత్త్వికావల చరిత్ర ఇచట చాలవఱకు విభిన్నమయినదని పండితాభిప్రాయము.

ఈవర్గమందు అనేకగుహలు నేడు మనము ఎరిగిన గృహనిర్మాణపద్ధతులను అనుసరించే నిర్మితమయినవేటికిని వాసయోగ్యముగ ఉన్నవని చెప్పవచ్చును. ఈ గుహలందు కొన్ని మాత్రమే రూపశిల్పములచే ఆలంకృతమయినవి. ఒకటి రెండు గుహలందు, ఇంకను చిర్రేఖనచ్చాయలు కానవచ్చును. అనేక కారణములవలన శిథిలములయిన ఈగుహల తొలిరోధ నేడు మనము చూడలేము. అయినప్పటికి చూచినంతనే నాటి ప్రతిభమిలములను మనకు గోచరించకతప్పదు.

ఈ గుహలందు ముఖ్యముగా గమనింపవలసినది ప్రథమగుహ అయిన ఒక మహా చైత్యగుహ. ఈ గుహ ద్వారబంధముపైన యజ్ఞప్రకారకర్ణికాసనము కలదు. ఈచైత్యము నిజముగా ఆనాడే ఏర్పడినప్పటికిని, అనేకరూపాలంకారశిల్పములు చాలకాలముయినతర్వాత ఇందు మలిచినందువలన, దీని పూర్ణప్రథమస్వరూపము మనకు తెలియదు.

ఈగుహ ఏర్పాటంతయు కాద్దీగుహను పోలి నది. గుహకు ఎదురుగా, కొలదిదూరమున ఒక చిన్న అడ్డగోడ ప్రాకారమును ఉద్దేశించును. ఈ అడ్డగోడ బాహ్యముఖమంతయు శిల్పముచే ఆలంకృతమయినది. ఈ ఆలంకారశిల్పము గౌరవిభూతగుహ అడ్డగోడశిల్పమువలెనే ఉండి, అమరావతీప్రాకారశిల్పమును స్పృశితి లేయును. బహుశా ఈ అడ్డగోడ ఆలంకారము గుహనిర్మాణమయిన కొంతకాలమునకు చేర్చి ఉండవచ్చును. ఈ గుహాముఖమంతయు గౌరవిభూత గృహముఖము పోలిఉన్నది. ఈ గుహాశిల్పములందు ఒక చిర్రమందు ఏర్పడిన జంతురూపచక్రసంకలనము అమరావతిశిల్పకైలిని అనుకరించునదై ఉన్నది. బహుశా ఈ ఆలంకారశిల్పము, వాసికునందలి గౌరవిభూతగృహనిర్మాణము ఏక కాలము ననే జరిగిఉండవచ్చును.

ఈగుహకు ఎదురుగా, ఇరువైపుల రెండు ధ్వజస్తంభములు కలవు. ఒక స్తంభమునకు శిరస్సుపైన ఆశోక

స్తంభములకువలెనే వాలుగు సింహములు కలవు. రెండవ స్తంభశిరోభాగమున మూడు కుబ్జరూపములు మలిచి ఉన్నవి. వీటికి పైన పెద్ద ధర్మచక్రములు నిర్మితమయి ఉండినట్లు వండినట్లు చూసా.

గుహలోపల నైత్యమందు ముప్పదివాలగు స్తంభములు కలవు. వీటియందు పంచెందుమాత్రమే పీఠము, అధిష్ఠానము, కుంభము, గ్రీవము, బోధిక మొదలయిన భాగము లన్నియు కలిగి, పూర్ణ రూపమున ఉన్నవి. ఈ స్తంభముల వాస్తువంతయు కాగ్గీసహస్రంభములను అనుకరించినది. కాని మానప్రమాణములు సముముగా ఏర్పడక కొంత మోటుగా ఉన్న మాట వాస్తవము. స్తంభశిరస్సులందు బోధికభాగమున ఏర్పడిన శిల్పములు సయితము, స్యచ్ఛక్తి కు తప్పి, కొంత లోటు పడిన మాట వాస్తవము. చైత్యోపరిభాగమున కన్నకు అనాడు నిర్మించిన కొయ్యలట్లునుంకయు శిథిలమయి అదృశ్యమయినది. ఈగుహలంతర్భాగము, దాదాపు ౮౩ అడుగుల పొడవు, ౩౧ అడుగుల వెడల్పు కలిగి, నిర్మాణక్రమమున సర్వాంశములందును కాగ్గీసహస్ర పోలిఉన్నది.

ఈ గుహాంగణమందు అనేకశిల్పములు కలవు. ఇవి చాల శిథిలమయినవి. ఈశిల్పముల శోధ కాల ప్రసార మిసుమంతయు కడిగివేయలేదు. ఈ మహాంగణమందు, ప్రభుగమున అక్కర్చించు శిల్పములు పార్శ్వ కుడ్యములందు మలిచిన బుద్ధరూపములు. ఇవి ౨౩ అడుగుల ఎత్తయి, మానప్రమాణము లతిసమముగా ఏర్పడి, అత్యద్భుతముగా ఉన్నవి. ఈ బుద్ధముఖములందు మహాయానస్థులు సిద్ధాంతీకరించిన కరుణ అతి సుప్తము. ఈమహాశిల్పములు, గుహా నిర్మితమయినతర్వాత రెండుమాడువందలఏండ్లకు మలిచిఉండవచ్చును. ఈ శిల్పములందు విదితమవు పుష్టి, రూపులేఖగతి సంపూర్ణ ఆంధ్రమేకాని వేరుకాదు. ఈబుద్ధరూపములను మలిచిన మహాశిల్పి ఆంధ్రశిల్పియో, లేక ఆంధ్రశిల్పాలయమున పాతమందిన శిల్పియో అయిఉండవలయునేకాని వేరుకాదు.

గుహానింహద్వారమునకు ఇరువైపుల గోడన మలిచిన రూపశిల్పములు తొలివాటివే. ఇవి సంపూర్ణముగ

ఆంధ్రములు. ఈశిల్పములందలి వనవాభరణములు, తలకట్టు, ఇతరఅంశముల కైలి సర్వము శాతకర్ణి శిల్పములకు పూర్తిగ అనుసరించినవి. కాగ్గీ సహాయందుసయితము ఈస్థలములందే ఇటువంటి శిల్పములే కాననగును. కాని ఈశిల్పములు మరింత అందము కలిగిఉన్నవి. ఈ శిల్పములందు ముఖ్యముగా గమనింపవలసినది ద్వారబంధమునకు ఇరువై పుల, ప్రక్కనే సరిపమేతముగా చిత్రితములయిన సోదరుల శిల్పములు. ఈ సోదరరూపములు, అనాడు ఈగుహానిర్మాణమునకు కావలసిన ధన మిచ్చిన ధనికుల వని అచటి కాపనములవలననే తెలియుచున్నది. ఇవి మగపితృమాణమున ఉన్నవి. ఈరూపములు సంపూర్ణ కీవము కలవయి, తాము నిర్మించిన నైత్యగుహకు అందరిని ఆహ్వానించుచున్నరీతిని గోచరించును. ఈ శిల్పములందు విదితమయిన రూపులేఖలగతి, నిమ్నాత్రిమములు, భంగిమ, పుష్టి, అనుభావము మహాశిల్పికాగతములేకాని వేరుకాదు. ద్వారబంధమునకు ఎడమవైపున ఉన్న స్త్రీముఖమందలి మందహాసము, యూరపునందు అతిప్రభావితమొందిన దానించీహావారిజ్ఞానైలచిత్రమందలి మందహాసమును మరిపించును. దుష్టులెంతో ఈమెపెదములనే చేసిన మొనర్చిరి. అయినను ఆ పెదములందు తాండవించుచున్న అపూర్వమందహాసమును ఏమాత్రము నూపలేకపోయిరి. ఇదే నిజఆంధ్రశిల్పరీతి. శిల్పము చేదనమయినను శిల్పభావము మరుగుపడక, శిల్పఖండములకు పెగల్చుకొని ప్రకాశించుచునే ఉండును.

ఈ కుడ్యముఖముననే, పైభాగమందు చిత్రితమయిన సప్తమాతమబుద్ధరూపములు, ఒక అవలోకి లేవ్వరూపశిల్పములు సయితము, తొలివాటి శిల్పములు కాక, చాలకాలమయినతర్వాతనే మలిచినవి. వీటియందలి శిల్పప్రదర్శనము అతీవీరసమయినది.

మిగిలిన గుహలందు కళాభావమున పరికింపదగిన విశేషము లంతగా లేవు. అయినప్పటికి రూపశిల్పము లతివిరివిగా మలిచియున్న మూడువాలగు గుహలను ఒకింత గమనింపవచ్చును. ఈగుహలందు అనేక బుద్ధ, బోధినక్య, శ్రావరూపము లవిలయుగా కానవచ్చును. ఒకటిరెండు గుహలందు కుడ్యములన్నియు సంపూర్ణ

ముగా శిల్పములు. ఈ శిల్పములందు పునరు క్రితమున
అయి, దోషరూపమున నేర్పించును. చూచిన శిల్ప
రూపము అనేక ప్రమాదములందు, అచేరితిన పలుమార్లు
కావచ్చు. కొంత విరుద్ధపరముల నుదయింప
జేయును. అయినను ఈ పునరుక్తి నుండే కావచ్చు
అశిల్పాల క్రింద అతీతముయి అశ్చర్యమున మాత్రము
తప్పక కొలువును. ఈ శిల్పములన్నియు మహానాన
గతి నే అనుసరించినవి. ఇవన్నియు క్రితమునకా
రెండునూడుకేతల్లులు అనంతరము మలచింపే అని
చెప్పవచ్చును.

ఈ శిల్పములందు రెండు కల్పనలుమాత్రము గమ
నించదగినవి. ఈ కల్పనలందు శిల్పవిశేష మేమియు
లేకున్నప్పటికిని, చిత్రముయిన భావవిశేషములుమాత్రము
కలవు. ఒక కల్పనయందు బుద్ధుడు ఉపదిష్టుడయిన
పద్యము ఒక నిబానుకంబుమై ఉండును. ఈ కంబ
మునకు క్రిందిభాగమున నాగభూతపు చిద్దన ఇరు
చైపుల రెన్ని పట్టి కంబమును నిలుపుచుండుగా. కంబ
మధ్యభాగమునంచి ఇరుచైపుల రెండుపద్యములు మొల
చును. ఈపద్యములందు నానుపునపున, లేక భక్తుల
కావనమైనదు. ఈ కల్పన అనేకమార్లు తలపాలందు
కావచ్చును. అప్పుడప్పుడు రచనమున రోకింత
భేదము కావచ్చినను, ఈ కల్పన మాత్రం ఒకేరీతియి
ననుచుండదు. అనేకమార్లు ఈ గుహయందు ఈ కల్పన
పునరుక్తి చాల అయినందునన, అనేక ఇతరగుహలం
దీకల్పన అక్కడక్కడ కావచ్చినను, కన్నరీకల్పన
అనునామముననే ఇది ప్రసిద్ధి కైకొనిది. ఇంతేకాక ఈ
కల్పన ప్రళయఅంతురము ఈగుహలందే అని పండిత
సిద్ధాంతము.

ఇక రెండవ కల్పన ఒక బోధకశిల్పము. లిట్టనీ
(Littany) అని పాశ్చాత్యులందేరు లందును. ఈ
కల్పనయందు కేంద్రమున అబోధకశీర్ష్యుడు నుండును.
కుడిచైపున వైపునంచి క్రిందకు వరుసగా ఒక పురుషుడు
ఏనుగ, పింపాను, పర్వము, అగ్ని, నానచ్చేదనము
మొదలయిన భాగలకు బోనయి, భేదమున నుండును.
ఎడమపార్శ్వముందు ఇదేరీతిన కారాగార, గరుడ,
పితృక(పాదుల బోధకు) ఇతరవిశేషములు చిత్రించి
యుండును. ఇటువంటి పద్యభాగమునంచి అబోధకశీర్ష్య
యిడు రక్షింపగలదని ఈ చిత్రభావము. ఈ చిత్రకల్పన
యందు చిత్రితముయిన ప్రతిపదభాగము గూర్చిన
కథలు నయితము కలవు. పాశ్చాత్య నయితము ఈగుహ
లందు అనేకమార్లు కావచ్చును. ఒక్కొక్కరి,

పట్టి భావలేగాక, అబోధకశీర్ష్యుడు తత్పాదానివార
యు చేయుచున్న దీతిః కూడ చిత్రించియుండును.

మహానానము ప్రబలుచున్న కాలమున, నీర
నించుచున్న అంతర్యస్థభాగవలందు ఉద్భవించిన
కల్పన కవి. అంతర్యగతి నవసరించి ఈ శిల్పములందు
స్వచ్ఛత, అపవ్యక్తముయినది. నీరనించిన అంతర్యస్థతైతి
మాత్రము ఈ రచనలందు మునుపదవేదను.

ఈ కన్య రీతునందము ఇంత ప్రబలుయిన దయి
నను ఒక్క విచారయినను ఇందు కావము. మొదట
చెప్పిన ఒక మహాచైత్యము తక్కు, మిగిలినవన్నియు
విడి టిట్టక గృహములే. పర్యవసాలందును ముఖ్యముగా
విడితెనుపు ప్రధానలక్షణములు గుహంగమందలి
వరాండా, అరుగులు. అతిభగ్నభావమున ఉదయించిన,
ప్రశ్నైక అంతర్యస్థామలక్షణముయిన వరాండా పూర్ణవిని
యోగము, నానుపునం దిది కల్పింపగల సాంపు కన్యరీ
గుహలందు ప్రస్తుతీకరియినది.

ఈ గర్భముందు విచారములు లేనందున, ఇదటి
పరివ్రాజకగర్భముందు సామాజికజీవనము లేదనటకు
దీక్షలేదు. అందు కూడి గర్భమును చర్చించుటకయి
మహాకాలం రెండు ఈగుహలందున్నవి. ఇందు అతి
ప్రఖ్యాతి నహించినది దర్శకునునా. ఈగుహనిర్మాణ
క్రమము నాడు అబోధకశీర్ష్యుడు రాజగృహసంగీతియు
కొదకు నిర్మించిన మహాకాల పనుకొనియనని పండితాభి
ప్రాయము. ఇవల నిర్మితముయిన ప్రతిసహాయమును,
యందు వరాండాయేగాక, తపశ్చర్యకారకు విస్తరించిన
ఉపగతితోపాటు, అరుగులు కలిగిన ఒక చాచిడి కయి
తము కావననును. కొన్ని గుహలందు ఈ చాచిడుల
వెమకభాగమున, ఒక చిన్న అదిత్యమును నయితము
కల్పించి, అదిత్యులందు ఒక బుద్ధిగ్రహమును కూడ
నిలిపిరి. అందుచేత అనేకకాలము చెంది, ప్రశ్నైక
శిష్టపద్యములు కలిగిన, వివిధాధ్యనస్థానముల ఏమూ
నాను ఇవల నాడు ఉండెడిది అని మనము ఈసంప
వలయును.

ఈ గుహలందు పద్యపండితులను ఆశ్చర్యమున
రించిన పునవిశేషము ఇంకొకటి కందు. ప్రతిగుహకు
ఏనుగన ఒక చిన్న నీటికుండు కావచ్చును. పర్వ
వర్ణంతయు ఈ నీటికుండు, చల్లటి మంచితీర్థముతో
చేతి కందురీతిన నిండిఉండును. ఈ నీటిగుహనీ కను
గొని. అనాడు ఇవల ఇంత మహానాన పర్యవసానకు
లేకుపాదన మొనరించిన ప్రళయశిల్పప్రజామహావ్యక్త
మని తేకగ చెప్పనక్కరలేదు. (పశేషము)

న్నే హితులు

[కథానిక]

శ్రీ అందే నాయణస్వామి

పార్థసారథికి, ముకుందాన్ని విరోధం వచ్చిందన్న వార్త విని గ్రామస్థులు ఆశ్చర్యపడ్డారు. ఇద్దరూ ప్రాణన్నేహితులు. ఆఫీసువేళల్లోతప్ప వాళ్ళను ఒంటరిగాచూసిన వాళ్ళు వుండరు! లోగడ వాళ్ల స్నేహాన్ని చూసి అసూయపడ్డవాళ్ళు కొందరు నంతో పించారుగూడా! ఇప్పుడు ఇద్దరికీ నోటి మాటలే కాకుండా కళ్ల చూపులు గూడా లేకుండా పోయినవి. ఇద్దరూ బజారులో తాంసిల్లినా ఆరుడదూరం తొలగిపోతున్నారు. పార్థసారథిని, ముకుందాన్ని గూడా ఇంట్లో పెద్దవాళ్ళు “ఒరే! మీరు బాల్యన్నేహితులు. ఒకకంచాన తిని ఒకమంచాన పండినవాళ్ళు కదా, మీ కెందుకురా యీ విరోధం?” అని కూకలు వెయ్యకపోలేదు. “నేనేమీ అనలేదు. వాణే నాతో మాట్లాడడం లేదు” అని ఒకరూ, “నావల్ల తప్పేమీ లేదు. వాణే బిగుసుకు పొయ్యా” డని మరిఒకరూ—యిట్లా యెవరిమటుకు వాళ్ళ సమాధానాలు చెప్పారు. పెద్దవాళ్ళు మందలించినా వాళ్ల మనస్సులు మారలేదు.

ఆగ్రామంలో రెండు పార్టీలు. రెంటికీ బద్ధవైరం. ఒకపార్టీవాళ్ళు యేవని తలుపుట్టినా (అది గ్రామానికి మేలుచేసేదిగాని, కీడుచేసేది కాని) రెండోపార్టీవాళ్ళు ప్రతిఘటించి

దాన్ని కాకుండా చెయ్యడమే వాళ్ల పని. ముకుందం రెండోపార్టీలో చేరిపోయ్యాడు. వాళ్లకు మరింత బలం చేకూరింది. ముకుందం పార్టీవాళ్ళు అవతలపార్టీవాళ్లంటే ఒంటి కాలిమీద వెళ్లడం మొదలుపెట్టారు. గ్రామరాశి రాములవారి కోవెలపూజాపున స్కారాలవల్ల రెండుపార్టీలకూ తగాదాలు వచ్చి అదివరకే వ్యాధ్యాలు పడి గుడికి తాళాలు వేసుకున్నారు. ఒకరోజు సాయంత్రం కోవెల అవరణలో యెడిగివున్న గడ్డిని పార్థసారథిగారి పాలేరు కోస్తూ వుండగా అవతలిపార్టీవాళ్ళు వచ్చి కొడవలి, తట్ట లాక్కుని పాలేరును కొట్టి పంపారు. కొట్టడానికి వచ్చిన గుంపులో ముకుందం కూడా వున్నాడు. అప్పుడు పార్థసారథి అవతలిపార్టీలోని కొందరి పేర్లు చేర్చి చార్జి పెట్టాడు. అక్కడ చికేష మేమిటంటే! ముకుందాన్ని మాత్రం అందులో చేర్చలేదు. అందుకు పార్టీలో కొందరు పార్థసారథిని “ఏం మాతీన్నేహితుడనా అబ్బి చేర్చలే” డని దుయ్యబట్టారు. అందుకు అతడు వాళ్ల కిచ్చిన సమాధానం ఇది: “వాణ్ణి ఇటువంటి చచ్చుకేసుల్లో ఇరికిస్తే ఏం లాభం? గురిచూసి చెబుకొడితే ఇక యెప్పటికీ తలయెత్తికుండా వుండాలి. వాణ్ణి వదిలిపెట్టానని ఎంచవద్దు” అనె.

ఇక ముకుందం వాళ్లతో ఏళ్లతో
“నాపేరు పెట్టడానికి వాడికి గుండె లెక్క
దున్నాయి ! మనమంటే వాడికి సింహ
స్వప్నం” అని చెప్పుకున్నాడు.

2

ఆరుమాసాలు గడిచినవి. ముకుందా
నికి పాత్రీసంబంధమైన కడులు అట్లా వుండనిచ్చి
మరిఒక అవాంతరం వచ్చిపడ్డది. ముకుందా
నికి పక్కాఇంటి ఆసామీకి లోగడ పరాకర్త
గోడకగ్గర తగాదా వచ్చి వ్యాజ్యాలు వేసు
కోవడందాకా జరిగింది. అవతలఆసామీ
వున్నవాడు. ముకుందాన్ని లొంగదీయడా
నికి ముకుందం అవతల మరిఒక ఆసామీకి
బాకీవున్న నూటయూరైరూపాయల ప్రాంతరీ
నోటును ప్రతిఫలం యిచ్చి తనపేరటికి ఆర్డరు
వేయించుకుని ముకుందానికి రిజిస్టరు నోటీసు
గూడా ఇచ్చాడు. అయితే ఆరునూరైనా
ముకుందం ఒకళ్లకు లొంగే ఘటం కాదు.
ముకుందం పరిస్థితులు చూద్దామా! వున్న
వాడేమీ కాదు. జీతంరాళ్లవల్లనే జీవనం.
అందులో అప్పో సప్పో చేసి గోడకేసులో
కొంత ఖర్చుకూడా పడివున్నాడు. చేతిలో
కానీలేదు. వెంటనే సామ్ము చెల్లించకపోతే
అతడు దావావేసి జప్తుతెచ్చి తనను పరాధ
వించేటందుకు సిద్ధంగా వున్నాడు. ఏ కాస్త
లోటు కనిపించినా గోరంతలు కొండంతలు
చేసి మనిషిని గేలిచెయ్యడానికి వేయి
కళ్లతో యెదురుచూస్తున్నది అవతలపాత్రీ
ఒకటి. తన మానాన్ని తాను గౌరవంగా
జీవిస్తున్న అతని కది మనోవ్యథ కలిగించింది.

బాకీ చెల్లించివేద్దామని అప్పుకోసం
ప్రయత్నించాడు కాని యెక్కడా అప్పుపుట్ట
లేదు. పిచ్చివాడిలా తిరిగితిరిగివచ్చి ఈ ఆపద

నుండి బయటపడే దెట్లాగా అన్నవిచారంతో
ఇంటివసారాలో మంచానికి చేరగిలపడ్డ
ముకుందానికి మెరుపులా ఒక ఊహ తట్టింది.
తన అన్నకుమారుడు-డాక్టరు-కాకినాడలో
ప్రాత్రీసు పెట్టి, బాగా డబ్బు గడిస్తున్నాడు.
అతడు తానంటే ఎంతో ఆదరాభిమానాలు
కలవాడు. ఈఅవస్థంతా దేనికి, అతనికి
ప్రాసీ డబ్బు తెప్పించుకుందా మనుకొని
ముకుందం వెంటనే కాగితం కలం తీసుకుని
ఏకాంతంగా కూర్చుని, ఇట్లా యిబ్బందిలో
వున్నాననీ, ఓ నూటయూరై రూపాయలు
పంపితే వెంటనే మళ్ళా టీర్చి వేస్తాననీ, రెండు
గంటలసేపు ఆలోచించి మూడుపేజీలఉత్తరం
ప్రాసీ కవరును స్వయంగా పోస్టులో వేసి
వచ్చాడు.

కాకినాడకు ఉత్తరం ప్రాసీ పారంరోజు
లయింది. తన పేరటికి డబ్బు వస్తుందని వర
సన మూడురోజులనుంచి ముకుందం పోస్టుకు
వెల్లివస్తూన్నాడుగాని అంతవరకూ ఏమీ
రాలేదు. ఆవాళ తప్పకడబ్బువస్తుందన్న దృఢ
నిశ్చయంతో టపా వచ్చేవేళకు పోస్టాఫీసుకు
వెళ్లాడు. ఆవాళగూడా ఏమీ రాలేదు.
ముకుందం నిస్పృహతో ఇంటిదారి పట్టాడు.

పెద్దబజారునే వెల్లిపోతూవున్న ముకుం
దానికి అటువైపు వస్తున్న పార్థసారథి కొంత
దూరంలో కనిపించాడు. ఆపడకూ వైరానికి
చాలాదూరం. అందులో వెనక ఇద్దరిలో ఎవ్వ
రికి ఏఆపద వచ్చినా తమకు వచ్చినట్లు బాధప
డుతూ ఒకళ్ళని ఒకళ్లు ఆదుకున్నవాళ్ళు.
ముకుందానికి పార్థసారథిని పలకరించాలన్న
సంకల్పం ఉదయించింది. తీరా తాను పలకరిం
చిన తర్వాత అతడు పలకకపోతే తాను చిన్న
పుచ్చుకోవలసివస్తుండే! పోనీ, పలకకపోతే

అతని మాట అతనికి వుంటుంది, తనమీద నెపములేకుండా పలకరిద్దాం! ఇంతమాత్రానికి తనకు వచ్చే నామోషీ ఏముంది-అన్న నిశ్చయానికి వచ్చాడు. అయితే ఏ నెపమీద పలకరించేటట్టు? మళ్ళా ఆలోచనపడ్డది. 'నేనే నెపం అతని కేమీ గోచరించలేదు. 'ఏరా సారథీ, ఎక్కడికి వెళ్ళుతున్నావు?' అందామనుకున్నాడు. అనలే నిరోధంగా వుంటున్నవాడిని ఎప్పటిలాగా 'ఏరా' అనిపిల్చిస్తే ఏంకోపం వస్తుందో! అట్లాగూడా కాదు. 'ఏం సారథీ! ఎక్కడికి వెళ్ళుతున్నావు?' అని మాత్రం పలకరిద్దామని తీర్మానించుకున్నాడు.

పార్థసారథి దాపులోకి వచ్చేశాడు. ముకుందాన్ని సమీపించాడుగూడ. తీరా అతడు సమీపించేసరికి ముకుందానికి నేరం చేసినవాడిలా గుండెలు కొట్టుకొన్నవి. పార్థసారథికి కళ్ళప్పగించి పూరుకున్నాడు. మూట్లాడేటందుకు నోరు విగల్గలేదు. పార్థసారథి అతణ్ణి దాటివెళ్ళిపోయాడు. పాపం, ముకుందం వల్లనేనుకున్నదంతా వృథా అయింది. అతడు దాటిపోవటంతో ముకుందానికి ఉక్రోశం ముంచుకొచ్చింది. తాను అతణ్ణి కలవేసుకునే తాహతు లేనివాడే కావచ్చు. అతడుమాత్రం తన నెందుకు పలకరించకూడదు? అతనికి తాను చేసిన ద్రోహ మేమిటి? డబ్బుకలవాణ్ణి, పాస్తీ బలంకలవాణ్ణి అన్న అహంకారం బలిసింది. వీడి డబ్బెంత చేసు, వీడెంతచేసు! అసలుచేస్తున్నదంతా వీడే. అవతలవాడికి పుర్రట్లు పెట్టి మద్దత్తుగా వుండి కథ నడుపుతున్నదిగూడా వీడే. ఈ ఆలోచనలతో ముకుందం ఇల్లు చేరుకున్నాడు.

ముకుందం ఇక పోవుకు వెళ్లడం మాని వేశాడు. ఆరెంజోరోజున అతడు ఇంటిపంచలో దిగులుగా కూర్చునివుండగా వీధిలోలుపు నెట్టుకొని పోవుజవాను వచ్చి ఒక కవచం యిచ్చి వెళ్ళిపోయాడు. ముకుందం ఆశ్రంతో కవచం చించి కాగితాన్ని పైకితీసి మడత విప్పాడు. అతని ఆశ్చర్యానికి, ఆనందానికి అంతం లేదు. అది తాను వ్రాసిన ప్రాంవరినోటే. డబ్బు ముట్టినట్టు వెనుకవీతిన చెల్లు వ్రాయబడి, మెరుస్తూ ప్రక్కయింటి ఆసామీ సంతకంకూడా వున్నది. తన అన్నకుమారుడికి తానంటే ఎంత దయ! తాను సంగతులు, అన్ని నివరాలతో వ్రాసివుండడంవల్ల తనవాడు ఇక్కడి పరిస్థితులన్నీ శ్రద్ధతో గమనించి తన పేరటికి డబ్బుపంపి మళ్ళా తాను అవతల ఆసామీకి చెల్లించేలోపల అన తలవాడు తొందరపడి దావావేస్తాడేమోనని తలచి నేరుగా వాడికి డబ్బుకట్టి స్వయంగా నోటు తెప్పించుకుని తనకు పంపివేశాడు. ఎంత ధూర్దృష్టి కలవాడు! ఇక ఆ వాజమ్యులు యెన్ని కుట్రలు పన్ని తన నేం కదిలించగలరు? అయితే, దీనితోపాటు వుత్తరం ముక్కన్నా జతపరచలేదే? అవును. ప్రాద్దస్తమానం వచ్చేవాళ్ళూ పొయ్యేవాళ్ళూగాతల్లో పెంట్లుకలంత మంది రోగులు వాణ్ణి వేపుకు తింటూవుంటారాయె. వ్రాసేటందుకు తీరిక యెక్కడ ఉంటుంది? అయినా నజ్జనులకు ఇతరులకు సహాయపడడమే ముఖ్యలక్ష్యం. అట్లా చేశామనీ, ఇట్లా చేశామనీ యెన్నటికీ వారు వ్రాసుకోరు. ఇట్లా అనుకుని ముకుందం అప్పుడే కాగితం, కలం తీసుకుని—

“నావరువు నిలబెట్టావు. నీమేలు ఎన్నటికీ మరిచిపోలేను. సరోపకారపరాయణు

లకు, స్వార్థత్యాగులకు మన భారతభూమి పుట్టినిల్లు. బిడ్డా! నిన్ను నేను పొగడగూడదు గాని నీతోటి పుత్రరత్నాలను గన్న భారత మాత ధన్యురాలు. పూర్వం మన ముత్తాత గారు గొప్పగొప్ప త్యాగాలు చేసి ఆతరంలో మన వంశానికి గొప్ప పేరుప్రఖ్యాతులు తెచ్చాడని మానాయనమ్మ చెపుతూవుండేది. పుత్రు పుట్టగానే పరిమళిస్తుంది. యీతరంలో మన వంశానికి నీమూలకంగా పేరుప్రతిష్ఠలు రాగలవని నాకు చాలా నమ్మకంగా వున్నది. భగవంతుడు నీకు ఆయురారోగ్యము లిచ్చి రక్షించుగాక."

తన పాండిత్యాన్నంతా గుప్పించి వై ధోరణిలో చేటభారతమంత ఉత్తరం వ్రాసి పోస్టులో వేశాడు. అందుకు మూడోనాటికే జవాబు వచ్చింది. ముకుందం కవరు చించి చదవగా అందులో యిట్లా వున్నది :

"పూజ్యులైన చిన నాన్న గారికి, నమస్కారములు—

మీరు వ్రాసిన రెండుకీత్తరములు చేరినవి. మీరు ముందుగా వ్రాసిన ప్రకారం డబ్బు పంపలేకపోయినందుకు మీరు నన్ను యద్దేవా చేస్తూ వ్రాసినందుకు చాలా విచారపడుతున్నాను. నేనంటే యెంతో వాత్సల్యంగల మీరు, మన స్తీమితంలో వుండి ఇట్లా వ్రాశారని నమ్మలేకుండా వున్నాను. నేను యేమో వ్రాసినానని అశ్రద్ధచేయక మీరు పెంటనే బయలుదేరి వచ్చి నాచేత పరీక్షచేయించుకోవలెనని మరి మరీ కోరుతున్నాను."

ఉత్తరం చదువుకుని ముకుందం వెలవెల పోయాడు. తిక్కరావన్న ఇట్లా వ్రాశాడే? అయితే డబ్బు ఎవరు కట్టినట్టు? తన అత్త

వారు చూద్దామా, వాళ్ళదీ అంతంత మాత్రం సంసారమే! ఇక స్నేహితుని చూద్దామా, ముఖ్యమైనవాడే తనమీద కత్తికట్టే! ఆపవనుగుర్తించి తనకు అడ్డు పడిగలవా ధీంకెవ రున్నారు? అతనికి అగమ్యగోచరంగా వున్నది. పోనీ, తనకు డబ్బు యెలా చేరిందో ప్రక్కయింటి ఆసా మీని యెవరిచేతవైనా అడిగించి అంతు లీయిద్దా మనుకుంటే అది అద్దెకొంప. ఇంటి యజమానిదిమాత్రం నగ్గరగ్రామం. ఇంతలో తన మేనత్తకు చీటీ వ్రాసిపంపిన సంగతిఅతనికి చచ్చిన జ్ఞప్తికి వచ్చింది. కాకినాడకు పుత్తరం వ్రాసేనాటికి రెండురోజులముందు ఆవీధిలో యెవరో ఆగ్రామం పెరుతుంటే కోనూరులో వున్న తన మేనత్తగారికి డబ్బుపంపమని ఆమె మాషీగా చీటీవ్రాసిపంపాడు. సొమ్ము ఆమె కట్టించని ఇప్పుడతనికి అర్థమయింది.

3

తర్వాత రెండుమాసాలు గడచినవి. ముకుందం తగ్గేరకం కాదు. ఈ రెండుమాసాల బట్టి ఇద్దరూ ఎన్నోసార్లు ఎదురుపడ్డా, ముకుందానికి పార్థసారథిని పలకరించాలన్న సంకల్పం ఆనాటితోనే అంతరించింది. రెండు పక్షాలకూ వైషమ్యాలు యథాప్రకారం నడచిపోతూనేవున్నవి.

ఆరోజున గ్రామంలో ఒక గడ్డోలు బయలుదేరింది. ముకుందం క్రిందటిరోజు సాయంత్రం కాలవకట్టమీద ఒక అమ్మాయి తో మాట్లాడిన మాట నిజమే. ఆ అమ్మాయి తెల్లవారేసరికి ఇంట్లో లేదు. గడచిన రోజు సాయంత్రం ఆ ఇద్దరూ కాలవకట్టమీద మాట్లాడుకుంటున్నప్పుడు ఎవరు చూశారో మరి-ఆసంగతి కాస్తా గ్రామంలో పూచేశారు.

పార్టీలువున్న గ్రామంలో ఇటువంటి వార్తలకు వడి జాస్తే. అది ఆనోటా ఆనోటా పడి ప్రొద్దు పొడిచేటప్పటికల్లా, ముకుందం ఫలానా అమ్మాయిని లేవతీసుకెళ్ళాడన్న వార్త గ్రామమంతా వ్యాపించింది. ఎవరినోటి వెంట వచ్చినా అదేమాట! ఏవీథిలో చూసినా అదే ముచ్చట! వీధిలరుగులమీద నలుగురూ కూడడమూ—

“ఏమండో, మీకు తెలిసిందా?”

“అహ, తెల్లవారుఘామునే తెలిచింది”

“ముకుందాన్ని తెల్లవారి గ్రామంలో నేను చూశానే మరి!”

“అదంతా నాటకంలేండి. గ్రామంలో వుండి అందరికళ్ళా పడితే తాను లేవతియ్యలేదనుకుంటారుగా!”

“అంతేఅంతే. నిన్న సాయంత్రం ఇద్దరూ కాలవకట్టమీద గునగునలు ఆడుకుంటూ వుంటే కళ్ళారా చూచినవాళ్ళుండగా అంతకంటే నిదర్శన మేం కావాలి?”

“ఈదెబ్బతో చూసుకోండి. నామాట వర్ణిస్తే, రెండుపార్టీలూ తలపడి తలకాయలు సగలగొట్టుకోకపోతే అప్పుడనండి.”

“మీరన్నట్టు కొంపలంటుకునేటట్లే వున్నది. ఇందులో తీసిపోయేవాళ్ళేవరూ లేరు”

—ఇట్లా గ్రామమంతా అట్టుడికినట్టుడికి పోతున్నది.

అలాగే మధ్యాహ్నం పన్నెండింటికి మామూలుప్రకారం ఇంటికి భోజనానికి వచ్చిన ముకుందాన్ని భార్య “యేమిటండీ,

మీమీద గ్రామంలో ఇట్లా వదంతిగా వున్న” దని అడుద్దాతో అడిగింది.

“అదానంగతి! యిప్పుడు బజారునే వస్తూఉంటే అంతా నావంక అదోమాదిరిగా చూస్తున్నారు. ఏదో గునగునలాడుకుంటూ న్నారు. ఎందుకోవనుకున్నాను” అన్నాడు ముకుందం.

“అంతా ఎరగపట్టు మాట్లాడతారేం, నిజం చెప్పండి?”

“నాకేమీ తెలియదు”

“నాదగ్గర దాస్తారేం? పొరుగింటామె అంతా చెప్పింది. అదీ, మీరూ నిన్న కాలవ కట్టమీద మాట్లాడుకోలేదూ?”

“మాట్లాడిన మాట నిజమే”

“ఇంకేం, నంగనాచిలా మాట్లాడతారేం? ఇటువంటి వ్యవహారాల్లోగూడా దిగారూ!”

“అయితే ఏమని మాట్లాడామో వినవేం?”

“అడదానికి, మగవాడికి ఏంమాట లుంటవి? ఊరికే వుడుతుందా వదంతి?”

“వాళ్ళకు పుట్టిన విచ్చ నీకూ పుట్టింది? ఇదంతా అవతలపార్టీవాళ్ళు చేస్తున్న దుష్ప్రచారం! నిన్న సాయంత్రం నేను కాలవకట్టనే పికారువెళ్ళివస్తూన్నాను. ఆ అమ్మాయి రావి చెట్టుదగ్గర ఎదురుపడ్డది. చేతిలో కొడవలి వున్నది. నన్ను చూసి నిలబడి ‘ఇటు ఎవరైనా వెళ్ళారా?’ అని అడిగింది. అందుకు నేను ‘నీకు ఎవరు కావాలి? చేరుచెబితే చెప్పుతా’ నన్నాను. అందుకు ఆ అమ్మాయి వెలావెలా పోయి ‘అడమనిషి’ అన్నది. ‘మగమని పని ఎవ్వరన్నారూ’ అన్నాను

నేను. అంతటితో ఆ ఆమ్మాయి చరచరా వెళ్ళిపోయింది. ఇదీ మాయద్వారీ జరిగిన సంభాషణ."

"ఇంతమాత్రానికి నటండి గ్రామంలో మీమీద అంతగర్వంలు పుట్టింది?"

"చెప్పేదేమిటి? ఇదంతా ఆ పార్థ సారథిగాడు చేస్తున్న తతంగం. ఆపిల్ల ఎట్లా పరారీ అయిందో అది నామీదికి తిప్పారు."

"ఎంత స్నేహానికి అంత విరోధమంటారే అట్లా వచ్చింది మీ ఇద్దరికీ. అయినా ఒకళ్ళతో మనకు విరోధం చేసికి చెప్పండి? మనం ఎంతటివాళ్ళమని?"

"ఒకవేపున వాళ్ళు కయ్యానికి కాలు దువ్వెత్తావుంటే నన్నంటావే? అయినా వాళ్లు ఎన్నికుట్రలు పన్ని వన్నేంచేస్తారు?"

"అట్లా అవబోకండి. అవతలవాళ్లు డబ్బుకలవాళ్లు. మనం చూద్దామా అన్నంలో రాయి తిసుకోలేనివారే."

"అయితే, ఏమంటావ్? డబ్బుంటే యెవడి కెక్కువ?"

"డబ్బున్నవా రేవనన్నా చెయ్యగలరు. గ్రామంలో చూస్తే గోలగా వున్నది. మీరుమాత్రం బైటికి కదలవద్దు."

"నిన్న డబ్బుకుంటే పొక్కుతుందా, లేకపోయినా పొక్కుతుందా? మన కేం భయం?"

"మీ రెప్పదూ ఇంతే. ఎడదిడ్డమంటే చెడదిడ్డమంటారు! అనలే పార్తికమలామె! గ్రామంలో చూస్తే కొట్లాటలు జరుగుతవని పుకారుగా వున్నది! ఇల్లు కదలవద్దంటే

నామాట వినరు" అని ఆమె నమిటచంగుతో కల్లద్దుకుంటూ అన్నది.

"పిచ్చిదానిలా వున్నావు! నీ కంఠ భయం చేసికి? దేవుడు చాలా మేలుచేసి, వాళ్లు నామీదికి రావాలేకాని ఇవతల మన పార్టీ లేదూ. మక్కెలు విరగపొడిచి చంపుతారు, తెలిసిందా?"

భోజనం కాగానే ముకుందం వైమీద పుత్తరీయం వేసుకొని పార్టీవాళ్లనలుగురి ఇల్లకూ వెళ్లి ఈ వుదంతమంతా చెప్పివచ్చినాడు.

ప్రొద్దుకూకింది. ముకుందం వసారాలో లాంతరుదగ్గర కూర్చుని నిశ్చింతగా పత్రిక చదువుకుంటున్నాడు. ఇంతలో వాకిటి ముందు గల్లంతు వినవచ్చింది. పరారీ అయిన పిల్లతరపువాళ్లు వుద్రేకంతో పదిమూడి కైకరలు పుచ్చుకుని ముకుందం ఇంటిమీదికి వచ్చేవారు. వీధిగుమ్మంముందు నిలబడి ముకుందాన్ని బైటికి రమ్మని కేకలువేస్తున్నారు. ముకుందం భార్య కంగారుకు అంతలేదు. ముకుందం వెంటనే దొడ్డిగుమ్మం గుండా కుర్రవాడిని తన పార్టీవాళ్ళకోసం కలుగిచ్చి పంపాడు.

వెళ్లిన కుర్రవాడు వచ్చేవాడు. ఇంకా వాళ్లురాలేదు. వాకిటి ముందు వాళ్ళ కేకలు బాస్తే అవుతున్నది. "మీరు బైటికి వెళ్ళవ" దని భర్తను బతిమలాడుకుని, భార్య వీధిగుమ్మంలోకి వెళ్లి "ఎందుకు నాయనలారా! మా ఇంటిమీదికి వచ్చారు? మే మేపాపమూ యెరగము. మీరు వెళ్ళి పోండి" అని వాళ్ళతో చెప్పింది. "అడదాన్ని పంపి తాను ఇంట్లో దూరాడా?

బైటికి రమ్మను. కనపడుతుంది" అంటూ వాళ్ళు దుర్భాష లాడడం సాగించారు.

అప్పటికి తన పార్టీవాళ్ళు గాలేదు. ఇంట్లో ముకుందానికి గాభరా అధికమైంది. పెద్దపులికి బాగా ఆకలివేస్తేనే పంజా విప్ప తుంది! పార్టీగూడా అంతే! సమిష్టిగా బయలుదేరదగిన కారణం ఏర్పడితేనేగాని అది లేచి ఒళ్ళు విరుచుకోదు! లేకపోతే గేదెను వేసిన పులిలా మత్తుగా పడుకొని పూరుకుంటుంది! ముకుందం ఇంకా వాళ్ళు వస్తారన్న నమ్మకంతోనే వున్నాడు. వాకిటిముందు వాళ్ళు చేస్తున్న గోల మిన్ను మట్టుతున్నది. ముకుందానికి కాళ్లు భూమిమీద ఆనడం లేదు. ఇంకా తాను జాప్యంచేస్తే వాళ్ళు ఇంట్లో జొరబడేటట్లున్నారు. ముకుందం ధైర్యంచేసి ఏభిగుమ్మంలోకి వెళ్లి "మీ రన్యాయంగా మాయంటిమీది కొచ్చి ఇట్లా గల్లంతుచేయడం చేసికి?" అన్నాడు.

అతని మాట ఆలకించే దెవరు? అతణ్ణి చూడగానే వాళ్ళకు వుండేకాలు హెచ్చి పోయినవి. నోటికి వచ్చినట్లల్లా తలోమాటా మాట్లాడుతూ కర్రలు పైకెత్తారు. ముకుందం ఒక్కడూ ఏమి చేయగలడు? అతడు వణికి పోతున్నాడు. భార్య అతణ్ణి లోనికి తీసుకు వెళ్ళడానికి యత్నిస్తూవున్నది.

ఇంతలో "ఏయ్, ఆగండి. వాడిమీద గనక దెబ్బపడ్డదా మీ పరువు దక్కదు."

అని పెద్దకేక వివశచ్చింది. ముకుందానికి తన పార్టీవాళ్ళు వచ్చేస్తున్నారని ప్రాణం లేచి వచ్చింది. అంతా అటువైపు చూశారు. పార్థ సారథి బాణాకర పుచ్చుకొని వడివడిగా అక్కడకు వస్తున్నాడు. వానకురిసి వెలిసి నట్లు అంతా నిశ్శబ్దమయింది. ఎత్తైన కర్రలు అట్లాగే నిలిచిపోయినవి. పార్థసారథి వాళ్ళను సమీపించి "ఎందుకు మీ రన్యాయంగా వాడి ఇంటిమీదికి రావడం? వాడి సంగతి నాకు బాగా తెలుసు. మనిషి పెంకెవాడే కావచ్చు! వాడిదగ్గర యిటువంటి షేడుబుద్ధు లేమీ లేవు. మీఅమ్మాయినిగురించి వాడి తరపున నేను హామీయిస్తున్నాను. మీరు వెళ్ళిపోండి" అన్నాడు. అంతటితో వాళ్ళు ముఖాలు వ్రేళ్ళాడవేశారు.

పార్థసారథి అన్న మాటలకు ముకుందం తన చెవులను తాను నమ్మలేకపోయాడు. ఆనందపారవశ్యంతో ముకుందం పార్థసారథి రెండు చేతులూ పట్టుకుని "నిన్ను అర్థంచేసు కోలేకపోయినందుకు సిగ్గుపడుతున్నారా సారథీ! ఆరోజున నోటుకు డబ్బు చెల్లించింది గూడా నువ్వేనని ఇప్పుడు తెలుసుకున్నాను. నిన్ను అసార్థం చేసుకున్నందుకు నన్ను ఓమించు" అన్నాడు.

అప్పుడు పార్థసారథి "అయితే నీ తప్పుకు క్షమవేస్తున్నాను. యిప్పుడు నాతో మాయంటికి భోజనానికి రారా!" అన్నాడు.

జీవితపరమార్థము

శ్రీ సత్యవోలు శేషగిరిరావు

మరిచెడి నీ పాటి మానవుల్ వారి
చిత్తస్థిరత్వము చెడుటకు నీవు
కారణం బని నిన్ను చూడఁచు నుండ
స్థిరమతి వై నీవు చెలగద వేని.
నీ పాటిమానవుల్ ని న్నొకింలైన
వచ్చుకుంటకు కారణములు వారలకు
గర్భియున్న ను నీవు కలరూ పెరింగి
నీ వైన నమ్మిక నిల్పుకొం దేని.
వేచి యుండగ గర్భి వేసర వేని,
నిను గూర్చి దబ్బులల్ విడుచున్న వైన
నీ వసత్వము లాడ వేరవ యేని,
జరులకు నీ వై నవహాయిలు గలుగు.
కట్టున నీ నడవడి సరి యేని,
కడుగుంచివాడ వై కవబడ వేని,
అతి తెర్విగా మాటలాడ బో వేని
స్వప్న మ్ములను గాంచువాడ వై యుండి.
గారిలో మేడలు కట్టబో వేని,
అలోచనలు నేయ వలవాటు పడియు
నాలోచనలె గయ్య వై యుండ వేని,
జయ మపజయమును సౌఖ్య దుఃఖముల.
దుర్బలులు గా నీ పెరుక్కొందు వేని,
ఒకనాడు నీ వాడి యున్నట్టి నిజము
వసుధ మూర్ఖులను లోబరచుకొనంగ
ఖలులచే తొర్రాగు గావించ బడుట.
యాచించి సహియించ వాలుచు వేని,
అమలినమతి జీవితము ధారబోసి
చేసినకార్యముల్ శిథిలము౯ తొల
గనియు జీర్ణము లైన పనిముట్లతోడ.

మరల నిర్మలపంగ దొరకొందు వేని,
నీవు పొందిన జయానీకము౯ నెల్ల
పరాముగా నిడి రెప్పపాటుకాలమున
4 పోగొట్టుకొని చెండి చెందలుపెట్టుచును. 82
పోయికదానికై పొక్కుబో వేని,
స్నాయువుల్ పృథకుము౯ కత్తుకనెల్ల
కోబోయినప్పుడు గూడను నీవు
8 నీ మనోబలముచే నిర్బంధములను. 86
స్వాధీనపరమకోబారి కార్యములు
నెర వేర్చుకొనుట నీ తరమయ్యెనేని,
పలుతెలుగుల మనుష్యులతోడ దిరిగి
12 నీ సద్గుణాఘము నిల్పుకొం దేని. 40
నర నాగకోటితో నడయాడు చుండి
పామరన్నేపాంబు నదలబో వేని,
ప్రాణులక్రమం గర్వవైరినగుల్లము
16 నిన్ను బాధించగా వేరరయేని. 44
ఒక్కరు నతిగ గాకుండ నెల్ల గును
ని న్నెల్లయపుడు గడించెద రేని,
కడచిన మరెరాని కాలచక్రమును
20 మరచెన విడవాడ బాలక యేని. 48
కోరకున్నను సమకూరు భాగ్యము౯
గొని యోద్యమును మది గోంబో వేని,
అగజితభాగ్యసమంచిలింబును
24 ప్రకృతిసౌందర్యనిద్రాజితం లైన. 52
యీ వసుంధర నీదియే నిష్కలముగ
నరసి జీవితపరమార్థము౯ తెలిసి
సదగుణజ్ఞానపంపద గర్భి చెల్లు
28 మానవుండవు నీవు నానందమదవు. 5

అవధానుల వారి అల్లుడు

శ్రీ తల్లావఱ్ఱుల శివశంకరశాస్త్రి

౧

అవధానులవారి యల్లుడందఱైనవాడు మిగుల,
వీరేశ్వరయ్యవసులలో ఇంతటి సుందరుడు లేడు.

తెల్ల జానుపండువంటి దేహకొంతి కలుగువాడు,
ధవళసుల్లికోరకముల దంతపంత్రి కలుగువాడు,
యవనదేశ్యులంజులముజాడైన వాస కలుగువాడు,
నీలాలక లల్లాడెడి సింహుమోము సొదగువాడు,
ఉపవనపున్నాగతరువునోజ నిడుపుతమవువాడు,
నిజజానుపులం దాకెడి విడుదలవాచుయుగమువాడు.

వీరభద్రమూర్తి బయలుపడెలి వీధి సేనవపుడు
వెనుదిరుగని వీక్షింపని వికసింపని వెలలి లేడు.

నిజగ్రామనికటముగా నిండుగ వారెడి కృష్ణా
తటివీసలిలమ్ములందు లానమాడునపుడుగాని,
ఎన్నెన్నో చిత్రగతుల కూడులాడునపుడుగాని
శ్రోదివీతిలాన జనము పొన్న మనం జానుమందు.

పూనానంతర ములేందు పన్నని తడివలులలో
కృష్ణాతీరమ్మునుండి గేహమ్మున కేసవపుడు—
వ్యాధామప్రస్ఫుటముగు వాని దేహసౌభ్యకమ్ము,
గమనములో నోలుకు సొదగు కనుపండువు చేయుమందు.

మూర్తికి గల చెంతో వసలి—మున్నూరకరముల భూమి
చెంగలువల చెరువు, దాని చెంతకి మాడుక్కతోట.

గ్రామమునకు చేరువగా గట్టించినవాడు మేడ
మాతినవాడుప్రకార మాతని జనకుండు నిరుడు.

ఆవరణమునందు చిన్నియాచాము, చుట్టుభిత్తి
అంగణమున పూలమొక్క లన్ని చెలస ఫలతరువులు.

మావితోటకాలలలో నుంచి వసుధమ్ముద్ది కలరు,
అన్నిటికిని తలమానిక మైన కవితగోవు వరలు.

పెంచివారు వీరభద్రు నితరులు మేనత్తమాడ
ఒక్కంటే విడ్డవగుట ఎక్కువ గారాముతోడ.

చెడిపోవక పెంపకమున చిన్నవాడు సక్రమముగ
జనప్రితిపాత్రముగా సద్వర్తనతే యయ్యెను.

అయిదేడులవాడు మూర్తి కవధానులవారు తనయ
నిచ్చి పెండ్లిచేసివారు ఎంతో వైభవముతోడ.

వారణాసిలోన మూర్తి వ్యవసాయపరీక్ష యిచ్చి
గతవారములపై నిజగ్రామమునకు వచ్చివాడు.

అతని విద్య ఆనాటికి అవసితమై యుండుకతన
భార్యదానకు వ్యగ్రమ్ముయి శాపము క్రేళ్లుడుకుమండె.

౨

అవధానులవారి హాథు రందమ్ముల రాజవాంసి !

ఆ పుల్లంపేటలోన అంతటి చక్కనిది లేదు.

పరిపాండుచ్చాయమయ్యు వసిమినిగ్గు నీను మేను,
వారిచీశేత్రిముల రేఖ లందిపుచ్చుకొ నెడి కవలు ;

భూమిధరపంత్రితోలు భూయోగ్యము, కోఅముఖము,
సోగగంధఫలీవాస, శోణపూర్ణచింతోష్ణము ;

చరణమ్ములు పొస్తమ్ములు సరసీరుహసన్నిభములు
కల్యాణీదేవి పాలుచు గండారపు బొమ్మనోరె.

అయిదేడులవాడు జరిగ అసద్వ్యవస్థభవముతోడ
వీరభద్రమూర్తితోడ వివాహమ్ము కల్యాణికి.

కుతుకముతో జెప్పికొనియే కొన్ని వాళ్లు సంగీతము
ఆగ్రామము విడిచి చనెడి యంతవరకు నాచార్యులు.

ఆంధ్రగ్రంథములు కొన్ని యాసక్తిని పరియించెను,
అయినను భాగవతమున్న ఆస్థ మెందు కల్యాణికి.

ఆర్యయుల కవ్యలతో ఆడుచుండు వచ్చిమను,
అప్పుడపుడు విరోధముగ అల్లికపని చేయుమందు.

కాలాతిక్రమమునందు కలిగిన సంతాన మగుట
 కల్యాణిని పెంచివారు కడు గారాబముతోడ.
 ముప్పది మాసములవాడు ముద్దియ పుష్పవతి యయ్యె,
 నిండుకొనియె పరిణాహము నితంబమున, వక్షంబున.
 కలవారలు గాన లోటు కానబడదు వారియింట,
 పాలేరులు పనికిలైలు పరిచారకు లున్నవారు.
 పాకక్రియలోన తనకు పలంకారులు పాయపడగ
 తలపెట్టెడి తనవాతను తల్లి నివారించుచుండు.
 ఉభయకుటుంబములవారి కున్నవి సన్నిహితముగా
 బాంధవ్యమును మైత్రియు పరిణయాత్మ్యవ్యవంధె.
 బాల్యముననె తను బిడ్డలు భార్యభర్తలుగ స్త్రీతి
 పెద్దవారు నిర్ణయించి పెండ్లిచేసివారు పిదప,
 పెండ్లి కనంతరముకూడ దెరకు లేదు కల్యాణి!
 ప్రవర్తించు చనవుతోడ భర్తృపన్నిధానమందు.
 జన్మన మంగగమ్ములందు సన్నద్ధం బయినకొలది
 పతిమీదికి నామెనువసు పలుమారులు పొగజొచ్చె.
 వారణాసినుండి యెరడు వ్రాసిపంపు ప్రతిలేఖకు
 ఉచితమైన ప్రత్యుత్తర మొసగుచుండె రత్న నామె,
 చాటుగ పలుమార్లు పతివ్రాతాపట మీక్షించుచు
 ఎడనెడ నందలి పెదవులు ప్రాభవమున ముద్దాడును.
 నాగు డంపు కథావళిల నవలలు పుత్రికలు చదువు,
 పాడుచుండు నవ్యకవుల ప్రణయకావ్యఘట్టంబులు.
 పంగజేకకలాకారవతింపుచితంబులైన
 వర్ణరమ్యచిత్రపటాలంబు విలోకించుచుండు.
 రకరకాల క్రొత్త పాదరక్షలు ధరియించి తిగున
 తనుబాతను గని ముద్దున తలిదండ్రులం నగుచుందురు.
 పదునేడవ యేడు నడచుపట్టున తారుణ్యుక్తి
 కల్యాణిదేవి తోచె గజ్జెలగుర్రములాగున.
 వారణాసినుండి భర్త వచ్చిన వృత్తాంతము విని
 తన్నుకూడ నెపుడు వచ్చు దయితుండని పలకరించు.
 తారుణ్యం బనురాగము దళముగ మిగులీకరింప
 ముగ్ధనుఖస్వస్మంబుల మునిగి తేలిపోవుచుండె.

3

అవధానులవారి భార్య కా పుల్లంపేటలోన
 ఎందును సరివచ్చునట్టి యిల్లా లెవ్వరును లేడు.
 అతిగుల కభ్యాగతులకు అలయదు వడ్డనలు చేయి,
 సదనమునకు వచ్చు దీనజనులకు దానము లొసంగు.
 కానబడదు వర్తనమున గర్వరేఖ యెన్నుండును,
 చల్లని వాక్కుల నాయమ సంప్రీతి జనింపజేయు.
 కాంతిమూర్తి యెన్న జనప్రభాజన మగుచెకాక
 భర్తయోదరంబుకూడ పడసిన దా భవ్యరాలు.
 నలుకది సంవత్సరాల నడువయగున నన్నయమె
 ఆరోగ్యానందంబుల కవతారమువోలె దోచు.
 అడిగిన నేగాని భర్త కాలోచన చెప్పకామె,
 భర్తకు రుచియింపనట్టి పలుకు నోట కానీయదు.
 పాక మింటిలోని యాప్రబంధుజనము చేయుగాక
 కల్లభునకు పుత్రమందు వడ్డనంబు తానె చేయు.
 జడ యెల్లను తనవాతకు వ్యవస్థయులతోడ నామె,
 అభిలషించునపుడు దుహితీకలంకృతియు సలుపుచుండు.
 క్రావ్యమైన కంఠముతో చదువుచుండు భాగవతము,
 పాద్యయంధు రకరకముల పాటలు విక్రాంతివేళ.
 సహోదరుని కుటుంబము జననియు నా గ్రామమండె
 కలరు సుఖముగానె, బంధుగణముకూడ కొంత కలరు.
 తనయమీద సున్నట్టులె తన యెల్లనిమీద గూడ
 అవధానులవారి భార్య కధికమైన ప్రీతి కలదు.
 వారణాసినుండి లేఖ వచ్చినపుడు తన దుహితకు,
 దరహాసము చేయుచుండు తల్లి మహాసవానమూర్తి.
 పరికిణిలు మాని యింక భర్తతోనె నెపుడు పుత్రి
 కాపురమ్ము మొదలిడు ననికాంక్షించుచు నుండు నామె.
 వ్యవసాయపరీక్ష యిచ్చి కచ్చివాడు స్వగ్రామము
 జామాతని విన్నయపుడు సంభ్రమమ్ము చెందె నామె.

౪

అవధానులవా రహస్య దనియెడి
 ప్రభ యెన్నది యాప్రాంతంబులలో.

అగ్రహారముం దర్శభాగమున
స్వర్ణము కలిగిన చండకాసనుడు,
తనవాక్యంబే తప్పనిసరిగా
విరవహించుకొను నిశ్చలవర్తనుడు.

క్రమాంతరముగా కాకకసంహిత
క్రద్ధధానుడై స్వాధ్యాయమున
చేసినవాడట చిన్నతనమున,
అయిన వేదాధ్యాసజడుండని
భావించినచో ప్రమాదంబై యగు.

బ్రాహ్మము తాత్రము ప్రముఖముగ నే
తత్ఫలమున తాండవమాడును.

ప్రతిస్పర్ధలను ప్రధానస్థాయ
స్థానము లన్నిట సక్రమముగను
తీర్థయాత్రవలె త్రిప్పి జయించిన
అపారధ్యమగుటం దగ్రహరీకుడు.

కతినమానసుడు కా దరధానులు.
సాయము వేడిన కాంతవర్తనుల
కల్లర కాయన హితమే చేయును.

అగ్రహారకము లభియోగంబుల
జయ మొందుటచే కాంతచిత్తమున
చేయును కాలక్షేపము గృహమున.

పూర్వమే విశ్రుతపుణ్యతీర్థముల
సేవించుటచే చిటికి మాటికి

అన్యవగరముల కరుగం దాయన.
గ్రంథములతో కాలక్షేపము
జరుగుచుండు విక్రాంతి నీకలన

ధర్మపత్ని యెడ నిర్మలరాగము
అదరముం గల వాధూగురునకు.

శ్రుతిక యన్నను పూర్ణ ప్రేమము,
కోపం బెరుగక మాడ్చిని లెంచెను.

పన్నుండేదుల ప్రాయపు కన్నువ
ఘనముగ వే వెను కల్యాణంబును.
అల్లునియెడ గల దధికప్రీతియే,
వరదక్షిణ అవ్యారిగ పొసగెను.

శ్రుతిక కల్లుండు పుస్తకంబులను
బహుపత్రికలను ప్రణయదేఖలను
బహుమానంబుల బంపుచు నుండుట
తెలిసియు, అవధానులు వారెంతక—
వారలయెడగల వాత్సల్యమున
దరహాసముతో కల పంకించును.

బానుకటివర్షము వియ్యంకునితో
వ్యవహారమున వివాదం బెట్ల
పెరిగిన కతమున భీష్మించుక, త
ల్పదనములానికి జనుట మానుకొని
అవధానులు, తన యనుంగుకొమరిత

అడుగు పెట్టటో దత్తవారి గృహ
దేహాభివై నని దీక్ష వహించెను.

విద్యాభ్యాసం బుక్యోగాంతం
బుగుట యేటికని అల్లునితోడను
మాడబ్బంబుల మునుపే చెప్పెను.

ప్రప్రానలో బంధువు లల్లుని
మాట యెత్తునెడ, 'మన గృహంబున నె
ఉండవచ్చు గద ? ఉక్యోగంబా
ఆతని కేటి ?' అని వచియించును.

ఏలేశ్వరమున కేగుట మానెను.

కాని అల్లునెడ గాఢప్రీతియే,
యాదృచ్ఛికముగ నల్లుడు వచ్చిన
అదరించువా దతనిని శ్వసించుడు.
అరుగుదంచినపు డల్లుం దత్తకు
భార్యకు నిజముగ పర్యవసంచే.

స్వగ్రామమునకు జనుదంచినవా
డల్లుండని విని అవధానులవా
రట్టి ట్టుయినా రాలోచనలో.

౫

కృష్ణ వేణీతరంగిణిపైన ఉయ్యాల
బాగుమాగుచు నవలియొడ్డు కష్టముమీద
చేరు వావవిధాన చిత్తచాంచల్యాన
గడపినా దోకవాడు కడుభారమున మూరి.

చాటుగా నొకమారు శ్వేతురగేహము చేరి
ఎట్లయిన తన భార్య నీక్షించిరాజులయు
నన్న యుద్వేగము విన్నవించినది, కాని
జనమందు విన్నచో తమియింప దను ఛీతి
పొందునలలంతనే భూమిద్వారీకి దిగె.

తన తోటకును వడితటమునకు నాతందు
కాలుకాలిన పిల్లికరణి దిగునుచుండె.

అనలియొద్దన నన్న అంజనేయని మంది
రమునతో, చావులో రంగనాథుని నుడికొ
భగవాను సేవకై భార్య యరుదెంచుచో
యాచాయగా నామె జూడవచ్చు నటన్న
ఆశే సప్తాహమున కడుగంటిపోయినది.

సమయగా పితతోడ సహభోజనము లేదు.

ఆమ్రావతనసదనమందే నివాసము.

ఏకాకిగా కాల పెట్టి గడపుచుండ

ఒకనాడు ప్రియదర్శినేర్చ గాటంబయ్యె.

నది చాటి చని చిన్న నావలో పోయాహ్ను
మనలియొద్దన నున్న హనుమానునిది తేరి
ముమ్మారు కావించి మూర్తి ప్రదక్షిణార్,
సుతియించి దైవతము, తాచె గ్రామమునైపు.

అటకు పుల్లమచేట అనతిదూరములో

అర్ధచంద్రాకృతిగ అవనీజములలోన

సంఘన్నపై కొంత, స్పృష్టముగా కొంత

చిలుకపచ్చని రంగుచీర కట్టిన సతి.

కమనీయతేజలో కానవచ్చుచు నుండె.

ఇంతలో నొక బంధువేతెంచి నుడిదరికి

అడిగి మరలప్రశ్న; లనభాను లానాడె

గుంటూరు చనిపట్టు, కొలదిదినములలోన

తిరుగవచ్చు నటంచు తెలిపి చనె లోపలికి.

నుండె కొంచెము కొట్టుకొనుచుండగా మూర్తి

కొంత వెదవచ్చుతో కొంత కాకుకముతో

బయలుదేరెను శ్వేతురభవనమార్గమునెంబ.

మ ప్రకమును వాంచి మందగమనముతో

అత్తవారింటివై పాత దరిగడిచె

చంద్రికల్ వ్యాపించె సర్వదిక్కులయందు.

గ్రామము మొగదలం గలదు వారి గృహము,
తూర్పుదిక్కున మండు తోరణం బున్నతము.

ప్రక్కగా అగ్నేయదిక్కులో వంటయిలు,

పశ్చిమముగ నుండు పశువులుకొ శేటముల్.

వారంగతరువులుకొ వారిశేఖరిలును

అమ్రుభూమిజము లనగదిక్కుల గలవు,

చాలుగా నెవ నెడను పూల మొక్కలు పోలుదు.

వివృతముగా నున్న పీఠివాకిలివంట

అరిగి మెలమెల్లగా నంగణముమీదుగా

మాడుదిక్కుల దృష్టి మూర్తి ప్రసారింపె.

ఈశాస్యభాగాన ఎత్తరుగు పంచలో

కర్రకుర్చిమీద కల్యాణి కూర్చుండి

ఇందులెంబమునక ఏకాగ్రదృష్టితో

పీఠించు చొక్కంత విశేషయై కనుపట్టె.

ఉత్పల్లమయ్యె నాయనకు శేత్రవ్యయము,

నుండె దవదవ కొట్టుకొనె నొక్క పర్యాయ,

మొక్కపారిగ నతిని యొడ తెల్ల చుట్టునునె

ప్రాణేశ్వరిం గాంచు ప్రళమక్షణమునందు.

కొంచె మగి యతందు గొంతు సవరించుకొని

ముందడుగు చేయగా ముఖము త్రిప్పచు ముగ్ధ

పీఠించె ప్రాణేశు విస్మయపూర్వము.

చేరునకు నరుదెంచి చిన్ని గొంతుకతోడ

కల్యాణి యని పిల్వగా ప్రాణవాగుండు

వెన లేచి ద్వారముద్వారస కడుగు వేసినది.

ఎక్కిసోపానము లొక్క పెట్టున నతిదు

ప్రాణప్రియం చేరి బాహువుల్ చాపగా

అప్రయత్నముగానె ఆశ్చర్యకంఠంబు

కొగిలించినది యొ కన్నె గాఢముగా.

గాఢపరిరంభణగ్రస్తయా ప్రియురాలి

గండము లోష్ణముల్ కంఠంబు మూర్ధంబు

మధుజడివానలో ముంచివేసె ప్రియుండు.

ఎవరైన పీఠీంతు శేమో యనుచు ముగ్ధ

అరుగుచుండెను లోని కనుసరింప నతండు.

మన కేమి భయ ముచు మరలించి గడిలోని

కామెనల్ల న మూర్తి, అర్ధశము బంధించె.

దీపప్రదీ ప్రిలో దేవతాకృతితోడ
విలసిల్లు భర్త గని విభ్రాంతిలో చాల-
హృదయమ్ము కరగిపోయినది దేహముతోడ,
ముగభార్యను మరల మూర్తి యుద్దేశాన
లిగి కొనిలింతలో జిగిముద్దుజడిలోన
వివకురాలిని జేసివేసె నిముసములోన:
ప్రాయంపు దంపతుల భావ ముద్దేశించె.

౬

అవధానులహారి భార్య ఆత్మజాత గెండులలో
పీరిచె వంటయింటనుండి కిగ్గరగా నాజేశను.
అల్లుని యాగమనవిషయ మవిదిలియి, కాన నామె
కల్యాణి గని పిలిచెను క్రమ్యుర వెలుగెల్లి సుతను.
ప్రతివచనము రామి నామె యున్నవెడలె తేనుజాతను
పాకకాలలోన జేచి పనికారకై కొనితేరగ.

నీరవమ్ముగా నర్థశనిశ్శోచన మాచరించి
విడిచి కత్త్య, పంచతేరి వీరభద్రమూర్తి వేగ
అవతరించి మెట్లనడుప అంగణమ్ము జేరుచుండ.
అమ్మయ్యా, అమ్మయ్యా అనుచు వచ్చుచున్న రిల్లి
జామాతను గాంచి తొలుత సంధ్రమ మొక్కింక చెంది,
సంతుష్టస్థాంత యగుచు స్వాగతవాక్యంబు పలిక.
'మే మెల్లరమును సుఖులము, మియింటను కుశలమ్మా?
కానరారు మామగారు కల్యాణికి సుఖమేనా?'
అను నల్లుని వచనమ్ముల కత్తె బదులుచెప్పి అనియె—
'కల్యాణి, మూర్తి వచ్చె, కాళ్ళకు నీరమ్ము లెమ్ము;
గదిలోపలనుండి వెడలి కల్యాణి జలమ్ము దెచ్చి
సిగ్గున తొట్టిటను వచ్చి చెంత చెంబు నుంచి తొలగ.
'మాచిపోవ వచ్చినాను, నే చనవలె కృష్ణ దాటి,
అలసింప నాన దొరకొదరియెను తల వాంచి మూర్తి.
మామగారు లేరనియెడు మాత్రమునకే చనవలెనా?
కలవరించుచున్నది మా కల్యాణి అనక్షణమ్ము!
'చనవచ్చును లెమ్ము రేపు.—స్నానమునకు కల్యాణి
జేడినీరు తోడ వమ్ము వేగ మే' అనియె నామె.
పరిచారకు విలువ, నాడు పటాననము వెన్నెలలో
జేయంగా గూరుచుండె వీరభద్రు డొంటరిగా.

క్రొత్తవస్త్రములను రిల్లి మామరిచే నిద్రించెను
జామాతకు ప్రితితోడ స్నానానంతరమునందు.
పంచాంగం బవధానుల భార్య యాచి సంతాపమున
కొత్తవీర కట్టించెను కొమారికిను చిరువగవున.
ఒక్కమారె భోజనమున కుభయల గూర్చుండెత్తెట్టి
మృదుమధురాలాపమ్ములు తుదివరకును జేయుచుండె.
ప్రభమయ్యను మైవనకు పానుపుగదిలో నమర్చి
పండుకొనము గదిలో నని పలికెను జామాతతోడ.
కల్యాణిదేవి కలాకారం చేకొంతెనుందు
చేసి జనని గదిలోనికి సిగ్గిలు పుత్రులను బంపె.
'గ్రహియించిన యట్లు తోచు కల్యాణి, మన పంగలి
చాల దొడ్డెట్టి!' యనియె జామాతతోడ వల్లభుండు.
ఆ శోభనరాత్రివేళ అవధానులహారి ప్రతిస
భావింపని చందంబున భగ్గు పోపాక మొందె!

౭

రాతిరి యింటికి భోజనమునకై రావంతుల కేదో
పాకు చెప్పి తప్పించుకొనియెను చల్లగ కొనుచుండు.
కాలం బంతయు తోటయింటిలో గడపుచుండకలేన
అత్యయలకును విడితెము కాదే దారని వృత్తంబు.
నురుపటిరాతిరి చేసి భోజనము మాచితోట కేగి
అచ్చటి గృహమున నిరుంచినవా డర్థరాత్రివాక.
చిన్న పంచిలో జలయు దుత్తులను నిద్రించేసికొని
చేరినాడు భద్రమ్ముగ కృష్ణాతీరమ్మును మూర్తి.
నాన చేసికొని అర్థరాత్రిమున నదిని దాటునెడల
అనుమానాస్పద నుగుట తిథ్యమని అట్లు చేయలేదు.
దొలుచుచుండె గగనమ్మున చంద్రుడు పుచ్చపూవువోలె
నిఖిలలోక మాయార్థరాత్రిమున నీరవమై యుండె.
దేవదేవముల కించుక యాదల తిరుగు నుత్తరముగ
పర్వతపంక్తుల నడుమగ కృష్ణాపరిత్రితోయములు
వడితిటమ్మున పశ్చిమమ్ముగా నడిచి కొంతమేర
చడ్డీమాత్రము ధరించి, నీరమున పంచి కట్టినాడు.
పిక్షించినవా దాదరితీరము వీరభద్రమూర్తి.
అడలిగట్టున అంబుజేయునుడి కభిముఖమ్ముగాను
అనునగుదోటను నెలియ్యులలో నవతరించినాడు.

తటములు గెండును రాతితోపైలను తలపించుచునుండు.
 అర్ధక్రొశం లించుమించుగా నెచ్చటి నైకాల్యం,
 బేకాలంబున నిండియుండు బల మెండిపోవకుండ,
 చల్లని నీరము సోకినంతటి జలవరించె మేను,
 అయినను వేసవికాల మునుటచే అతిశయము కాదు.
 సతికాగిటిలో కవోష్ణసౌఖ్యము సంస్కరించివాడు,
 వివిధశుభముల భారవచేయుచు వేగ మీడివాడు.
 తాంతభాగమును మందూకమువలె సంతరించివాడు,
 బారణ వేయుచు నదిలో విశేషభాగ మీడివాడు.

తల చేమూత్రము నదిజలంబుల తడవనీయలేను.
 తనూబలంబున కాళంబునను రిజిని దాటివాడు.
 కాకపూర్వమే యిరువదినిమిషాల్ గట్టుచేసినాడు.
 పొడిపప్త్రంబులు ధరించి నూటిగ పోయినాడు గుడికి,
 అంజనేయనకు ప్రదక్షిణముల నాచరించివాడు
 చెట్టుమాటుగా అత్తవారి యిలు చేరివాడు మూర్తి.

జాలమాగ్ధమున దీపకాంతిలో జాయావదనంబు
 వీక్షించినవా డుత్సాహముతో వీరభద్రమూర్తి.
 గడపచెంత గల కలకోవకమున కాంక్ష కడిగినాడు.
 భార్య గుడిచినది వస్త్ర ఖండమున పొడముల తడిసి,
 కియ్యగారమువై పువ కుభయలు సాగిపోయినారు.

౮

ఈశ్వరుడే పట్టజాల దీంటి దొంగ నను సామెత
 అన్నర్థం బయినది యాయవధానులవారి యింట.
 పనులు చూచి నంటూరున గ్రహస్త్రి వేదమూర్తి
 అవధానులవారు వచ్చి రాత్రియైగ్రామమునకు.
 నాల్గారేలు నిజగృహాన నడచు వృత్త మెరుగరామి
 యథారీతి నతడు కాలయాపనమ్ము చేసినాడు.
 పగటివేళ నిజపుత్రిక బహుళముగా నిద్రించెడి
 కారణమ్ము నించుకైన గ్రహియింపనె లేదు తండ్రి.
 చనియెను తాంతముగ గెండు సప్తాహము రీతీరున :
 కాని కాలముకృత్రి గడవ వనుట తిథ్యమే కద!
 నాటి యర్ధరాత్రుమందు నదిలో దిగునపుడు మూర్తి
 మెత్తయునుండె వాకసమున విలవిల నక్షత్రమ్ములం.
 కాని తాంతదూర మీద గగనమ్మున చిరువచ్చులు
 వ్యాపించుచు చినుకులు పడునైఖిరి కానంగవచ్చె.

బాహువులను పారించుచు బాదుటీతమీద వడి
 తటమును ద్రాపించినాడు త్వరితముగా భద్రమూర్తి.
 నతిపములం దార్చి యత్తవారియింటి కేసుచుండ
 చిలువట మని పడకొచ్చెను చినుకు లవిక్రాంతమ్ముగ.
 శ్వసరగృహము జేరుసరికి వస్త్రము లన్నియును దడిసి
 నీరు కారిపోవుచుండె నెమ్మేమన భారలుగా.
 గుండుగుడ్డతోడ నొడలు గుడిచికొనచు, పంచలోన
 ఆరవేసి యున్న బట్ట లాతడు ధరియించినాడు.
 కల్యాణీజీవితోడ కవోష్ణముఖం బనుభవించి
 చేతుననే అచటినుండి వెడలిపోయినాడు మూర్తి.
 అవధానులుగారు స్నాన మాచరించి యుదయవేళ
 పంచలోని కరిగెను మడిబట్టలు ధరియించుటకై.
 నందెముపై గానరామి భారతవస్త్రయుగళ మతడు
 'అరవేయ మరచితివా' యని భార్యను మందరించె.
 ప్రతివచనం బీయ కామ భర్తృముఖము విలోకించి
 చీరచెరగు వ్రేళ్ల జాటి చిరునగవున నిలిచియుండె.
 మరల భర్త ప్రసంపక మందహాసవదనముతో
 'అల్లుడు వానిని ధరించి ఆగిరియుండనోపు' ననియె.
 'అల్లుడు ధరియించు లేమి' అనుచుండ నతని దృష్టి
 పడినది యాకస్మికముగ తిడిబట్టల కుప్పమీద.
 అదియే మను భర్తమాట 'కల్లుడు గతరాత్రివేళ
 విడిచి వాని నిచ్చటనే వెడలియుండు' ననియె నామె.
 భర్తృప్రశ్ని పరంపరకు భార్య యనియె సంగ్రహముగ:
 'గదిపె రాత్రి అల్లు డిటవె కల్యాణీజీవితోడ.'
 అవధానులవారి చిత్తమందు బండ్లు పరుగులిడియె
 భూకంపపురస్ఫరముగ పొంగిపోయె కృష్ణానది.
 భార్య యింతలోన తెచ్చి పట్టుబట్ట లిమ్మువేళ
 ఘటన తెల్ల విస్తరముగ గ్రహియించెను యజమానుడు.
 తన దృఢప్రతిజ్ఞ విడిచి తనయమీది ప్రీతిచేత
 శిరస్సు పంకించి యనియె చిరునగవున భార్యతోడ :
 "కానీ గజయోతగాడు కానరాని యపాయమ్ము
 అట్టి నదిజలములయం దడుగడుగున పొడము ననుము.
 "నునుచూర్తము పెట్టించెద అమావాస్యి దాటగానె,
 తన తండ్రికి తెలియజేతు తత్క్షణమే అని చెప్పెను."

కీ. శే. మధురభారతి మాధవ పెద్దికవి

[మరణము: ౬-౨-౫౦]

శ్రీ పిల్లలమఱి హనుమంతరావు

మాధవ పెద్ది బుచ్చి సుందర రామకృష్ణిగారు
౧౮౯౫ ప్రాంతంలో గంటూరు జిల్లా
బ్రాహ్మణకోడూరు గ్రామాన జనన మొందినాడు. ఈకవి
తండ్రి కంకరయ్యగారు పరమపూరానికి శ్రమలు.

తిరుపతి వేంకటేశ్వరకవులు అవధానాలు చేస్తూ
అంధ్రదేశమంతటా పరస్పరీచిద్విలాసాన్ని ప్రదర్శిస్తూ
సంచారం చేస్తున్నపుడు అనేకయువహృదయాల్ని ఆక
ర్షించినారు. అలాంటి యువహృదయాలలో మాధవ పెద్ది
కవి హృదయం ఒకటి. పద్యాలు చెప్పతూ ఆధోరసే
జీవితానికి వేలితాటగా తీర్పుతోయాచిన మాధవ
పెద్దికవి 'తిరుపతి వేంకటేశ్వరకవ్యపరమాణువు' నాడు.
వెంకటకృష్ణిగారు ఈశ్వరినిగూర్చి ౨౦-౧౧-౩౩ వ
తేదీన వ్రాసిన వాక్యాల్ని ఉల్లేఖించడం ఆనందం
కాదు :

"ఇతడు మహాదు ఇరువదియైదేళ్లకు పూర్వము
నాయుద్ద కొన్నాళ్లు మాఘకావ్యమున, కొమరియు
జరుపుకొనబడు వచ్చినాడు. మాదంపతులయందు
కేవలము కన్నతల్లిదండ్రులకన్నను అధికభక్తిగా నుండి
చదివికొన్నాడు. కాని అతనికి దోచినట్లు చదువుటయే
కాని నా యేర్పాటునుబట్టి చదువువాడు కాదు. ఇతని
కప్పటికే తెలుగులో నుంచి కవితాధార యుండెడిది.
ఎట్లా కొంతకొమరియు, మాఘములో కొంతకవనము
నెఱుకేర్చినాడు. ఇతని చదువు గానముతో మిళిత
మగనే యుండునుగాని నాకు చేసినదిలేవే
యితినికి నాదనామక్రమ అనిది రాగముమీద వధి
మాన మెక్కువ. ఆకారగమువలన నాకు శిష్యుడై
మాద నాచదువుభోగని యితరశిష్యులతోపాటుగా
నీర దనుకరించువాడు కాదు."

కనక చెళ్లపిళ్లవారి శిష్యత్వము తరువాతి దోహద
మిచ్చింది. మాధవ పెద్దికవి కవితావిరోధంతో కాం

క్షేపంచేస్తూ, కావ్యాకంఠంవ్యాధా బ్రహ్మనందాన్ని
పాధించిన భవ్యశిలి !

మాధవ పెద్దికవి ఉన్నచోట పల్లగంపడు ఎగబడి
వట్టుగా మట్టా నోరు తెరుచుకొని ఆయన మాటల్ని,
పద్యాల్ని వింటూ అనేకులు అట్టే నిలుచునిపోయే
వారంటే అత్యుత్తీ విదీ శేరు. ఈయనది హాస్య
ప్రకృతి. లోకాన్నంతా ఆదృష్టితో శేలికగా
యాచడం ఈకవి అలకరమనున్న వైశిష్ట్యం; ఈలోకము
కావ్యతము కాదనే ప్రపరికృతంతో కాలక్షేపం
చేస్తూఉండేవాడు. ఈలోకం నిమిత్తమాత్రం :
అంచేతే ఒక క్రీడారంగంగా దీన్ని దర్శించి విరో
ధంతో కాలాన్ని వెళ్లుచువృదం ప్రారంభించినాడు.
ఇట్లా ఆహుమాషీగా ఉంటూఉండే మాధవ పెద్దికవికి
జీవితంలో పెద్ద చెబ్బ తగిలింది. అది కామేశ్వరీ
(భార్య) వియోగం. దీనికి కవిహృదయం ఎంతగా
దురద్రావితో చెప్పబడుకాదు. ఈయనచేత 'పరీ
స్మృతి' అనే ఖండకావ్యాన్ని రచింపజేసిం దా
యఖం. అప్పుడు కవిజీవితాన్ని గురించి, లోకవైలాన్ని
గురించి గాళంగా అలోచించడం ప్రారంభించినాడు :

"నను వంచించెనుగాని విడువరణ
స్మరించిచ్చి వైకలము, మిం
టను బాంధవ్యముట్టి పట్టనయి యు
న్నకా నానపాఠప్రాణయం
దిన లోకంబున కట్టే నే సుగరి పో
నే దెన్నదో ! ఇంక బా
తిన యాశ్చర్యభుజీవనం బను నెదా
రికా యాత్ర సాగింతునే."

'ఇక నుంక శ్రీఘృగతిని చేరవలెనా నీనవీక్షింతు
గాకా అన్న ప్రచనాలలో పారదాళించితి ఆయనమన
సులో ప్రాదుర్భావము చెందినట్లు భావిస్తాము.

భార్యవియోగానంతరం ఈ కవి ఎన్నెన్ని కష్టాలలో బడినాడు. అంతకు పూర్వం ఆర్థిక దురవస్థ. ఆతర్వాత అంతరజేదన. ఆలోగ్యం చెడి ఉబ్బసానికి గురిఅయి ఈ కవి ఎంతగానో బాధచెందినాడు. లోకానుభవమూ, దురవస్థ—అవాలోగ్యమూ చెచ్చినకొద్దీ ఈయన అంతర్ముఖుడు కాకొచ్చినాడు. కవితా ప్రపంచావసరాలలో ఆయన ఎంతగా లీనమైపోయేవాడో చెప్పలేము. నూ జ వీ డు జనించారుగానైన ఆస్పరాధ్యక్షునికి మాధవపెద్దికవి తన గోడు విన్నవించుకున్న సందర్భాన్ని 'బృందావనం'లో చదివితే ఎంతటి దారిద్ర్యాన్ని అనుభవించినాడో తెలుసుకోగల్యతాం.

“నుడులు వ్యాధ్యము లెల్ల మున్నె తెగన
మృంబుడై జేవేనో యొ

త్తిగు లాయవ్వలవా రొనర్చక దవా
దిక దారకం బాయ నుం

దెడి యుద్యోగము గూడ నూడె గడు వ్యా
ధిగ్రస్తమైపోయె నా

యొక రీనాటికి, జీవయాత్ర యిక నె
ట్లో జేంకటాద్రి ప్రభూ!”

ఈయన కరిరినికి బాధ కల్గినప్పుడల్లా కవితాస్థితికి అలంకారం చేశారనిది; ఆత్మవి వికాసం కలిగింది.

తెనాలిలో డాక్టరు గోవిందరాజుల పెంకట సుబ్బారావుగారి అండ్ లభించిన తర్వాత ఆలోగ్యం మెరుగుబడింది దీయనవు. డాక్టరుగారితో స్నేహమూ, వేదాంతం లక్ష్మీనారాయణగారి అదరమూ లభించడంతో మాధవపెద్దికవి తెనాలివాసి అయిపోయినాడు. ఈయనాయొ రీధ్యరూ ఈ కవికి పెట్టని కోటలై ప్రాణాన్న దాతలై పరోక్షముగా ఆంధ్రసాహిత్యవరస్థితి వికాసానికి తోడ్పడినవారై వారు.

అనేకసార్లలో గౌరవం పొందిన కవి బుచ్చయ్యగారు; కంఠమెత్తి పద్యాల్ని చదువుతూఉంటే ఎంత పెద్దసభ అయినా సద్గుణిణి అరువులాగే వచ్చేది. ప్రాప్యంగా నాడనానుక్రియరాగంలో ముక్కుతో పద్యాలు చదువుతూఉంటే ప్రజ ముగ్ధులయ్యేవారు.

మాధవపెద్దికవి సయ్యదిలో చదువుతూ ఉండడమే కాని రచ్చకు వచ్చింది కాటూరి వేంకటేశ్వర రావుగారి మైత్రి చెచ్చినప్పటినుంచే నవరత. కాటూరివారి కోమలహృదయంలో మాధవపెద్దికి ఉత్తమస్థానం లభించడం విశేషం. ఆ అమృతమహారత్నమునుచీ మాధవపెద్దికాటూరు జంటబాయలేదు. కాటూరివా రున్నారంటే మాధవపెద్దికవి ప్రక్కన ఉన్నాడన్న మాటే. లేకపోతే పొడుంపట్టు పట్టడానికిని నాల్గడుగులు వెనక ఉండైనా ఉండిఉంటాడు. అంతగా వారిరువురూ జీవికాశీనరై వారు.

జాతీయోద్యమాన్ని సవ్యాంధ్రకవులు కూడా యథాశక్తిగా నడిపించినవారే. మాధవపెద్దికవి వారి జనోద్ధరణనిమిత్తం చెచ్చుగా పాటుపడిన కవి. ‘అంటరానివా రెవరో’ కారు మావంట రానివారో’ అని జాతీయోద్యమంలో పాల్గొని ఇతరుల్ని ఆధిక్షేపించిన కవిలోని జాతీయభావాన్ని గమనించండి.

“ప్రజవృష్టి కి పెంత పరమనీయదవో
పరమేశ్వరుని కంత పరమోత్తముదవు...
గంటి త్రాసుచు లోకకల్యాణమునకు
వార్య నర్పించు దేవాంశిసంభవులు
ఇటు చుల్కనై పోవు లే వానజాల
నీలోక మిది వమ్ము నాలోకి రమ్ము.”

ఎంతటి సాహధూరి ఉండో చూచినారా !

‘ప్రణయరీతి’ అన్న ఖండకావ్యం వ్రాసి ఉమరుఖయ్యం రుబాయితీల ప్రభావాన్ని పుంతి భవింప జేసికొన్నా డెన్నడో. ఇటీవల ‘ఉమర్ ఖయ్యా’మరి ప్రత్యేక కావ్యాన్నే ప్రచురించి ఆభావాన్ని స్థిరపరచినాడు. ‘సతీస్మృతి’ నిజంగా కరుణలసాకృతివిశేషమేకాని వేరొకటి కాదు; కవిహృదయం ఎంతటి ఉమృతీకంతో ఉడికిపోయిందో ఈపద్యానిలన అవగతం అవుతుంది. ఈక్రిందిపద్యంలో చూడం దెలా భార్యాశ్వేషణం చేస్తున్నాడో :

“మెద మైత్రీ యొకానొకప్పుడు కర
స్నేహంబులం గాంచి నీ

పాద వేమే నెఱిగించువేమె యని వే
బుద్ధింద్రియబోధతో
నడుగం బాచెద నెన్నె చుక్కల ననం
తాకాళమం దైన నె
క్కడ నీచక్కనిచుక్కగానమను సం
జ్ఞకాదెల్లవోవుకా ఘో."

ఒక నాటికాలంలో రామాయణం వ్రాయలేకపెట్టి
మాధవపెద్దికవి కొన్ని పద్యాల్ని మాత్రమే వ్రాసి
నాడు. కూర్మభావానీకాఖండవము — పంచవటి
అన్న ఖండకావ్యాల్ని రచించడమే జరిగిందికాని,
ఉద్దగ్రంథరూపం చాలితే దాసంకల్పం. 'పంచవటి'
సహృదయప్రౌఢయాలలో సంతోషాన్ని కల్పించిన మాట
వాస్తవం; కళాకాలవిద్యాధులకు పాఠ్యగ్రంథమై
మరింత ప్రాచుర్యాన్ని పొందింది. పాత్రల్ని ప్రవేశ
పెట్టడములో, సంభాషణాశైలిలో, పద్యాల్ని నడి
పించడములో, జాతీయాల్ని ప్రయోగించడములో
'పంచవటి' ప్రశంసనీయమైన ఖండకావ్యమని మన్న
నలు కడపింది.

ఇంక ఈయన చాటుధారాచక్రవర్తి అన్నట్లు
వ్రాసిన చాటువులు చెప్పుకొన్నాడుంటుంది. దైవిక
రాజకీయవిశేషాల్ని ఈకవి గమనించి కవిత్వంలో జొన్పి
నట్లుగా మరొకరు వ్రాయలేదంటే సత్యమారం కాదు.
అధునిక నాగరకతనుగూర్చి 'హాళవచేస్తూ' వ్రాసిన
చాటువులు ఆయన చదువుతూఉంటే చాట్ట చెక్క
లయ్యేది. ఎంత మనోహరాలో చూడండి:

"శనులకా బాడదు భార్యయేవీయును నీ
కాలపిఠింటిట్టి జ
ర్యమలైయున్న జహుసం బృమెకా
క్రావుకా వియన్నా మలో
చనముల్ స్వీడనుచేతికెత్తిమును వీ
క్ష్యెందరిస్త్యాచి సా
రెనుదైన ప్రాంతికటింగుమీసలును పొ
రిన భాషనే బ్రదికా!

బంగాళితామిగోనతికట్టు నేలను
య్యంగారి యుత్తరీయంపు మదత

నెల్లెలాయక ప్రేమ నెక్కుకీ లాభపులు
నీపురుగు బాల్మదోషీపుపెన్ను
నైటుకల్ల మర్దు వన్నెహండకర్పిపు
రిమోహయకటింగు రిపునాచి
వాకించున్చిక్కు సంబతులైటు స్మర నీపు
పెన్నీనవల గోల్లుపేటా నీజరా
లేనివా దుండియునుగూడ లేనివాడె
యున్నవా డేమిలేకయు మన్నవాడె
నీడలైన నెంతటి గొప్ప రీదగైక
దాక్ష్తరైవను గొమ్ములు దిర్గు యాక్తరైన."

నవ్యాంధ్రకవులలో ఈకవివలె నవ్వినటువంటి,
నవ్వించినటువంటి వ్యక్తి మరొకడు లేడు. ఈయనకు
శత్రునింటూ లేడు. ఉత్తమకవిత్వంతోనూ, నిత్య
సంభాషణంతోనూ అహ్లాదాన్ని కూర్చిన నిత్యరసోల్లాస.
కావ్యానందంలో తలమునకలువేసి బాసారప్రపం
చాన్ని విస్మరిస్తూఉంటే ఘడియల్ని పరిశీలే నిజంగా
ఈకవి పాదకుడే ననిపిస్తూ ఉంటేది. స్వగ్ధాన్ని కూడా ఈ
రసపిఠిమందు నీరసంగా ఎన్నిన కవిచిత్త మెంత పవిత్ర
మైందో తెలుస్తుంది; రసద్రవ్య నిజంగా మాధవపెద్దికవి.

"వృత్తిసరస్వతీకటక
నికృతముం బ్రకటించుకొందు సా
హిత్య సరస్వతీ హృదయ
మిచ్చుచు గానసరస్వతీంబలెక
సత్యపదార్థకీర్తనము
సర్వమ మర్కవిశాసరస్వతీ
నిత్యర చాలు, స్వర్గమును
నీరస విరసనీతిముండటక."

అన్నిటికన్నా మాధవపెద్దికవికి రిని చిరస్థాయిగా
నిలవరించేది ఆయన వ్రాసిన 'మృత్యుంజయస్తవం'.
ఇది శతకమైనా కావ్యత్వాన్ని సాధించిన కృతి. శతక
సాహిత్యంలో కాళహస్తీశ్వరశతకాదులతో మలమూగ
గల స్తోమకు ఈ మృత్యుంజయస్తవానికి ఉంది. శతకా
లన్నీ భక్తిభావప్రకాశతలైనా, మృత్యుంజయము
మాత్రం హాస్యాన్ని మేళవించి పార్శ్వకావ్యాన్ని పొందు
తున్నది. ఆసలు మాధవపెద్దికవిప్రకృతే హాస్యప్రకృతి.
ఆయనరూపమే హాస్యాన్ని కలిగియుంది. విశోదం
గూర్చే సంభాషణ, గిరిగింతలుపెట్టే పలుకుబా
పద్యాలూ, విమాషకపాత్రకు వేరే చెడుకోనవసరం.

తని ఆ రూపమా హాస్యరసోపస్కారకాలని వేటుగా చెప్పక్కలేదు.

"ఒకలే చాలుగదయ్యి యేలుకొన, నీ
హోదా కటయ్యి యొక
రుక నొంటక ముట్టియొక్క రెక శరమనం
రుక గట్టుకొన్నావు యే
లకొ, పైగా మెడవిండ బాము లొడవె
లొక బూదియొంగూడ నీ
మొకముక మామొక మేమిరూపమిది! కం
ఘా ప్రేతభూతప్రభా!"

అని ఏనాడో కంభయ్యను ఎగతాళిచేసి వశం చేసుకో యత్నించివాడు. తరువాత కాలంలా మృత్యుంజయునితో ఇష్టపల్లవం ఆడవలసినంత చమత్కారం పాడించి అంతర్ముఖుడైవాడు. మృత్యుంజయునితో స్నేహం క్రమంగా వృద్ధిపొంది కవిలోని పంస్కార పరిణామి, పాధవాదిశేషుని చలువరచడానికి కారణ భూతమైంది. ఎగతాళి స్నేహమైంది. స్నేహం భక్తి దారికిపింది; భక్తి ఆమృతత్వాన్ని ప్రసాదించింది. భక్తిపారవశ్యంలో ఈకవి ఎంతగా లీనడైనాడో చూడండి :

"ప్రకృతాపసగాధివాస! కరుణా
సింధూ! జగత్ప్రణం
ధూ! కల్యాణగుణావహ! పకలదు
క్లోషావహ! దేవతా
నీతాభ్యర్చితపాదపంకజ! భవా
నీనాథ! గంగానవా
ధా! కైవల్యమయా! చతుర్విగమకే
యా! తిండి మృత్యుంజయా!"

తాళికమ్మూర్తితో భక్తి నెలా దీప్తిమంతం చేస్తాడో ఈకవి గమనించడం దీక్రింది పద్యాలలో :

"మెడ చాగయ్యెకు నొక్క పై దుసమిసల్,
మేనక పగంవైన యా
విడతో నీ కిక పెప్పడుక గువసుసల్,
నీవ్వించి మీచంద మె
క్కడ లేనంతగ నెత్తిపై దుసరుసల్
గంగమ్మకుక, నీచెవిక
బదు లేలాగునో మామొలల్ తెలియద
పా! మాకు మృత్యుంజయా!

ఒక లంబోదరుడైన పుత్రకుడు ము
న్నున్నట్టిదే నీకు బా
లక కాబోలును పృష్టిచేసితివి యీ
లంబోదరుంగూడ ది
గకు గాయల్ బరుచానకాని, కుడుముల్
గల్పించి యివ్వాలి కే
లకొ యివ్వాలి నొక్కమైన యిడుముల్
మొల్పింతు మృత్యుంజయా!"

అని తన లంబోదరత్వాన్ని గూర్చి స్పృహించి నాడు మాట!

నిజంగా మాధవ పెద్దిసరస్వతి మధుర భారతియే. హాస్యం అణువణువునా అనుపిస్తూండే ఈయనపలుకులు పలుకులనెలది! మందస్మితం కలుగజేస్తాయి అనడం తక్కుం. అంగుపదాల్ని, హిందూస్థానీపదాల్ని బహుళంగా తన కవిత్వంలో వాడి ఆవిర్భవించిన భారతీయ మార్గ దర్శి అయినా దినవలె. పోచాయెంపులు - గాడిద తన్నులు - బండారం డైటవడటం - సహిష్ణు లావా చేమిలు - మన్నకు మన్న, హాళికి హాల్లి - రెక్కకా జమక - దిమ్మిల్లా - టికానాలెడు - కనాకప్రము - ధలోభాయెగాడు - పాతెరి - ధను - కామూపు - డికాక్కు - గంపక్రాద్ధపు తలకట్టవాడు - ఇలా జాతీయాలు - మామూలు పలుకుబట్లు - స్వేచ్ఛగా ఇతని కవితలో వాడినట్లు గుర్తిస్తాము. సవా్యాంధ్రకవులలో మాధవ పెద్దికవి! ఉన్న స్థానం అనితరపాధ్యమైనది. "అద్వితీయాంధ్రకవిప్రపంచసిర్యాత" లేమన్నాలో చూడండి :

"ఇతని చదువుఫక్కి మిక్కిలి వ్రాత్యుమగా నుండును. ఒకరి త్రోవకు పొత్తిగా లేఖినిని నడుపనివాడగుటచే నీరని కవితకు గ్రంథచార్యుడొకము లేకమును తగులదు. ప్రస్తుత మాండ్రభాషలో తేరి వాడెబడు యన్న హాసభాషాపదము లీతని కవిత్వములో నెన్నో యుండును."

ఈవాక్యాలు యథార్థాలు. ఈకవికవిత్వం చావదు, దాని! అమరత్వం అలవడింది. కాని— ఆకంతం—ఆ కవిమూర్తి! అగపదవు.

ఆవామనమూర్తి—చేతులో పాడుంకాయ— చంకలో ఉత్తరీ యువు చుట్టా—పాడుంచారలతోడి ముక్కు—నిరంతరకవితాప్రసక్తి—ఆ హాస్యప్రకృతి—ఆదనంతో కవిమిత్రుల్ని బంధువుల్ని సంభావించడమా—ఇదిమాత్రం ఇక లేవుకదా!

పా రు ష ము

శ్రీ ముదిగొండ జ్వాలాపతి లింగకావ్య

భారతయుద్ధమం దొకడు బాలుడు వృద్ధు డొకండు వీరు ల్
పేరు గణించి రా మునలి భీష్ముడు స్వార్థ మొకింత లేక లో
కూరిమి. నావలేక తను గోరినవానిని వీడలేక తా
నారసి కీర్తి నిండు పదినాల్గు రణం బొనరించె ప్రేమతో.

తనకంటె మరి వేరె లే దొకడు పద్మప్రహముం జొచ్చి రా
నని పెత్తండ్రి దలంచి పంప దను ధైర్యం బింతయున్ లేక చే
యను వేరొక్కటి లేకయున్న గని కల్లాదుల్ ఘహావీరు లు
న్నను పూహం బభిమన్యు దొక్కరుడ ఛిన్నాభిన్నమున్ జేయడే.

దేవుండే యగు కృష్ణమూర్తి భగవద్గీతావ్రజోధంబు న
ద్భావంబే యగు జేయ పార్థుడు కృపావ్యాప్తాత్ముడే యాను యు
ద్ధావిరూపతఫలంబునం దిరువురం దాసక్తి లేదాను భ
ర్మావిరూపము పౌరుషం బది రణం బాప్రేమనిజ్ఞేపమా.

ఆచార్యుండు రణంబు నల్పే గద రాజ్యం బేల గాంక్షించినే
వాచాటం డనుకొమ్ము కర్ణు డయినన్ వాంఛించినే రాజ్యమున్
పేచీపెట్టిన నీకతప్పనొకొ "సుప్రింకోర్టు"లోనైన భీ
ష్మచార్యుం డది పౌరుషం బనక ఏమం చింక నొక్కన్వలెన్.

అబలయె గాద ప్రాపది ప్రియార్థు లెరింగి వచింప నేర్పు నా
సాబగు లెరుంగుగాద దను జూచి సుయోధనుతోడ సంధికి
ప్రబలసుయత్నమున్ నలుప పాటుబడంగలనన్న నన్న నా
కబరియిటుండ చూచెదవుగా యను మాటలు స్పూడిపోతులే.

తను జంపంగను బుట్టినా డనుట సత్యం బంచు లోనెంచి త
ష్టనకీర్తికి స్థిరలో స్థిరంబునలువన్ గాంక్షించి వేయేల నా
తనిచే జచ్చిన మోక్షమం చెరిగి నీతన్ వీడ నారాముతో
ననిసేయంగల నన్న రావణుని వాక్యం బేమి బోధించునో!

నాయకురాలిమీద పలునాటను బుట్టి ప్రసిద్ధులౌ మహా
నాయకులెల్ల కత్తిగొనినారుగదా సతిమంత్రిణీత్వముకా
జేయగజాతుమా యనుచు చిచ్చదియై పలునాటి నెట్లు గా
జేయగజాలెనో కవుల చేతి కలంబున కందునట్లుగక.

అన్నల్దమ్ములు నాస్తి పంచుకొని సౌఖ్యం పొందగా పోరుల
మన్నక ధర్మముగాని వారికొర కన్యాయంబుగా నెవ్వరో
సున్నామైరన నేమిధర్మ మది మెచ్చుంగాంచునే ఎట్లు పో
రన్నక పోరుమజన్య మెల్లరకు ప్రత్యాసన్నమృత్యుస్థితిక.

పోరుష మాతృదేశ సుఖభాగ్యవివేకపురోభివృద్ధి చే
కూరగ నంద రొక్కటయి కూరిమినల్పిన సార్థకంబగుక
నేరుపు మెత్తు రందరును నిత్యసుఖాంచితజీవితం బగుక
పోరున గల్లు నర్థ మురిపోసిన బంగరుతాడుపోలిక.

రెండవతారికలు: ఒక ఫలశ్రుతి

శ్రీ నాయని కృష్ణకుమారి

ఒకపని చేసితిమా, దానినుండి ఒక యావందమును పొందితిమా, ఆ యావంతుని! తారకులైన ఆదుర్లు మన మనహృదయ కలిగినవారు. జనులెంటి నే మనలో మరకలెత్తు తెలుగుదనపు సవిత్రకృతము కృతజ్ఞతాసాంద్రమగును. ఒకపారి, ఒక్క నిమిషములో సగమునే పైన, ఒక్క తిట్టిల్లలే మెరసి మాయమైనంత అల్పవ్యయభరితమైన, వారినిగూర్చిన యాలోచనలు మనలో శేతము లెత్తును—ఆట్లుగుట అనుసరించవలసిన మర్యాద యనిగాదు; అచరించవలసిన విధానక కృత్యమనిగాదు;—తెలుగుత్వము తమ పాపలకు గురైతావో రంగరించి పోసిన మహాగుణ మని; తరతరములనుండి యనూచానముగ తరలినప్పుడు మహద్భాగ్యమని!

తెలుగుభావ యన్నది! దాని కీనాటి కొక కృతకంబు నొందిన పాపాత్మ్యమున్నది. అందు పురాణ వాక్యములు గలదు; ప్రబంధవాక్యములును గలదు; ఉదాత్తరంగులైన నీతిబోధ లున్నవి. మధురసార శ్లోకములు మేళించిన భక్తిపాఠకర్మక లున్నవి. శృంగారరసానంద పోషకములైన ప్రాబంధిక గాథ లున్నవి!—ఇదిన్నీయు స్వతంత్రములు గావని యొక వెక్కిరింపు అనుకరణయో, అనుసరణయో అనున దొక యాసడింపు. అయిన శేమయో! ఆ, స్వతంత్రము లని పిలువబడునవి గూడ ఏదో దివ్యకర్తృప్రేరేపములై సృష్టిలో పాదుకొనిపోయిన సగ్గుణకర్మములకు భాములు గావేమి? అప్పుడవిమాత్ర మనుకరణములు గాకపోవునా? అనుసరణములు గాదన్న మానవా?—ఇది యొక చిక్క విషయ సమస్య. అవునన్నవారపు నందురు! కాదన్నవారు కాదంటారు!

అట్టి మన తెలుగుపాపాత్మ్యమున కొక మహా తృప్తి పెట్టినది భిక్ష! ఈనాడది యంత స్థితికి వచ్చినదన్న, మనవారు కవులై, కవిభులకలహంసలై వర్ణించుచుండి రన్న ఆదియంతయు నాతనిచేరి చలువ! అట్లు కాదనలేదు కృతజ్ఞత గల యాంధ్రప్రాణి.

ఆ పుణ్యమూర్తి అపస్తంబమూర్తుడు; మద్దల గోత్రజాతుడు. శేరు నన్నయ. బ్రాహ్మణకులమున భట్టారకు డీయన; యజ్ఞముచేసిన పోమయ్య. ఈతడే చాళుక్యరాజవంశుడు రాజరాజనరేంద్రుని కుల బ్రాహ్మణుడుగ వర్తిల్లి గౌరవము పెంచుకొన్నది! ఈతడే నిరంతరపంహితాభ్యసనతత్పరతచేతదృశ్యములను జీవితమున రంగరించుకొన్నది! ఈతడే వేదముక్కుల పంటి గానపదిత్రకమ తన వాక్కున నిల్పుకొన్నది! బ్రహ్మాండది నానాపురాణముల జీర్ణించుకొన్న ఇట్టి విజ్ఞానఖని వాక్కున కవిత్వాదేవి పితముపెట్టికొన్నది. సుప్రసన్నవదనయై యాశీషముల పెదజల్లినది—“బంగారము ఘమఘమలాడుటన్న ఇదియే కాదేమి?

ఈయన ఆంధ్రభారతము తెలుగు భాషాదేవికి తొలి పూజానుమము. తెలుగుప్రాణిక అక్షరభిక్ష పెట్టిన అన్నపూర్ణ! ఆది అమృతమై యుద్భవించినది! ఆంధ్రుల కమరత చేశాల్సినది! నిజమునకు తరు ద్భవమున కెన్నిపాట్లు! తత్సంపాదన కంత ప్రయత్నము? ఆ కష్టముల కన్నిటికీ ఒరిపిడి నన్నయ! ఆ ఉపద్రవముల బాగమంచునకు తాలగూర్చుకు నన్నయ! ఆయన మంధరమై పండిత మంచరిని తరచినాడు. జగన్మోహినియై తెలుగువారికి ధర్మామృతమును పంచి పెట్టినాడు!—“ఓయి, అన్ని కష్టముల బడెనా, ముష్టి రెండున్నరపర్యములు తెలిసి గించుటకు?”—ఒక్క పోషన కలుకుక్కున మెరయును మనోవిధులలో.

ఇక భారతావతారికను పరికించితిమా, అందు కొన్నికొన్ని మన కతిచిత్రిములుగ కన్పట్టును. వీరి నిట్లెల రచించినా దన్న సందియమునకు చొటిచ్చును. ఆ సందియములు తీర్చికొనుటమాత్రమే మన పని!

“క్రివాణీగిరివాశ్విరాయ దధతో
పక్షీముఖాదేషు యే
లోకానాంస్థితి మామా స్త్యనిపాతాం
స్త్రీపుంసయోగోద్భవామ్
తే వేదత్రయమూర్తయ స్త్రీపురుష
స్సమృజితావస్మై
ద్భూయామః పురుషోత్తమస్యజభిన
శ్రీకన్ధరా క్షేయినీ”

భారతావతారికలోని మంగళాచరణాలోక మిది!

వ్రాయునదా తెలుగుభారతము! అంధ్రకరించు వాడా తెలుగువాడు నన్నయ! ఆయనకు సంస్కృతమున సెంత యభిమాన మున్నదో తెలుగున సంత కిబ్బడిగ నున్నది. అట్టివాడు, వాండిగ సంస్కృతమున శ్లోకము రచించు లేమి? మార్గ యనిపించుకొను సంస్కృతమునుండి కవితా సరస్వతిని చేరిపీఠులలో నడిపించుచుంటి నే, యేమైన బెడిసికొట్టునోమో యని ప్రారంభించెనా? లేక దేవభాష సంస్కృతము; అది గ్రంథమునకు మకుటముగ సుంకియేతీరవలయు నని మొదలిడెనా?

తరువాత,—

“అమలిన తారకాపముద

యంబుల నెన్ను సర్వవేదకా
స్త్రముల యశేషపారము ము

దంబున బొందన బుద్ధిభాహువి

క్రమమున దుర్గమార్థజల

గౌరవభారతభారతీసము

ద్రము దణియంగ నీదను ని

ధాతృవక్తనను సేరబోలునే?”

అని చెప్పట మరియొక విచిత్రము!—ఇట్లు చెప్పట తన కత్తిని మరుగుపరచుకొనుటకై చెప్ప

టయా, లేక ఏదని ప్రయోజనము కాంక్షించి చెప్పటయా? అట్లు చెప్పిన వెనువంటనే, “అయినను దేవా నీయనుమతంబున విద్యజ్ఞసంబుల యనుగ్రహంబున తేసి నా నేర్పువిధంబున నిక్కావ్యంబు రచించెద” అని వెల్లడించుట మరొక విశేషము. ఇవిధముగ రాజాను, పండితమండలిని తన కావ్యప్రారంభమునకు మాత్రప్రాయముగ నిలబెట్టు లేల? వారి కట్టి విశిష్టత యున్న దీకార్యనిర్వహణమున?

తిరువార పండితసభలను నుతించినాడు.

“పరమవివేకపారధిని

భాసిరసద్గుణపుంజవారితో

త్కిర నుదిరంబులై సకల

గమ్యసుతీరములై మహామనో

పార సుచరిత్రపావన ప

యః పరిపూర్ణ ములై న సస్థిభాం

తీర సరసీ వనంబుల ము

దంబానరం గొనియాడి చేడుక—”

అని వానిని ‘పరసీవనంబుల’ రోడ బోర్చియు సంతతో వదలక పర్యామక్రమణిక తెప్పలు నందుగూడ బొప్పినాడు—సభాపర్యయ ‘పండితచేతోనిర్వృతి’ తేసివది. ‘సకలసభారమ్య’మైనది యారణ్యపర్యయ. ‘సభారంజన’మై సర్వమనోజ్ఞ మువాదగి బలసిన నాలన పర్యయ విచిటపర్యయ! ఏవకపర్యయ విది నామవోగగ పర్యయమైనది ‘సభల’. అత్యనుపమమై ‘సభల’ నమరి నిది ద్రోణపర్యయ. ఇట్లులే ఏ పర్యయన కావర్యము సభల యామోదము బడసినదని చెప్పచువచ్చినాడు నన్నపాద్యుడు. ఈ సభల కందుల కంటిటి స్థానము నీయవలసివచ్చినది? త్రతిపారి వానిని నుతింపవలసిన యవసర మేమి కలిగినది నన్నయకు?

ఆమైన వారాయణభట్టునెడల నన్నయభట్టు కృతజ్ఞత!

“పాయక పాకకాననిక

భారతభూరరణంబునందు నా

రాయలునట్లు వామన ధ

రామరనంకవిధూమణుండు నా

రాయగట్టు వాబ్బయ్య
రంధరుడుం దన కిట్టుకుకొనచో
ధ్యాయుడునైన వా దేవుడు

తంబుగ దోడయి నిర్వహింపగల" —

తన పూనిక 'భారతభూభారము'వంటిదట ! కాననే తరువాతి శ్రీవాంశుదేవన్న దాయవను 'భారత భట్టాల్లంఘనపటిష్ఠగాథ'వతిధు" దని. తాను పాక కాసని. తన వారాయగట్టు వారాయణుడే! — అనిన, శ్రీకృష్ణ దర్శనమునకు తేనినంత సహకృతి యాయన నన్నయకు తేనివాడన్నమాట! — ఆ పద్యమున వేనిన చిగురునాట 'తోడై నిర్వహించుట'లో 'నేయర్థ మున్నదో? ఏవిధముగ వారాయగట్టు నన్నయకు తోడైవాడు? ఆయనకలముతో నీయనగూడ కలము కదిపినాడా? ఆయనభావములతో నీయనగూడ తన భావముల పెనవైచినాడా? — అటులే యయ్యోకేని అత్యాసాంతగద్యములో వారాయగట్టుపేరు జోడింప నంతటి కృతఘ్నుడు కాదే నన్నయగట్టు! మరి యా సహాయ పెట్టిది! ఈ నిర్వహించుట యే విధిని?

ఈ ప్రశ్న పరంపరకంటటికి జవాబులే కాకం యునా, వెనుకటి చరిత్రయంతయు త్రివిధమాడవల యును. వాడే నన్నయగారి కష్టములు, ఆయనభారత రచనానిర్వహణ గెడునైన సమస్యలు — అన్నియు బయటపడునది!

మహారాష్ట్రమున అధీరుల జోడి కేళు లంతరించి పోయిరి. దెబ్బదిసంవత్సరములైన పరిపాలనపు ముచ్చట దీర్చికొనితో లేవోగాని యాధీనుల వంతు గూడ వచ్చినది. అప్పడప్పుడే కన్నులు దెరచి కేల నాలుగుచెరగుల కలయగొన్న చాళుక్యవీరులు వారిని కాసింపినవారు; పదద్రుష్టులను తేని తిత్పించిన మూక్రమించినవారు! ఈ వంశపు రత్న దీపము సత్యా క్రయపులకేశీల్లభుడు! ఆతని తాపాలవిజృంభణ పరరాజ్యమహావృక్షముల పెకలించి చైచినది. వానిని కలిసికొన్న చాళుక్యరాజ్యలక్ష్మికి సర్వవాహి నుల లయమొనరించుకొన్న మహాపాగరపు పోలిక! పరాక్రమమునకు తోడు దూరదృష్టిగూడ వా మహా

రాజ పాత్తు. విప్రులమైన ఆ రాజ్యభవనమునకు తన భుజాస్తంభములే చాలును! అయినను భ్రాతృరత్నము దా రాజచంద్రుడు! ఒక్క తల్లికడుపున రక్తము రెండుగా చీల్చికొని పుట్టిన తన తమ్మునకు రాజ్య భారనిర్వహణమున పాలుండకపోవు లేమి? కాననే తన రాజ్యమున తూర్పుసీమాయందు తమ్ముని కాసనము! పశ్చిమమున తన పాలనము!

అప్పట్ల విష్ణురత్నమని వంశమువాడు, వేగినాటిని పాలించిన భస్మజీవి, విమలాదిత్యుడు. ఈయన సింహా సవారూఢుడగుటకుముందెన్ని కలహరంభంబునామరతి ములు! ఎన్ని విప్లవవిస్ఫులింగములు! కొంతకాలముపాటాతడు చోళుల చెజపాలయందు బందీ. కాని చివర కాబందిఖానాయే అత్తయ్యలై అలరించిన దా అదృష్ట వంతుని. మారుగారి ప్రాపు నరునకు వారాయణుని వలె నిలువగా తన సింహాసనమును సునిరము చేసి కొన్నా దాయన. తండ్రి సంపాదించిపెట్టిపోయిన ఈ మువ్వకస్త్రాళి కడుపులోని చల్ల గనలకుండ కొలూని కూయించునప్పుడు రాజరాజు! కాని ఆయన సోమరి గాడు. ఒకప్రక్క పారంపర్యముగ తనకు సంక్ర మించిన రాజ్యరత్నము. మరియొకప్రక్క తనలో నురక లెత్తు రెలుగురక్తము ప్రేరేయ వాబ్బయిపోవడం — ఇది రెండును రెండుకన్ను లాయనకు. వానికి వుడి యెడమభేదములే లేవు. కాననే ఆతని 'నిజభుజవిక్రమ విజితారాతి రాజనివహుం'దని నతింతురా, 'వివిధా గమనిహితక్రము'దని నడువవలయును. 'అపరాజిత భూరిభుజాకృపాణ ధారాజలకాంత కాల్రవ పరాగు'దని పొగిడిరా, 'మనీషి విద్యాక్రమతల్లవీత్రమున మహి నొప్పినపా'దని ప్రస్తుతింపవలయును. 'మంత్రిపురోహిత సేవాపతి దండవాయక దావారిక మహాప్రధానానంతి పాయంతవిలాసిని పరిపృగు'దననా, 'అపారకెబ్బకాస్త్ర పారగు'లైన వైయంకరగులును, భారతరామాణదా ద్యనేక పురాణప్రసిద్ధులైన పౌరాణికులును, మృగు మధుర రసభావభాసుర సవార్థవదన రచనావికారదు లైన మహాకవులును వివిధతర్కవిగాహిత సమ ప్రకాస్త్ర పాగర గణితు! ప్రతిభులైన తార్కికులును నాదిగాగల విద్యజ్ఞనంబులు పరిశీల్పించి కొలూన బడిన వా డగును! ఇంతటిరా జాకవి కండ!

ప్రాణి! ప్రాణమునకు, ప్రాణమునకు ప్రాణివలె నన్నయరాజరాజు లొకరి నొక రాక్షయిండు కొన్నాడు. ఆ ఏకతా ఫలితముగానే భారతరూప మేర్పడ గలిగినది. ఘృతమునకు పాత్ర యాధారమా, పాత్రకు ఘృత మాధారమా యనునదిగా దిచటి ప్రశ్న! భారత జనమున వీరిరువురికి గల బాధ్యత ఎట్టిది? ఒకరి కొక రెంతవర కుపయోగకు లైరి?—అను సంశయము చర్చ నీయములు.

వీరిరువురికృషియు సాహిత్యవిషయకమేగదా! కాన నన్నయకు బూర్వము తెలుగుభాషయధ్యయ పరి కింతము. అప్పటికి దానికి లిపి యున్నది. పాల్కురికి సోమనచే రుఘైవదపదములు, గోష్ఠిపదములు, ప్రభాత పదములు, జన్మైలపదములు అని కేర్పొనబడిన దేశీయభందము లున్నవి. సోమనాథు డనువాడు వీనికి భందానియనుముల జెప్పచు “అనియతగలై— యతిర్యా ప్రాసోవా”యని విద్వయించినాడు. ఇదంతయు గమనించిన కొందరిమతమున నన్నయ అదికవి గాడు. అతడు వాగమళాపను డనుకొన్నది ముచ్చటకు దగిలించుకొన్న డిరుగు. వారి యుద్దేశ్యమున వాగమ లాపను డన్న, అదికవి యన్న ఇదివరకు లేని భంద మును సృష్టించినా డని కాశీయను! అంతవరకు తెలుగుప్రాణి కనివిని యెఱుంగని లిపిని నిర్మించినా డని కావున!

నన్నయచేసిన పని యది గాదు. అతడు లిపిని సృష్టించలేదు. కాని దానియందు మార్పులు చేసినాడు. దేశీయభందముల గ్రహింపకపోలేదు. కాని దానికి తోడుతోడుగ సంస్కృత భందావాహినిమండి పాయలు లిపి కలిపినాడు. ద్రవరూపమున నన్న తెలుగుభాష కొక వ్యగ్రస్థ నిచ్చుటకై సంస్కృతపు బ్రాహ్మణ్యము పోసినాడు. ఇది యాయన చేసిన పని. ఈవిధముగ అరూఢముగ, అప్రకృష్టముగ నున్న తెలుగు వాఙ్మయమును సవరించి నా జేగాని సృష్టింపలేదు. అపని చేయుటకై తన భావతాండ్రీకరణ మనాపాతముగ పొగుటకై యాతడు రచించుకొన్న ప్రదాక మాత్రమే ఆంధ్రకల్పచింతామణి!

చాళుక్యుల విజృంభము తోకుల కానాడు వెలలేని సాహిత్య మున్నది. దాని సర్వతోముఖవిజృం భణ విజ్ఞులకు కన్నులపండువు. ప్రతిపండితుడును, ప్రతి కవియు, ప్రతివిజ్ఞానఖనియు గూడిన ఒక కూడిక వారి సంఘము—ఎవ్వరే యొక గ్రంథము రచించిరా, ఒక కావ్యగానము జేసిరా అది ముందు విసవడవలయు నీ సంఘమునకు. దానిని విన్నవాడు దాని ప్రాశస్త్యము చేర్చుకొనుడు; దానికి సాహిత్యవిశేషలో వెల కట్టుదురు. ఆ లైలయకొనబడిన గ్రంథమే వారి పరి భాషలో “నందర్”. అదియే పండితసామగ్రిలు చదువుటకు యోగ్యతను సంపాదించుకొన్నది. ప్రపంచమున ప్రమాణియట కపజ్జను తెచ్చికొన్నది. ఈపద్ధతి రాజరాజకముల కాకట్టుయిన దేమి? కాననే వారిని తానుగూడ అనకరించవలయునన్న యాశయే తన రాజ్యమున పండితసభలను దూర్చి పెట్టినది.

కాని ఆ సభలలో తెలుగునకు స్థానము లేదు! ఈపడింపు మాత్ర మున్నది. అందు కననముజెప్పిన వారికి అవంతయైన ప్రోత్సాహము లేదుపరిగదా అగౌరవమున్నది. కారణ మాభాష దీతి. అనాగర కులు, మోటువారు నిత్యవ్యవహారమున కుపయోగించు భాష యది! “ఒక్క రూపముది లేక మలుపోకల బట్టిన ఆ పదబాల మేమి, కట్టుబడి కావ్యరూపమున నుండు లేమి? అసలందున్న దే కొద్దిసామగ్రి యాయె! దీనితో నెన్ని భావముల స్ఫురింపజేయగలరు? ఎంత రసమును చిప్పిరింపగలరు? ఎవరయ్యా తెలుగున కవి త్వము చెప్పెద నను తెలివిమాలినవాడు? పండునంటి సంస్కృత మున్నది. లేక్కమిగిలిన విషయము లున్నవి! మోహదీర చేతికి నచ్చిన గ్రంథములు వ్రాసిన కాదందు రెవ్వరు? మీదుమిక్కిలి అదరమును గౌరవమును గలుగునీ?”—ఇదియే భోరణి ఆనాటి పండితులందరికిని! ఇదియే హేళన తెలుగువిషయమున వారి హృదుల నండిడి!

అట్టి ఆకాలపు రాజును, కవియు వాడు!— కాని వారి కనకస్ఫులలో తెలుగుదుస్థితి యున్నది. దానిని వాఙ్మయనీతికి దేవలయునన్న దగ్గ యున్నది. అట్లని, అ. దని పోలికలను కావని వీరియి చేయ నలయును!

తాను రాజే! మూర్ఖాధిపతి! అయిన నేమి పన్నె? వారిని తాను కాసింతువా? ప్రజలలో అసంతృప్తి కేపువా? కేపి తన వ్యాధయమున తీరని చిచ్చు రసబుకొనువా?

తాను పండితుడే! పండితిమండలికి అధ్యక్ష ప్రాయుడే! కాని ఏమి ఫలము! వారిని కాదని ముందంజ వేయువా? ప్రజల దృష్టిలో కేలవ మైపోవువా? పోయి 'మజను' పన్నె తన ఖ్యాతికే మిచ్చు పెచ్చికొనువా?

అట్లు ఎంతకాలమని తమ కోర్కెను తమ లోనే యుదుకొని స్రుక్తిశ్లు ద్రిండుట! ఎంత కాలము, ఇప్పుడు పోయిన దేమిలే మంచికాలము వచ్చునని వేచియుండుట! అన్ని కాలములు మనవా? ప్రతినిశేషమును గడచిపోవుచున్నదే!

అస లన్నియు వనహాలించిన—

“ధర్మతత్త్వజ్ఞులు ధర్మకాస్త్రం బని
యధ్యాత్మవిదులు వేదాంత మనియు
నీతివిచక్షణుల్ నీతికాస్త్రం బని
కవిసృష్టులు మహాకావ్య మనియు
లాక్షణికులు సర్వలక్ష్యసంగ్రహ మని
యైతిహాసికు లీతిహాస మనియు
బరమపారాణికుల్ బహుపురాణసమచ్ఛ
యం బని మహి గొనియాడుదుండు ”

భారతమును తెలుగునీయలయు నని యున్నది నన్నయకు! అవును మరి! ఆ కృతి సర్వధర్మసంపుటి కరణ మాయె! “ఇదం భారత మనాశ్రిత్య కదా భువి ననర్తకే”యనియు, “ధర్మచాక్రేణ కామేన మోక్షేన పురుషర్షభ, య దిహాస్తి తదన్యత్ర యశ్చేహస్తి నతత్క్యచిత్” అనియు దీనిని దెప్పికొనిరాయె! అట్లే, “హిమకరువోట్టి పూరుధరశేఖ పరుప్రభుపాండు భూపతుల్ క్రమమున వంశకర్తలనగా మహిమోప్పిన” తన వంశమున “ప్రసిద్ధులై విమలసద్గుణ కోభితులైన పాండవోత్తముల చరిత్ర”యని, భారతమును తెలుగు నీయింపవలయు నని రాజరాజున కున్నది! ఇట్టిరువురి దృక్పథులకును భారత మాత్రము. వైచివ్య అనాటికే

భారతమును కన్నడించినారు కన్నడకవులు. ఆ చర్య వీరిరువురి హృదులయం దున్న వాంఛకు పాతుగట్ట! కాని మొదలులేదు మొత్తుకొడు కొడుకుపేరు పోను లింగ మన్నాడట యెవరో! అటుల, అసలు తెలుగునీ కావ్యపయోగమున కంగీకరింపని పండితిమండలి భార తాంధ్రీకరణ కొప్పుకొనువా? ఈ కోర్కెను నెలి చుచ్చుటయు, ముల్లుదీసి కొట్టుచుటయు నొక్కటి గాదేమి?

ఇట్లు కింకర్తవ్య మని మొగమొగములు జూచు కొను సమయమున ననతిరించినా దా బహుధావిజ్ఞాన మూర్తి నారాయణభట్టు, నరసకు నారాయణునివలె బలారికి బృహస్పతివలె ఆ నన్నయభట్టు కి నారాయణభట్టు చేడోడును, వాడోడును! అతడు సంస్కృత ప్రాకృత వైకాచికాంధ్రభాషలయందు ‘కవిరాజశేఖ రు’డు! అదృష్టముకొలది యిటుల లభించిన యా విజ్ఞానపు తెప్ప నాదగవుగ గొని యేటి పెడరిడు ప్రయత్నము లారాజునని, ఆ కవినిని!

రాజరాజు పండితసభలలో సభ్యులను భార తాంధ్రీకరణవిషయమై కదిపి వదిలిపెట్టును. ఆయన వివిధాగమ విహితక్రము దాయె! మనీషి విద్యాక్రమ తత్త్వచిత్రమున మహి మోవ్వవా దాయెను! అర్థధర్మ కాస్త్రముల తెరం గరింగి, ఉదాత్తరహస్యికావ్య నాటకక్రమములు పెక్కులు మూచినవాడుగూడెను! అంతటివాడు నెరికిపెచ్చిన విషయమే యని అందగును అసతో దిందురు! చక్కోపచర్యలు గావింతురు. కొంద రామోదించువారు, మరికొందరు నిరసించు వారును. ఈవిధముగ సభయంతయు రెండు తెన్నుల బోవును. ఆమోదించువత్తు మీమాత్రిత్రయపు నన్నుల చండమామ! నిరసించువారి ప్రాణములకు నారాయణ భట్టు పెనుధూతము! అతడు బహుభాషల పాండిత్యము గడించెనా? యక్షియు క్రముగ వాడింపనుగూడ గలదా?—ఇక నేమి? అనాటికే కన్నడమున భార తము వలసినది. ఇతరభాషలన్నియు పదిముగముల విస్తరిల్లించున్నవి. “మాతృభాష కిదేమి గతి యయ్యా! మీ నిరాదరణ కిదేమి పెరవారివిషయమా? ఈ యన మాన మెవ్వరి కేమి?”—ఇట్లే నల్లరుపై బండివదిక

వారాయణభట్టువాడవాప్రాధిమ! దీని వామోదించి
తలయూచు పని ఆ 'విమలవిచారు'నిది, ఈ 'లోకజ్ఞ'
నిది! "ఇదేమి చిత్రమో, అంతటివారికే నచ్చిన
దీయూహా, దాని కెంతటి ప్రాముఖ్యమో!" యని
మెల్లెడనువారు కొందరైన, "పోనిమ్ము! జరిగినది
జరుగనీ, అవునన్న పోయినదేమి?" యని యెప్పుకొను
వారు మరికొందరు! అటువిటు తేరక పట్టిన కుండటికి
కాళ్లు చూడే యన్నరకపు కొరకరాని కొయ్యలు
నుండకపోరు!—ఈవిధముగ వారు చూపురును తేరి
పండితవాచుశ్యపు టంగీకృతిని సంపాదించును. కాని
యీ టంగీకృతి వాణికడనండి వచ్చినదా, నాలుక
చిగురుమాటయో?

అది యేదైనను, దానిని సరిదిద్దుకొను బాధ్యత
యొక నన్నపాత్యునిదే! కారణ మతడు గ్రంథ
కర్త. అకృతివాగోగులపై వారి యధిప్రాయముల
చూర్చున కాస్కార మున్నది!

కీదెంచి మేలెంచు మని, వారు మైమాటగ
నీపని కొప్పుకొని చాటునకు బోయి నాలుకాడించు
రకమి యుకొందము. అప్పుడు నన్నపాత్యుని యుక్తి
శ్యము పూర్ణమైనదనుట యెట్లు? తొట్టతొలి కృతియే
యీసంకింపులపాలైన తరువాతి వాభాషలో మరి
యేగ్రంథములైన బుట్టునా? పుట్టి మన్ననల చూచు
గొనునా? అయ్యివారిని తేయబోయిన కోరి యెనటుల
తాను వాడు పూనుకొని విఫలమైనదా, మరి కల్ప
కల్పములకు తెలుగున పాపీత్యము పుట్టునో లేదో?
నట్టి కల్పపరిశీతులను చాటుట యన్న, పండితపామరుల
మనస్సులను తనయెడల స్నేహప్రేమాద్యములు జేసి
కొనుటే! ఒక మతవిషయముగనాని, రచనాభోర
ణిలోగాని, అవాటి సాంఘికాచారాదిక చిత్రణమున
గాని వివ్రతిపత్తి చూపట్టగూడదు భారతసాహిత్యమునకు.
అవిధముగ 'శేషప్రితో', 'శేషవస్త్రత్వము' గలవాడు
జడివినను తన కృతి అవిధముగ వాని మనస్సు నలరించి
నదా, ఇక తాను సఫలమైనట్లులే!

కానకే మంగళాచరణలోకము సంస్కృతమున
నున్నది! అందు త్రిమూర్త్యాత్మకమైన పరశక్తియే

ప్రస్తుతింపబడినది. అది సంస్కృతమున నుండుటకు
చేతువు అవాటి పతితల దేశవిశేషమునదోమము
నివారణ మగుటకు; పండితుల సంస్కృతప్రియత్వము
నకు కొంత గౌరవ మిచ్చి యాదరించినటుల గాన్పించు
టకు! ఇక త్రిమూర్తుల కథేదము చెప్పి సతించుట
మతిచైవిధ్య మున్న పాతకుల నిరసనకు పాలు గాకుండు
టకు! అవును మరి, పాతకులలో కొందరు శివభక్తు
లుండు; మరికొందరు విష్ణుపాదపూజానిరకులుండురు;
ఇంక కొందరు బ్రహ్మోపాసకు లుండురు. వీరి కంద
రికి భారత మాదరణీయ మగుట కింతకన్న మలు
వేది!—ఆ బృహత్సంపాదన కీ టుకు!

తా వాంఛికరించినంతమేర సంస్కృతభారత
మును నన్నయ అనుకరించినాడేగాని అనుసరించలేదు.
అయినది బాధోచితానుసరణమే. దానికి కారణ
మడుగుచునా, అయననువచ్చులోని దొక్కటే
యూహా. తన కృతి జనవాచుశ్యపు ప్రేమాదరముల
యారగినవలయున. వ్యామని కాంతువాటి పరిశీతులు
నన్నయకాలపువారికి బంటుగ బోవవచ్చును. నన్నయ
వాటి యాచారముల వ్యామనివాటి కుండకపోవచ్చును.
అట్టియెడ ప్రబాళేయప్పీ మనమున చెట్టికొన్న
నన్నయ వానిని తన శక్తికొలది మార్చివైచినాడు.
అందుల కుదాహరింపుగ సంస్కృతభారతమున కవి
దేవమానీషుట్టుకుని దేవమానిప్రేమ నుదాత్తముగ
చిత్రించుటకు యత్నించినాడు వేదవ్యాసుడు. అటులే
కర్ణజననమునగూడ. నన్నయవాటి కవి సంఘమాస్య
ములు! కానకే వానిని పట్టించుకొనక ముక్తదరిగ
త్రోచివైచినా డాయన. ఈవిధముగ భారతముంతయు
నుదాహరింపవచ్చును—ఈ పనిచేతగూడ భారతము
జనల యాదరమునకు పాత్రమైనదని చెప్ప సాహసించ
వచ్చును!

ఇక నన్నయ, 'భారతాంధ్రీకరణ మెంత కష్ట
తరకార్యమో చూడు'దని చెప్పిన పలుకుల నాల
కింతము!

తా శిష్యబోధునదా పంచమవేదముగు భారత
మును! ఆ చెప్పటయు పదబాలపరిపుష్టముగాని

యోగమున. తాను ప్రతిభావంతుడే. కాని ఎంతటి ప్రతిభగలవాడైనను 'తారకాసమదయ మెన్న' గలదా? 'సర్వవేదకాస్త్రముల పార మశేష మెఱుంగ' గలదా?—అటులే "యా క్వచిత్సామగ్నిహో నర్థజల గురుత్వము వహించిన భారతభారతీయముద్రము నీద దొరకొనువాడను శేష! ఆం దేలోపము వాటిల్లిన నది యెన్నుట మీకు వ్యాయము గాదునుదీ!" యని హెచ్చ రించుటకు తెప్పిన వాపలుకులు. ఇంత హెచ్చరింపును హెచ్చరించి, యా వెంటనే, "దేవా, నీయనుమతిఁబున విద్యజ్ఞులు యనుగ్రహంబునజేసి"—యని రాజును విద్యజ్ఞులను నిలబెట్టుటచే తన చుట్టును రక్ష వైచి కొన్నాడు నన్నయ! ఏదేని లోపము వాటిల్లి, "ఇంత చేతగానివాడ పూరకుండకపోవా? ఏల తెప్పితి వయ్యో?" అని యొక్కరిని ప్రశ్నించిరా, "నా దేవున్నది వారు బలవంతపెట్టిరి. చిన్నవాడను. మరి కాదం దునా?" అనుట కియెత్తు!—నిజమే! మరి యింత గురుతర కార్యభారము నెత్తిన వైచి కొన్నవా డెన్ని కట్టుదిట్టములు లేమిది బరిమీదకు వచ్చును? ఇన్ని కాపులు పెట్టికొన్నను, ఇంకొక క్రీరామరక్ష—అది 'నా శేష్యునింబున నీక్కార్యము రచించెద' ననుట! 'ఉభయభాషాకావ్యరచనాభివృద్ధి' భిక్షువకు, విపులశబ్ద కొనవకు, సంహితాభ్యాసువకు నీవివయ మేలనయ్యా కిదిగ తెప్పికొనక? యనివీధియను మనకు. కాని యావిధమున నాయనపోకడయే పండితమానసములలో మముఖత నింపి, వారిని తనవైపునకు ద్రిప్పినది; తాను కాంక్షించిన ప్రయోజనమును సఫలముజేసినది!

ఇంకను పూర్వకవిస్తుతులు. తెలుగున కవులు లేరుగాన నన్నపాదుగిని స్తుత్యర్హు లెవ్వరును గాక పోయి రావాడు. ఇక మిగిలినది సంస్కృతము. అందలి కవులలో నన్నయ పరాకరాత్మజుని బొగడు వైఖరి చింతనీయము. ఆయన "భారతభారతీయభ గధనీవయంబులజేసి భూరసంసారవికారసంతమస జాలవిజృంభము" బాపినవాడట! "అంతపని నాయన పాధించుట భారతరచనవలన! మరి యాంధ్రకర్తను శేషగూడ దానిచుద్దేశించియే యాపని! మొదలుతెట్టి నానయ్యా, దేశీకూర్గమున తెప్పిన శేమి, మార్గకవితా

రీతుల నుడివిన శేమి, దాని ఫల వెంటులైన మనకు దక్కునుగదా! మాణిక్యమును మసిపాత, గట్టితి మని మీ రనుకొన్నను, అది కాంతిహీనము గాదే!" అని హెచ్చరించును ప్రజలను! అంత నిగూఢప్రయోజన మున్న దావ్యాసమృతియెవక! ఇట్టి జాగ్రత్తల కన్నిటి కిని ముటుటప్రాయము పండితసభల ప్రశంస! పండిత మానసములను తనవైపునకు ద్రిప్పికొనుట కిదియొక ప్రయత్నము. కాననే ఆ సభలకు తన యవతారికయం దంత ప్రాముఖ్య మిచ్చినాడు. అది వివేకపారభము నెదజల్లు సరసీవనంబులు! సద్గుణపుంజవారితోత్కర రుచిరములు! మహాపాదముచరిత్రపావనపయోపరి పూర్ణములు! సకలగమ్యగుత్తరములు!—ఇటులే, ప్రతి పర్యయము సభల ప్రశంసల గనినదని పలికినాడు! 'సభలే ఆమోదించిన ఇక మన శేమి యభ్యంతర మయ్యా' అని ప్రతిపాకకుడు జరుపు నని యాయన యూహ! నిజమున కానాటి పండితసభల కంత పలుకు బడి యుండెడిది ప్రజలలో! అదియే నన్నయచేత నన్నిసారులు పండితసభాప్రశంసలను జేయించినది!

ఈ తరింగమంతయు ముగిసినవెనుక తన యాపులవైపునకు దిగినా దా'మజు'డు! తన మిత్రులు వారాయణభ టైంత శ్రమపడెను తనకొరకు! అటు పండితుల వాగ్వాదముల యుక్తియుక్తముగ ఖండించుటకేనా, ఇటు కన్నడించిన భారతపు తెన్నులు తెలియజెప్పుటకేనా—ఒకటేమిటి, అన్ని విధముల నాతడు చేయూరిసిచ్చి మిత్రు డనిపించుకొన్నాడు. అట్టివానికి తా శేమిచ్చును; కృతజ్ఞతాపూరితముగ స్పృహయచుదక్క! అయినను, కవిగాన, ఆ సంయమి పద్య మొక్కటి తెప్పినాడు. ఆ నారాయణుని శే రాకల్పాంతము నిలదు పేర్కాటులు జూపినాడు 'ఈ సహాయ వినిధిపు దైయండదు, బహుశ నారాయణభట్టు నన్నయతో'బాటు భారతరచన పాగించెనేమో' యని కొందరి మతము. మనమ్మార్గి క తన మిత్రుని నారాయణుని జేయగలిగిన విర్దిపును తనతో'బాటు నారాయణభట్టు రచనయే పాగించిన నాతని పేరు గలంబక యావ్యాసాంతగద్యను రచించె ననుట నమృతమునకు దూరము. అయిన నిందలి సత్యా సత్యములతో మనకు పని యేమి?—

యుంఝాకూతులము లిన్నిటి కెదురునిలచి, ఏటి
 ఇన్ని యెదురిత రీతి, అందరిచే చివరకాననిలించుకొని,
 యప్పుడు,

“సారమతిం గవించ్రులు ప్ర
 నన్న కథాకలితార్థయుక్తి లో
 వారని పేలునా నితరు
 లక్షనరమ్యత వాదరింప నా
 వారుచిరార్థనూర్తినిధి
 నన్నయభట్టు తెలుగునకా మహా
 భారతసహితారచన
 బంధురు నెయ్యొ జగద్దితంబుగక”

ఇప్పటి కొక్కదాని కథ ముగిసినది. ఇక రెండవ
 దాని బరికిరింతయు — దీనిని విశిష్టత యేమైన
 నున్నదా, లేక అన్ని గ్రంథముల యవతారికపంటిచేనా
 యిది? ఒకవేళ ఏదైన విశేషమున్న నది నన్నయ
 యవతారికలోయిన త్రోవల బోవునా? లేక దీని తెన్ను
 దీనిదియు, దానిత్రోవ దానిదియునా?

అక్కరము నేర్పిన ఆంధ్రప్రాజీ కన్నుల కలంక
 పూవు తిక్కన. అష్టకష్టములపాలై పండిత జలదముల
 అనుగ్రహమునకు వేచి తెలుగుసాహిత్యక్షేత్రమును
 భారతసహిత్రము గావించినాడు నన్నయ — ఈన
 గాది నక్కలపాలు చేసినట్లు. చివరకు శింకవుల చేతిలో
 క్షీనినదినున్న ఆ నన్నయచే స్థాపింపబడిన వ్యంగ్య
 తాతేత్తికొలది యుద్ధించి పూర్వపుయావునకు దెచ్చి
 నాడు తిక్కన.

“శ్రీయన గారిజాబరగు
 చెల్లెలకు జిత్రము పల్లవింప భ
 ద్రాయితమూర్తియై పారిపో
 రంబగు రూపము చాల్చి విష్ణురూ
 పాయ నమస్కవాయ యని
 పల్కెడు భక్తజనంబు వైదిక
 గ్రామింక కిచ్చుమెచ్చు పర
 తత్వము గొల్పెననిచ్చిసిద్ధికొ”

ఇది తిక్కన్నగారు తన కృతికి తేసిన మంగళా
 చరణపు వైఖరి. ఇది తన పూర్వపు నన్నయ ననుక

రించుటకు తేనెనా? లేక వాయనవరలె ఏదని
 ప్రయోజనాకాంక్షయై వచ్చిందెనా? — ఒకవేళ నట్టి
 కాంక్షిత మేదని యున్న నది యేది?

తిక్కనార్థకు శ్రమచరచునాటికే తెలుగుచేత
 మల్ల కల్లోలముగ నున్నది. రాజకీయపరిస్థితులను జూచిన
 నటు పాండ్యుడుల యుగృతము తెలుగుపెల్లలపై
 యుచ్చెనటాంకు! దాని వాకట్టు కాకతీయంధ్రుల సం
 రంధము చిల్లర రాజ్యముల కంకమలపై కత్తిపెట్టినట్లు.
 అట్టియిదకొలుములో బడిన యొక భూఖండము మహా
 సిద్ధి పరిపాలితక్షీత! దానిని గాయకొను శక్తిలేని యా
 రాజాఅటులంటులే నెట్టికొనినచ్చుచున్నాడు కాలమును!
 విద్యావిషయమున జాగునా, నన్నయచే వ్యవస్థితమైన
 యాంధ్రభాషాగ్రామము శివకవి యుంఝాప్రభంజ
 నుని పాలై యూరవన్నది. ఆయనయనువాదపద్ధతికి నీరి
 మణిప్రవాళతైరి యెదురుచుక్క. ఆయనచంపువులను
 నీరి ద్విపదలు నొసలు విరచి వెక్కిరించును. — ఇక
 సాంఘికముగా పరిశీలించిన, మతపే ప్రధానముగ రేగిన
 కలతలపండ్రి సంభవించిన పల్నాటియాధము జరిగి పదు
 నాకండువేల వీరుల వాహుతిగాన్న యుగిస్తలు వారి
 కన్నుల ముందు గడచినవే! కాన నే శైవులన్న చైన్య
 వులకు గన్నెట్టి. చైన్యవులన్న శైవులకు చేదు‘మాత్ర’.
 చైన్యవుల పేరు వివేకసేమా యని సంకూడి గంట
 వాయించును శైవులు. శైవుల మోము జూదవలయు
 నేమా యనివివేకజ్ఞుల చాటున ముఖము చేరనేయుదురు
 చైన్యవులు. తప్పదారి మొకరితో నొకరు మాటలాడ
 వలసెనా ఆ విధియంతయు లేనెఱుఁగనాలక! విసపు
 పూత మనమ్ము! — ‘నీచేత పూలు నాచేత రాళ్లు నీవు
 నన్ను గువ్వు నేను నిన్ను గుచ్చెదా’నను వైఖరి!

ఈవిధపు టల్లకల్లోలము లేవియు మొదట
 మొదట తిక్కనకు కాట్టలేదు. పిల్లదినపు టుత్సాహము
 మాత్రము నింపుకొన్న ఆతిష్కంక కవిశ్రవకుడు
 మాత్రమే తొలుతొల్ల. ఆతని కప్పడున్నది గ్రంథనా
 కాలంకూడాది. గ్రంథకర్తవాద్యతాద్యురణ గారు!
 కాననే అందరు పోవు పోకలనే తానున బోయినాడు.
 భుకవినింద యన్నాడు. భుకవిస్తుతి యన్నాడు. ‘ఆమ
 లోదాల్తమనీష నే నుభయకావ్యప్రాధి బాటించు

శిల్పమునం బాగుడనన్నాడు — నిర్వచనోత్తరవాచా
యము తెప్పినాడు. కాని యందు సామాన్యమానవ
తీరికపు సరళవైఖరియే చిత్రితముగాని, అనాటి ప్రజల
దుర్విధి ప్రస్ఫుటము గా లేదు. రామాయణము తెప్పిన
టుల నదియు రామకథనే తెప్పినదిగాని, నా దున్న
శిల్ప సమస్యల నెదుర్కొను మెలకువలు తెప్పలేలేదు.

తరువాత కాలము గడచినది! వయస్సు ముగిసది.
అనుభవముచే గడించుకొన్న విజ్ఞతకు యజ్ఞముజేసి
సోమయాజి యైన పరిత్రత తోడైనది. సకలకాస్త్రపా
రముల జూచిన యాతని పరిపక్వహృదయమున కప్పటికి
అనాటి పరిస్థితులు కొట్టిరాగా భయవిస్మయోద్రేక
ముల విస్ఫూరితమైత్రుడై సర్వము నవగాహన మొనరిం
చుకొన్నాడు. ఇంతలో కత్తియుడిగిన మనుమసిద్ధి
రాచరికపు ముచ్చటకు నీళ్లు వచ్చునట్లున్నది. అయిన
సేమాయో! ప్రజ్ఞామూర్తి తిక్కనార్యుని ప్రతిభానలమున
కవి యాచరిత.

ఇక, సర్వవిధముల క్రమ్ములై యల్లాడు తనతోడి
వారి మధ్యించు పెట్టు? నీవినన్నిటిని చక్కదిద్దవలయు
నన్న తా జేయవలసిన దేమి? అచోరాశ్రమము లాలో
చించిన యాతని మేధస్సున కొక తటిక్తు భారతాంధ్రకర
ణమృగణ. నిజమే! విరిచాపికములలో రత్నములు భారత
రామాయణములు. అవి రెండును నాటి కనంపూర్ణములే.
కాగా, బుద్ధిభూర్యకముగనో, కాకనో రామాయ
ణమును తానే పూసించినాడు. ఇక మిగిలినదియు భార
తమే! తనయూహలు కొనసాగుట కొక పెరటికల్పక
మును భారతమే!

కానియే మన సత్వము గలవారి కావిధి స్ఫురింప
జేయునటుల తాను రచింపగలరా భారతమును!
అనాటి కాకాదుధియభాషాప్రాధి బాటించు శిల్పమున
బాగుడననునది మరచివాడేమో? 'బాలసభాపుడట.
'శేర్వీకభంగి'వాని తెప్పి భక్తకోటి! వరలేయు దెగు
టయే తన యభిలాషయట! — 'కి మనీమూలాం కిము
కాస్తుభహి' అను తత్వముతో పూర్తిగ నిండిపోయినా
దామూర్తి. అంత విరివ్రత కాలనకత శీర్షదినచే
యనవలయును—అట్లని తన బాధ్యతనమరువలేదాయన.
తన హృదిలో వేరులు పారిన కార్యనిర్వహణాపరి
తాను మరువలేదు. ఎటులైననరే తనమట్లు నున్న
వారిని సర్వవిధముల బాగుచేసియే తీరవలయును. అది

తన విధి! తనకు ఏ దేవమానవులను కాసింపని యజ్ఞ!
సరియే, విద్యావిషయకముగ నన్నయ, దేర్పరించిన
వ్యవస్థను పునఃస్థాపించుసేవో, సాంఘికముగ నెటుల
మార్పులు దెచ్చునో అన్న మన యనుమానమునకు
నిర్వృత్తి యాయనమంగకాచరణమును, ఆయనకృతి
కన్యకా భర్తృవిషయమును!

పారిపారాత్మక మగు నా పరతత్వము తిక్క
నార్యుని యూహలలో నిలచిన మతవిషయకముగు సువ్య
ధకు పునాది!—అది యిట్టిదట్టిది గాదు; నీవు శ్రీపతి
యనుము, గౌరీపతి యనుము, మురారి యనుము, రిపురారి
యనుము—నాది! కాలవ్యయంబందు; అనుర్ధ్వ యుండును.
మీరుమిక్కిలి యిట్టి వైదికధార్యయిత కిచ్చు మెచ్చును
—తిక్కన యిం దిమిచ్చిన మాక్కు మేమి?—మత
వైషమ్యములు మాడెదయ్యాయనట. శివకేశవుల
కభేదమయ్య యనుట! విహ్లారణముగ నీవు నొచ్చి
యితరుల నొప్పించు కేల యని మందలించుట!—ఇట్టి
తన యూహను, ఆదర్శమును భారతపరికిలందరాదరించి
యాచరించు రని యా పుణ్యమూర్తినమ్మకము. అయిన
ఈత దూహించిన ప్రయోజనము పాతకులకు చచ్చున
స్ఫురించునా? కృతిపరిని చరిసికొనునంత యుత్సృకత
ప్రతిపాతకున కుండునా?—మరి వాని హృదయము
నాకర్షించునటుల యా కృతిపతి వచట నిలవజెట్టవల
యును. అట్లు జేసిననే యందలి నిసాధత, ప్రయోజకత
నా? చరిసినప్పునది. ఇందంతయు యోజించియే
శ్రాత్ర పుంత ద్రోక్కినాడు తిక్కనార్యుడు.

తాను "ప్రబంధమందలి కథినాగునిగా నేపురు
మని బేర్కొనువాడనో యను తలంపునూరిన మదితో"
"ఇందుక నిద్రించుసమయమున"—తన తండ్రి గుం
టూరివిధుడు కొమ్మునదండనాగుడు స్వప్నమున
గాన్పించినటుల, పారిపారవాగుని యాదేశము తనకు
వినిసింపవచ్చినటుల తెప్పినాడు. తరువాత నా పర
తత్వము సాక్షాత్కరించుటయు, నాయన—

పారాశర్యుని కృతి యయి
భారత మనుపేర బరగు పంచునేదం
బారాధ్యము జనులకు త
ద్రోరన మూహించి నీ కళిందీధర్మిణి,

తెలుగుభాష వినిర్మింప దిపుగుబరయ
భవ్యపుక మార్గతీరపక్వఫలముగాదె

దీనికడ వియ్యకొని వేడ్కనూని కృత్రిమ
తిత్వ మర్పించివచ్చితి దిక్కకర్మ"

అని యర్థించుటయు చెప్పివాడు. ఈ యుదం
తమునందు సత్య ముండుననుకొనవచ్చును. లేదా, కవి
చాతుర్యభూషిత మనకొనవచ్చును. ఎత్తైనగాని, నూతన
మైన యాపొకడ తిక్కనాదుడు బుద్ధిపూర్వకము
గనే, ప్రయోజనాకాంక్షియైయే పోయెనేమో యని
చిందును!

ఇక ప్రజలలో భక్త్యాత్మక గర్వించుటకై
తా నెన్నుకొన్న భారతము,

“వేదములకు నభిలష్యుతి

వాచములకు బహుపురాణవర్ణములకుకా,”

మరియు, ‘భర్తృహృదకామమోక్షనిరీక్షిని’ ‘మూఢుల’
యైనది, అట్టి భారతమును చెసిగించు తానా—

“వైదికమార్గనిష్ఠమగు

వర్తనముం దిగ నిర్వహించుచు

శ్శృదములేని భక్తి మది

నిర్మలవృత్తిగ జేయుదుండ.”

హరిహరాత్మకమగు పగతిత్వపు “పాదనిరంతర
స్మరణ తత్పరభావముకర్మి వాత్మసమ్మోదము” బొందు
వాడు!—ఇట్లు సంస్కృతమున ‘కృష్ణద్వైపాయను
దరిలోకహితనిష్ఠం బూని’ భారతమును శెప్పగా,
తాను తన కామ్యునిటీకై చాచిని తెలుగుజేసినాడు.
ఆ కార్య మభిఘ్నముగ కొనసాగినది. విరాటపర్యవసి
కలము మోపిన తిక్కన స్వర్ణాకోపాదపర్యంతము
సాగిపోయినాడు. ఇక పాడవలసివది మంగళము!
అదియే ఫలశ్రుతి!

ఇక దీని ప్రాముఖ్య పెట్టితి?

పర్వధర్మముల శొక కథలో నిమిచ్చి విమనన
కుండ తెప్పినాక—అని కొందరి! రుచింపకచ్చును.
మరికొందరి! రుచింపకపోవచ్చును. కొందరు వాని
వాదనిరంపకచ్చును. మరికొందరు చిన్న చూపు చూడ
వచ్చును. ఇట్లు వైముఖ్యము గలవారి! లంచముల
పెట్టుటవంటి వీ ఫలశ్రుతులు—వీ నితలన పలువు
రాగ్రంథమును జదువునటుల మధ్యి పెట్టవచ్చును. వాని
ఫలములు కఠిర కందనీ, అందకపోనీ, పెద్దలు చెప్పితి
కాదా అట్లున నది, ఆ వన్నకము వేళ్ళుపొరిచి
గాదా హైందవపౌరణ్యములలో. కాననే వారు
చదువుదురు; మనస్సులలో అన్య కమైన తృప్తి నింపు
కొందురు!

అదియే భారతపు ఫలశ్రుతి యుద్దేశ్యముగూడను!
ఏదిభముగ నైన నేమి ప్రజలు భారతప్రతిపాదితధర్మము
లను నిర్వేదితమున జీర్ణించుకొనుటగదా కావలసినది!
కాననే ఏకకపు మనుజుల కనుజూలము లగునటు లాఫల
ములు గలుగు నిర్ణయములును గల వీఫలశ్రుతిలో—జను
లందరికిరి తెప్పిన సామాన్యఫలము అభిములు వాయుట!
మిత్రి నిర్ధించుట! నాకలాకము గలుగుట!—పాఠ
కులు వివిధా ప్రహృహత్యావిహారికములైన వాయును!
పండుగపల్పులుల నేఫలము కాంక్షించి నిర్వ
హించుకొన, పితృకార్యముల నేయాపిషముల వర్ధించి
నిర్వర్తించుకొన, ఆ వియన్నియు నాయురోజుల
భారతపతనమాత్రమున గలిగిడినను. ప్రహృ క్షత్రి
యులు దీని విచిటచే కత్తుల జయింపగల్గుదురు. కన్య
పతించిన పద్వీరు గాంచును. గర్భిణి చదివి సుపుత్రి
జతి యగును. శోక్కులుగలవారు శోరిన శోక్కులు,
అధిష్ విన్నను, భక్తితో పఠించినను క్రియు,
నాయువు, భూరియశేంబు, ప్రమదమును, దృఢ
విద్యయు గల్గును! ఇది పంచమవేద మగు భారతసంహి
తకు ఫలశ్రుతి.

ఈవిధముగ నన్నయతిక్కనల భారతావతారి
కలు రెండును రెండుతెమ్మల బోవును. నన్నపాద్యుని
విషయమున, నాయనతారికయం దాయన పడ పాట్లు,
ఆ కష్టములకు గట్టెక్కుట కామాదించిన పండితనధిల
హాగడికలు, తమకు చేమూత నిచ్చి కంటికి గెప్పుకొనె
గాయకొనుచు వచ్చిన తన మిత్రుని ప్రళంఘు—ఇది
గావించును!

ఇక తిక్కనగారి యవతారికలో నాయన
యంటియంటనితనము, తన మన్న భాగ్యతకు నిర్వ
ర్తించుకొనటలో, తన నెత్తిపై గల ము వితరలకు
చెలియకుండ దించుకొనటలో గల యొడుపరితనము—
ఇది యెరుగగును.

దీనినిన్నిటిని సమాలోచించి యేర్పరించుకొన్న
వారిరువురి మూర్ఖులును రెండువిధములు. నన్నయ యొక
బుద్ధి! అయినను పసిపాపంలె నాత దిలిస్సిస్తాడు.
తిక్కన యొక కర్మమీరుడు. ప్రపంచమును కాచి నడ
పొసిన శత్రువుకుఁకువలె నాత దిలిగింభిడును!—మాన
వుని యాద్యంతిదకల నీదిధిని రూపొందించుకొన్న వీ
రిరువురును ప్రణామప్రాయాలు—పూర్వపు దొన్న త్యమును
మరిచి యొకమర్మము లేక కొట్లాడుకొన నేటి
యాంధ్రులకు గర్వకారణములు!

ప్రఖ్యాత ఆధునిక ఆంధ్రచిత్రకారుని అస్తమయము

శ్రీ పిలకా లక్ష్మీనరసింహమూర్తి

వరహగిరి వెంకటాధిగీర్ణగారు పరమపదించారనుకుంటే అవాద్యముగా ఉంది. నవ్యాంధ్రచిత్రకళారంగములో పిదుగుపడినట్లు అయింది. కళాశిలర హృదయాలు దద్దరిల్లి పోయినవి. నిర్విణ్ణుల మయాము. రోజులు గడచినకొలది ఆయన లేని కొరత తీరనిదిగా ఉంది. ఆయన పరమపదించుటతో ఆంధ్రులు అమాల్గమైన రక్తి మును కోల్పోయినారు.

జీవితములో ఆవులు దొరకుట దుర్లభము. అందులో సమావాళయములు కలవారు ఆవులగుట మరి దుర్లభము. ఆంధ్రచిత్రకారులకు భగీరథగారు పరమావులు. ఆవులయొక్క ఆత్మీయత బహుజన్మస్వరూపా ర్థితము. ప్రేమలో ఎంత తీపి ఉన్నదో అంత దుఃఖముకూడ నిజీప్రమైనది. ఆంధ్రచిత్రకారులందరి ప్రేమను చూడగొనిన ప్రేమమూర్తి భగీరథగారు. నయస్సుకొరతమ్యమే మరచిన వాత్సల్య మాయనది. కొందరు సహృదయులు ఆయనకు సన్నిహిత మిత్రులు. కొందరాయనకు కష్టసఖులలో ఆదుకున్న వారు ఉన్నారు. కళాపాండిత్యములో నూ అందరికన్న ఆయన ఘనము. ఆంధ్రయువచిత్రకారుల కాయన శ్రేష్ఠసాదనలవంటివారు.

ప్రపంచచిత్రకారులందన ఏకమటుంబము. ఒకరి చిత్రములు ఒకరు చూచి ఒకరి పోకరు ప్రత్యక్షముగా చూచుకొనకయే ప్రేమించుకుంటారు. ఒకరితో ఒకరి పరిచయము లేకపోయినన్న ఒక పరిత్రమార్తిని భక్తిదోంతరలలో ఒకరు దాయకుంటారు. పరిత్రస్థరణలో వారి రచనామార్గము లలవరచుకొని నిర్విచిత్రకళాధీనత కోక చిత్రమాలకు సమర్పించుకొంటారు. అట్టి సోదర చిత్రకారకుటుంబమునుంచి ఆంధ్రయువ చిత్రకారులకు శ్రేష్ఠసముద్రైత భగీరథగారు మెరుపులా మాయమైవారు. తెనుగుకావీచిత్రకళారంగము మరియొక ప్రతిభావంతుని కోల్పోయినది. పరదావంకటరత్నముగా

రవినట్లు దక్షిణభారతమునకే ఈయన ఏకైకప్రకృతిచిత్రకారుడు. ప్రకృతిచిత్రకళలో ఈయన పరిపిణ కృషి అనవ్యమైనది.

లలితకళలు ప్రవాహోష్ణగా వర్షిల్లవలసిన కాలము సమీపించినది. కాని చిత్రకళవిషయములో శేటి లోకము తీర విచిత్రమైనది. గ్రుడ్డిలోకమునీడలో వాకిమలు—ఛాందసులు నిష్పంతగా జీవిస్తారు. కాని లోకముపోకడలను వెయికళ్లతో చూచేవారు కళాప్రవృత్తులు. ఈ నిరంకుశులను లోకము బంధింప జూకుంది. ఆ కారణముచేతనే బలవత్తరమైన కళాకాలిని లోకము ఛిక్కరిస్తుంది. భగీరథగారిది బలియమైన కళాకాలము. వారి అపూర్వకళాస్పృహని లోకము గుర్తించినదో లేదో తెలియదు.

౧౯౩౫ వ సంవత్సరములో మొదటిసారి భగీరథగారిని పందర్శించాను. అంతకుపూర్వమే చిత్రకళాప్రదర్శనములలో వీరిచిత్రములను చూచి ముగ్ధుడనై వాను. చిన్నవాడే ఈయన గొప్ప చిత్రకారుడని నాకు లోచింది. తెనుగుప్రకృతిచిత్రకళలో ఈయన పరచినది పూలబాట. ప్రాకప్రతీచిత్రసంప్రదాయములమధ్య ఈయనచిత్రరచనామార్గము ఒక మహాపీఠపురంటిది. ఇట్టి సమవ్యయమార్గము అశ్వేషించి చిత్రకళలో ఉత్తమమైనకృషి పట్టినవారు ఆధునికభారతీయచిత్రకారులలో నే అరుదు. ఆనాటి నా పసిఊబాలకు ఈయన అమృతమూర్తివరే లోచివారు. తరువాత ఈయన అవ్వడెప్పుడు రాజమహేంద్రవరము వస్తూ పోతూ ఉండేవారు. నెచ్చెలియైన వెంకటరత్నము గ.రితో ఇష్టాగోష్ఠి జరుపుతూ మమ్మల్ని కూడా పాదరమ్యతో పలకరించి నూ పసిఊబాలలో మెరుపులు మెరయించేవారు. ఆ రోజులలోనే రాజమహేంద్రవరములో ఒక పెద్ద అభిలభారతచిత్రకళాప్రదర్శనము జరిగింది. దానికి భగీరథగారిచిత్రములు—చాకతాయి

శిష్యప్రశిష్యుల చిత్రములు—తదితర ప్రముఖచిత్రకారుల బొమ్మల వచ్చాయి. ఆ ప్రదర్శనములో ఈయన చిత్రములు అతినక్కునివి మాచే సదవకాశము కలిగింది. వాటిని ఆ ప్రదర్శనము జరిగినప్పూ మాచి ఆనంద పరచకుడ నయ్యాను.

ఈయన పైకి కొంచెము మోటుగా కనిపించే వాడు. కాని వెన్నవంటి వృద్ధుడు. మరికొంత కాలము గడచినవెనుక వీరిని ప్రత్యేకముగా ఒకసారి ఇంటిందగ్గ కలవటము తటస్థించినది. ఎంతో సేపు చిత్ర కళనుగూర్చి ముచ్చటించారు. వృద్ధుడు విప్పి మాటలాడారు. మాటల సందర్భములో ఆయనకష్టముఖములు కూడ దొరలినవి. ఆయనసమక్షములో ఉన్నంతసేపూ ఆయన అంతర్ముఖుడనవించినది.

చిత్రకారులకు బొమ్మలు వేయటానికి వ్యవధి ఉండాలి. శివనోపాధి యాయకుంటూ చిత్రరచన సాగించాలి. శీవరసంఘర్షణలోనే ఉండి ప్రకాంతి కలిగియుకుంటూ చిత్రరచన చేసినవాడు భగీరథిగారు. సర్వసాధారణముగా కళాశిల్పి కళారచనలో అనేక అంతరాయములు కలుగుతూఉంటాయి. వాటిలో కావినీకాంచనములు రెండు ముఖ్యమైనవి. ధనకాంక్షతో కళను పరిత్యజించిన కళాభాయిగాలు నేడనేకులు ఉన్నారు. కాని భగీరథిగారు ధనకాంక్షతో చిత్రకళను పరిత్యజించలేదు. అంతటి సాధువును నేను చిత్రకారులలో చూడలేదు. ఆయనకు చిత్రకళ నిత్య వ్యాసంగము. ఉత్తమశ్రేణికి చెందిన చిత్రకారుడు కనుకనే దుర్గముమైన కళాయాత్రలో తుదముట్ట కృషి చేసిన ఘనుడు.

నిజముగా ఆయనలోని ఘనత ఆయన ఎరుగకో. ఎరిగియు కళాధిదేవతపాదాలక్రమల విసమ్రులో !!! అన్ని నుగుణములతో మా వృద్ధులుములను లోగొనిన ప్రేమమూర్తి భగీరథిగారు. చాలా అపూర్వక వృద్ధులు.

ప్రకృతిచిత్రరచనలో ఆయన కాయనయే సాటి. క్రూరశిఖరముపై - సాంద్రనీలపువ్వుపై ఒరకుకొని విహరించే గంధీరభావములను చిత్రరచనలో అందు

కొన్నది. చిత్రములలో మంచుతెరలు, గులక రాళ్లపై, పచ్చికపై ఒదిగి కలువించిన నీహరణుమారములు, నిత్యయావనముతో మెరిసిపోయే పర్వతాభంగము—ప్రకృతిచిత్రరచనలో ఈయన పరిపూర్ణ ప్రజ్ఞానిధియని చెప్పకచెయ్యరాదు. సంధ్యారాగముచదలపై అటు మునిమాపు - ఇటునంచి లేతవెన్నెల - ప్రదోషకాలమందలి ప్రకాంతత—ఎన్నో భావములు - రచనాసంవిధానములో ఎంతో వైభవము మాచి అనేకమందిరసజ్జాలు మెచ్చుకున్నారు. చిత్రకారులు నిర్విణ్ణులయినారు. అంత కళావైద్యగ్యము నెరవేసిన కళాశిష్యుని. ఆయన శీవరసంతా సంఘర్షణ అయినా కళలో అవస్థమైన కృషిచేసి ఓర్పుతో శివసభారములు మోచి భౌతికయాత్ర చాలించిన పుణ్యమూర్తి. ఆయన కళద్వారా లోకాని కిచ్చిన దివ్యసందేశము ప్రేమ—ప్రకాంతత ప్రకృతిసౌందర్యమును కళలో ఆరాధించవలసిన మార్గము. వీరు ఆంధ్రలోకమునకు చిరస్మరణీయులు. దక్షిణభారతప్రకృతిచిత్రకారులలో అగ్ర గణ్యుడు. భారతీయచిత్రకారులలో కలుగుడిచి లెక్కింపవలసినవాడు. శీవరసములో వడుచుదుకులైనా, ఎడమపులువండికి వూ—చిత్రకళలో ఈయన పరచినది పూలబాట. సౌరభములు ఎడమవే మిచోసిన దివ్య పారిజాతము ఆయన కళాకుసుమము. కళలో ఆయన తపస్సు సలిపినది. నవ్యాంధ్రచిత్రకళాచరిత్రలో ప్రకృతిచిత్రరచనలో భగీరథిగారిది ఒక విమూత్న మార్గము. దానిని పలువురు చిత్రకారులు వినిమయం చేసుకుంటే అది విశిష్టసంప్రదాయము అవుతుంది.

నేడు విశ్వమంతటా చిత్రకళారంగములో అలజడిభావములు—అకాంతి—అకలి—యుద్ధ ప్రచారములు కలిసి కడగాడ్చులా వీక్షున్నాయి. ఇట్టి భారపవనములు కళలోనే కాదు, శీవరసములోను, విశ్వమంతటా విండిఉన్నాయి. ఇట్టి పరిస్థితులలో దేశపిత ఆయన మహాత్ముడు అహింసాసందేశమును లోకమునకు ఇచ్చి నిర్మాణము పొందినాడు. భారతదేశములో ప్రకృతిచిత్రరచనలో కాంతిసందేశమును ఇచ్చినది ఈ రెనుగుబిడ్డ. మల్లీ రమ్యదేశములో పుట్టి విశ్వమున కంతకు అట్టి కాంతిసందేశమును కళలో ఆవిర్భవించ

జేసిన చిత్రకారుడు నికల్సరోరిక్ మహాశయుడు ఒకడు. ఈ ఇద్దరు చిత్రకారుల చిత్రస్పృష్టి శాంతిసందేశ కార్యక్రమమునని నా యూహ. ఆయనని తెంపరావర్ణములు, భగీరథగావి నీటిరంపులలో ట్రాన్సిఫరెంటు వర్ణములు, ఇద్దరి కళాదృష్టిలోనూ వాస్తవికత కనపడుచుంది. ఆధ్యాత్మికసందేశములు నిండిఉంటాయి. ఇద్దరూ ప్రకృతిచిత్రకారులే. ఆయన జన్మించినది రష్యాదేశము; ఈయనది భారతదేశము. చేయిలు జేరేనా కళాదర్శములు ఒక్కటే. అల్లా అని చిత్రరచనలో భగీరథగారు ఎక్కడా రోరిక్ రచనా మార్గము ననుసరించలేదు. ఒకరి బొమ్మలు చూస్తూంటే ఇంకొకరిచిత్రములు స్ఫూరించవు. అందుకే విశ్వములోని చిత్రకారులందరూ ఏకమయించుకొన్నాను. ఒక తల్లి పిల్లలు. ఆ తల్లి విశ్వకళాధిదేవత.

భగీరథగారు మంచి సంస్కారి. ఈయనలోని భక్త్యావేశములు - సాధనలు కళకు సమగ్రరూపము సాధించినవి. ప్రకృతిచిత్రములు అంతా చిత్రీకృతే ఉంటారు. ఆశేషులని నిర్దేశముగా ఉంటాయి. ఆత్మ పెరిపిపోయిన మృతీరేతములవలె ఉంటాయి. పయనించవలసిన మార్గము తెలియక, దిక్కు తోచక ఆశేషులు ప్రకృతిచిత్రరచనలో ఫీట్టుచేస్తూ తమ హులతో సరిపుచ్చుకుంటారు. భగీరథగారి చిత్రములు ఆత్మావబోధకములైన దివ్యసందేశములు. మంచుతెరల చాటునించి తొంగిచూచే శిఖరాంచలములు—వాటిని చుండించే సంఖ్యాగుణకాంతలు ఆచిత్రకారుడు పాడిన ప్రబోధగీతలు వినిపిస్తాయి. ఆయన జీవితములో బహుకష్టములకు గురియైనప్పటికీ కళను విడలేదు. కళకు ఆత్మార్పణము చేసుకొన్నాడు. అటువంటి వ్యక్తిని ఆంధ్రజనని కోల్పోయినది. ఆయన చిత్రములైనా సేకరించుకొని వాటిని పదిలపరచుకొనుట ఆంధ్రుల కర్తవ్యము.

ఇంకొక్కమాట. ఒక్కొక్క చిత్రకారునికి కళ తనకు యువలగా ఉంటుంది. దానిని సాధకుడై

అశ్వేషిస్తాడు. అతని ప్రయత్నములలో ఇది కాదు, ఇది కాదు అని తన రచనామార్గములలో తన కళాబాలమ అశ్వేషించుకుంటూ పోతాడు. కొందరి ఆశ్వేషణలో విసిగి వేసారిపోతారు. కొందరు చిత్రకళ విడిచి ప్రాపంచికవిషయాలలో మునిగిపోవుట కిది ఏమో కారణమనిపిస్తుంది. ఈయనలో కొందరు భగీరథతపస్సు చేస్తారు. చిరరికి సాధిస్తారు. కొందరు చిత్రకారులకు కళ—అందరి నిధులు తమలోనే పుట్టుకతో నిక్షిప్తమైఉంటాయి. ఏరిఆశ్వేషణ హృదయాంతర్గతమైనది. ఇది బాహ్యము కాదు. ప్రాచ్య ఖండములో అడుగడుగునకు ఇట్టి కళాతపస్సులు తగులుతారు. కళాస్పృష్టిలో వీర లలితోకమైన చతురాననులు ఇట్టి కళాదృష్టి కల వ్యక్తి పరమయోగినంటివాడు. అతని కళాదీక్ష ఒక గొప్ప యోగము.

అతని దివ్యచతువులు సుప్రసాదకములు చూపి గలవు. అతనికి రసాత్మకమైన కళాస్పృష్టి కరతెలుసుకము.

చిత్రకళలో అట్టి గొప్పయోగమును పొందిన ఘనమైన భగీరథగారు. ఆయనస్పృష్టి రసాత్మకమైనది. ఆయన కళకోసమే జీవించిన పురుషుడు. ఆయన జీవితములో ఎన్ని అవశ్యకులు మ్రోగినప్పటికీ ఆయనమీటిక కళావల్ల! దివ్యగీతికలే వినిపించినవి. ఆయన పట్టిన మహతి గంధర్వగానము చేసినది. ఆయన వల్లములలో, రూపములలో ఎక్కడా అవశ్యకత లేదు. ఆయనస్మరణ ఆంధ్రులు మరువరానిది.

శ్రీచేమకూర సత్యవారాయణగారు వారి చిత్రముల నన్నిటిని ప్రదర్శించవలెనని తలపెట్టిన పూనిక ప్రశంసనీయమైనది. అంతిమితో ఊరుకొనరాదు. ఆంధ్రదేశములో ఎప్పటికైనా కళాభవనము నిర్మింపబడాలి. ఆ కళాభవనములో ఇట్టి ఉత్తమచిత్రకారుల చిత్రములు భద్రపరచవలెను. ఆంధ్రులు వారి పవిత్ర స్మరణలో తప్పక ఒక కళాభవనమును ప్రతిష్ఠించ దగును.

కలగలుగంప

తేజస్సు అనేది ఏమిటి?

బ్రహ్మాండమంతా ఆవరించి, విశ్వమంతా నిండి ఉంది తేజస్సు. అహవాస్యవాటి నిశానమయంలో తేజస్సు లేదని మనం భ్రమిస్తామే గాని అప్పుడుమాడ కాంతి—కాంత శక్తుల రీత్యకలా—మనలను పరివేష్టించే వుంటుంది. తేజస్సు లేకపోతే ప్రపంచకార్యకలాప మొక నిమేషకాలమైనను సక్రమంగా సాగదు; తీవ్రతానికి తేజస్సే ఉండదు. తేజస్సు ఉన్నపుడు కల్లి తేనీవారే స్రుణ్ణివారుగా పరిగణింపబడతారుగాని తేజస్సు లేకపోతే అందరూ అంధులే! అసలు కలకాలం తేజస్సు లేకపోతే జీవులు మనగలవాయననది ఒక ప్రశ్న.

అయితే యీ తేజస్సు అనేది ఏమిటి? అది ఎక్కడ ఎట్లు ఉత్పత్తియాయున్నది? ఏరీతిగా ప్రసరిస్తున్నది?

తేజస్సుయొక్క లోతుపాతులను తెలిసికొనుటకై అనాదికాలమంచి తత్వశాస్త్రజ్ఞులందరూ, విజ్ఞానవిశారదులు ప్రయత్నం చేస్తూనే ఉన్నారు; ముక్కురవడుతూనే ఉన్నారు. స్థితిత్వము నొందని మానసికప్రవృత్తి కాకపోయినట్లయితే దానిని గూర్చి, దాని పుట్టుపూర్వోత్తరాలను గూర్చి తెలిసికొనుటకు మనకుమాడ తుమాహులంగానే ఉంటుంది. కాని ఏ, నందరిని తన యంద్రజాలప్రభావంలో పడవై యుకొనిరి తేజస్సు ఇప్పటికీ తన నిజస్వరూపాన్ని పూర్తిగా బయటపెట్టలేదు.

మూలంగా పరిశీలిస్తే తేజస్సు రెండురకాలు: కృత్రిమము; స్వాభావికము. నిప్పు, మానెడిపాలు;

ఎలక్ట్రికీడిపాలు మున్నగునవి యిచ్చే కాంతి కృత్రిమ తేజస్సుకు ఉదాహరణము. సూర్యుడు, నక్షత్రాలు యిచ్చే తేజస్సు స్వాభావికతేజస్సుకు ఉదాహరణము. ఈ రెండురకాల తేజస్సుకుమాడ పదార్థమే ఉత్పత్తిస్థానము. పదార్థానికి అధిరోష్ణము నీచ్చి మండిస్తే గాని, పదార్థమునందా విద్యుత్ ప్రవాహము (Electric-discharge) పంపించి దానిని ప్రకాశింపజేస్తే గాని ఆపదార్థము స్వయంప్రకాశతత్వమును పొంది తేజస్సును ప్రసరిస్తుంది. నక్షత్రాలకు స్వయంప్రకాశతత్వము వాటిలోని పరమాణువులు తత్వాంతరపరివర్తన మొందుటలో విడిదగు పరమాణు శక్తివలన చేకూరుచున్నది.

స్వయంప్రకాశపదార్థములనుండి బయలుదేరిన తేజస్సు మాటిగా, ఋరళచేఖలలో అనంతము, అపరిమితము అయిన వేగంతో ప్రవహిస్తున్నదని చాల కాలంవరకు శాస్త్రజ్ఞులందరూ ఊహిస్తూండేవారు. ౧౭ వ శతాబ్దంలో 'రూమరు' శాస్త్రజ్ఞుని పరిశోధనల వలన పై అభిప్రాయం తప్పని వ్యక్తమైంది. రూమరు శాస్త్రజ్ఞుడు సురుగ్రహపు ఉపగ్రహయొక్క గ్రహణాలను పరిశీలించి, తేజస్సువేగం బహుళమైనప్పటికిని ఆపరిమితము, అనంతము మాత్రం కాదని, దానికి మాడ కొంత నిరీష్టపరిమాణ ముందని కనుగొన్నాడు. కాంతియొక్క వేగము సెకనుకు ౧౮౬, ౩౩౦ మైళ్లు! లేదా గంటకు మూడు ౬, ౭౦, ౭౮, ౫౦౦ మైళ్లు! కాంతియొక్క యీ పరిమితవేగంచే సూర్యునినుండి బయలుదేరిన తేజస్సు రహురమి ౪౫౦ సెకనులలోగాని భూమిని చేరలేదు. కొన్ని నక్షత్రములనుండి బయలుదేరిన కాంతి భూగోళమును చేరుకొనులోపల సంవత్సరములు, దశాబ్దములు, శతాబ్దములు, సహస్రాబ్దములు

కూడ గడచిపోవునట ! ఈ లెక్కలన్నియు ఈహాని తములు కావు ! ప్రయోగ సంజనితములు ! కాస్త్రా ధారములు !!

న్యూటన్ విజ్ఞానిధీ విలసితుడు. విశ్వశిల్పము నంతను లెక్కలలో ఇమిడ్చి, మాత్రప్రాయమొనర్చిన మేధావి. కాస్త్రపామ్రాట్టుగా విఖ్యాతిగన్న మేటి. కాని లేజన్నును మాత్రమాయన జయింపలేకపోయినాడు. లేజన్ను నూమ్మొదిమాత్ముమైన రేణువులుగా, మాత్రలుగా (Corpuscles) ప్రయాణంచేస్తున్నదని ఆయనజీహ. అయితే తన సమకాలికుడైన హాగిన్న విజ్ఞాని అది తరంగములుగా ప్రసరించుచున్నదని ప్రతిపాదించి కొన్ని లేజన్నంఘట్టనలను తన ప్రతిపాదన రీత్యా న్యక్తపరచునప్పటికీ—పాపం—న్యూటన్ మరి మాట్లాడలేకపోయినాడు. అంతటితో హాగిన్నువాదానికి ఎక్కువ బలం చేకూరింది. దానిని కాదనువారుకూడ చాలకాలంవరకు ఎవరూలేదు. ౧౯వ శతాబ్దంలో మేక్స్ వర్క్ కాస్త్రప్రజ్ఞాదైవను “కాంతికిరణములు సామాన్య కిరణములు కావు ; అవి విద్యుత్కాంతికిరణముల”ని చిన్న సవరణ ప్రతిపాదించినాడే గాని హాగిన్ను పండితుని సిద్ధాంతాన్ని పూర్తిగా త్రోసిరాజనలేదు.

కాని ౨౦వ శతాబ్దంలో కాస్త్రప్రపంచమున సంస్కరణవాదుల సంఖ్య హెచ్చెచు, సనాతనసిద్ధాంతాలు చాలవరకు త్రోసిరాజనబడినాయి. జర్మనీ దేశముడు మేక్స్ ప్లాంక్ హాగిన్నుసిద్ధాంతాన్ని ప్రక్కకు త్రోసి, కాంతి కణములుగా (Quanta) ప్రవహించుచున్నదని నూతనసిద్ధాంతాన్ని ప్రతిపాదించేడు. పిమ్మట నీల్స్ బోర్ పదార్థమునుండి కాంతి వికిరణమునకు రెండుదశలలో జరుగుచున్నదని ఊహించేడు. పదార్థానికి అధిశోష్ణం కలుగజేస్తేగాని, పదార్థంనుండా విద్యుత్త్రవణాన్ని పంపిస్తేగాని స్వయంప్రకాశరహితమైన పరితక్తిని ఎలెక్ట్రానులు (Orbital electrons) కొంత కక్షిని గ్రహించి, అధికకక్షి సమన్వితములై, ప్రకోపించి, స్వయంప్రకాశనిధిని పొందుతాయి. కాని ఆస్థితిలో అవి చాలసేపు ఉండలేవు. తాము గ్రహించిన అధికకక్షిని మరల వికిర్ణించి, సహజనిధికి వచ్చు

టై ఆ ఎలెక్ట్రానులు వెంటనే ప్రయత్నిస్తాయి. ఈప్రయత్నంలో అవి వికిర్ణించు ఆ అధిక కక్షియే లేజన్ను !

పదార్థంలో ప్రకోపావస్థయందున్న లెవెలెక్ట్రానులు ఒక అవస్థనుండి మరియొక అవస్థకు ఒక్కసారిగా దూక కలవు గాని క్రమంగా, నెమ్మదిగా దిగజారలేవు. అందుచే అప్పుడు స్థలమయ్యే కక్షికూడ చిన్నచిన్న మొత్తములలో ఉండగలదు గాని మరియొకవిధంగా ఉండలేదు. ఈ చిన్నచిన్న మొత్తములకే కణములని (Quanta) కాస్త్రపరిభాషలో పేరు.

రామన్, ఆయిన్ స్ట్రయిన్, కాంప్టన్ మున్నగు పెక్కురు కాస్త్రప్రజ్ఞులు ప్లాంక్ సిద్ధాంతాన్నే ఆమోదిస్తున్నారు. కాని మరికొందరు సనాతనమైనదైనా హాగిన్నుసిద్ధాంతాన్ని పూర్తిగా వదలలేకుండా ఉన్నారు. కాని నిష్పక్షికంగా పరిశీలిస్తే ఈరెండు సిద్ధాంతాలూ కూడ పర్యయాలేయని, ఆ రెండింటినీకూడ వేర్వేరుగా ప్రామాణ్యంగా అంగీకరింపకపోలే లేజన్నంఘట్టనల కన్నీటికిని సరియగు సమాధాన మిచ్చుట దుర్లభమని స్పష్టమవుతుంది. అందుచేతనే “కాంతి కణములా? తరంగములా?” అని మాటిగా ప్రశ్నిస్తే, ప్రతిప్రశ్నకుకాస్త్రప్రజ్ఞుడు తనకు తెలియదని నమ్రతతో చెప్పి తప్పించుకుంటాడు. ౧౯౨౭ లో కాబోలు సర్ విలియమ్ బ్రాగ్ అను ఆంగ్ల విజ్ఞానవేత్తనుడు సోమ, బుధ, శుక్రవారములం దొక సిద్ధాంతము, భుజ, గురు, శనివారాలలో మరియొక సిద్ధాంతము అమలులో ఉన్నట్లు తాను ఊహిస్తుంటానని ధలోక్షిగా వచించేడు. కాని క్రైస్తవులకు పర్యవసానమైన ఆదివారమువాడు ఏసిద్ధాంతాన్ని లేజన్ను ఆమోదిస్తుందో ఆయన వచించలేదు. బహుశా అనాడది రెండు సిద్ధాంతాలనుకూడ శిరపావహిస్తుండేమా !

నా సవంగా లేజన్ను ఏసిద్ధాంతాన్ని ఆమోదిస్తుందో విజ్ఞానం ఎన్నటికైనా నిర్ణయించగలదో లేదో చెప్పలేముగాని ప్రస్తుతం, విద్యాధుల ఉద్దేశంలో మాత్రం “చిన్న తరంగములలో పరశరేఖాత్మకనాదాన్ని,

B. A. తరగతులలో తరంగవాదాన్ని, M. A. తరగతులలో కణవాదాన్ని తేజస్సు ఆమోదించుచుండుట" నిర్దుష్టము !!

ఎ. వి. యస్. రామారావు.

దీర్ఘాయుర్దాయమును గూర్చిన నూతనశాస్త్రము

జేరంటాలజీ (Geratology) అను వృద్ధాప్యమును సురించిన శాస్త్రము, జీరియాట్రీక్స్ (Geriatrics) అను వృద్ధాప్యమున సుతించిన వైద్యశాస్త్రము ఇవి రెండును ప్రస్తుతము ఆమెరికా సంయుక్తరాష్ట్రము లోను, యునైటెడ్ కింగ్ డమ్ లోను అతివేగముగ వర్ధిల్లి చేయు బడుచున్నది. ఈ శాస్త్రముల ఆశయము మానవునికి దీర్ఘాయువును, సుఖకరమైన ముదిమిని ఇచ్చుటయే.

గ్రీకు హైందవపురాణములలో ప్రాచీనులు అమరత్వమునకు శాశ్వతయోగవసయమునకు జేసిన ప్రయత్నముల వివరించు కథ లనేకము లున్నవి. ఆధునిక శాస్త్రజ్ఞులు రోగబాధితుడు గానివ్యక్తి వృద్ధుడు కావలసిన అగత్య మేమియు లేదనియు, వృద్ధాప్యమును జొందుట కేవల ముష్కభౌతికపరిణామమే యనియు భావింతురు. మన మెక్కింతసేపు కీటకములను, చేపలను, నూత్నక్రిములను పరిశీలింతము. అది జననకాలముం దెంత పవిత్రమనుతోను, చుటుకుదనముతోను ఉండునో అట్లే మరణకాలమందును వైరస్యమును గలిగియుండును. పెక్కు జ్ఞాతముగములు సహితము చాని యవసానకాలము నలుకును దుముకుచు వేటాడుచుండుట మనకు విదితమే కదా! కావున ఇతరజీవులకు ఆరుదైనదియు, మానవులకు సామాన్యమైనదియు వైన ఇట్టి అస్వాభావికమైన ముదిమిని పూర్తిగా అతికట్టచున్నది వైద్యులు, శాస్త్రజ్ఞులు భావించుచున్నారు.

చాలకాలమునండియు, వ్యక్తి ఆరోగ్యాయుర్దాయముల నొసగుటకు రోగబాధ నివర్తింపజేయుటకు ఆహారమే ముఖ్యసాధనమని గుర్తింపబడియున్నది.

ఆహారవిషయమై మన ప్రాచీనశాస్త్రములు పెక్కు నిబంధనలను జేసియున్నవి. గ్రీకుల 'అంబ్రోషియా' (Ambrosia) భారతదేశీయుల 'అమృతము'. ఇవి మన జీర్ణాశయములోనికి పంపబడు ఆహారమేకాని, బాహ్య లేపమునకు రక్తములోనికి ఎక్కింపబడుటకు ఉపయోగింపబడు ఔషధములు కావు.

వ్యక్తి ఆరోగ్యమును పొడిగించుటలో ఆహార మెంత ప్రాముఖ్యమైనదో తెలియజేయుటకు రెండు ప్రయోగములు చేయబడియున్నవి. అవి వేట్యేలు దృక్పథముల మనకునెం దుండుకొని చేయబడిన, యాకర్న్ టేయములైన ప్రయోగములుగా నున్నవి. మన పోషణకు పా లెంత ముఖ్యమో మన మెఱిగినదే. కొలంబియా విశ్వవిద్యాలయపు రసాయనిక శాస్త్రజ్ఞుడు, ఆహారనిబంధనలవిషయమున జగద్ర్యుఖ్యాతుడు వైన డాక్టర్ మర్మెక్, డెబ్బది తరములకు చెందిన యెలు కలమీద ప్రయోగములు చేసిరి. (ఈ 20 తరములు 2,000 సంవత్సరములకు మానవులతరములకు సమము) వీగు పాలు ఆరోగ్యకరమైన దీర్ఘాయువు నొసగునని వక్కాణించిరి. తమ కష్టభూయిష్టమైన పరిశోధనల నుపన, పాలలోని కార్బి యమ్ (దీనివలననే మున్నము తయారుచేయబడును), విటమిను 'ఏ' అనునవియే వై శిష్టబడిన ఫలితము నొసగుటయందు బ్రాధాన్యమును వహించుచున్నవని తేల్చిరి. ఇది అందలు గుర్తింపవలసిన విషయము. అమితమైన పోషణశక్తి కలిగి మిక్కిలి తక్కువ ధరలో లభించు సాహారపదార్థములను కను గొనుటయే వారి ఆశయమై యుండినది. పాలలోను, అకురాలలోను, తాజాపండ్లలోను కార్బి యమ్ విటమిను 'ఏ' మెండుగా నుండుటచేత, అవి గల యాహారమే మనము స్వీకరింపవలయునని తీవ్రతమైన సలహా నిచ్చుచున్నారు.

ఆమెరికాదేశీయునగు 'టి. ఎస్. గార్డనర్' అను మఱియొకగు పెరుగుదలను వృద్ధిచేయు సాహారపదార్థములనుజీంచి ఆలోచనలు చేకర్చించు ప్రయోగములను జేసిరి. వారి ప్రయోగములు తీవ్రించుచున్న సమస్త జంతువులలోను వృక్షములలోను లెక్కింపరాని లేతయైన వీర్యకంతమైన జీవాణువు (Cells) లున్నవనియు,

లేతయైన జీవాణులు, ముదిమిని బొందినవానికన్న ఎక్కువ 'నూక్లియిక్ ఆమ్లము' (Nucleic acid) కలిగియున్నవనియు స్పష్టపఱచినది. (ఈనూక్లియిక్ ఆమ్లము జీవాణువులలో కొద్ది పరిమాణములలో నుండు పదార్థము) చిట్టెలుకల దైనికాహారమునకు గ్రామ భారము గల నూక్లియికామ్లమును తీర్చినచో వాని జీవితకాలము నూటికి పదివంతులు పెరిగినట్లు లేతనది.

ఈ ఆమ్లము వృద్ధులగుచుండు జీవాణువులకు (Cells) పనికిరాని మిచ్చునో, లేక దేహమునకు లోగ సంక్రమణిలోధకకర్తైన వృద్ధిపామునో పూర్తిగా బోధపడలేదు. కాని యికమీద నూక్లియికామ్లముతో చేయబోవు పరిశోధనలు జయప్రదములైన, చిట్టెలుకలకులేనే మానవులకును మఱి పదియేండ్లులమైన పసిలేన మొసగుటకు అనకాశము కలుగునని ఉహింపవచ్చును.

డాక్టరుగార్డనరుగారు తేనెటీగల విషయమున పరిశోధన చేయుచు, కూలితేనెటీగలకన్న రాణులుగ నున్న తేనెటీగల గొప్ప యాకారమును, అపరిమితమైన సంతానోత్పత్తికర్తైన జాచి ఆశ్చర్యపడి, అట్లవి యుండుటకు కారణమును కనుగొనిరి. వాని యాహారమును బికిలింపగా కూలితేనెటీగలు పుప్పొడి, తేనెను స్వీకరించుననియు రాణులైన తేనెటీగలు కూలితేనెటీగల దేహములో రయ్యారైన ప్రత్యేకమైన ద్రవరూపమైన (Royal jelly, ఆహారమును గ్రహించుననియు దేల్చిరి. (ఈద్రవమున పుప్పొడి, తేనె వీని కలయికలకేర్పడినది.) మఱియు రాణులుకాబోవునట్టి తేనెటీగలు రాజార్తమైన యజులలోను (Royal Chambers), కాబోవునట్టి కూలితేనెటీగలు సాధారణమైన యజులలోను నుండుననియు, కూలితేనెటీగల యొక్క అజులలోనుండు పసియీగలకు రాణియీగల కిడు నాహార మొసగుటచేనచో అవి కూలియీగలుగా మారక, రాణితేనెటీగలుగా మారుననియు, రాణియీగలు గ్రహించు ప్రత్యేకాహారముండు అమితమైన నూక్లియికామ్ల మున్నదనియు, సాధారణమైన యీగ

లకు రాణులు గ్రహించు నాహారమిదేన వాని జీవితకాలము నూటికి ఏబదివంతులు పెరుగుననియు స్పష్టపఱచిరి. వీరి శోధనలవలన మేలైన ఆహారము తినిన తేనెటీగలు సగముకాల మెక్కువ నివసించునని లేతనది కదా! ఇట్లు నూక్లియికామ్లము మానవులవిషయమునను అద్భుతఫలితమును జూపగలిగినచో మానవుడిప్పటివలె అరుదనింపత్వములేకాక తొంబదిసంవత్సరములు నివసించున పక్షింపుట సమంజసమే!

వై వివరించునట్లు స్వాభావికముగా కృత్యాప్యమును బొందుటయేకాక, పెక్కుండు అస్వాభావికమైన జరను పొందుచున్నారు. బధిరత్వము, క్షీణదృష్టి, క్షీణబాధ, ఆర్త్రైటిస్, కాన్సర్ మొదలగు నిరోధింపబడునట్టివియు ముసలితనమున సామాన్యముగా బాధించునవియు నైవజ్ఞాప్యములే అస్వాభావికమై జరకు కారణములైయున్నవి. ఆధునికకాస్త్రజ్ఞానము, ప్లేర, కలరా, పన్నిపాతము, ముఖవ్యాధులు, చలిజ్వరము మొదలగు ఉపద్రవముల జయించుచున్నది. అట్లే యితరములగు తీవ్రవ్యాధులను ఆధునికవిద్యోమధరాజులు నిర్మూలించగలవని యూహించుట సహజమే.

ముసలితనమున సంక్రమించు మిక్కిలి బాధాకరమైన ఆర్త్రైటిసు అను వ్యాధిని, మాప్రసినలో గ్రంథినుండి తీయబడిన హోర్మోను ద్రవము (Compound E) అన్యుతముగ బాగుచేసినదని ఒక బ్రిటిషు పార్లమెంటుసభ్యుడు మన కాలముండే వచ్చించియున్నారు. వై తెప్పినట్లు ప్రత్యేకాహారము, హోర్మోనుచికిత్స (హోర్మోనువదిద్రవము) అనునవియే గాక నిశ్చలమైన ప్రకృతి, సంతోషదాయకమైన మనస్సీరి మనకు ముఖవంతమును ప్రకాంతమును నైన పెక్కుండ్లజీవితము నొసగుటకు లోభ్యుడునని ప్రాయులు, పాశ్చాత్యులు నొక్కివక్కాణించుచున్నారు.

కావున నట్టి జీవితము నభిలషించుము గాక.

టి. మునియప్పకగారి రచన కనువాదము.

అనువాదకులు :

నజ్జుల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశర్మ.

విమర్శనము

ప్రత్యూష

తెలంగాణములో వర్షిస్తున్నది వెలుగొందుచున్న కొందరునవ్యరచయితల పద్యరచనల సంకలనమిది. వారిలోని భావావేశములకును, ప్రగతిశీలమునకును, విషయవివేచనలకును, భావవాపటిమకును తీరచాసలు మించినుచ్చుముక్కలైయున్నవి. ఈ నవరచయితలసంగ్రహపరిచయములు గ్రంథాంతమున జోడించి ప్రకాశకులు పాఠకులకు నుంచి ఉపకారము చేసినవారై నారు.

ప్రకాశకులు : పాఠనసమితి, ౧౯౫౧/౫౨ B 3 ఈసామియాబాదు, హైదరాబాదు. వెల రూ ౧-౦-౦

బుద్ధగీత

రచయిత : సుందరాచారిగారు, చిత్తూరు.

బుద్ధుని విచిత్రచరిత్రను కవితాచతుర్మూర్తితో చక్కనికథగా వ్రాపు, కాయ, పండు అని మాడు ప్రకరణములుగా సంకలించి రచించిన చిన్న కావ్యము. సుందరాచారిగారి కవిత్వాప్రతిభ యందులో చక్కగా ద్యోగక మగుచున్నది. తూర్పుతీర్పులు కూడ బాగుగా అమరినవి.

వీరకంకణము

రచయిత : దండిపల్లి వెంకటసుబ్బాకృష్ణగారు. ప్రకాశకులు : బాలసరస్వతీ బుక్ డిపో, కర్నూలు. వెల ౧ రూ.

విశ్వవిఖ్యాతుడైన జగన్నాథపండితరాయల సమగ్రచరిత్ర వృత్తముగా గల చిన్ననవల. ఆంధ్రప్రతిభను భరతఖండముం దంతటను జూటిన ఈ మహనీయుని సమగ్రజీవితమును దెలియజేయువారి కిది చాల ఉపకారకమై యుండగలదు.

గ్రంథస్వీకారము

కపోతీ కపోతము

పద్యకావ్యము. కర్త : జోష్యుల రాజారామ మోహనరావుగారు. ప్రాప్తిస్థానము : బులుసు వెంకటేశ్వర్లుగారు, రామరావుపేట, కాకినాడ. వెల రూ. ౧.

అష్టాదశ శ్లోకగీత

వ్యాఖ్యాత : శ్రీ నిర్వికల్పనందస్వామిగారు. ప్రకాశకులు : సాధన గ్రంథమండలి, తెనాలి. వెల రూ. ౧.

పరమాణుగాథ

గ్రంథకర్త : కొమరవోలు వెంకటసుబ్బారావుగారు, పి. వీ. ప్రకాశకులు : వెంకట్రామా ఆంధ్రకో., సికిందరాబాదు. వెల రూ. ౧౦.

పండుగ బహుమానము

కథల సంపుటి. రచయిత : ఇల్లిందల సరస్వతీ దేవిగారు. ప్రకాశకులు : ఆంధ్ర బుక్ హౌస్., హైదరాబాదు. వెల రూ. ౨.

అర్పణ

కన్నడ గ్రంథము. మొహాసాకథల సంకలనము. అనువాదకుడు : పి. వెంకోటాచార్యులుగారు. ప్రకాశకులు : అనందగ్రంథమాల, మాబ్బల్లి. వెల రూ ౧-౫-౦.

Span of Life

దీర్ఘాయుర్దాయమును గురించిన జ్యోతిష గ్రంథము. అంగ్లము. రచయిత : జి. శ్రీరామమూర్తిగారు, తెక్కలి. వెల రూ. ౫.